

ЕТЕЛ ЛИЛИАН ВОЙНИЧ СТЪРШЕЛ

Превод от английски: Леда Милева, Николай Попов, 1979

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

Артур преглеждаше куп ръкописни проповеди в библиотеката на духовната семинария в Пиза¹. Беше гореща юнска вечер и за да бъде по-хладно, капациите на широко отворените прозорци бяха само откренати. Отецътректор, каноник² Монтанели, за миг спря да пише и погледна с любов чернокосата глава, наведена над ръкописите.

— Не можеш ли да я намериш, carino³? Нищо, ще трябва да напиша страницата отново. Навярно е откъсната и аз напразно те задържах толкова време.

Гласът на Монтанели беше доста нисък, но плътен и звучен, със сребриста чистота, която придаваше особено очарование на говора му. Това беше глас на роден оратор, богат, с разнообразни оттенъци. В него винаги се чувствуваше нежността на милувка, когато отецът се обръщаше към Артур.

— Не, padre⁴, трябва да я намеря. Сигурен съм, че сте я оставили тук. Втори път не бихте я написали така.

Монтанели продължи работата си. Край прозореца монотонно бръмчеше майски бръмбар, а по улицата отекваше проточеният, тъжен вик на продавача на плодове: „Fragola, fragola!“⁵. Но,

---

1 Пиза — град на река Арно, някогашен център на италианската култура.

2 Каноник — католически свещеник при катедрала.

3 Carino (итал.) — мили.

4 Padre (итал.) — отче.

5 Ягоди, ягоди!

— „За изцелението на прокажения“ — ето я!

Артур прекоси стаята с безшумните си стъпки, които винаги дразнеха почтените му роднини в къщи. Той беше слаб, дребен на ръст и приличаше повече на италианец от портрет, рисуван през шестнадесетия век, отколкото на млад англичанин от средната класа през тридесетте години. Всичко у него — от дългите вежди и

чувствителна уста до малките ръце и крака — беше сякаш прекалено грижливо изваяно, премного нежно. Когато седеше неподвижно, той би могъл да мине за красиво момиче, облечено за карнавал в мъжки дрехи. Но когато се движеше, със своята гъвкава походка той напомняше опитомена пантера, макар и без нокти.

— Намери ли я? Какво ли бих правил без тебе, Артур? Винаги щях да губя нещата си. Не, сега няма да пиша повече. Да излезем в градината, ще ти помогна в твоята работа. Кой пасаж не можа да разбереш?

Те излязоха в тихата сенчеста манастирска градина. Семинарията се помещаваше в сградите на стар доминикански¹ манастир. Преди двеста години квадратният вътрешен двор бил винаги грижливо подреден, храстите на розмарина и лавандулата били добре подрязани и растели в лехи, оградени с прави бордюри от чимшир. Облечените в бяло монаси, които са се грижили за тях, бяха отдавна погребани и забравени, но благоуханните билки цъфтяха и сега в приятната лятна вечер, макар че никой вече не събираше цветовете им за лекарства. Между каменните площи на пътеките бяха поникнали кичури див магданоз и кандилка. Край кладенеца сред двора беше избуяла папрат и сплетена тлъстига. Розовите храсти бяха подивели и филизите им плъзнали по пътеките. Сред чимшировите бордюри пламтяха големи червени макове. Над тревата бяха надвиснали високите стъбла на напръстника, а старата безплодна лоза се беше обвила около клоните на занемарената мушмула, която с някакво тъжно постоянство бавно поклащаше своята корона от листа.

---

¹ Доминикански — принадлежащ към монашеския орден на доминиканците, основан в началото на тринадесетия век от испанския проповедник Доминик за борба с ересите, които са били израз на протеста на народните маси срещу феодализма.

В единия край на градината имаше огромна магнолия — кула от тъмен листак, изпъстрен тук-там с млечнобели цветове. До стъблото ѝ беше опряна груба дървена скамейка; на нея седна Монтанели.

Артур учеше философия в университета; срещнал труден пасаж в една книга, той се беше обърнал към отца за разяснение. При все, че

той сам не беше следвал семинарията, Артур считаше Монтанели за авторитет по всички въпроси.

— Сега мога да си ида — каза той, когато пасажът беше изяснен.
— Разбира се, ако не съм ви нужен за нещо.

— Не, няма да работя повече, но бих искал да останеш още малко, ако имаш време.

— О, да!

Артур се облегна на дървото и загледа през тъмните клони първите бледи звезди, които блещукаха на безоблачното небе. Той бе наследил тъмносините, замечтани и непроницаеми очи под черни ресници от майка си, родена в Корнуол¹, и Монтанели извърна глава, за да не ги гледа.

— Изглеждаш уморен, сагiно — каза той.

— Какво да правя?

В гласа на Артур се чувствуваше унилоост, която Монтанели долови веднага.

— Не биваше да постъпваш в университета толкова скоро. Ти беше изтощен от грижи около болната, от бденето по цяла нощ. Трябваше да настоя да си отпочинеш напълно, преди да напуснеш Ливорно.

— Каква полза от това, радре? Не можех да остана в тази ужасна къща след смъртта на мама. Джулия щеше да ме подлуди!

Джулия, жена на по-възрастния от заварените му братя, беше като трън в очите му.

— Не бих желал да останеш при роднините си — отговори Монтанели меко. — Сигурен съм, че това щеше да бъде най-лошото за тебе. Но можеше да приемеш поканата на твоя приятел английския лекар. Ако бе прекарал един месец у тях, сега щеше да ти е по-леко в учението.

—

Корнуол — графство в Югозападна Англия, където преобладава келтският тип хора със сини очи и тъмна коса.

— Не, радре, не бих могъл! В семейство Уорън всички са много добри и любезни, но те не разбират... те ме съжаляват — виждам това в очите им... и ще се опитват да ме утешават, да говорят за мама.

Разбира се, не и Джема — тя винаги знае за какво не бива да се говори, още от времето, когато бяхме деца. Но другите! И това не е всичко...

— Какво още има, сине мой?

Артур откъсна няколко цветчета от надвисналите стъбла на напръстника и ги смачка нервно в ръката си.

— Не мога да понасям града — започна той след кратка пауза. — Там са магазините, от които тя ми купуваше играчки, когато бях малко момче, алеята край брега, където я водех, докато не беше още тежко болна. Където и да ида — все същото. Всяка продавачка се приближава и ми предлага цветя... като че ли ми са нужни сега! Там са и гробищата... трябваше да се махна! Тежко ми беше да гледам мястото...

Артур млъкна внезапно и започна да къса цветчетата. Мълчанието беше така дълго и дълбоко, че той най-после вдигна глава, учуден защо отецът не говори. Под клоните на магнолията вече притъмняваше и всичко изглеждаше неясно и замъглено. Но все още беше достатъчно светло, за да се види страшната бледост, покрила лицето на Монтанели. Главата му беше приведена, дясната му ръка се беше здраво вкопчила в ръба на скамейката. Артур отмести погледа си в почуда и благоговение. Стори му се, че е стъпил неволно на свещена земя.

„Господи — помисли си той, — колко дребен и себелюбив изглеждам пред него! Ако моята болка беше негова, той не би могъл да я почувствува по-силно.“

Най-после Монтанели вдигна глава и погледна около себе си.

— Няма да настоявам да се върнеш там поне засега — каза той особено нежно. — Но трябва да ми обещаеш, че ще си починеш напълно през лятната ваканция. Мисля, че ще бъде хубаво да прекараш почивката си по-далеч от Ливорно. Няма да позволя да разстроиш здравето си.

— Къде ще отидете, когато приключат занятията в семинарията, padre?

— Ще трябва както обикновено да отведе учениците в планината и да ги настаня там. Но към средата на август заместникректорът ще се върне от отпуск. Тогава, ей така за разнообразие, ми се иска да отида в Алпите. Ще дойдеш ли с мене? Ще те вода на дълги излети в

планината и ти ще можеш да изучаваш алпийските мъхове и лишей. Но може би ще ти бъде скучно само с мене?

— Padre! — Артур сплете ръце по начин, който Джулия наричаше „маниерен и чуждестранен“. — Бих дал всичко на света, да замина с вас! Само не съм сигурен...

Той млъкна.

— Мислиш, че мистър Бартън няма да ти разреши?

— Той, разбира се, няма да е доволен от това, но едва ли ще може да ми попречи. Аз съм вече на осемнадесет години и мога да правя, каквото искам. Най-после той е само мой заварен брат. Не виждам защо съм длъжен да му се подчинявам. Той винаги беше груб с мама.

— Но ако той се противопостави сериозно, мисля, че е по-добре да не отиваш против волята му. Положението ти в къщи може да стане много по-тежко, ако...

— Ни най-малко! — прекъсна го Артур разпалено. — Те винаги са ме мразили и винаги ще ме мразят — каквото и да правя. А и как може Джеймс да възрази сериозно на моето заминаване с вас, с моя изповедник?

— Не забравяй, че той е протестантин. Все пак по-добре ще бъде да му пишеш и да почакаме да чуем мнението му. Но ти не бива да си нетърпелив, сине мой. Има значение какво вършиш, независимо от това, дали хората те мразят, или обичат.

Укорът беше направен така внимателно, че Артур дори не се изчерви.

— Да, зная — отвърна той с въздишка. — Но това е толкова трудно...

— Съжалявам, че не можа да дойдеш при мене във вторник вечерта — каза Монтанели, като внезапно промени темата на разговора. — Тук беше епископът от Арецо и ми се искаше да се срещнеш с него.

— Бях обещал на един студент, че ще отида на събрание в квартирата му. Щяха да ме чакат.

— Какво събрание?

Артур изглеждаше смутен от този въпрос.

— Това... това не беше обикновено събрание — каза той с нервно заекване. — Беше дошъл един студент от Генуа, той ни изнесе

беседа, нещо като лекция.

— За какво ви говори той? Артур се поколеба.

— Няма да ме питате за името му, нали, padre? Защото аз обещах...

— Няма да те питам за нищо и ако си обещах да пазиш тайна, разбира се, не трябва да ми казваш. Но струва ми се, че би могъл вече да имаш известно доверие в мене.

— Разбира се, че мога, padre. Той говори за... за нас и за нашия дълг към народа... и към самите нас. И за това... с което можем да помогнем...

— Да помогнете на кого?

— На селяните... и...

— И?

— На Италия.

Настана дълго мълчание.

— Кажете ми, Артур — рече загрижено Монтанели, като се обърна към него, — откога мислите за това?

— От... от миналата зима.

— Преди смъртта на майка ти? Тя знаеше ли?

— Н-не. Аз... аз тогава не се интересувах от това.

— А сега... интересувах ли се?

Артур отново напълни шепата си с цветчета.

— Ето как стана, padre — започна той, като гледаше в земята. — Миналата есен, когато се готвех за приемния изпит, се сближих с мнозина от студентите, спомнете си, нали? Някои от тях ми заговориха за... за тези неща, дадох ми книги. Но аз не проявих особен интерес — все бързах да се върна в къщи при мама. Знаете, тя беше съвсем самотна в онази къща-затвор. Там дори само езикът на Джулия можеше да я убие. А през зимата, когато състоянието ѝ се влоши, аз съвсем забравих за студентите и техните книги. Тогава, както знаете, аз престанах изобщо да идвам в Пиза. Ако се бях сетил, щях да кажа на мама, но тези неща просто излязоха от ума ми. После разбрах, че тя ще умре... и както знаете, към края бях почти непрекъснато при нея. Често не лягах през цялата нощ, а Джема Уорън идваше през деня, за да мога да поспя. През тези дълги нощи аз почнах наново да мисля за книгите и за онова, което ми бяха говорили студентите... чудех се дали те са прави... и... какво би казал за всичко това Христос.

— Ти обръщал ли си се към него?

В гласа на Монтанели се чувствуваше безпокойство.

— Често, padre. Понякога се молех да ме упъти какво да правя или да ме остави да умра заедно с мама. Но отговор не получавах.

— А на мене никога не си казал нито дума, Артур, а аз мислех, че можеш да ми се доверяваш.

— Padre, вие знаете, че ви се доверявам, но има неща, които не можеш да споделиш с никого. Аз... струваше ми се, че никой не може да ми помогне... нито вие дори, нито мама. Аз трябваше сам да получа отговор направо от бога. Разбирате ли, отнасяше се до моята душа и до целия ми живот.

Монтанели се обърна настрана и се загледа в потопените в дрезгавина клони на магнолията. В здрача неговата фигура приличаше на сянка, на тъмен призрак сред още по-тъмните клони.

— И после? — попита той бавно.

— После... тя умря. Бях прекарал последните три нощи до леглото й...

Той замълча за миг, но Монтанели не помръдна.

— През ония два дълги дни, преди да я погребат — продължи Артур с по-тих глас, — не можех да мисля за нищо. После след погребението се разболях. Вие си спомняте, че не дойдох и на изповед.

— Да, помня.

— През нощта станах и отидох в стаята на мама. Тя беше съвсем празна, само в нишата стоеше голямото разпятие. И аз помислих, че може би бог ще ми помогне. Коленичих и чаках... цялата нощ. Сутринта, когато се съвзех... padre, няма смисъл — не мога да ви обясня. Не мога да опиша онова, което видях... и аз самият не зная. Но зная, че бог ми отговори и аз не смея да престъпя волята му.

За миг те останаха мълчаливи в мрака. После Монтанели се обърна и сложи ръка върху рамото на Артур.

— Сине — каза той, — нека ме запази бог от мисълта, че не ти е дал отговор. Но не забравяй в какво състояние си бил, когато се е случило това, и не вземай виденията на скръбта и болестта за неговия божествен глас. И ако наистина волята му е била такава, да ти отговори в сянката на смъртта, внимавай да не изтълкуваш погрешно словото му. Какво си намислил да правиш?

Артур се изправи и отговори бавно, сякаш повтаряше думи от катехизиса:

— Да отдам живота си на Италия, да ѝ помогна да се освободи от робство и нещастие, да прогони австрийците, за да бъде тя свободна република и да няма друг владетел освен Христос.

— Артур, помисли какво говориш! Та ти дори не си италианец.

— Това няма никакво значение. Аз съм човек. За мен това е божие откровение и аз трябва да посветя живота си за осъществяването му.

Отново настъпи мълчание.

— Ти спомена преди малко за онова, което Христос би казал — започна бавно Монтанели. Но Артур го прекъсна:

— Христос е казал: „Този, който пожертвува живота си заради мене, ще го намери“.

Монтанели се опря на един клон и закри очите си с ръка.

— Седни за малко, сине мой — каза той най-после. Артур седна, отецът взе двете му ръце и ги стисна силно.

— Не мога да споря с тебе тази вечер — каза той. — Това е така неочаквано за мене, не съм подготвен, нужно ми е време, за да размисля. Друг път ще поговорим повече. Но засега искам да запомниш едно — ако се случи нещо с теб, ако... умреш, не бих го понесъл.

— Padre...

— Не, остави ме да довърша това, което искам да ти кажа.

Говорих ти веднъж, че нямам никого на света освен тебе. Ти едва ли разбираш напълно какво значи това. Трудно е, когато човек е толкова млад; на твоите години и аз не бих разбрал. Артур, за мене ти си като... като... мой собствен син. Разбираш ли? Ти си светлина за очите ми, утеха за сърцето ми. Бих дал всичко, за да те предпазя от погрешна стъпка, за да не разбиеш живота си. Но не мога да сторя нищо. Не искам обещания от тебе. Искам само да запомниш това и да бъдеш предпазлив. Мисли добре, преди да направиш непоправима крачка — заради мене и заради майка си на небето.

— Ще мисля... и... padre, молете се за мене и за Италия.

Той коленичи мълчаливо и Монтанели също така мълчаливо сложи десницата си върху склонената глава. Миг след това Артур се

изправи, целуна ръка и тръгна тихо през росната трева. Монтанели остана сам под магнолията, загледан в мрака право пред себе си.

„Божият гняв — помисли той — се изсипа върху ми, така както някога върху Давид. Към мене, който оскверних неговото светилище и носех в опетнените си ръце тялото на спасителя, бог бе много търпелив. Но сега часът удари. «Защото ти съгреши тайно, аз ще те накажа пред очите на целия Израел и пред слънцето; детето, което ще ти се роди, ще умре.»“

ВТОРА ГЛАВА

Мистър Джеймс Бартън не беше никак доволен от намерението на младия си доведен брат „да скита из Швейцария“ с Монтанели. Но да забрани една невинна ботаническа разходка с възрастен професор по богословие, положително би се сторило на Артур, който не знаеше истинската причина на забраната, глупаво и деспотично. Той веднага би отдал това на религиозни или расови предразсъдъци. А Бартънови се гордееха със своята веротърпимост. В тяхното семейство на корабовладелци всички бяха убедени протестанти и консерватори още от времето, когато бе основана фирмата „Бартън и синове, ЛондонЛиворно“, а това беше преди повече от един век. Но те смятаха, че добрият англичанин трябва да бъде коректен дори в отношенията си с паписти¹. И когато главата на семейството, дотегнало му да бъде вдовец, се ожени за хубавата католичка, гувернантка на малките му деца, двамата по-възрастни сина, Джеймс и Томас, се примириха с волята на провидението, колкото и да им беше неприятно присъствието на мащехата, почти на техните години. След смъртта на бащата и без това натегнатото положение се усложни още повече с женитбата на най-големия брат. Но докато Гладис беше жива, двамата братя се бяха старали честно да я защитават от безмилостния език на Джулия и да изпълняват така, както те разбираха дълга си към Артур. Те дори не се стараеха да скрият, че не обичат момчето и великодушието им към него се изразяваше главно в това, че му даваха щедро пари за харчлък и му позволяваха да върши, каквото си иска.

В отговор на своето писмо Артур получи чек, с който да покрие разносните си, и хладното известие, че може да прекара ваканцията, както желае. Той похарчи половината от парите за ботанически книги и папки за хербарии и тръгна с отца на първото си пътешествие из Алпите.

Артур отдавна не беше виждал Монтанели в такова добро настроение. След първото сътресение от разговора в градината той постепенно беше възстановил душевното си равновесие и сега гледаше на случилото се много по-спокойно. Артур беше твърде млад и

неопитен, решението му едва ли можеше да се смята за окончателно. Все още имаше възможност чрез внимателно убеждаване и разумни доводи да се отклони от опасната пътека, която едва беше поел.

Те възнамеряваха да останат в Женева няколко дни, но още като видя ослепително белите улици и прашните, препълнени с туристи алеи, Артур се намръщи. Монтанели го наблюдаваше с любопитство и стаена усмивка.

— Не ти ли харесва тука, *carino*?

— Не знам. Очаквах съвсем друго. Да, езерото е красиво,

’ Така протестантите са наричали презрително католиците.

харесват ми и онези хълмове. — Те стояха на острова на Русо¹ и Артур посочи дългите строги очертания на Савойските Алпи. — Но градът изглежда тъй бездушен и пригладен, някак... протестантски; в него има нещо самодоволно. Не, не ми се харесва, напомня ми на Джулия. Монтанели се засмя:

— Бедно момче, какво нещастие! Но ние сме дошли за собствено удоволствие, тъй че няма защо да оставаме тук. Какво ще кажеш, ако днес се разходим с лодка по езерото, а утре се изкачим на планината?

— Но, *padre*, нали вие искахте да постоим тук?

— Мое мило момче, аз съм виждал всички тези места много пъти. Най-добрата почивка за мене ще бъде да знам, че ти си доволен. Къде би желал да отидем?

— Ако за вас наистина е все едно, бих искал да вървим по реката чак до изворите ѝ.

— По Рона?

— Не, по Арва, тя тече тъй бързо!

— Тогава ще отидем в Шамони².

Целия следобед те се разхождаха с малка платноходка. Красивото езеро направи много по-слабо впечатление на Артур от сивата, мътна Арва. Той беше израсъл край Средиземно море и беше свикнал със сините къдри на вълните. Но за него бързите води имаха особено очарование и стремителният бяг на потока, идващ от ледника, го довеждаше до възторг.

— Ето това. е река! — каза той.

На следния ден рано сутринта те се отправиха за Шамони. Докато пътуваха през плодородната долина, Артур беше в отлично настроение, но щом поеха лъкатушещия път близо до Клуз и огромните назъбени височини ги заобиколиха отвсякъде, Артур изведнъж стана сериозен и мълчалив. От Сен Мартен те запълзяха бавно нагоре, като спираха да пренощуват в срещнатите по пътя хижи или в малките планински селца и отново поемаха, накъдето пожелаят, без определена

---

1 Малък остров на река Рона, където Жан Жак Русо е избягал от преследването на швейцарското правителство.

2 Шамони — красива местност в подножието на Монблан.

посока. Артур беше особено чувствителен към природата и първият водопад, край който минаха, го изпълни с неописуемо възмущение. Но колкото се приближаваха до снежните върхове, възторженото му настроение се превръщаше в екзалтираност, каквато Монтанели още не беше виждал у него. Между Артур и планината сякаш имаше някаква тайнствена връзка. Той можеше с часове да лежи неподвижно сред тъмните, загадъчни, екливи борови гори, да гледа през правите високи стволове на дърветата към огрения от слънце свят на шеметни върхове и голи скали. Монтанели го наблюдаваше с някаква тъжна завист.

— Бих искал да ми кажеш какво виждаш,; carino? — попита той един ден, като вдигна поглед от книгата си и забеляза, че Артур лежи до него върху мъха, в същото положение както преди един час — загледан с широко отворени очи в блестящия простор от синьо и бяло. Те се бяха отбили от пътя, за да преспят в тихо селце близо до водопадите на Диосаз, и тъй като слънцето беше вече слязло ниско на безоблачното небе, те се изкачиха на покрита с борове скала, да докачат алпийския залез над купола и зъберите на Монблан.

Артур вдигна глава. Очите му бяха изпълнени с почуда и загадъчност.

— Какво виждам ли, padre? Аз виждам огромно бяло същество в синевата, която няма нито начало, нито край. Виждам как чака век след век духа божи. Виждам го като през тъмно стъкло.

Монтанели въздъхна:

— Някога аз също виждах такива неща.

— Сега никога ли не ги виждате?

— Никога. И няма да ги видя вече. Те са там, зная, но очите ми са слепи за тях. Аз виждам съвсем други неща.

— Какво виждате вие?

— Аз ли, сагано? Когато погледна към върховете, виждам синьо небе и снежна планина — и това е всичко. Но там, долу, е съвсем друго.

Той посочи към долината под тях. Артур коленичи и се наведе над самия край на пропастта. В сгъстилите се вечерни сенки огромните борове стояха като стражи край тесните брегове на реката. След миг слънцето, червено като пламтяш въглен, потъна зад назъбен планински връх, светлината изчезна и всичко наоколо стана сякаш пусто и безжизнено. Тутакси над долината легна нещо тъмно, заплашително — тъй мрачно, тъй ужасяващо! Отвесните скали на голите западни ридове напомняха зъбите на чудовище, което дебне своята жертва, за да я сграбчи и повлече в бездната на дълбоката долина с черни, стенещи гори. Дърветата — редица от остри ножове — сякаш казваха: „Хвърли се върху нас!“ В сгъстяващия се мрак буйната река с яростно отчаяние гърмеше, ечеше и се блъскаше в стените на своя каменен затвор.

— Padre! — Артур се изправи разтреперан и се отдръпна от пропастта. — Това прилича на ада!

— Не, сине мой — отвърна тихо Монтанели, — прилича просто на човешка душа.

— Душите на ония, които стоят в мрак и в сянката на смъртта?

— Душите на ония, които срещаш на улицата всеки ден.

Артур потръпна, като погледна сенките. Лека бяла мъгла се стелеше между борове, пълзеше бавно край яростно мятащата се река като печален дух, който не може да намери утеха.

— Гледайте! — извика неочаквано Артур. — Ония, които бродеха в мрака, видяха ярка светлина.

На изток снежните върхове горяха в отблясъците на залеза. Когато червената светлина по височините избледня, Монтанели се обърна и докосна Артур по рамото:

— Хайде, сагано, вече притъмня. Ако се забавим още, ще се изгубим в мрака.

— Също като мъртвец! — каза Артур и откъсна поглед от призрачното лице на величествения снежен връх, който блестеше в здрача.

Те се спуснаха внимателно между тъмните дървета към хижата, в която щяха да преспят.

Когато Монтанели влезе в стаята, където Артур го очакваше за вечеря, той видя, че младежът се е отърсил вече от виденията си в здрача, беше станал сякаш друго същество.

— О, padre, елате да видите това смешно куче! То може да танцува на задните си крака.

Сега Артур беше така погълнат от кучето и неговата игра, както преди малко от залеза. Стопанката на хижата, червендалеста, с бяла престилка, стоеше, сложила яките си ръце на кръста, и гледаше усмихната как той разиграва кучето.

— Леко му е на сърцето, щом може така да се забавлява — обърна се тя към дъщеря си на местното наречие. — И какъв е хубавец!

Артур се изчерви като ученичка и жената, щом видя, че той е разбрал, излезе, смеейки се на смущението му. По време на вечерята Артур говореше само за предстоящите екскурзии, изкачвания в планината и събиране на растения. Очевидно виденията не бяха попречили нито на разположението, нито на апетита му.

Когато Монтанели се събуди на следната сутрин, Артур беше изчезнал. Той беше тръгнал още преди разсъмване към високите пасбища „да помогне на Гаспар да откара козите“.

Но едва беше сложена закуската, когато той се втурна в стаята без шапка, с малко тригодишно селско момиченце на рамото и с голям букет от планински цветя в ръка.

Монтанели го погледна усмихнат. Сега той беше съвсем различен от сериозния и мълчалив Артур в Пиза или Ливорно.

— Къде си бил, луда главо? Тръгнал си из планината, без да закусиш?

— Толкова хубаво беше, padre! Планината е очарователна при изгрев слънце! И колко роса има. Вижте! Той посочи мократа си, изкаляна обувка.

— Взехме си малко хляб и сирене, а на пасбището пихме козе мляко. Ужасно беше! Но аз пак огладнях, а и тази малка особа трябва

да хапне нещо. Анет, искаш ли мед?

Той седна, взе детето на коленете си и започна да му помага да подреди цветята.

— Не, не! — намеси се Монтанели. — Ще се простудиш така! Бягай да се преобуеш! Ела при мене, Анет. Къде я намери?

— На края на селото. Дъщеря е на оня човек, когото видяхме вчера — на тукашния обуцар. Нали има прекрасни очи? Тя носи костенурка в джоба си. Казва ѝ Каролина.

Когато Артур смени мокрите си чорапи и слезе за закуска, той намери детето седнало на коленете на Монтанели. Анет бърбореше непрекъснато за своята костенурка, която тя държеше обърната наопаки в пухкавата си ръчичка, за да може „ронсеар“ да види как си извива крачката.

— Гледайте, monsieur — говореше тя сериозно на своето полуразбираемо наречие, — гледайте какви обуценца има Каролина!

Монтанели си играеше с детето, галеше косицата му, възхищаваше се от любимата му костенурка, разказваше чудни приказки.

Стопанката на хижата дойде да разтреби масата и с учудване видя, че Анет преобръща джобовете на важния господин в свещеническо облекло.

— Бог помага на малките да познаят добрия човек — каза тя. — Анет винаги се бои от непознати хора, а сега — вижте — не се стеснява от негово преподобие. Чудно! Анет, коленичи и помоли добрия господин да те благослови, преди да замине! Това ще ти донесе щастие!

— Не предполагам, че умеете да забавлявате деца така хубаво, padre — каза Артур един час по-късно, когато минаваха през сгряното от слънце пасбище. — Детето не откъсна очите си от вас през цялото време. Знаете ли, мисля...

— Да?

— Исках само да кажа... жалко, че църквата не позволява на свещениците да се женят. И съвсем не разбирам защо. Нали възпитанието на децата е толкова сериозно нещо! Така важно е за тях още от самото си рождение да бъдат в добра среда. Струва ми се, че колкото по-възвишено е призванието на човека, колкото по-чист е животът му, толкова по-достоеен баща ще бъде той. Сигурен съм, padre,

че ако не бяхте обвързани с клетва... ако се бяхте оженили... вашите деца щяха да бъдат най...

— Стига!

Тази дума, произнесена бързо и с шепот, сякаш направи последвалото мълчание още по-дълбоко.

— Padre — започна пак Артур, смутен от мрачния вид на Монтанели, — сбърках ли? Може би греша, но аз мисля така.

— Може би — отговори тихо Монтанели — ти не разбираш много смисъла на онова, което току-що каза. След няколко години ще мислиш иначе. А сега по-добре да говорим за нещо друго.

Това беше първото нарушаване на оная пълна непринуденост и хармония, която съществуваше между тях през тази прекрасна ваканция.

От Шамони през Тетноар те се озоваха в Мартини, където спряха да отпочинат, тъй като времето беше задушно и горещо. Следобед излязоха на засенчената тераса на хотела, от която се откриваше хубав изглед към планината. Артур извади своята колекция от растения и поведе с Монтанели сериозен разговор на италиански върху ботаниката.

На терасата седяха и двама художнициангличани. Единият рисуваше, а другият лениво бърбеше, без да му идва на ум, че чужденците може би разбират английски.

— Стига си мацал по този пейзаж, Уили — каза той. — По-добре нарисуй оня чудесен италиански младеж. Виж как се възхищава от своите папрати. Погледни само линията на веждите му! Достатъчно е да замениш лулата му с разпятие, сакото и голфа му — с римска тога, и ще получиш пълна представа за първите християни, дори и изразът му е такъв!

— Християнин — вятър! Седях до този младеж на обед и трябва да ти кажа, че той беше така въодушевен от печеното пиле, както и от тези изскубани треволяци. Младежът е хубав наистина, прекрасен е маслиновият му тен. Но баща му е много по-живописен.

— Кой?

— Баща му, седнал е точно пред тебе. Не си ли го забелязал. Какво великолепно лице има той.

— Ех, че си прост методист! Не можеш ли да разпознаеш един католически свещеник!

— Свещеник! Дявол да го вземе, имаш право! Да, забравих:

1 Методисти — религиозна секта.

клетва за целомъдреност и така нататък. Е, добре, да бъдем снизходителни тогава и да приемем, че момчето е негов племенник.

— Какви идиоти! — прошепна Артур със закачлив поглед.

— Все пак много мило е от тяхна страна, че намират прилика между вас и мене. Бих искал наистина да ви бъда племенник... Padre, какво ви е? Как пребледняхте!

Монтанели се беше изправил и сложи ръка на челото си.

— Зави ми се свят — каза той със странно глух и слаб глас.

— Навярно много съм стоял на слънце тази сутрин. Ще отида да си полегна, *carino*. Няма ми нищо, от горещината е.

След две седмици, прекарани край Люцернското езеро, Артур и Монтанели се връщаха през прохода Сен Готар в Италия. Те бяха случили хубаво време и можаха да направят няколко много приятни екскурзии, но радостта на първите дни беше изчезнала. Тревожната мисъл, че трябва да поговори сериозно с Артур през ваканцията, непрекъснато преследваше Монтанели. В долината на Арва той умишлено не беше направил и намек за разговора под магнолията. „Би било жестоко, мислеше си той, да се помрачи първият възторг от алпийската природа на чувствителен младеж като Артур с разговор, който непременно щеше да бъде мъчителен.“ От деня в Мартини той си казваше всяка сутрин: „Ще му говоря днес“, и всяка вечер: „Ще му говоря утре“. Но ваканцията беше свършила вече, а той все отлагаше. „Утре, утре“. Някаква хладина, неясното чувство, че нещо се е променило, че между Артур и него се е спуснала невидима завеса, го караше да мълчи. Така беше до последната вечер на ваканцията, когато той изведнъж съзна, че ако изобщо иска да говори с Артур, това трябва да стане сега.

Те останаха да пренощуват в Лугано, а на следната сутрин трябваше да продължат за Пиза. Монтанели искаше поне да разбере доколко неговият любимец е въвлечен в пагубните пясъци на италианската политика.

— Дъждът престана, *carino*. — каза той след залез слънце. — Това е единственият случай да погледаме езерото. Да излезем, искам

да поговоря с тебе.

Те вървяха по брега, докато намериха тихо уединено място, и седнаха на нисък каменен зид. Наблизо растеше шипков храст, обсипан с червени плодове. На един от тъжно поклащащите се, натезали от дъжда клони бяха останали няколко закъснели, бледи цветове. Върху зелената повърхност на езерото се люлееше малка лодка с бели, потрепващи от влажния вятър платна. Тя беше толкова лека и нежна, че напомняше сребристо, хвърлено във водата глухарче. Високо в Монте Салваторе като златно око блесна отвореният прозорец на овчарска хижа. Шипковите цветове бяха отпуснали главички, задрямали под тихото септемврийско небе, а водата се плискаше и шумолеше приятно между камъчетата по брега.

— Скоро няма да имаме възможност да поговорим така спокойно — започна Монтанели. — Ти ще се върнеш към университетските си занятия, при твоите приятели. Аз също ще бъда много зает през зимата. Искан ми се да изясним напълно отношенията си. И ако ти... — той спря за миг и после продължи по-бавно — ако чувствуваш, че можеш да ми се доверяваш както преди, искам да ми кажеш по-определено, отколкото оная вечер в манастирската градина, докъде си стигнал.

Артур гледаше водата, слушаше спокойно и мълчеше.

— Аз искам да знам, ако разбира се, можеш да ми отговориш — продължи Монтанели, — дали си се обвързал с клетва или... по някакъв друг начин.

— Няма какво да ви кажа, скъпи padre. Не съм се обвързал с нищо и все пак съм обвързан.

— Не разбирам...

— Какъв е смисълът на клетвите? Не те обвързват хората. Ако си убеден в това, което чувствуваш, ти си обвързан. Ако не си убеден — нищо не е в състояние да те обвърже.

— Искаш да кажеш, че това... това твоё чувство не може да се промени? Артур, мислиш ли какво говориш?

Артур се обърна и погледна Монтанели право в очите.

— Padre, попитахте ме дали ви се доверявам. А вие не ми ли вярвате? Ако наистина имах какво да ви кажа, щях да ви го кажа. Но няма смисъл да говорим за тези неща. Не съм забравил думите, които

ми казахте онази вечер. И никога няма да ги забравя. Но аз трябва да следвам моя път, да вървя към светлината, която виждам пред себе си.

Монтанели откри цветче от шипковия храст, откъсна листенцата му едно по едно и ги хвърли в езерото.

— Имаш право, сагіно, да не говорим повече за това. Изглежда, че многото думи няма да помогнат... Да, хайде да се прибираме.

ТРЕТА ГЛАВА

Есента и зимата минаха без особени събития. Артур четеше усилено и имаше малко свободно време. Но въпреки това един-два пъти в седмицата успяваше да наmine макар за няколко минути към Монтанели. От време на време той търсеше помощта му при изучаването на някоя трудна книга, но в тези случаи разговорът се придържаше само към учебния материал. Монтанели по-скоро чувствуваше, отколкото забелязваше, непреодолимата преграда между тях и избягваше всичко, което: би изглеждало като опит да се възстанови предишната близост. Сега посещенията на Артур му причиняваха по-скоро болка, отколкото радост, толкова мъчително беше постоянното усилие да изглежда спокоен и да се държи тъй, като че нищо не бе се променило. От своя страна Артур също забелязваше, без да може да я разбере, почти неуловимата промяна в поведението на Монтанели. С неясното чувство, че това е във връзка с неприятния въпрос за „новите идеи“, той избягваше да засяга темата, която непрекъснато го занимаваше. Въпреки това той никога не бе обичал Монтанели така дълбоко, както сега. Смътното, натрапчиво чувство на незадоволеност, на душевна пустота, което той с толкова труд се бе мъчил да задуши с изучаване на богословието и със съблюдаване на обредите, беше изчезнало при първия допир с „Млада Италия“¹. Изчезнаха и всичките му болезнени видения, родени в самотата и бдението при леглото на умиращата, съмненията, от които трябваше да се спасява с молитви. Заедно с пробуждането на това ново увлечение, намирането на по-ясен религиозен идеал (за него студентското движение беше повече религиозно, отколкото политическо), той намери и душевен покой, почувствува обич към човека. В това екзалтирано състояние светът му се струваше озарен от светлина. В онези, които по-рано ненавиждаше, той откри нови, привлекателни черти, а Монтанели, който вече пет години беше негов идеал, сега се яви пред очите му с ореола на бъдещия месия на новата вяра. Той слушаше с горещо желание неговите проповеди, опитваше се да намери в тях следите на вътрешно родство с републиканската идея,

усилено изучаваше евангелието и се възхищаваше от демократичния дух на християнството в дните на неговото възникване.

Един ден през януари той се отби в семинарията, за да върне една книга. Като чу, че отецът-ректор го няма, той отиде в кабинета на Монтанели, сложи книгата в библиотеката и се готвеше да излезе от стаята, когато заглавието на оставената върху масата книга привлече вниманието му. Книгата беше „De monarchia“ на Данте. Той започна да чете и скоро така се увлече, че не усети, когато вратата се отвори и затвори. Гласът на Монтанели го стресна.

— Не те очаквах днес — каза свещеникът, като хвърли поглед върху заглавието на книгата. — Тъкмо щях да пратя да те питат дали можеш да дойдеш при мене тази вечер.

— Нещо важно ли има? Аз съм зает тази вечер, но ако трябва...

— Не, може и утре. Искам да те видя, тъй като във вторник заминавам. Викат ме в Рим.

— В Рим? За дълго ли?

’ „Млада Италия“ — революционна организация, основана в 1831 година, бореща

се за освобождаването на Италия от чуждо господство и превръщането ѝ в република.

2 „De monarchia“ („За монархията“) — произведение на великия италиански поет Данте Алигиери (1265–1321), пропагандиращо идеята за създаването на силна и обединена италианска държава, възглавявана не от папата, а от светска власт.

През XIX век била една от книгите, забранени от папата.

— В писмото се казва „до след Великден“. Викат ме от Ватикана. Щях да ти съобщя веднага, но бях много зает. Трябваше да уредя някои неща в семинарията и да подготвя идването на новия ректор.

— Но, padre, вие, разбира се, няма да напуснете семинарията?

— Ще се наложи. Но вероятно ще се върна в Пиза поне за известно време.

— Но защо напускате семинарията?

— Това още не е обявено официално, но ми предлагат епископство.

— Padre! Къде?

— Точно за това трябва да отида в Рим. Още не е решено дали да взема епархия в Апенините, или да остана тук като викарий.

— А новият ректор избран ли е вече?

— Определен е отец Карди, който ще пристигне утре.

— Не е ли твърде неочаквано всичко това?

— Да, но... понякога решенията на Ватикана се обявяват едва в последния момент.

— Познавате ли новия ректор?

— Не го познавам лично, но много го хвалят. Монсиньор Белони ми пише, че той е високо образован човек.

— Семинарията ще загуби много с вашето напускане.

— Не знам за семинарията, но съм сигурен, че ще липсвам на тебе, caro, почти толкова може би, колкото и ти на мене.

— Да, наистина. Но все пак аз се радвам.

— Радваш се? А самият аз не знам дали това ме радва. — Монтанели седна до масата, лицето му имаше уморен вид и той съвсем не приличаше на човек, който очаква високо назначение. — Зает ли си днес следобед, Артур? — попита той миг след това. — Ако си свободен, бих желал да останеш сега за малко при мене, щом не можеш да дойдеш довечера. Някак не се чувствавам добре и ми се иска до заминаването ми да бъде колкото е възможно повече с тебе.

— Да, мога да остана за малко. Зает съм в шест часа.

— Имате събрание?

Артур кимна с глава и Монтанели бързо промени темата на разговора.

— Искам да поговорим за тебе — каза той. — Докато аз отсъствам, ще имаш нужда от друг изповедник.

— Но нали, когато се върнете, ще мога да се изповядвам пак при вас?

— Как можеш да питаш, мое мило момче? Разбира се, става дума само за трите или четири месеца, през които няма да бъде тук. Съгласен ли си да се изповядваш при някой от отците на „Света Катерина“?

— Добре.

Те поговориха известно време за други неща. После Артур стана.

— Време е да вървя, padre. Студентите ще ме чакат. Лицето на Монтанели отново придоби измъчен вид.

— Тръгваш ли? Ти почти беше пропъдил моето мрачно настроение. Тогава — сбогом!

— Сбогом. Ще дойда непременно утре.

— Гледай да дойдеш по-рано, за да поговорим насаме. Отец Карди ще бъде тук. Артур, мое скъпо момче, бъди предпазлив, докато ме няма. Поне до връщането ми не прави нищо прибързано. Ти не знаеш колко се безпокоя, че те оставям.

— Няма защо, padre. Всичко е напълно спокойно и ще бъде така още дълго време.

— Сбогом — каза късо Монтанели и започна да пише.

Когато Артур влезе в стаята, където ставаха малобройните студентски събрания, първия човек, когото видя, беше дъщерята на доктор Уорън, негова приятелка от детинство. Тя седеше в ъгъла до прозореца и слушаше внимателно и съсредоточено онова, което ѝ говореше висок млад ломбардец в износено палто — един от „организаторите“ на движението. През последните няколко месеца тя се беше много изменила, бе пораснала и вече приличаше на млада жена, макар че гъстите черни плитки още висяха на гърба ѝ като на ученичка. Тя беше облечена в черно и беше загърнала главата си в черен шарф, тъй като ставаше течение и в стаята бе студено. На гърдите ѝ беше забодено кипарисово клонче, емблемата на „Млада Италия“. Ломбардецът разпалено ѝ описваше неволята на селяните в Калабрия¹. Тя го слушаше мълчаливо, подпряла с ръка главата си, с наведени надолу очи. На Артур тя се стори като тъжно видение на Свободата, оплакваща загубената република. (Джулия би видяла в нея само една израснала лудетина с бледо лице, неправилен нос и вехта, твърде къса за нея рокля.)

— Ти си тук, Джим! — каза Артур, като се приближи, щом повикаха ломбардеца в другия край на стаята.

„Джим“ беше нейният детски прякор, умалително на странното ѝ кръщелно име Дженифер. Съученичките ѝ — италианки — я наричаха „Джема“.

Тя учудено вдигна глава.

— Артур! Аз не знаех, че членуваш в организацията!

— Аз също не очаквах да те срещна тук. Джим, ти откога...

— Не, ти не ме разбра! — прекъсна го бързо тя. — Аз не съм член. Само изпълних едно-две малки поръчения. Запознах се с Бини —

познаваш ли Карло Бини?

— Да, разбира се.

Бини беше ръководител на организацията в Ливорно и цяла „Млада Италия“ го познаваше.

— Той започна да говори за тези неща и аз го помолих да ми позволи да посетя едно студентско събрание. Преди няколко дни той ми писа във Флоренция — знаеш ли, че аз прекарах коледните празници във Флоренция?

— Не, сега рядко получавам новини от къщи.

— Ах, да! Както и да е, бях на гости у семейство Райт. (Това беше семейството на нейни съученички, които се бяха преместили във Флоренция.) Тогавя Бини ми писа на връщане да се отбия в Пиза, за да мога да дойда днес тук... Виж! Изглежда, че събранието започва.

Беседата беше за идеалната република и дълга на младежта да се подготви за нея. Възгледите на лектора бяха доста неясни, но Артур слушаше с благоговееен възторг. По това време Артур беше твърде безкритичен, възприемаше

—

Калабрия — планинска област в Южна Италия.

нравствените идеали, без да се замисля върху тях. Когато беседата и последвалите я дълги разисквания свършиха и студентите започнаха да се разотиват, той отиде при Джема, която все още стоеше в ъгъла на стаята.

— Мога ли да те придружа, Джим? Къде си отседнала?

— У Мариета.

— Старата икономка на баща ти?

— Да. Тя живее доста далече отгук. Те вървяха известно време, без да говорят. После Артур изведнъж каза:

— Ти си вече седемнадесетгодишна, нали?

— През октомври навърших седемнадесет.

— Винаги съм бил убеден, че няма да станеш като другите момичета — да ходиш по балове и да се занимаваш с други подобни неща. Джим, толкова пъти съм си мислил дали и ти ще бъдеш в нашите редове.

— И аз съм мислила.

— Спомена, че си помагала на Бини. Аз дори не знаех, че го познаваш.

— Не на Бини, а на другия.

— Кой е другият?

— На онзи, с когото разговарях тази вечер — на Бола.

— Добре ли го познаваш? — прекъсна я Артур и в гласа му прозвуча нотка на ревност. Името на Бола винаги предизвикваше неприятно чувство у него. Между тях бе възникнало съперничество във връзка с една задача, която комитетът на „Млада Италия“ възложи на Бола, като счете, че Артур е още твърде млад и неопитен.

— Познавам го доста добре и той много ми харесва. Живее в Ливорно.

— Зная. Отиде там през ноември...

— Заради параходите. Артур, не мислиш ли, че твоят дом е безопасен за такава работа? Никой не би се усъмнил в такова богато корабовладелческо семейство като вашето. Още повече, че ти познаваш всички на пристанището...

— Ш-т! По-тихо, мила! Значи книгите от Марсилия¹ бяха скрити у вас?

—

¹ По това време вестникът „Млада Италия“ и други материали на организацията са били печатани в Марсилия и тайно внасяни в Италия през Ливорно.

— Само за един ден. Ох! Може би не трябваше да ти казвам това.

— Защо не? Ти не знаеш, че аз съм член на организацията. Джема, мила, нищо на света не би ме направило по-щастлив от това и вие да се присъедините към нас. Ти и отец Монтанели.

— Твоят радге. Но няма той...

— Не, той има други убеждения. Но понякога аз съм мечтал... по-право — надявал съм се... не знам...

— Но, Артур! Той е свещеник!

— Какво от това? В организацията има свещеници — двама от тях пишат във вестника. И защо не? Предназначението на духовенството е да води света към по-високи идеали и цели, това което и организацията се мъчи да прави. В края на краищата въпросът е по-скоро религиозен и нравствен, отколкото политически. Ако хората са

подготвени да бъдат свободни и съзнателни граждани, никой не може да ги държи в робство.

Джема се намръщи.

— Струва ми се, Артур — каза тя, че има някаква грешка в твоята логика. Свещениците проповядват религиозна доктрина. Не виждам каква връзка има това с прогонването на австрийците.

— Свещеникът проповядва християнство, а Христос е бил най-великият революционер.

— Знаеш ли, онзи ден говорихме с баща ми за свещениците и той каза...

— Джема, но баща ти е протестантин. След кратко мълчание Джема го погледна открито, право в очите.

— Слушай, по-добре да оставим този въпрос. Ти винаги проявяваш нетърпимост, когато говориш за протестантите.

— Не съм имал такова намерение. Но аз мисля, че обикновено протестантите проявяват нетърпимост, когато говорят за католическите свещеници.

— Аз пък мисля обратното. Във всеки случай ние доста често сме се карали на тази тема и няма защо да започваме отново. Какво мислиш за беседата?

— Много ми хареса — особено последната част. Радвам се, че той говори така убедително за нуждата да живеем с идеалите на републиката, а не да мечтаем за нея. Това е като думите на Христа: „Във вас е царството небесно“.

— А на мене тъкмо тази част не ми харесва. Говори се толкова много за прекрасните неща, които трябва да мислим, да чувствуваме, и какви трябва да бъдем, а не се казва нищо за онова, което на дело би трябвало да се извърши.

— Когато решителният час настъпи, ще има много работа за нас, но ние трябва да имаме търпение — големите промени не стават за един ден.

— Колкото повече време е нужно, за да се извърши нещо, толкова повече основания има да се започне то веднага. Ти казваш, че човек трябва да бъде подготвен за свободата. А срещал ли си някой по-подготвен от твоята майка? Нямах ли тя ангелска душа? И каква беше ползата от добротата ѝ. Тя беше робиня до последния си ден — измъчвана, оскърбявана, обиждана от брат ти Джеймс и жена му. Ако

майка ти не беше толкова кротка и търпелива, тя щеше да бъде много по-добре — тогава не биха се отнасяли с нея така. Същото е и с Италия. Не е нужно търпение, когато трябва да станеш и да защитаваш своите права...

— Джим, мила, ако гневът и страстта можеха да спасят Италия, тя отдавна щеше да бъде свободна. Но тя има нужда не от омраза, а от любов.

При последната дума по лицето му внезапно се появи руменина, която след миг изчезна. Но Джема не забеляза нищо. Тя гледаше пред себе си със смръщени вежди и стиснати устни.

— Ти мислиш, че греша, Артур — каза тя след малко, — но аз съм права и ти ще разбереш това някой ден. Ето къщата. Ще влезеш ли?

— Не, късно е. Лека нощ, мила.

Той стоеше на входа, стиснал ръката ѝ в своите ръце.

— В името на бога и народа...

Бавно и тържествено Джема довърши недоизказания девиз:

— Сега и во веки.

После тя отдръпна ръката си и изтича в къщи. Когато вратата се затвори зад нея, Артур се наведе и взе кипарисовото клонче, паднало от гърдите ѝ.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Артур се върна в квартирата си с чувство, че има криле. Той беше безкрайно, безоблачно щастлив. На събранието бяха загатнали, че се подготвя въоръжено въстание. Сега Джема също беше техен другар и той я обичаше. Те щяха да работят, а може би и да умрат заедно за бъдещата република. Беше дошло време надеждите им да разцъфнат. И отец Монтанели ще види това и ще повярва!

Но на другата сутрин той се събуди в по-трезво настроение. — Спомни си, че Джема щеше да замине за Ливорно, а Монтанели — за Рим. Януари, февруари, март — три дълги месеца до Великден! Ами ако Джема попаднеше под „протестантско“ влияние в къщи? (За Артур думите „протестантско“ и „еснафско“ имаха едно и също значение.) Не, Джема никога няма да се научи да флиртува или пък да „пленява“ туристи и плешиви корабовладелци, както другите млади англичанки в Ливорно. Джема беше съвсем различна. Но тя може би щеше да се чувствува нещастна — толкова млада, без никакви приятели, съвсем сама между ония ограничени хора. О, ако майка му беше жива...

Вечерта той отиде в семинарията и завари Монтанели — уморен и отегчен — да разговаря с новия ректор. Лицето му, вместо да се разведри както обикновено, когато видеше Артур, стана още по-мрачно.

— Ето студента, за когото ви говорих — каза той сухо, като представяше Артур на новия ректор. — Ще ви бъда много благодарен, ако му разрешите и занапред да се ползува от библиотеката.

Отец Карди, възрастен, благодушен на вид свещеник, веднага заговори на Артур за „Сапиенца“¹ с лекота и осведоменост, които показваха, че той добре познава живота там. Разговорът скоро се пренесе върху злостовния въпрос за режима в университета. За голяма радост на Артур новият ректор критикуваше рязко управата на университета, която постоянно безпокоеше студентите с безсмислени и досадни ограничения.

— Имам доста голям опит във възпитанието на младежта — каза той. — Аз се ръководя от правилото, че никога не бива да се забранява

нещо без сериозно основание за това. Малко са младежите, които предизвикват неприятности, ако се отнасят към тях с нужното внимание и уважение. Но разбира се, и най-краткият кон ще започне да рита, ако постоянно дърпате поводите.

Артур отвори широко очи. Той не беше очаквал, че новият ректор ще защитава интересите на студентите. Монтанели не вземаше никакво участие в разговора — очевидно темата не го интересуваше. Лицето му изразяваше такава умора и безнадеждност, че отец Карди изведнъж каза:

— Боя се, че ви изморих, отец каноник. Простете моята бърбривост. Но този въпрос така ме вълнува, та понякога забравям, че мога да отегча другите.

— Напротив, разговорът беше твърде интересен.

Шаблонната вежливост не беше присъща на Монтанели и Артур почувствува неловкост от неговия тон.

Когато отец Карди се оттегли в стаята си, Монтанели се обърна към Артур. Лицето му, както и през цялата вечер, имаше замислен и съсредоточен израз.

— Артур, мило мое момче — започна той бавно, — трябва да ти кажа нещо.

„Навярно е получил неприятно известие“ — помисли веднага Артур, като гледаше загрижено измъченото му лице.

Настъпи дълго мълчание.

Сапиенца (Sapienza); итал. — знание. Тука: името на университета в Пиза.

— Харесва ли ти новият ректор? — запита внезапно Монтанели.

Въпросът беше така неочакван, че в първия миг Артур не знаеше какво да отговори.

— Той... той много ми харесва, мисля че... не, всъщност не съм сигурен. Трудно е да се каже само след една среща.

Монтанели почукваше леко с пръсти по облегалката на креслото, както правеше винаги, когато беше смутен или разтревожен.

— Относно моето отиване в Рим — започна той отново, ако мислиш, че има нещо... ако ти искаш, Артур, ще пиша, че не мога да замина.

— Padre! Но Ватиканът...

— Ватиканът ще намери някой друг. Мога да изпратя писмено извинение.

— Но защо? Не мога да разбера. Монтанели прекара ръка по челото си.

— Безпокоя се за тебе. Какво ли не ми идва на ум и всъщност няма защо да отивам.

— Но епископството...

— Ах, Артур! Какво ще спечеля, ако получа епископство, а загубя...

Той замлъкна. Артур никога не беше го виждал в такова състояние и се разтревожи много.

— Не мога да разбера — каза той. — Padre, ако ми обясните малко по-точно какво мислите...

— Не мисля нищо. Изпитвам непреодолим страх. Кажете ми — заплашва ли те някаква особена опасност.

„Дочул е нещо“ — помисли Артур, като си спомни намеците за подготвяното въстание. Но той знаеше, че няма право да издаде тази тайна и отговори само:

— Каква особена опасност може да има?

— Не ме питай, а ми отговори.

Гласът на Монтанели сега беше почти рязък от безпокойство.

— Заплашва ли те опасност? Не искам да знам твоите тайни. Кажете ми само това!

— Ние всички сме в божии ръце, padre. Винаги може да се случи нещо. Но не виждам защо няма да съм жив и здрав, когато се върнете.

— Когато се върна... Слушай, carino, оставям да решиш сам. Няма нужда да ми даваш никакви обяснения. Достатъчно е да кажеш: „Остани“ — и аз ще се откажа от пътуването. Никой няма да пострада от това, а ти, струва ми се, ще бъдеш в по-голяма безопасност, когато си край мене.

Тези болезнени размишления бяха тъй чужди на характера на Монтанели, че Артур го погледна с дълбока загриженост.

— Padre, вие не сте добре. Разбира се, че трябва да отидете в Рим, да си отпочинете хубаво и да се отървете от вашето безсъние и главоболие.

— Добре — прекъсна го Монтанели, като че тази тема му беше омръзнала. — Ще тръгна утре сутринта с първата пощенска карета.

Артур го погледна с учудване.

— Вие искахте да ми кажете нещо? — промълви той.

— Не, не, нищо повече... нищо особено.

Лицето на Монтанели изразяваше уплаха, почти ужас.

Няколко дни след заминаването на Монтанели Артур отиде в библиотеката на семинарията за една книга и срещна на стълбите отец Карди.

— А, мистър Бартън! — възкликна ректорът. — Точно вие ми трябвахте. Моля ви, влезте и ми помогнете да се справя с една трудност.

Той отвори вратата на кабинета и Артур го последва в стаята с глупавото, скрито чувство на негодование. Тежко му беше да гледа как в този кабинет, в свещилицето на Монтанели, се разполага друг човек.

— Аз съм ужасен книжен червей — каза ректорът — и първата ми работа, когато дойдох тук, беше да прегледам библиотеката. Изглежда много интересна, но не мога да разбера по каква система е направен каталогът ѝ.

— Каталогът е непълнен. Много от най-хубавите книги бяха набавени напоследък.

— Можете ли да отделите половин час, за да ми обясните как са подредени книгите?

Те влязоха в библиотеката и Артур старателно разясни каталога. Когато той стана и посегна за шапката си, ректорът усмихнат го задържа.

— Не, не! Няма да ви пусна тъй бързо. Днес е събота и работата може да се прекрати до понеделник. Останете да вечеряме заедно, щом ви задържах толкова до късно. Аз съм съвсем сам и вашата компания ще ми бъде приятна.

Той се държеше така приветливо и непринудено, че Артур веднага се почувствува добре. След кратък незначителен разговор ректорът попита Артур откога познава Монтанели.

— От около седем години. Той се завърна от Китай, когато аз бях дванадесетгодишен.

— Ах, да! Там той се прочу като мисионер. И оттогава насам сте негов ученик?

— Една година след това, по времето, когато за първи път му се изповядах, отец Монтанели започна да ми преподава, а като постъпих в университета, той продължи да ми помага в извънучебните занимания. Той беше много добър с мене — едва ли можете да си представите колко беше добър!

— Напълно ви вярвам. Той е човек, от когото не можеш да не се възхитиш — прекрасна благородна душа. Срещал съм свещеници, които са били с него в Китай. Не им стигаха думи да го хвалят — енергията му, смелостта му при всякакви трудности, несъкрушимата му вяра. Вие сте щастлив, че такъв човек ви е помагал и ръководил в юношеските години. От него разбрах, че сте изгубили родителите си.

— Да, баща ми почина, когато бях още дете, а майка — преди една година.

— Имате ли братя и сестри?

— Не. Имам заварени братя. Но когато аз съм бил още в люлката, те вече са правили сделките си.

— Вие навярно сте имали самотно детство. Може би затова още повече цените добротата на Монтанели. Между другото — имате ли си изповедник за времето, през което той ще отсъствува?

— Смятах да се обърна към някой от отците на „Света Катерина“, ако, разбира се, не са много заети.

— Искате ли да се изповядвате на мене? Артур разтвори учудено очи.

— Ваше преподобие, аз, разбира се, бих се радвал, само че...

— Само че ректорът на духовната семинария обикновено не изповядва миряни? Това е наистина така. Но аз знам, че каноник Монтанели се грижи много за вас, дори, струва ми се, малко се безпокои — както бих се безпокоил и аз, ако трябва да оставя любимия си ученик. Той ще се зарадва, ако научи, че сте под духовната опека на негов колега. А да ви кажа откровено, сине мой, вие ми харесвате и с радост бих ви помогнал, с каквото мога.

— В такъв случай аз, разбира се, ще ви бъда много благодарен за вашите напътствия.

— Тогава ще дойдете при мене другия месец, нали? Чудесно! И наминавайте насам, мое момче, всяка вечер, когато сте свободен.

Малко преди Великден бе оповестено официално, че Монтанели е получил епископството в Бризигела, в Етруските Апенини. Той

съобщи това на Артур от Рим с едно радостно и спокойно писмо. Очевидно лошото му настроение бе преминало. „Трябва да ми идваш на гости всяка ваканция — пишеше той, — а аз ще те навестявам в Пиза. Тъй че надявам се да те виждам често, макар и не толкова, колкото бих искал.“

Доктор Уорън беше поканил Артур да прекара великденските празници у тях с него и с децата му вместо в стария, мрачен и пълен с плъхове дворец, където сега Джулия се разпореждаше самовластно. В писмото имаше и една кратка записка, написана с детски, неравен почерк, с която Джема също го молеше да отиде, ако му е възможно, „тъй като искам да поговорим за нещо“.

Още по-насърчителни бяха слуховете, които студентите в университета си шепнеха един на друг — всеки трябваше да бъде готов за големи събития след Великден.

Всичко това доведе Артур до такова възторжено състояние, че и най-невероятните неща, за които се мълвеше сред студентите, му се струаха естествени и осъществими в следващите два месеца.

Той реши да си отиде в къщи на велики четвъртък и да прекара там първите дни от ваканцията, тъй като не искаше посещението у семейство Уорън и радостта от срещата с Джема да нарушат тържественото религиозно настроение, което църквата изискваше в тия дни от своите чедя. Той писа на Джема, че ще отиде на втория ден на Великден и в сряда вечерта се прибра в стаята си с успокоена душа.

Артур коленичи пред разпятието. Отец Карди беше обещал да го приеме на другия ден сутринта и той трябваше да се подготви за последната си изповед преди Великден с дълга и усърдна молитва. Коленичил със сбрани за молитва ръце и наведена глава, той се опита да си припомни извършените от него малки прегрешения през изминалия месец — невъздържаност, безгрижие, избухливост, — оставили петънце върху чистотата на душата му. Той не можеше да открие нещо по-голямо — през този месец беше много щастлив, за да греши. Артур се прекръсти, изправи се и започна да се съблича.

Като разкопча ризата си, на пода падна едно листче. Това беше записката на Джема, която той бе носил цял ден до сърцето си. Артур я вдигна, разгъна я и целуна скъпите, набързо написани думи. После взе отново да сгъва листчето, като чувствуваше, че е направил нещо смешно, и тогава забеляза, че на гърба има послепис, който не беше

прочел. „Непременно ела, колкото можеш по-скоро — пишеше там, — защото искам да се срещнеш с Бола. Той е тук от известно време и ние всеки ден четем заедно.“

Червенина заля лицето на Артур, докато четеше.

Вечно този Бола! Какво търси в Ливорно пак? И защо е нужно Джема да чете с него? Омагьосана ли беше от неговите контрабандистки подвизи? На събранието през януари не беше трудно да се види, че той е влюбен в нея. Затова се горещеше така, като говореше за пропагандната литература, а сега той беше близо до нея — всеки ден четеше заедно с нея.

Изведнъж Артур хвърли записката настрана и коленичи отново пред разпятието. Това ли е душата, която се готви да приеме опрощение, да приеме великденското причастие, душата, която се намира в мир с бога, със себе си и с целия свят? Душа, способна на такава низка ревност и подозрение, на егоистична ненавист и омраза — и то към един другар! В пристъп на горчиво самобичуване той покри лицето си с ръце. Само преди пет минути Артур мечтаеше за мъченичество, а сега допусна такива подли и дребнави мисли!

В четвъртък сутринта, когато влезе в църквата на семинарията, той намери отец Карди сам. Артур повтори молитвата, която предшества изповедта, и веднага заговори за своето снощно прегрешение.

— Отче, аз се обвинявам в ревност, гняв и недостойни мисли към човек, който не ми е сторил никакво зло.

Отец Карди много добре знаеше с какъв човек има работа и каза меко:

— Не сте ми доверили всичко, сине мой.

— Отче, този, за когото мисля с недостойни за християнин чувства, аз трябва особено да обичам и уважавам.

— Свързани сте с кръвна връзка?

— Не, още по-тясно.

— Как, сине мой?

— С другарство.

— Другарство в какво?

— В свято и велико дело. Кратко мълчание.

— И гневът ви към този... другар, завистта към него са предизвикани от това, че той има по-голям успех в делото?

— Д-да, отчасти. Завиждах му, че има такъв опит, че е толкова полезен. И после... помислих... уплаших се... че ще ми отнеме сърцето на момичето, което... обичам.

— А момичето, което обичате — дъщеря ли е на светата църква?

— Не. Тя е протестантка.

— Еретичка?

Артур стисна ръцете си в отчаяние.

— Да, еретичка — повтори той. — Ние израснахме заедно. Майките ни бяха приятелки. И аз... му завидях, защото разбрах, че той също я обича и защото... защото...

— Сине мой — каза отец Карди бавно и сериозно след кратко мълчание, — вие все още не сте ми доверили всичко. Още нещо тежи на душата ви.

— Отче, аз...

Артур се запъна и спря да говори. Свещеникът чакаше мълчаливо.

— Завиждах му, защото организацията, към която аз принадлежа — „Млада Италия“...

— Да?

— ... му възложи работа, която се надявах да дадат на мене, за която се смятах особено подходящ.

— Каква работа?

— Трябваше да се получат книги — политически книги — от параходите, които ги донасят, и да се намери скривалище за тях... в града...

— И тази работа организацията възложи на вашия съперник?

— На Бола — и аз изпитах завист.

— А той не ви даде повод за такова чувство? Вие не го обвинявате, че е пренебрегнал задачата си?

— Не, отче. Той работи смело и предано. Той е истински патриот и заслужава само моята обич и уважение. Отец Карди се замисли.

— Сине мой, ако душата ви е озарена от нова светлина, от мечтата за някакво велико дело, което трябва да се извърши за благо на вашите събратя, от една надежда, която ще облекчи страданията на уморените и подтиснатите, вие трябва да се отнесете с голямо внимание към това голямо божие благоволение. Всички добрини са от него. От него е и това ново раждане на душата. Ако сте намерили пътя

към саможертвата, пътя, който води към мир, ако сте се сдружили с любещи другари, за да донесете освобождението на тези, които скрито плачат и тъгуват, тогава погрижете се в душата ви да няма нито завист, ни страст, а сърцето ви да бъде олтар, дете вечно ще гори свещеният огън. Помнете, че това е нещо възвишено и свято, и сърцето, което ще го приеме, трябва да бъде очистено от всяка себелюбива мисъл. Това призвание е като призванието на свещеника — то не е свързано с любовта към жената, нито с мимолетната страст. То е свързано с бога и народа сега и во веки.

— А! — Артур трепна и склучи ръце. Той едва не заплака, като чу девиза.

— Отче, вие ни давате благословията на църквата! Христос е с нас...

— Сине мой — отговори свещеникът тържествено, — Христос прогони лихварите от храма, защото неговият дом е дом за молитва, а те го бяха превърнали в свърталище на крадци.

След дълго мълчание Артур прошепна с трептящ глас:

— И Италия ще бъде негов храм, когато те бъдат прогонени...

Той замълча. Тогава се чу тихият отговор:

— Земята и всичките ѝ блага са мои, е казал Христос.

ПЕТА ГЛАВА

Този следобед Артур чувствуваше нужда да ходи, да ходи дълго. Той предаде багажа си на един свой другар студент и тръгна за Ливорно пеш.

Денят беше влажен и облачен, но не беше студено и ниската равнина му се струваше по-хубава отвсякога. Той се наслаждаваше на меката мокра трева под краката си, на свенливите, учудени очи на дивите пролетни цветя край пътя. Една птичка, която виеше гнездо в бодлив акациев храст на края на малка горичка, изхвъркна с уплашен вик и трептящи тъмни крилца, когато той мина оттам.

Артур искаше да се съсредоточи в благочестиви размишления, подходящи за навечерието на великия петък. Но мислите за Монтанели и Джема постоянно го отклоняваха, докато той най-после се отказа от намерението си и даде простор на мечтите си за предстоящото славно въстание, за участието, което той беше отредил на своите два идола в него.

Монтанели трябваше да бъде вождът, апостолът, пророкът, пред чийто свещен гняв всички тъмни сили щяха да отстъпят. Коленичили пред него, младите защитници на свободата щяха да познаят отново старата вяра, старите истини в тяхното ново и неподозирано досега значение.

— А Джема? О, Джема щеше да се сражава на барикадите. Тя беше създадена за героиня. Тя щеше да бъде съвършеният другар, чистата и безстрашна девойка, за която са мечтали толкова поети. Тя ще бъде до него, ще стоят рамо до рамо, ликуващи под крилатия вихър на смъртта. И те ще умрат заедно, може би в часа на победата, а победата несъмнено ще дойде. Той няма да ѝ каже нищо за своята любов, не ще промълви ни дума, която би смутила душевния ѝ мир или спокойното ѝ чувство за другарство. За него тя беше светиня, непорочна жертва, която трябва да бъде принесена пред олтара за освобождението на народа. И какво право имаше той да пристъпи в бялото светилище на душа, която не познаваше друга любов освен любовта към бога и Италия.

Бог и Италия... Изведнъж, като влизаше в големия мрачен дом на улицата на дворците, той усети капка дъжд на лицето си. На стълбите го посрещна лакеят на Джулия, както винаги чист, спокоен и вежливо недружелюбен.

— Добър вечер, Гибънс. В къщи ли са братята ми?

— Мистър Томас и мисис Бартън са тук, сър. В приемната са.

Артур влезе със смътното чувство на подтиснатост. Каква неприветлива къща! Сякаш потокът на живота минаваше край нея и винаги отминаваше, без да я залее. В нея никога нищо не се променяше — ни хората, ни семейните портрети, ни тежката мебел и грозни гравюри, ни това просташко парадиране с богатството, ни безжизненият хлад, който сковаваше всичко тук. Дори цветята в медните вази бяха като изрязани от метал, те като че никога не бяха усетили прилива на млади сокове в топлите пролетни дни. Джулия, облечена за вечеря, очакваше гости в приемната, която за нея беше центърът на света. Със замръзналата си усмивка и сламеноруси къдрици, с кученцето в полата си тя сякаш беше фигура от моден журнал.

— Как си, Артур? — каза сухо тя, като за миг му подаде върха на пръстите си и веднага ги отдръпна към по-приятната ѝ копринена дрешка на кучето. — Надявам се, че си добре .и напредваш в учението.

Артур промърмори първата банална фраза, която му дойде на ум, и потъна в неловко мълчание. Влизането на важния, надут Джеймс, придружен от сух възрастен параходен агент, не подобри положението. И когато Гибънс съобщи, че вечерята е сервирана, Артур стана с въздишка на известно облекчение.

— Аз няма да вечерям, Джулия. Ако позволиш, ще се прибера в стаята си.

— Ти прекаляваш с това постене, мое момче — каза 1 Томас. — Боя се, че ще се разболееш.

— О, не! Лека нощ.

В коридора Артур срещна прислужницата и я помоли да го събуди в шест часа сутринта.

— Синьорино ще ходи на църква?

— Да. Лека нощ, Тереза.

Той влезе в стаята си. По-рано тя беше принадлежала на майка му и през време на продължителното ѝ боледуване нишата срещу

прозореца беше превърната в кът за молитва. В средата на олтара беше поставено върху черен пиедестал голямо разпятие, а пред него висеше малко кандило. В тази стая беше умряла майка му. Портретът ѝ беше окачен на стената до огледалото. На масата стоеше нейната порцеланова ваза, която и сега беше пълна с голяма китка от любимите ѝ теменужки. Точно една година беше изминала от смъртта ѝ, но прислужниците италианци не бяха я забравили.

Артур извади от чантата си един грижливо увит портрет в рамка. Това беше рисуван с креда портрет на Монтанели, изпратен от Рим само преди няколко дни. Той развиваше своето съкровище, когато в стаята влезе прислужникът на Джулия с поднос в ръце. Там старата готвачка италианка, която беше служила при Гладис и преди идването на строгата нова господарка, бе наредила разни вкусни неща, които тя смяташе, че любимецът ѝ синьорино би си позволил да яде, без да наруши църковните заповеди. Но Артур се отказа от всичко, като взе само парченце хляб, и прислужникът, племенник на Гибънс, дошъл наскоро от Англия, се ухили многозначително, като изнасяше подноса. Той вече се беше присъединил към протестантския лагер в трапезарията на прислугата.

Артур се отпрати към нишата и коленичи пред разпятието, като се мъчеше да се настрои за молитва и размисъл. Но това се оказа трудно. Той наистина, както спомена и Томас, беше прекалил с великденския пост и главата му беше замаяна като от силно вино. По гърба му пробягваха леки нервни тръпки и разпятието се люлееше пред очите му като в мъгла. Едва след като повтори механично една дълга молитва, той успя да се съсредоточи върху чудото на възкресението. Най-после физическото изтощение надви трескавата възбуда и той си легна успокоен, освободен от всички тежки и тревожни мисли.

Артур беше заспал дълбоко, когато на вратата му се почука силно и нетърпеливо.

„А, Тереза!“ — помисли си той, като се обърна в полусън на другата страна.

Но почукването се повтори. Той се стресна и се събуди.

— Синьорино! Синьорино! — викаше един мъжки глас на италиански. — За бога, станете! Артур скочи от леглото.

— Какво има? Кой е?

— Аз съм, Джан Батиста. Станете по-скоро, в името на пресветата Богородица!

Артур се облече набързо и отвори вратата. Той се вгледа с недоумение в бледото, ужасено лице на кочияша, но в този миг чу тежки стъпки и металически звън по коридора и изведнъж разбра всичко.

— За мене ли? — попита той спокойно.

— За вас! Побързайте, синьорино! Какво трябва да се скрие! Аз мога...

— Нямам нищо за криене. Братята ми знаят ли?

При завоя на коридора се показва първият мундир.

— Извикаха синьора. Цялата къща е будна. Какво нещастие, какво ужасно нещастие! И то на велики петък! Светии небесни, смилете се!

Джан Батиста заплака. Артур направи няколко крачки напред в очакване на жандармите, които се приближаваха шумно, следвани от тълпа разтреперани слуги, облекли набързо, каквото им е попаднало. Когато войниците заобиколиха Артур, пред стаята му пристигна и краят на странното шествие, което завършваше с господаря и господарката на дома: той — по халат и чехли, тя в дълъг пеньоар и с навити на книжки букли.

„Изглежда, че ще има втори потоп и всички ... бягат към ковчега! Ето два много странни звяра!“ — си помисли Артур, като гледаше смешните фигури. Той успя да сдържи смеха си, защото чувствуваше колко неуместно би било това в такъв сериозен момент.

— Ave Maria, Regina Coeli!¹ — прошепна той и се обърна настрана, за да не би подскачащите по главата на Джулия книжки отново да го изкушат да се засмее.

— Обяснете ми, моля — каза мистър Бартън, като се приближи до жандармерийския офицер, — какво значи това грубо нахлуване в един частен дом? Предупреждавам ви, че ако не можете да ми дадете задоволително обяснение, ще бъда принуден да се оплача на английския посланик.

— Смятам — каза офицерът сухо, — че ще намерите това обяснение задоволително. Във всеки случай то ще бъде съвсем достатъчно за английския посланик.

Той извади заповед за арестуването на Артур Бартън, студент по философия, подаде я на Джеймс и добави студено:

— Ако ви са нужни по-нататъшни обяснения, можете да се обърнете лично към началника на полицията.

Джулия грабна заповедта от ръцете на мъжа си, прегледа я набързо и се нахвърли върху Артур така, както може да се нахвърли само една разярена модерна дама.

— Ти опозори нашето семейство! — крещеше тя. — Събра Цялата градска сган да гледа и зяпа като на представление! Ето докъде те доведе твоята набожност — до затвора! Това и трябваше да се очаква от сина на една католичка...

— Госпожо, с арестувания не бива да се говори на чужд език — прекъсна я офицерът, но неговата забележка потъна в

—
'Началните думи на католическа молитва.

шумния поток от обвинения, които Джулия сипеше на английски.

— Точно това трябваше да се очаква! Пост и молитва и благочестиви размишления — а ето какво се криело зад тях! Аз си знаех какво ще излезе накрая!

Веднъж доктор Уорън беше сравнил Джулия със салата, в която готвачът е изсипал цяло шише оцет. Сега от нейния тънък, писклив глас косата на Артур настръхна и той веднага си припомни това сравнение.

— Безсмислено е да се държи такъв тон — каза той. — Няма защо да се боите от неприятности. Всеки ще разбере, че вие нямате никаква вина... Предполагам, господа, че ще искате да прегледате вещите ми. Аз нямам какво да крия.

Докато жандармите претърсваха стаята, четяха писмата му, преглеждаха университетските му бележки, вадеха чекмеджета и кутии, Артур седеше на края на леглото, малко зачервен, но съвсем не отчаян. Претърсването не го безпокоеше. Той винаги изгаряше писмата, които можеха да злепоставят някого, и освен няколко стихотворения в ръкопис — @полуреволюционниполумистични — и два-три броя от „Млада Италия“, жандармите не намериха нищо, което да възнагради труда им. След дълго упорство Джулия най-последно

отстъпи пред молбите на девера си и отиде да си легне. Тя мина край Артур с величествено презрение, а Джеймс тръгна кротко след нея.

Щом те излязоха от стаята, Томас, който през цялото време се беше разхождал напред и назад, стараейки се да изглежда равнодушен, се приближи до офицера и поиска разрешение да говори с арестанта. Като получи в отговор кимване с глава, той отиде при Артур и промърмори дрезгаво:

— Страшно неприятна история! Много съжалявам.

Артур го погледна и лицето му беше ясно като лятна утрин.

— Ти винаги си бил добър към мене — каза той. — Няма за какво да се безпокоиш. Нищо лошо няма да ми се случи.

— Слушай, Артур! — Томас подръпна мустака си и реши да постави направо един неудобен въпрос. — Тази история свързана ли е с ... пари? Защото ако е, аз...

— С пари? Не! Какво общо може да има с пари...

— Тогава навярно е някаква политическа глупост? Така и мислех. Е, не се отчайвай и не обръщай внимание на приказките на Джулия. Знаеш злъчния ѝ език. И ако имаш нужда от помощ — от пари или от друго нещо, ще се обадиш, нали?

Артур му подаде мълчаливо ръка и Томас излезе от стаята, като се стремеше да изглежда колкото е възможно по-равнодушен, от което лицето му стана по-тъпо отвсякога.

В това време жандармите бяха привършили обиска и офицерът покани Артур да облече връхната си дреха. Той се подчини веднага, но точно когато щеше да излезе от стаята, спря нерешително. Не му се искаше да се прости със светия за майка му кът в присъствието на тези хора.

— Не може ли да излезете за миг? — попита той. — Виждате, че нито мога да избягам, нито има какво да крия.

— Съжалявам, но е забранено да се оставят арестантите сами.

— Добре, няма значение.

Той отиде пред олтара, коленичи и като целуна разпятието, прошепна:

— Господи, дай ми сили да остана верен до смъртта си.

Когато той се изправи, офицерът стоеше до масата и разглеждаше портрета на Монтанели.

— Ваш роднина ли е този? — запита той.

— Не, моят изповедник, новият епископ на Бризигела.

На стълбището чакаха, разтревожени и натъжени, слугите италианци. Те всички обичаха Артур както заради самия него, така и заради майка му и сега се тълпяха наоколо му, Целуваха ръцете и дрехата му с най-дълбока скръб. Там беше и Джан Батиста, по сивите му мустаци капеха сълзи. Но никой от Бартънови не дойде да го изпрати. Тяхната студенина само подчертаваше предаността и нежността на слугите и Артур едва не заплака, като стискаше протегнатите към него ръце.

— Сбогом, Джан Батиста. Целуни децата от мене. Сбогом, Тереза. Молете се за мене всички. И нека бог ви пази! Сбогом, сбогом!

Той се спусна бързо надолу към входната врата. След минута само група мълчаливи мъже и разплакани жени стояха на прага и гледаха след отдалечаващата се карета.

ШЕСТА ГЛАВА

Артур беше затворен в една огромна средновековна крепост до входа на пристанището. Животът в затвора му се видя все пак поносим. Килията му беше неприятно влажна и мрачна, но той беше израснал в един от дворците на Via Bogga и нито застоялият въздух и плъховете, нито лошите миризми бяха нещо ново за него. Храната също беше лоша и недостатъчна, но Джеймс скоро получи разрешение да му изпраща всичко необходимо от къщи. Държаха го сам, в отделна килия, и макар че надзорът на пазачите не беше тъй строг, както очакваше, Артур не успя да узнае причините за арестуването си. Въпреки това душевното спокойствие, с което беше дошъл в крепостта, не го напущаше. Тъй като не му разрешаваха да чете, той прекарваше времето в молитви и благочестиви размисли и изчакваше развоя на събитията, без да проявява нетърпение или тревога.

Най-после един войник отключи вратата на килията и каза:

— Оттук, моля.

След два-три въпроса, единственият отговор на които беше: „Разговорите са забранени“, Артур @сеподчини и тръгна след войника по лабиринт от дворове, задушно-смордливи коридори и стълбища. Накрая влязоха в голяма светла стая, където трима военни бърбеха лениво до дълга маса, покрита със зелено сукно и отрупана с книжа. Щом влезе Артур, те станаха важни и делови. Най-старият от тях, полковник със сиви бакембарди и с вид на конте, му посочи един стол от другата страна на масата и започна предварителният разпит. Артур очакваше, че ще го заплашват, обиждат и ругаят и се беше приготвил да отговаря с търпение и достойнство, но остана приятно разочарован. Полковникът говореше сухо, студено и официално, но съвсем учтиво. Поставиха се обикновените въпроси: име, възраст, народност, социално положение и отговорите бяха записани с монотонна последователност. Артур беше почнал да става нетърпелив и да се отегчава, когато полковникът запита:

— А сега, мистър Бартън, какво знаете за „Млада Италия“?

— Знам, че това е организация, която издава вестник в Марсилия и го разпространява в Италия с цел да се вдигне народът на въстание и да се изгони австрийската армия от страната.

— Струва ми се, вие сте чели този вестник?

— Да, аз се интересувам от тези въпроси.

— А като четяхте вестника, съзнавахте ли, че извършвате противозаконно деяние?

— Разбира се.

— Откъде взехте броевете, които бяха намерени във вашата стая?

— Това не мога да ви кажа.

— Мистър Бартън, тук не трябва да казвате „не мога“. Длъжен сте да отговаряте на всичките ми въпроси.

— Тогава — не искам, щом не ви харесва „не мога“.

— Ако не престанете да си служите с такива изрази, по-късно ще съжалявате — забеляза полковникът.

Тъй като Артур не отговори нищо, той продължи:

— Мога да ви кажа, че имаме сведения, които доказват, че вашите връзки с тази организация са много по-тесни и не се изчерпват само с четене на забранена литература. По-добре ще бъде за вас да признаете това откровено. Истината, така или иначе, ще се установи и вие ще видите сам, че е безполезно да отричате или да се прикривате, като отбягвате прямите отговори.

— Нямам никакво желание да се прикривам. Какво искате да знаете?

— Първо, как вие — един чужденец — се замесихте в подобни неща?

— Аз мислех и четях по тези въпроси всичко, каквото ми попаднеше, и сам правех заключенията си.

— Кой ви убеди да влезете в организацията?

— Никой. Аз сам пожелах.

— Вие си играете с мене — каза полковникът остро. Търпението му очевидно се изчерпваше. — Никой не се присъединява сам към такива организации. На кого съобщихте желанието си да станете член на организацията?

Мълчание.

— Ще бъдете ли така добър да ми отговорите?

— Не, когато ми задавате подобни въпроси.

Артур отговаряше мрачно. Завладяваше го някаква странна раздразнителност. Той вече знаеше, че в Ливорно и Пиза са станали много арести. И макар все още да не допускаше, че провалът е взел такива големи размери, сведенията му бяха достатъчни, за да събудят у него трескаво безпокойство за съдбата на Джема и другарите му. Лицемерната учтивост на офицерите, словесната фехтовка, тази скучна игра с хитри въпроси и уклончиви отговори, го тревожеше и ядосваше, а тежките стъпки на часовоя, който; ходеше напред-назад пред вратата, го дразнеха.

— А между другото, кога се срещнахте за последен път с Джовани Бола? — попита полковникът, след като си бяха подхвърлили още няколко думи. — Струва ми се — точно преди да напуснете Пиза?

— Не познавам такъв човек.

— Как? Джовани Бола? Бездруго го познавате — един висок, бръснат младеж. Та вие сте другари в университета.

— В университета има много студенти, които не познавам.! — Но Бола непременно познавате. Погледнете, това неговият почерк. Както виждате, той ви знае много добре.

И полковникът небрежно му подаде един лист, озаглавен „Протокол“ и подписан, „Джовани Бола“. Артур хвърли поглед върху листа и попадна на своето име. Той вдигна учудено очи.

— Трябва ли да го прочета?

— Да, можете, отнася се до вас.

Артур започна да чете, а офицерите мълчаливо наблюдаваха израза на лицето му. Документът се състоеше от показания, дадени в отговор на редица въпроси. Очевидно Бола също беше арестуван! Първите показания бяха обикновени, стереотипни. Следваше кратко изложение за връзките на Бола с организацията, за разпространяването на забранена литература в Ливорно и за студентските събрания. А по-надолу беше написано: „Между тези, които се присъединиха към нас, беше и младият англичанин Артур Бартън от семейството на богати корабовладелци“.

Кръв нахлу в лицето на Артур. Бола го беше предал! Бола, който беше поел отговорните задължения на организатор, Бола — който беше привлякъл Джема, който беше влюбен в нея! Той остави листа и се загледа в пода.

— Надявам се, че това документче е опреснило паметта ви — забеляза полковникът учтиво. Артур поклати глава.

— Не познавам такъв човек — повтори той глухо, но твърдо. — Трябва да има някаква грешка.

— Грешка? Глупости! Слушайте, мистър Бартън, рицарството и донкихотството сами по себе си са прекрасни, но безполезно е да се прекалява с тях. Вие, младежите, отначало винаги правите тази грешка. Хайде помислете! Какъв смисъл има да излагате себе си, да провалите бъдещето си заради една обикновена формалност — и то за човек, който ви е предал? Сам виждате, че той не е бил толкова внимателен, когато е говорил за вас.

В гласа на полковника прозвуча нещо като насмешка. Артур трепна — в ума му внезапно проблесна идея.

— Това е лъжа! — извика той. — Това е фалшификация! Познава се по лицето ви, подлец... Вие искате да изложите някого от затворниците или да ми устроите капан. Вие сте фалшификатор, лъжец и негодник!

— Мълчете! — извика полковникът и скочи вбесен. Колегите му също се бяха изправили.

— Капитан Томаси — продължи той, като се обърна към един от тях, — моля ви, позвънете за стражата и наредете да затворят този млад човек няколко дни в карцера. Виждам, че трябва да му дадем един урок, за да се вразуми.

Карцерът беше тъмна, влажна и мръсна дупка в подземие. Вместо да „вразуми“ Артур, той го разяри съвсем. Израснал в богат дом, Артур беше особено взискателен към всичко, което се отнасяше до личната му чистота. Затова първото му впечатление от лигавите стени, по които пъплеха буболечки, от нечистотиите и сметта, струпани по пода, и непоносимата миризма на плесен, тиня и гниещо дърво беше достатъчно, за да удовлетвори засегнатия офицер. Когато го блъснаха вътре и вратата на карцера хлопна зад гърба му, той направи три предпазливи крачки с протегнати напред ръце и потрепери от погнуса, щом пръстите му докоснаха хлъзгавата стена. В непрогледната тъмнина той търсеше пипнешком по-малко мръсно място, където би могъл да седне.

Нищо не наруши мрака и тишината на дългия ден, а нощта не донесе промяна. При пълната пустота и липса на външни впечатления

той постепенно загуби представа за времето. И когато на следната утрин ключът се обърна в ключалката и уплашените плъхове се разбягаха с цвъртене край него, той подскочи ужасен, сърцето му биеше лудо, ушите му бучаха, като че ли е бил откъснат от всякаква светлина и звук месеци, а не часове.

Вратата се отвори и пропусна бледен лъч от фенер — за Артур това беше поток от ослепителна светлина. Влезе главният надзирател, който му донесе парче хляб и съд с вода. Артур пристъпи напред, той беше сигурен, че човекът иде да го изведе отгук. Но преди да успее да проговори, надзирателят тикна хляба и водата в ръцете му, обърна се и излезе, без да каже дума, като отново заключи вратата.

Артур тропна с крак. За първи път в живота си той почувствува дива ярост. Но часовете отново се занизаха и представите му за време и място ставаха все по-неясни и по-неясни. Тъмнината му се струваше безпределна, без начало и край, а животът сякаш беше спрял за него. Когато на третия ден вечерта вратата се отвори и на прага застанаха, главният надзирател и един войник, той ги погледна зашеметен и объркан, закри очите си от необичайната светлина и напразно се опитваше да разбере колко часа или седмици беше прекарал в този гроб.

— Отгук, моля — каза надзирателят студено и делово.

Артур се изправи, тръгна машинално и несигурно напред и ту се олюляваше, ту се препъваше като пиян. Той отклони опита на надзирателя да му помогне при изкачването по стръмните, тесни стълби, които извеждаха на двора. Но когато достигна последното стъпало, той почувствува замайване, загуби равновесие и щеше да политне назад, ако надзирателят не беше го хванал за рамото.

— Ей сега ще му мине — каза някой с весел глас. — Тъй прилошава на всички, като излязат на въздух.

Артур се мъчеше отчаяно да си поеме дъх, когато плиснаха още веднъж вода по лицето му. Стори му се, че тъмнината, която го обгръща, се разпада с трясък на парчета. После изведнъж съзнанието му се върна напълно и като отблъсна настрана ръката на надзирателя, той тръгна почти устойчиво по коридора и стълбището. Спряха за малко пред една врата, вратата се отвори и преди да разбере къде го водят, Артур се намери в светлата стая за разпит. Объркан и изумен,

той загледа втренчено масата, книгата, офицерите, които седяха на обичайните си места.

— А, мистър Бартън! — каза полковникът. — Надявам се, че сега ще можем да разговаряме по-спокойно. Е, как ви се хареса карцерът? Не е тъй луксозен като приемната на брат ви, нали?

Артур вдигна очи към усмихнатото лице на полковника. Обхвана го диво желание да хване това конте със сиви бакембарди за гърлото и да го разкъса със зъби. Това може би личеше по израза му, тъй като полковникът добави веднага със съвсем друг тон:

— Седнете, мистър Бартън, пийнете си малко вода. Вие сте развълнуван.

Артур отмести настрана предложената му чаша вода, облакът се на масата и като подпря чело с ръка, се помъчи да събере мислите си. Полковникът го наблюдаваше внимателно.

Опитното му око забеляза потрепващите ръце и устни, мократа коса, помътения поглед — всичко това говореше за физическо изтощение и нервна преумора.

— Сега, мистър Бартън — каза той след малко, — ще започнем оттам, където спряхме миналия път. Тъй като тогава между нас стана нещо не твърде приятно, искам да ви кажа още в началото, че колкото се отнася до мене, аз има всичкото желание да бъда снизходителен към вас. Ако вие държите прилично и разумно, мога да ви уверя, че няма да се отнесем към вас с излишна строгост.

— Какво искате от мене? Артур каза това с неестествен за него, рязък и мрачен глас.

— Искам само да ни кажете откровено, направо и честно какво знаете за тази организация и нейните членове? И най-напред, откога познавате Бола?

— Никога не съм го срещал. Не знам абсолютно нищо за него.

— Нима? Добре, към този въпрос ще се върнем по-късно. Струва ми се, че познавате един младеж на име Карло Бини.

— Никога не съм чувал за такъв човек.

— Това е много странно. А какво ще кажете за Франчес Нери?

— Не съм чувал това име.

— Но тук има писмо с вашия почерк, адресирано до него. Вижте!

Артур погледна писмото небрежно и го отмести настрана.

— Познато ли ви е това писмо?

— Не.

— Отричат ли, че това е вашият почерк?

— Не отричам нищо. Не си спомням за такова писмо.

— А може би си спомняте за това? Подадох му второ писмо и Артур видя, че то беше негово писано през есента до един другар студент.

— Не.

— Не си ли спомняте и лицето, до което е адресирано?

— Не си спомням.

— Вие имате извънредно къса памет.

— Това е недостатък, от който винаги съм страдал.

— Така ли? А онзи ден един професор от университета ми каза, че там съвсем не ви считат за неспособен, а за доста умен.

— Вие може би съдите за способностите от полицейско-шпионска гледна точка. Професорите в университета употребяват тази дума в по-друг смисъл.

В гласа на Артур ясно се долавяше нарастващо раздразнение. Той беше физически изтощен от глада, лошия въздух и безсънието; болеше го всяка кост, а гласът на полковника го нервираше като стъргане с калем по плоча.

— Мистър Бартън — каза полковникът строго, като се изтегна на стола си, — вие пак се забравяте. Напомням ви още веднъж, че няма да имате полза от такива думи. Вярвам, че постояхте достатъчно в карцера, за да ви се иска да се върнете там веднага. Заявявам ви открито, че ако не разбирате от добро, ще трябва да приложат строги мерки към вас. Не забравяйте, че имам доказателства, неопровержими доказателства, че някои от споменатите младежи са се занимавали с доставянето на забранена литература през това пристанище и че вие сте били във връзка с тях. Ще ми кажете ли сега, без да прибъгваме до принуда, какво знаете по този въпрос.

Артур наведе още по-ниско глава. Някаква сляпа, неразумна, зверска ярост се надигаше в него като живо същество. Възможността да загуби самообладание беше много по-ужасна за него от каквито и да било заплахи. За първи път той почна да съзнава какви неподозирани сили могат да се крият под външната обвивка на възпитания човек или под смирението на християнина. И се ужаси от себе си.

— Чакам отговора ви — каза полковникът.

— Нямам какво да ви отговоря. .

— Решително ли отказвате да отговорите?

— Нищо няма да ви кажа.

— Тогава не ми остава друго, освен да ви изпратя обратно в карцера и да ви държа там, докато промените решението си. Ако продължавате да ни създавате неприятности, ще трябва да ви сложа окови.

Артур вдигна глава, по цялото му тяло преминаха тръпки.

— Постъпете, както намерите за добре — каза той бавно. А английският посланик ще реши може ли да позволи таково отношение към един британски поданик, който не е осъден за никакво престъпление.

Най-после Артур беше отведен в неговата килия. Той се хвърли на нара и спа до следната сутрин. Не му сложиха окови, нито го преместиха в ужасния карцер, но враждата между него и полковника се засилваше с всеки разпит. напразно се молеше в килията си да му даде бог сили да надвие злобата у себе си, напразно мислеше по цели нощи за търпението и кротостта на Христа. Щом го отведяха в голямата, почти празна стая, където стоеше покритата със сукно маса, щом видеше пригладените мустаци на полковника злият дух отново го завладяваше и Артур започваше да хвърля язвителни остроумия и презрителни отговори. Така измина месец, откакто беше в затвора, раздражението един от друг достигна такива размери, че той и полковника не можеха да се погледнат, без да загубят самообладание.

Постоянното напрежение, в което този жалък двубой държеше Артур, започна да се отразява зле на нервите му. знаеше, че го наблюдават зорко, спомняше си слуховете, че някога незабелязано упояват затворниците с беладона, за подслушват какво говорят насън, и постепенно започна да се страхува дори да яде и да спи. Ако през нощта край него притичваше мишка, той скачаше, облян в студена пот, разтреперан от ужас при мисълта, че някой може би се крие килията му, за да слуша, щом заговори насън. Жандармите очевидно се стремяха да изтръгнат от него някакво признание, което би им послужило като улика срещу Бола. Той толкова се страхуваше да не попадне по невнимание в капан че имаше опасност сам да се натъкне право на него от нерви и изтощение. Нощ и ден името на Бола звучеше

в ушите вмъкваше се в молитвите му, той го шепнеше вместо името на Дева Мария, като отброяваше зърната на броеницата. Но: лошото беше това, че вярата му в бога, както и външният свят от ден на ден сякаш се отдалечаваха от него. Той се държеше с трескава настойчивост за тази своя последна опора, като прекарваше по няколко часа на ден в молитва и размисъл. Но по-често мислите му се въртяха около Бола и молитвите му бяха станали съвсем механични.

Най-голямата му утеха беше главният надзирател на затвора. Този нисичък, пълен и плешив старец отначало се стараяше упорито да изглежда строг. Но добродушието, което личеше дори в трапчинките на кръглото му лице, постепенно надви служебната му съвест и той започна да носи записки на затворниците от една килия в друга.

Един следобед в средата на май надзирателят влезе в килията с такова мрачно и унило лице, че Артур го погледна учуден.

— Енрико! — извика той. — Какво ти се е случило днес?

— Нищо — каза Енрико грубо и като отиде до нара, дръпна завивката на Артур.

— Защо ти е моята завивка? В друга килия ли ще ме местят?

— Не, освобождават те.

— Освобождават ме? Днес ли? Завинаги ли ме освобождават?

Енрико!

Развълнуван, Артур хвана ръката на стареца, но той сърдито я отдръпна.

— Енрико! Какво ти е? Защо не ми отговаряш? Всички ли освобождават?

Отговорът беше само едно презрително ръмжене.

— Слушай! — Артур отново хвана ръката на надзирателя и се засмя. — Не се сърди, защото аз няма да се обидя. Искам да знам, какво става с другите?

— С кои други? — промърмори Енрико и изведнъж остави ризата, която сгъваше. — Да не би да питаш за Бола? — За Бола, разбира се, и за всички останали. Енрико, какво става с тебе?

— Бедното момче! Сигурно няма да го пуснат скоро, щом един от другарите му го е предал. — И Енрико с погнуса Отново се зае с ризата.

— Предал го? Другар? Това е ужасно! Очите на Артур се разшириха от ужас. Енрико бързо се обърна настрана.

— Не си ли направил това ти?

— Аз? Да не си полудял, човече? Аз?

— Поне така му казаха вчера при разпита. Много ще се радвам, ако не си ти, защото винаги съм мислил, че си добро, момче. Оттук!

Енрико излезе в коридора и Артур го последва. Изведнъж в неговия смутен ум проблесна мисъл:

„Казали са на Бола, че съм го предал? Е, разбира се! А мене, човече, казаха, че той ме е предал. Но Бола не е толкова глупав, та да повярва на подобна нелепост!“

— Значи наистина не е вярно? — Енрико се спря стълбището и погледна въпросително Артур, който само вдигна рамене.

— Това е лъжа, разбира се.

— Драго ми е да чуя това, мое момче, ще предам и на него какво си казал. А знаеш ли, те му разправяха, че ти си го предал от... от ревност... защото двамата сте обичали едно и също момиче.

— Това е лъжа! — повтори Артур с бърз, задъхан шепот Той почувствува внезапен, сковаващ страх. „Едно и също момиче — ревност!“ Откъде можеха да знаят, откъде можеха да знаят те?

— Почакай, момчето ми!-Енрико спря сред коридора, който водеше към стаята за разпит, и заговори тихо: — Аз вярвам, но кажи ми само едно. Знам, че си католик. Не си ли споменавал нещо през време на изповед...

— Това е лъжа! — Този път гласът на Артур приличаше на задавен вик.

Енрико повдигна рамене и тръгна отново.

— Ти си знаеш най-добре! Дума да не става. И други млади глупци са пострадали така — не си само ти. Сега в Пиза се вдигнал голям шум около един свещеник — вашите другари го открили. Отпечатали и позиви, в които пишат, че е шпионин.

Той отвори вратата на стаята за разпит и като видя, Артур стои неподвижен, загледан пред себе си, леко го бутна напред.

— Добър ден, мистър Бартън — каза полковникът, като се опита да се усмихне дружелюбно и показа зъбите си. — Много ми е приятно, че мога да ви поздравя. Получихме нареждане от Флоренция да ви освободим. Ще бъдете ли така любезен да се подпишете тук?

Артур се приближи до него.

— Искам да знам — каза той глухо — кой ме предаде! Полковникът повдигна вежди и се засмя.

— Не се ли досещате? Помислете мъничко. Артур поклати глава. Полковникът разпери ръцете си в учтиво учудване.

— Не се сещате? Наистина ли? Вие сам, мистър Бартън! Кой друг би могъл да знае личните ви любовни истории?

Артур се обърна мълчаливо. На стената беше окачено голямо дървено разпятие. Погледът му се плъзна бавно по лицето на Христос, но в него сега нямаше молба, а някаква почуда пред този бездушен и търпелив бог, който не беше изпратил гръм над свещеника, престъпил тайната на изповедта.

— Бъдете добър да разпишете, че сте получили документите си — каза полковникът любезно, — и няма защо да ви задържам повече. Сигурен съм, че бързате да се върнете в къщи, а и аз съм много зает с делото на този глупав младеж Бола, който така злоупотреби с вашето християнско търпение. Боя се, че той ще получи доста тежка присъда. Довиждане.; Артур подписа разписката, взе документите си и излезе, без да продума. Той последва Енрико до тежката порта и без да се сбогува, се спусна към канала, дето един лодкар чакаше, за да го пренесе на другия бряг. Когато Артур се изкачваше по каменните стъпала към улицата, едно момиче в памучна рокля и сламена шапка изтича с разтворени ръце към него. — Артур! Колко се радвам, колко се радвам!

Той дръпна ръцете си и потрепери.

— Джим! — каза той най-послед със странен глас, който не приличаше на неговия. — Джим!

— Аз чакам тук от половин час. Бяха казали, че ще те пуснат в четири часа. Артур, защо ме гледаш така? Случило ли се е нещо? Какво ти е, Артур? Спри!

Той беше обърнал глава настрана и вървеше бавно по Улицата, сякаш забравил нейното присъствие. Съвсем изплашена от държането му, тя затича след него и улови ръката му.

— Артур!

Той се спря и я погледна смутен. Джема го хвана под ръка и двамата повървяха малко в мълчание.

— Слушай, мили — започна тя нежно, — не бива да се разстройваш заради тази глупава история. Знаем, че ти е много тежко,

но всички разбират...

— Каква история? — попита той със същия сух глас.

— Искам да кажа, за писмото на Бола. При споменаването на това име лицето на Артур се изкриви болезнено.

— Мислех, че може би не знаеш — продължи Джема, — но вероятно са ти казали. Бола трябва съвсем да е полудял, за да си представи такова нещо.

— Такова нещо...?

— Ти значи не знаеш? Той е написал едно ужасно писмо, в което се казва, че ти си издал за параходите и че затова са го арестували. Разбира се, страшна глупост! За всеки, който те познава, това е напълно ясно. Развълнуваха се само хората, които не те познават. Всъщност аз и затова дойдох да ти кажа, че никой от нашата група не вярва ни дума от писмото.

— Джема! Но това... това е вярно!

Тя се отдръпна бавно от него и спря вцепенена, с широко отворени, потъмнели от ужас очи, лицето ѝ стана бяло като шалчето ѝ. Огромна ледена вълна от мълчание сякаш ги обгърна и откъсна от живота и шума на улицата.

— Да — прошепна най-после той. — Параходите... Говорих за това. Казах и името му. О, боже мой, боже мой! Какво правя?

Той дойде на себе си веднага, като почувствува присъствието ѝ и видя смъртния ужас на лицето ѝ. Да, разбира се тя сигурно мисли...

— Джема, ти не ме разбираш! — избухна той, като доближи по-близо. Но тя с остър вик се отдръпна от него.

— Не ме докосвай!

Артур сграбчи дясната ѝ ръка с внезапна ярост.

— Слушай, за бога! Вината не беше в мене. Аз...

— Остави ме! Пусни ми ръката! Остави ме! В последния миг тя изтръгна пръстите си от неговата и му удари една плесница.

Някаква мъгла се спусна пред очите му. Известно време той не виждаше нищо освен бялото и пълно с отчаяние лице на Джема и дясната ѝ ръка, която тя изтриваше о полата на памучната си рокля. После светлината отново се върна, той се огледа и видя, че е сам.

СЕДМА ГЛАВА

Отдавна беше се стъмнило, когато Артур позвъни пред входната врата на голямата къща на Via Bogga.. Спомняше си, че бе скитал по улиците, но къде, защо и колко време — не знаеше. Прислужникът на Джулия отвори вратата, прозя се и се усмихна многозначително, като видя отслабналото, сякаш вкаменено лице на Артур. Струваше му се много смешно, че младият господар се връща от затвора като пиян и раздърпан просяк. Артур тръгна нагоре. На първия етаж той видя Гибънс, който идеше срещу него с надменен и неодобрителен поглед. Артур искаше да промърмори едно „добър вечер“ и да отmine, но не беше лесно да се разминеш с Гибънс, ако той не желаше това.

— Господата излязоха, сър — каза той и огледа критично мръсните, измачкани дрехи на Артур и рошавата му коса. — Отидоха на гости с господарката и няма да се върнат по-рано от дванадесет часа.

Артур погледна часовника си; той показваше девет. Да! Ще има време, ще има достатъчно време...

— Господарката поръча да ви питам ще искате ли да вечеряте, сър, и да ви кажа, че се надява да я дочакате, тъй като непременно желае да поговори с вас тази вечер.

— Благодаря, няма да вечерям. Можете да кажете на мисис Бартън, че не съм си легнал.

Той се качи в стаята си. Нищо не беше се променило там след арестуването му. Портретът на Монтанели стоеше на масата, където го беше оставил, и разпятieto беше в нишата, както и преди. Артур спря на прага за миг и се послуша. В къщата беше съвсем тихо, очевидно никой нямаше да му попречи. Той влезе безшумно в стаята и заключи вратата.

И така, краят беше дошъл. Нямаше какво повече да разсъждава, да се тревожи. Той трябваше само да се освободи от своите безполезни натрапчиви мисли и нищо повече. Някак глупаво и безцелно беше всичко това!

Той не беше взел решение да се самоубие, нито бе мислил; много за това, но такъв край изглеждаше съвсем естествен и неизбежен. Той даже нямаше ясна представа каква смърт ще си избере. Искаше само едно — всичко да се свърши бързо и да настъпи забрава. Нямаше никакво оръжие в стаята си, нямаше дори и джобно ножче, но това не беше важно — беше достатъчна кърпата за лице или накъсан на ивици чаршаф.

На стената, точно над прозореца, имаше голям гвоздей. Той може да свърши работа, но ще го удържи ли? Артур се качи на един стол, за да опита гвоздея — не беше забит много! здраво. Той слезе от стола и взе чук от едно чекмедже. Зачука! гвоздея и тъкмо когато се канеше да вземе чаршафа от леглото, си спомни, че не е прочел молитвата си. Разбира се,; трябваше да се помоли, преди да умре. Така прави всеки добър християнин. За отлитащата душа има дори специални молитви.

Той отиде до нишата и коленичи пред разпятието! „Всемогъщи и милостиви боже...“ — започна той на глас, не тук спря и не каза нищо повече. Светът му изглеждаше така досаден, че нямаше нито за какво, нито против какво да се моли. А и какво значеше Христос за подобно страдание Христос, който никога не е изпитвал това? Той само е предаден като Бола. Никога не е бил въвлечан чрез измама в предателство.

Артур се изправи и по стар навик се прекръсти. Като приближи до масата, той видя върху нея писмо, адресирано до него, с почерка на Монтанели. С молив бе написано:

„Мое скъпо момче, много съжалявам, че не мога да те видя в деня на освобождаването ти. Извикаха ме при един умиращ Ще се върна едва късно през нощта. Ела при мене утре рано сутринта. Много бързам. Л.М.“

Артур остави писмото с въздишка. Тежко ще понесе това отецът!

Как се смееха и бърбеха хората по улиците! Нищо не бе се променило от деня, когато той все още беше пълен с живот. И най-нищожната дреболия на ежедневието не беше се променила от това, че една човешка душа, една жива човешка душа е смъртно наранена. Всичко си беше както преди. Водата струеше от фонтаните. Вrabчетата чуруликаха под стрехите както вчера, както ще чуруликат и утре. А той, той е мъртъв... вече е мъртъв!

Артур седна на края на леглото, кръстоса ръце на рамката му и опря чело върху тях. Имаше много време, а главата така го болеше, болеше го сякаш самият мозък. Всичко бе тъй тъпо и глупаво... тъй безсмислено.

Звънецът на входната врата остро иззвъня и Артур подскочи ужасен, стиснал шия с двете си ръце. Те се бяха върнали, а той стои и дреме. Колко ценно време беше изтекло — и сега ще трябва да гледа лицата им, да слуша жестоките им думи, техните подигравки и разсъждения... О, ако имаше нож...

Той обгърна с отчаян поглед стаята. В шкафчето беше кошничката за ръкоделие на майка му. Там навярно имаше ножици — той можеше да си пререже вените. Не, чаршафът и гвоздеят са по-сигурни, стига само да има време.

Той издърпа покривката на леглото и с трескава бързина започна да къса една ивица. По стълбите се чува стъпки. Не, ивицата беше много широка: нямаше да може да се стегне здраво, а трябваше и примка. Колкото се приближаваха стъпките, толкова повече бързаше Артур. Кръвта биеше в слепите очи, бучеше в ушите му. По-бързо, по-бързо! О, господи! Да имаше само пет минути още!

На вратата се почука. Ивицата плат падна от ръцете му, той седна безшумно, като се заслушваше, затаил дъх. Някой натисна дръжката на вратата и отвън се чу гласът на Джулия:

— Артур!

Той се изправи запъхтян.

— Артур, отвори вратата, моля ти се, чакаме. Той грабна накъсаната покривка, хвърли я в едно чекмедже и пооправи бързо леглото.

— Артур! — сега го викаше Джеймс. Той натискаше нетърпеливо дръжката на вратата. — Спиш ли?

Артур огледа стаята, видя, че всичко е скрито и отключи вратата.

— Струва ми се, че можеше да изпълниш поне моята молба да ни дочакаш, Артур — каза Джулия, като се втурна разярена в стаята. — Ти изглежда смяташ, че е редно да се въртим пред вратата ти половин час...

— Четири минути, мила — поправи внимателно жена си Джеймс, който влезе в стаята след дългия ѝ шлейф от розова коприна.

— Наистина, Артур, мисля, че щеше да бъде много по... прилично, ако...

— Какво искате? — прекъсна го Артур.

Той стоеше хванал дръжката на вратата и поглеждаше неприязнено, като звяр в клетка, ту единия, ту другия. Но Джеймс беше много тъп, а Джулия — много ядосана, за да забележат погледа му.

Мистър Бартън подаде стол на жена си и сам седна, като грижливо подръпна новите си панталони над коленете.

— Джулия и аз — започна той — считаме за свой дълг да поговорим сериозно за...

— Не мога да слушам тази вечер. Аз... аз не съм добре. Боли ме глава... трябва да почакате.

Артур каза това с несвой, глух глас, смутено и като се запъваше. Джеймс го погледна изненадано.

— Какво ти е? — попита той разтревожен, като изведнъж си спомни, че Артур беше излязъл от истинско огнище на заразата. — Дано не си заболял. Изглежда, че имаш треска.

— Глупости! — прекъсна го рязко Джулия. — Това са обикновените му фокуси. Срам го е да ни погледне. Ела тук я седни, Артур.

Артур бавно прекоси стаята и седна на леглото.

— Да? — каза той уморено.

Мистър Бартън се покашля, изчисти гърлото си, поглади и без това безукорната си брада и подхвана отново внимателно приготвената си реч:

— Считам за свой дълг... за свой тежък дълг... да поговоря много сериозно с тебе за твоето странно поведение, за твоите връзки с... хм... нарушители на закона, с размирници и хм... със съмнителни личности. Аз вярвам, че ти си може би по-скоро лекомислен, отколкото покварен... хм...

Той спря.

— Да? — каза отново Артур.

— Затова не искам да бъда строг с тебе — продължи Джеймс и неволно омекна, като видя умората и отчаянието на Артур. — Искан ми се да вярвам, че си бил подведен от лоши приятели, имам предвид

твоята младост и неопитност и — и твоя припрян и несдържан характер, който, боя се, ти си наследил от майка си.

Артур бавно премести блуждаещ поглед към портрета на майка си, но не каза нищо.

— Но ти, сигурен съм, ще разбереш — продължи Джеймс, — че не мога да държа повече в къщата си човек, опозорил пред хората едно така високо уважавано име като нашето.

— Да? — повтори още веднъж Артур.

— Слушай! — извика Джулия, като затвори ветрилото си шумно и го остави на коленете си. — Няма ли да имаш добрината да кажеш нещо друго освен твоето „да“?

— Вие, разбира се, ще постъпите, както намерите за добре — отговори той бавно, без да се помръдне. — За мене е все едно.

— Все едно? — повтори Джеймс изумен, а жена му се изкриви и се изсмя.

— Така значи, за тебе е все едно? Е, Джеймс, сега, надявам се, разбираш каква благодарност можеш да очакваш от такива. Аз ти казах какво ще излезе, като проявяваш милост към католички-авантюристики и към техните...

— Ш-т, мълчи! Остави това, мила.

— Глупости, Джеймс! Прекалихме с тази сантименталност! Едно незаконородено дете си въобразява, че е член на семейството — време е да научи каква беше майка му! Защо трябва да ни разиграва детето, родено от любовната авантюра на един католически поп? Ето на — виж!

Тя извади от джоба си един измачкан лист и го подхвърли през масата на Артур. Той разгърна листа, позна почерка на майка си и видя датата — четири месеца преди неговото раждане. Това беше признание, адресирано до нейния съпруг, под което стояха два подписа.

Погледът на Артур бавно пропълзя надолу по листа, покрай нестройните букви, с които беше написано нейното име, към уверения, познат подпис: „Лоренцо Монтанели“. За момент той задържа очите си върху написаното и после, без да продума, отново сгъна листа и го остави. Джеймс се изправи и улови ръката на жена си.

— Хайде, Джулия, достатъчно. Слез вече долу. Късно е, а аз трябва да поговоря с Артур по работа. Това няма да бъде интересно за

тебе.

Тя стрелна с поглед мъжа си, после Артур, който мълчеше, устремил очи в пода.

— Прилича на малоумен — прошепна тя.

Когато Джулия прибра шлейфа си и излезе от стаята, Джеймс затвори внимателно вратата и се върна на стола си до масата. Артур продължаваше да седи съвсем неподвижен и мълчалив.

— Артур — започна по-меко Джеймс, Джулия вече не беше тук, за да го чуе, — много съжалявам, че се случи така. Можеше и да не узнаеш това. Но станалото — станало. Доволен съм, че ти можеш така добре да се владееш. Джулия е малко, малко възбудена. Жените често... Както и да е, не искам да бъда много строг към тебе.

Той млъкна, за да види какво впечатление са направили на Артур учтивите му думи, но Артур седеше съвсем неподвижен. — но

— Разбира се, мое момче — продължи Джеймс след малко. това изобщо е една много печална история и най-добре е да не говорим за нея. Баща ми беше достатъчно велико душен!

да не се разведе с майка ти, когато тя му призна падението си. Той само поиска човекът, който я беше прельстил, да напусне незабавно страната. Както знаеш, той отиде като мисионер в Китай. Лично аз съвсем не бях съгласен да имаш каквато и да е работа с него, когато се завърна, но баща ми най-после се съгласи той да ти бъде учител, при условие че никога няма да се опитва да вижда майка ти. Справедливостта изисква да ти кажа, че и двамата, струва ми се, не са нарушили това условие до края. Наистина много печална история, но...

Артур вдигна глава. Лицето му беше безжизнено, загубило всякакъв израз, и приличаше на восъчна маска.

— Не, не мислиш ли — каза тихо той, като започна странно да заеква, — чче... всичко това... е... много... смешно?

— Смешно? — Джеймс отдалечи стола си от масата и се втренчи в него, така вцепенен от смайване, че дори не се разсърди. — Смешно? Артур, полудя ли?

Артур изведнъж отметна глава назад и избухна в истеричен смях.

— Артур! — възкликна корабовладелецът, като се изправи с достойнство. — Поразен съм от твоето лекомислие.

Вместо отговор последва ново избухване на смях, тъй гръмогласен и неудържим, че дори Джеймс започна да се съмнява дали тук няма нещо повече от лекомислие.

— Също като истерична жена — промърмори той и като вдигна презрително рамене, започна нетърпеливо да се разхожда нагоре-надолу по стаята. — Слушай, Артур, ти си по-лош от Джулия. Престани да се смееш! Не мога да вися тук цяла нощ!

Все едно, че се беше обърнал към разпятието и го беше помолил да слезе от пиедестала си. Нито протестите, нито Увещанията достигаха до Артур. Той само се смееше, смееше се безкрай.

— Това е невероятно — каза Джеймс, като най-после престана да кръстосва стаята. — Очевидно ти си твърде много Развълнуван и не си с разума си тази вечер. Ако продължаващ така, с тебе не може да се води делови разговор. Ела при мене утре сутринта след закуска. А сега най-добре е да си легнеш. Лека нощ.

Джеймс излезе и затръшна вратата.

— Да видим какво става с истерията долу. — избъбри той, като слизаше шумно по стълбите. — Там вероятно ще има сълзи.

Безумният смях застина върху устните на Артур. Той грабна от масата чука и се спусна към разпятието.

Последвалият трясък изведнъж върна разсъдъка му. Бе застанал прав пред празния пиедестал, все още стиснал чука в ръката си, на пода, в краката му, бяха разпилени парчетата от разбития идол.

Артур захвърли чука.

— Колко лесно било! — каза той и се извърна. — А какъв идиот съм аз!

Той седна задъхан до масата и опря чело на ръцете си. После стана, отиде до умивалника и изля една кана студена вода на главата и лицето си. Успокоен, той се върна на предишното място и се замисли.

Ето за какво е било всичко! За тези лицемерни и робски душици, за тези неми и бездушни богове той беше изтърпял мъките на срама, гнева и отчаянието. Пригответе беше въже, искаше да се обеси заради един служител на църквата, който! се оказа лъжец. А не са ли всички те лъжци! Но с това свършено вече. Сега той е по-умен. Трябва само да се отърси от тези паразити и да започне нов живот.

В пристанището има много товарни кораби. Нищо по-лесно от това да се скрие в един от тях и да отпътува нанякъде — в Канада,

Австралия, Южна Африка. Няма значение в коя страна — стига тя да е достатъчно далеч. Колкото за живота там — ще опита, не му ли хареса, ще потърси друго място.

Артур извади кесията си. Само тридесет и три паоли¹. Той имаше скъп часовник. На първо време ще му помогне. @Вт

---

¹ Паола — италианска сребърна монета.

всеки случай това няма никакво значение — все ще помине някак. Но всички тези хора навярно ще започнат да го търсят, сигурно ще разпитват за него на пристанището. Не, той трябва да ги насочи на погрешна следа... нека помислят, че е умрял. Тогава ще бъде свободен, напълно свободен. Той тихичко се засмя, като си представи как Бартънови търсят трупа му. Каква комедия беше цялата тази история!

Артур взе лист хартия и написа първите думи, които му дойдоха на ум:

„Вярвах във вас като в бога. Но бог е идол, направен от глина, който аз мога да разбия с чук. А вие ме измамахте с една лъжа.“

Той сгъна листчето, адресира го за Монтанели, взе друг лист и написа:

„Търсете тялото ми в Дарсена¹“.

После Артур нахлупи шапката си и излезе от стаята. Като мина край портрета на майка си, той се изсмя и сви рамене. Тя също го беше излъгала.

Той мина тихо по коридора, дръпна резето на вратата и се озова на голямото мрачно мраморно стълбище, където отекваше и най-малкият шум. Стълбището зееше пред краката му като черна яма, в която той се спущаше.

Артур прекоси предпазливо двора, страхуваше се да не събуди Джан Батиста, който спеше в приземния етаж. Бараката за дърва в задната част на двора имаше малък прозорец с решетка. Прозорецът гледаше към канала и беше на малко повече от четири фута над земята. Артур си спомни, че ръждясалата решетка беше счупена в единия край. Като я по-натиснеше, той можеше да направи достатъчно широк отвор, през който да се провре навън.

Решетката се оказа здрава и Артур нарани ръцете си и скъса ръкава на палтото си. Но това нямаше значение. Той огледа улицата.

Не се виждаше никой. Само безмълвният канал се чернееше — грозен между две прави, хлъзгави стени. Непознатият свят може би щеше да се окаже една мрачна бездна, но той едва ли щеше да бъде по-празен и по-гнусен

---

1 Дарсена — мрежа от канали в Ливорно.

от мястото, което Артур напущаше. Нямаше за какво да съжاليا, какво да си припомня. Той оставяше един отровен, нищожен, жалък свят, изпълнен с низки лъжи и лошо скроени измами, с вонящи блата, които не бяха дори достатъчно дълбоки, за да се удави човек в тях.

Артур тръгна по брега на канала и излезе на малкия площад пред двореца на Медичите. Тук Джема беше изтичала към него със светнало лице и протегнати ръце. Оттук започваха мокрите каменни стъпала, които водеха надолу към рова. А зад ивицата мръсна вода се възправяше намръщената крепост. Артур едва сега забеляза колко грохнала и грозна беше тя.

По тесните улици той стигна до Дарсена, свали шапката си и я хвърли във водата. Щяха да я намерят, разбира се, когато започнеха да търсят трупа му. После тръгна отново по брега, като се двоумеше какво да предприеме. Трябваше да измисли как да се скрие в някой кораб, но това не беше лесна работа. Единствената възможност беше да се добере до огромния стар вълнолом на Медичите. На самия му край имаше кръчма, там може би ще намери някой моряк, когото ще може да подкупи.

Но вратата на пристанището беше затворена. Как да влезе, как да мине край митническите чиновници? Парите му нямаше да стигнат за големия подкуп, който вероятно ще поискат, за да го пуснат нощно време и при това без паспорт. А можеха и да го познаят.

Когато минаваше край бронзовия паметник на „Четиримата маври“¹, от една стара къща в отсрещната страна на Дарсена излезе някакъв човек и тръгна към моста. Артур се скри веднага в плътната сянка на паметника, сви се до него в мрачината и започна да наднича иззад пиедестала.

Беше мека пролетна нощ, топла и звездна. Водата се плискаше в каменните стени на дока и с шум, който напомняше тих смях, образуваше малки водовъртежи край стъпалата. Някъде наблизо бавно

се поклащаше и скърцаше верига. Огромен железен кран стърчеше висок и тъжен в

’ Четиримата „маври“ — паметник на един от Медичите с четирима, направени от ронз маври, приковани към пиедестала.

мрачината. В трепкация безкрай на звездното небе и бисерни облаци се възправяха черните фигури на окованите роби с техния напразен, страстен протест срещу безмилостната съдба.

Човекът вървеше несигурно по брега и пееше с пълен глас някаква английска улична песен. Очевидно беше моряк, който се връщаше от гуляй в някоя кръчма. Наоколо нямаше никой друг. Когато се приближи, Артур се изправи и застана насред пътя. Морякът прекъсна песента си, изруга и спря.

— Искам да ти кажа нещо — започна Артур на италиански. — Разбираш ли ме?

Човекът поклати глава.

— Не разбирам нищо от този брътвеж — каза той. — После, като заговори на развален френски език, попита сърдито: — Какво искаш? Защо не ме пуснеш да мина?

— Ела да се отдръпнем за малко от светлината. Искам да ти кажа нещо.

— А, ще ли ти се? Да се дръпнем от светлината! Имаш ли нож в джоба си?

— Не! Какво приказваш, човече! Не виждаш ли, че искам да ми помогнеш? Аз ще ти заплащам!

— Е? Какво? Облякъл се като конте... — обърна морякът на английски. Сега той отстъпи към сянката и се облегна на оградата на паметника. — Е — започна той отново на своя развален френски език, — какво искаш?

— Искам да замина оттук...

— А-ха! Беглец! Искаш да те скрия? Сигурно си направил някаква беля. Нож ли заби на някого, а? Такива са чужденците! И къде искаш да идеш? Предполагам, не в полицията?

Той се засмя пиански и смигна с едното си око.

— От кой кораб си?

— От „Карлота“ — Ливорно — Буенос Айрес. На отиване носим дървено масло, а на връщане — кожи. Ето я там — и морякът посочи към пристанището, — отвратителна стара черупка.

— Буенос Айрес — добре! Можеш ли да ме скриеш някъде в кораба?

— Колко ще дадеш?

— Нямам много — само няколко паоли.

— Не. Няма да стане за по-малко от петдесет — и това е евтино за конте като тебе.

— Какво конте! Ако ти харесват моите дрехи, можем да си ги разменим. Не мога да ти дам повече пари, отколкото имам.

— Имаш часовник. Дай го.

Артур извади златен дамски часовник, емайлиран и изработен фино, с инициали „Г.Б.“ на задната страна. Той беше на майка му — но какво от това?

— А! — възкликна морякът, като хвърли бърз поглед на часовника. — Откраднат е, разбира се. Дай да го видя! Артур отдръпна ръката си.

— Не — каза той. — Ще ти го дам, като се качим на кораба, не по-рано.

— Ти все пак не си толкова глупав, колкото изглеждаш! Но обзалагам се, че това е първото ти приключение, а?

— Това си е моя работа. Ш-т! Пазачът иде!

Те се притаиха зад паметника, докато отмина пазачът. Тогава морякът се изправи, каза на Артур да го последва и тръгна напред, като се подсмиваше глупаво. Артур вървеше мълчаливо след него.

Морякът го отведе отново на малкото неправилно по форма площадче пред двореца на Медичите, спря в един тъмен ъгъл и избоботи, като вероятно предполагаше, че това е предпазлив шепот.

— Чакай тук! Войниците ще те видят, ако дойдеш по-нататък.

— Какво ще правиш?

— Ще ти потърся дрехи. Не мога да те отведа на кораба с тоя окървавен ръкав.

Артур погледна ръкава си — той беше разкъсан от решетката на прозореца. Кръвта от наранената му ръка беше го изцапала малко. Морякът очевидно го смяташе за убиец. Но нямаше никакво значение какво мислят хората.

След малко морякът се върна с вид на победител и с вързоп под мишницата.

— Преоблечи се, и то по-бързо — прошепна той. — Трябва да се връщам на кораба, а онзи стар евреин ме мота половин час с пазарлъци и спорове.

Артур се подчини, като потръпна от погнуса, обличайки чуждите дрехи. За щастие дрехите, макар от груб плат, бяха сравнително чисти. Когато той излезе на светло в новото си облекло, морякът с важността на пиян човек одобрително кимна с глава.

— Бива те — каза той. — Насам! И не вдигай шум.

Артур взе дрехите, които бе съблякъл, и тръгна след моряка по един лабиринт от извити канали и тъмни тесни улички, през средновековния краен квартал, който жителите на Ливорно наричат „Нова Венеция“. Тук-таме сред бедните къщурки и мръсни дворове се издигаха, самотно заградени от вонящи канали, мрачни стари дворци, които напразно искаха да изглеждат величествени както някога. Артур знаеше, че някои от тези улички са известни свърталища на крадци, убийци и контрабандисти, а други — просто на нещастieto и мизерията.

Морякът се спря на едно мостче, огледа се да види не ги ли е забелязал някой и се спусна по каменните стъпала към малка площадка. Под мостчето имаше мръсна, стара и разнебитена лодка. Като заповяда грубо на Артур да скочи в лодката и да легне на дъното ѝ, морякът седна при греблата и насочи лодката към входа на пристанището. Артур лежеше неподвижен на мокрите хлъзгави дъски, прикрит с дрехите, които морякът беше хвърлил върху му, и надничаше към познатите улици и къщи.

Най-после те минаха под един мост и навлязоха в онази част на канала, над която се издигаше крепостта. Масивните ѝ стени израстваха от самата вода, широки в основата и все по-тесни нагоре, към мрачните кули. Колко здрави и заплашителни му се струваха те само преди няколко часа! А сега... Той се засмя тихо, легнал в дъното на лодката.

— Мълчи! — пошепна морякът. — И не си подавай главата! Митницата е наблизо.

Артур покри главата си с дрехите. След малко лодката спря пред няколко скачени с верига мачти, препречени през канала, за да

преграждат тесния проход между митницата и стената на крепостта. От митницата излезе един сънлив чиновник с фенер в ръка и като се прозяваше, се наведе над водата.

— Паспортите, моля.

Морякът му подаде документите си, Артур, едва дишайки под дрехите, слушаше разговора.

— Хубаво време си избрал да се прибиращ на кораба! — замърмори митничарят. — Сигурно си бил на гуляй, а? Какво има в лодката?

— Стари дрехи, евтино ги взех.

И морякът вдигна жилетката и я показа. Чиновникът спусна фенера си по-ниско и се наведе, като се взираше.

— Добре. Минавай.

Той вдигна преградата и лодката се плъзна бавно по тъмната развълнувана вода. Като се поотдалечиха, Артур се надигна и отметна дрехите.

— Ето го кораба — каза тихо морякът, след като беше гребал известно време мълчаливо. — Върви подире ми и си дръж езика.

Той се закатери към палубата на огромното тъмно чудовище, като ругаеше през зъби непохватността на сухопътните, макар че Артур, който беше доста ловък, по-малко от всеки друг заслужаваше такъв укор. Щом се изкачиха благополучно на палубата, те тръгнаха предпазливо между тъмните купчини от корабни въжа и машини и стигнаха най-последно до един люк, който морякът повдигна внимателно.

— Слизай долу! — прошепна той. — Аз ще се върна след малко.

Трюмът беше не само влажен и тъмен, но и непоносимо вонящ. В първия миг Артур се отдръпна инстинктивно назад, задавен от миризмата на сурови кожи и гранясало масло. После си спомни за карцера, вдигна рамене и се спусна по стълбичката. Животът, изглежда, навсякъде беше еднакъв — грозен, мръсен, пълен с мерзост, срамни тайни и тъмни ъгли.

И все пак животът е живот и трябва да се изживее колкото може по-добре.

След няколко минути морякът се върна. В ръцете му имаше нещо, което Артур не можа да види добре в тъмнината.

— Е, дай ми сега часовника и парите. По-бързо! Като се възползува от тъмнината, Артур успя да си задържи няколко монети.

— Донеси ми нещо за ядене — каза той. — Умирам от глад.

— Донесъл съм ти. Ето!

Морякът му подаде една кана, няколко сухара и парче солена сланина.

— Сега слушай! Утре сутринта, когато митничарите дойдат за преглед, ще се скриеш в тази празна бъчва. Стой тихо като мишка, докато излезем в открито море. Аз ще ти обадя кога можеш да се покажеш. Но да знаеш, че капитанът ще ти даде да разбереш, като те види. Това е. Внимавай да не разлееш пиячката. Лека нощ!

Люкът се затвори и Артур, като нагласи скъпоценната „пиячка“ на сигурно място, се качи на един варел да си изяде сланината и сухара. После се сви на мръсния под и за първи път, откакто се помнеше, се приготви да спи, без да се е помолил. Край него в тъмнината се гонеха плъхове. Но нито тяхното непрестанно цвъртене, нито люлеенето на кораба, нито отвратителната миризма на масло, нито мисълта, че утре ще страда от морска болест, можаха да му попречат да заспи. За всичко това той се интересуваше толкова, колкото и за разбитите и развенчани идоли, които доскоро боготвореше, на които до вчера се кланяше.

ВТОРА ЧАСТ
ТРИНАДЕСЕТ ГОДИНИ ПО-КЪСНО

ПЪРВА ГЛАВА

Една юлска вечер през 1846 година няколко души се събраха във Флоренция в дома на професор Фабрици да поговорят върху плановете за бъдещата политическа работа.

Някои от тях принадлежаха към партията на Мацини¹ и не биха се примирили с нищо по-малко от една демократична република и обединена Италия. Други бяха конституционни монархисти и либерали от различни оттенъци. Но всички бяха единни в едно — в недоволството си от тосканската цензура. Няколко известни професори бяха свикали това събрание с надеждата, че поне по този въпрос представителите на различните партии могат да беседват един час, без да се карат.

Бяха изминали само две седмици от прочутата амнистия, която Пий IX² даде при възшествието си на престола на политическите престъпници в Папската област³, но вълната от либерален възторг, предизвикана от това събитие, вече заливаше цяла Италия. В Тоскана неочакваната амнистия,

---

1 Мацини, Джузепе (1805–1872) — италиански дребнобуржоазен демократ, основател и водач на организацията „Млада Италия“.

2 Пий IX — римски папа от 1846 година. След възкачването си на престола провел известни либерални реформи, с цел да отдалечи опасността от революция и да спечели симпатиите на интелигенцията. Но по-късно, напласен от революционните събития през 1848 година, той се върнал към обикновената реакционна политика на своите предшественици.

Папската област — обширна територия в средната част на Италия, поставена от Виенския конгрес (1815) под изключителния контрол на Ватикана.

Изглежда, бе повлияла дори на правителството. Фабрици и някои други видни флорентинци бяха сметнали, че моментът е благоприятен

да се предприеме смел опит за реформиране законите на печата.

— Разбира се — бе казал драматургът Лега, когато за първи път се обсъждаше въпросът, — ще бъде невъзможно издаването на вестник, докато не се промени законът за печата; не трябва да се бърза с първия брой. Но сигурно вече ще можем да прокараме през цензурата няколко памфлета. Колкото по-рано направим това, толкова по-бързо ще постигнем изменение на закона.

Сега той обясняваше в библиотеката на Фабрици своята теория за линията, която в дадения момент трябва да следват писателите-либерали.

— Не може да има никакво съмнение, че по някакъв начин ние трябва да се възползуваме от създалото се положение — заговори с провлечен глас един от присъстващите, адвокат с посивели коси. — Едва ли ще ни се удаде по-подходящ момент за прокарването на сериозни реформи. Но аз се съмнявам в ползата от памфлетите. Те само ще раздразнят и уплашат правителството, вместо да го спечелят на наша страна, към което ние всъщност се стремим. Ако веднъж властите започнат да ни смятат за опасни агитатори, ние не ще можем да се надяваме на тяхната помощ.

— Какво предлагате тогава?

— Петиция.

— До великия херцог?¹

— Да. За разширяване свободата на печата. Застаналият до прозореца брюнет с умно и живо лице се засмя и се обърна.

— Много ще ви помогнат петициите! — каза гой. — Мислех, че резултатът от делото Ренци² е достатъчен, за да излекува всекиго от подобни илюзии.

— Уважаеми господине, аз не по-малко от вас скърбя, че

---

1 Великият херцог — Леополд II, управител на Тоскана, политически зависим от австрийското правителство.

2 Ренци — водач на въстание срещу папата и австрийската тирания през 1845 година. По-късно арестуван и предаден на Ватикана от великия херцог на Тоскана.

ние не успяхме да предотвратим предаването на Ренци. Наистина не искам да обиждам когото и да било, но аз мисля, че неуспехът ни в

случая до голяма степен се дължи на нетърпението и необуздаността на някои от нас. Аз, разбира се, бих се поколебал...

— Както винаги постъпва всеки piemonteц¹ — остро го прекъсна брюнетът. — Не знам къде сте открили необузданост и нетърпение, може би в кратките петиции, които изпращахме. Възможно е в Тоскана и Пиемонт това да се счита за, необузданост, но в Неапол² ние съвсем не бихме го нарекли с това име.

— За щастие — забеляза piemonteцът — неаполитанската необузданост е присъща само за Неапол.

— Моля, престанете, господа! — намеси се професорът. — Както неаполитанските, така и piemonteските обичаи си имат своите добри страни. Но сега ние се намираме в Тоскана и тосканският обичай повелява да се придържаме към същността на работата. Грасини гласува за петиции, Гали — против. Какво мислите вие, доктор Рикардо?

— Не виждам нищо лошо в петициите и ако Грасини състави петиция, аз ще я подпиша с голямо удоволствие. Но аз не мисля, че само с петиции ние ще постигнем много. Защо да не използваме и петициите, и памфлетите.

— Просто защото памфлетите ще накарат правителството да не обърне внимание на петициите ни — каза Грасини.

— То и без това няма да ни обърне внимание. — Неаполитанецът стана и се приближи до масата. — Господа, вие сте на погрешен път. Спечелването на правителството няма да доведе до нищо. Нужно е да вдигнем народа.

— По-лесно е да се каже, отколкото да се направи. С какво ще започнете?

— Смешно е да се пита Гали за това! Разбира се, той най-напред ще удари цензора по главата.

— Не, това няма да направя — каза уверено Гали. — Вие

—

1 Piemonteц — жител на Пиемонт, тогава част от кралство Сардиния.

2 Неапол — тогава столица на кралството на двете Сицилии.

винаги мислите, че щом човек иде от юг, той няма друг аргумент освен хладното оръжие.

— Добре, какво предлагате тогава? Ш-т! Внимание, господа! Гали ще направи предложение.

Присъстващите, които досега спореха поотделно на малки групички от по двама-трима души, се събраха около масата, за да слушат. Гали вдигна ръце в знак на протест.

— Не, господа, това не е предложение, а просто идея. Струва ми се, че на практика в цялото това ликуване около новия папа се крие голяма опасност. Хората, изглежда мислят, че той, като е взел нов курс и даде амнистия, достатъчно е ние, всички без изключение, цяла Италия, да се хвърлим в обятията му и той ще ни отведе в обетованата земя. Аз не по-малко от всеки друг се възхищавам от поведението на папата. Амнистията беше блестящ акт.

— Сигурен съм, че негово светейшество ще се почувствува поласкан... — започна с презрение Грасини.

— Стига, Грасини, оставете човека да говори! — на свой ред го прекъсна Рикардо. — Чудно нещо! Вие двамата никога не се въздържате, като куче и котка. Продължавайте, Гали!

— Ето какво исках да кажа — продължи неаполитанецът. — Без съмнение светият отец се ръководи от най-добри намерения. Друг е въпросът, доколко той ще успее да проведе реформата си. Засега всичко е гладко, разбира се, и реакционерите в цялата Италия ще покротуват месец-два, докато отшуми възбуждението около амнистията. Но те няма да изпуснат властта от ръцете си без бой. Аз съм убеден, че до средата на зимата езуитите¹, грегорианците², санфедистите³ и останалата част от кликата им ще започнат да заговорничат, да плетат интриги, да умъртвяват с отрова всеки, когото не успеят да подкупят.

— Това не е далеч от истината.

— Добре тогава. Да чакаме ли, като смирено изпращаме

---

1 Езуити — католически орден, основан в 1534 година. Членовете му са били специално обучени за подмолна политическа работа в услуга на Ватикана.

2 Грегорианци — католическа организация, неодобряваща политиката на новия папа.

3 Санфедисти — поддръжници на съвместните действия на папата и Австрия срещу националноосвободителното движение.

нашите петиции, докато Ламбручини¹ и неговата сган убедят великия херцог да ни постави изцяло под властта на езуитите и да изпрати няколко австрийски хусари да патрулират по улиците и пазят реда — или ще ги изпреварим, като се възползуваме от временното им смущение и нанесем първия удар?

— Кажете, най-напред какъв удар предлагате?

— Предлагам да започнем организирана пропаганда и агитация срещу езуитите.

— Всъщност — обявяване на война с пропагандни материали?

— Да, ще разобличаваме интригите им, ще разкриваме техните тайни, ще призоваваме народа да се обедини на борба срещу езуитите.

— Но тук няма езуити за разобличаване.

— Няма ли? Почакайте три месеца и ще видите колко много ще има и тук. Тогава ще бъде твърде късно да се отървем от тях.

— Но нали, за да се вдигне градът срещу езуитите, ще трябва да се говори направо. Ако постъпите така, как ще избегнете цензурата?

— Защо ще я избягвам. Просто няма да се съобразявам с нея.

— Ще печатате памфлетите анонимно? Всичко това е много хубаво, но истината е, че ние всички сме имали достатъчно работа с тайни печатници и знаем...

— Нямах това предвид. Аз бих печатал памфлетите открито, с нашите имена и адреси. А те, ако посмеят, нека ни преследват.

— Съвсем налудничав проект — възкликна Грасини. — Това означава просто от глупост да си сложиш сам главата в устата на лъва.

— О, няма защо да се плашите — прекъсна го рязко Гали, — никой не иска от вас да отидете в затвора заради нашите памфлети.

— Бъдете по-въздържан, Гали! — каза Рикардо. — Тук не

---

¹ Ламбручини — кардинал, държавен секретар при предшественика на Пий IX, папа Григорий, оказвал помощ на австрийците и сам се опирал на тях в борбата си срещу италианския народ.

става дума за страх. Ние всички като тебе сме готови да отидем в затвора, стига да спечелим нещо от това, но да се излагаш на опасност

за нищо, е просто детинщина. Лично аз имам една поправка към направеното предложение.

— Каква?

— Мисля, че можем да намерим такъв начин на предпазлива борба с езуитите, че да избегнем сблъскването с цензурата.

— Не виждам как бихте го постигнали.

— Струва ми се, че е възможно да забулим онова, което има да кажем, в такава форма, че...

— Че цензурата да не го разбере? А ще очаквате от бедния занаятчия или работник с невежеството и глупостта си да вникне в смисъла му. Това не звучи много практично.

— Какво мислите вие, Мартини — попита професорът, като се обърна към седналия до него широкоплещест човек с голяма черна брада.

— Въздържам се да изкажа мнението си. Нужни ми са още факти. Трябва да се направят редица опити, да се види какво ще излезе от тях.

— Аз бих искал да чуя какво ще каже синьора Бола. Нейните предложения винаги са ценни.

Погледите на всички се обърнаха към единствената жена в стаята, която, седнала на дивана и подпряла с ръка главата си, слушаше мълчаливо спора. Тя имаше дълбоки, замислени черни очи, но сега, когато вдигна поглед, в тях съвсем видимо трепна насмешливо пламъче.

— Боя се, че няма да се съглася с нито един от вас — каза тя.

— Както обикновено, но най-лошото е, че винаги сте права — подметна Рикардо.

— Съвършено вярно е, че трябва да се борим по някакъв начин с езуитите. Ако с едно оръжие не успеем, трябва да използваме друго. Предизвикателството е слабо оръжие, а бягството показва липса на гъвкавост. Колкото до петициите — това са просто детски играчки.

— Надявам се, синьора — намеси се със сериозен вид Грасини, — че не препоръчвате такива методи като... като убийството?

Мартини подръпна големите си мустаци, а Гали направо се разсмя. Дори сериозната млада жена не можа да сдържи усмивката си.

— Повярвайте — каза тя, — ако бях дотолкова кръвожадна, че да мисля за такива неща, нямаше да бъда толкова наивна да говоря за тях.

Най-смъртоносното оръжие, което познавам, е осмиването. Успеем ли веднъж да направим езуитите смешни, да накараме хората да се присмиват на тях и техните искания, ние ще ги победим без кръвопролития.

— Мисля, че имате право в това отношение — каза Фабрици, — но не виждам как ще се осъществи това.

— Защо да не можем да го осъществим? — попита Мартини. — Сатирата по-лесно ще мине през цензурата, отколкото сериозната статия. А ако трябва да се пише алегорично, средният читател по-лесно ще открие двойния смисъл в една на пръв поглед безобидна шега, отколкото в научния или икономически трактат.

— Какво предлагате, синьора: да се пишат сатирични памфлети или да се опитаме да издаваме хумористичен вестник? Сигурен съм, че цензурата никога няма да разреши второто.

— Нямам предвид точно това. Вярвам, че серия от малки сатирични листове в стихове или проза, продавани съвсем евтино или разпространявани безплатно по улиците, ще свършат много полезна работа. Ако намерим остроумен художник, който да вникне в замисъла ни, можем да ги направим и илюстрирани.

— Чудесна идея, стига само да може да се осъществи. Заемем ли се с подобно нещо, то трябва да бъде извършено добре. Нужен ни е първокласен сатирик. А откъде ще го вземем?

— Вие добре знаете — прибави Лега, — че повечето от нас са сериозни писатели. Колкото и да уважавам присъстващите тук, страхувам се, че опитът ни да бъдем хумористи би приличал много на слон, който се мъчи да танцува тарантела¹.

— Съвсем не предлагам да се хвърлим в работа, която не е

---

¹ Тарантела — народен италиански танц, изпълняван в много бърз ритъм.

по силите ни. Мисълта ми е, че трябва да се опитаме да намерим един наистина талантлив сатирик — без съмнение такъв все има някъде в Италия — и да го снабдим с необходимите средства. Разбира се, ние трябва да познаваме човека и да сме сигурни, че ще следва линията, по която ще се споразумеем.

— Но къде ще го намерим? Аз мога да преброя върху пръстите на едната си ръка сатириците, които действително имат талант, но никого от тях не можем да привлечем. Джусти¹ няма да приеме — той и без това е достатъчно зает. В Ломбардия има един или двама добри писатели, но те пишат на милански диалект...

— Освен това — каза Грасини — на народа в Тоскана трябва да се влияе с по-добри средства. Аз съм сигурен, че най-малко ще се сметне като липса на политически *savoir faire*², ако третираме такъв сериозен въпрос като гражданската и религиозна свобода в шеговитата форма. Флоренция не е като Лондон — с множество фабрики и хора, които трупат пари, нито като Париж — свърталище на безделието и разкоша. Това е град с велика история...

— Такава беше и Атина — с усмивка го прекъсна синьора Бола, — но гражданите ѝ бяха позадрямали и се нуждаеха от стършел, който да ги пробуди...

Рикардо удари с ръка по масата.

— Как не помислихме за Стършела! Това е човекът, който, ни е нужен.

— Кой е той?

— Стършелът — Феличе Риварес. Не си ли го спомняте Един от хората на Муратори³, които преди три години слязоха от Апенините.

— Вие ги познавахте, нали? Спомням си, че пътувахте тях, когато заминаха за Париж.

— Да. Аз отидох чак до Ливорно да изпратя Риварес

Джуст и — италиански поет и сатирик. През тридесетте години на 19 в. със своя

сатири той бичувал австрийските подтисници и призовавал към политическо единство.

2 *Savoir faire* (фр.) — тука — такт.

3 Муратори — двама братя, ръководители на неуспешно въстание в Папската област.

Марсилия. Той не искаше да се установи в Тоскана. Каза, че след неуспеха на въстанието нищо друго не му е останало, освен да се смее и затова намери, че е най-добре да отиде в Париж. Без съмнение и той е мислел като синьор Грасини, че Тоскана не е подходящо място за

смеха. Но аз съм почти сигурен, че ако го повикаме сега, когато има какво да се върши в Италия, той би се върнал.

— Какво име споменахте?

— Риварес. Мисля, че е бразилец. Във всеки случай знам, че е живял в Бразилия. Той е един от най-остроумните хора, които съм срещал някога. През онази седмица в Ливорно съвсем не ни беше до веселба. Стигаше само да погледнеш бедния Ламбертини, за да ти се свие сърцето от мъка. Но когато Риварес беше в стаята, човек не можеше да не се смее. Това беше един безконечен фойерверк от шеги. На лицето си имаше страшна рана от саблен удар. Спомням си, че я шихме. Странен човек е той. Но аз съм убеден, че някои от тия бедни момчета не изпаднаха в пълно отчаяние само благодарение на остроумието му.

— Това ли е човекът, който пише политически статии във френските вестници под псевдонима Стършел?

— Да. Най-вече къси статийки и хумористични фейлетони. Апенинските контрабандисти го нарекоха „Стършел“ заради хапливия му език и оттогава той се подписва с това име.

— Знам нещо за този господин — бавно и с важен вид се намеси в разговора Грасини — и не мога да кажа, че онова, което съм чул, говори в негова полза. Той безспорно притежава известно остроумие, външно и повърхностно, но аз мисля, че способностите му се преувеличават. Възможно е да не му липсва и смелост. Но смятам, че репутацията му в Париж и Виена съвсем не е безукорна. Изглежда, че господин с... хм... много приключения и неизвестно минало. Казват, че той бил прибран по милост от експедицията на Дюпре¹ някъде в джунглите на тропическа Южна Америка в невъобразимо окаяно състояние и съвсем подивял. Струва ми се, че той никога не е обяснил задоволително как е стигнал до такова

---

¹Дюпре — експедицията, за която става дума, е вероятно измислена от автора.

положение. Колкото до злополучното въстание в Апенините, не е тайна, че в него участваха какви ли не хора. Онези, които екзекутираха в Болоня¹, не бяха нищо повече от обикновени престъпници. А и нравственият облик на много от успешите да избягат

не подлежи на описание. Без съмнение някои от участниците бяха хора достойни...

— Някои от тях бяха близки приятели на част от присъстващите в тази стая — прекъсна го Рикардо и в гласа му прозвуча нотка на негодувание. — Похвално е да бъдеш строг и взискателен, Грасини. Но тези „обикновени престъпници“ пожертвуваха живота си за своята вяра, а то е повече от онова, което вие или аз сме извършили досега.

— Когато друг път хората ви разказват тази кална парижка сплетня — прибави Гали, — можете да им кажете от мое име, че се лъжат относно експедицията на Дюпре. Аз познавам лично адютанта на Дюпре, Мартел, и от него съм чул цялата история. Вярно е, че са намерили Риварес съвсем изнемощял. Той се сражавал на страната на Аржентинската република², попаднал в плен и после избягал. Известно време се скитал из страната преоблечен, като се мъчел да се върне в Буенос Айрес. Приказките, че уж са го прибрали по милост, са чиста измислица. Техният преводач се разболял и трябвало да се върне обратно. Нито един от французите не знаел местните наречия, затова предложили на Риварес мястото на преводач и той прекарал цели три години с тях при изследване притоците на Амазонка. Според Мартел без Риварес експедицията нямало да завърши успешно.

— Какъвто и да е този човек — каза Фабрици, — у него вероятно има нещо забележително, щом е могъл да очарова такива опитни хора като Мартел и Дюпре. Какво мислите вие, синьора?

— Не знам нищо по този въпрос. Бях в Англия, когато бегълците са минали през Тоскана. Но струва ми се, че доброто мнение за Риварес на участниците в тригодишната

---

1 Болоня — град в Северна Италия, където са били екзекутирани участниците в ръководеното от Муратори въстание.

2 Аржентинската република — авторката има предвид националноосвободителните войни в Южна Америка през XIX век.

експедиция из диви земи, както и на другарите му във въстанието, са достатъчно сериозна препоръка и бихме могли да не обръщаме внимание на булевардните клюки.

— Няма защо да говорим какво е мнението на другарите му за него — подзе Рикардо. — Всички се бяха привързали към Риварес — от Муратори и Цамбекари до най-простия планинец. Освен това той е личен приятел на Орсини¹. Вярно е, от друга страна, че се разправят всевъзможни истории от не много приятно естество за живота му в Париж. Но който не иска да има врагове, не бива да става политически сатирик.

— Не съм сигурен — вмеси се Лега, — но струва ми се, че го видях веднъж, когато бяха тук бегълците. Не е ли гърбав, куц или нещо подобно?

Професорът беше отворил едно от чекмеджетата на писмената си маса и преглеждаше куп книжа.

— Мисля, че имам полицейското описание на отличителните му белези — каза той. — Спомнете си, че по времето, когато те избягаха и се криеха из планинските проходи, навсякъде бяха разлепени сведения за външния им вид, а кардиналът... как се казваше този негодник... да, Спинола², дори предлагаше награда за главите им.

— Впрочем по този случай се разказваше една чудна история за Риварес. Облякъл се той в стара войнишка униформа и тръгнал из страната като карабинер, ранен при изпълнение на дълга си, който търси своята част. Риварес се натъкнал на една ловна група, изпратена от Спинола да го търси, накарал преследвачите си да го вземат в своята кола и цял ден пътувал с тях. Разказвал им ужасяващи истории — как бил пленен от въстаниците, как го откарали в свърталището си в планината и го подложили на нечовешки мъки... Показали му обявлението, на което била описана външността му, и той наговорил всички глупости, които му дошли на ум за този „сатана“, наречен „Стършел“. А през нощта, когато всички заспали, той излял кофа вода в барута, напълнил

Орсини, Феличе (1819–1858) — борец за освобождението на Италия, мацинист, езекутиран в Париж след несполучлив опит за покушение срещу Наполеон III.

Спинола — кардинал, папски наместник, известен с жестокостта си към участниците във въстанията срещу папата.

джобовете си с провизии и патрони и офейкал...

— А, ето листа, който търсех — обади се Фабрици. — „Феличе Риварес, наречен Стършел. Възраст — около 30 години; месторождение и родители — неизвестни, вероятно — южноамериканец; професия — журналист. Нисък: чернокос; черна брада; мургав; очи — сини; чело — високо; нос, уста, брадичка...“ Да, ето: „Особени белези — куца с десния крак; лявата му ръка е осакатена и без два пръста; на лицето си има белег от неотдавнашно нараняване със сабя; заеква“. А по-надолу има забележка: „Изкусен стрелец; да се внимава при арестуването му“.

— Чудно как е могъл да измами ловната група при такъв внушителен списък на отличителните му белези!

— Безспорно само смелостта му го е спасила. Ако у някого се е появило подозрение — той би бил загубен. Но той умее да си придаде такъв невинен и внушаващ доверие вид, когато пожелае, че може да се измъкне от всяко положение... Е, господа, какво мислите за направеното предложение? Излиза, че Риварес е доста добре известен на някои от нас. Да му съобщим ли, че бихме се радвали да дойде тук и да ни помогне, или не?

— Мисля — каза Фабрици, — че е добре първо да му загатнем за нашия план и да видим дали е склонен да приеме предложението ни.

— Можете да бъдете сигурни, че ще приеме, щом става въпрос за борба срещу езуитите. Не съм срещал по-непримирим антиклерикал от него — той е просто болен на тая тема.

— Значи вие ще му пишете, Рикардо?

— Разбира се. Чакайте да си припомня къде е той сега. Ако не се лъжа — в Швейцария. Неспокоен дух — постоянно се движи! Колкото за памфлетите... ?

Отново започна дълъг и оживен спор. Когато най-после всички почнаха да се разотиват, Мартини се приближи до мълчаливата млада жена.

— Аз ще ви изпратя, Джема.

— Благодаря. Искам да поговоря с вас по работа.

— Някаква неприятност с адресите? — запита той тихо.

— Нещо сериозно. Но мисля, че е време да направим някои промени. Тази седмица са задържали в пощата две писма. В тях нямаше нищо важно, а и задържането им може би е случайно, но не

бива да рискуваме. Ако полицията е заподозряла някои от нашите адреси, ще трябва да ги променим незабавно.

— Ще дойда утре да помислим по този въпрос. А сега не искам да говорим за работата — изглеждате уморена.

— Не, не съм уморена.

— Тогава пак сте разстроена от нещо.

— Не, не особено.

ВТОРА ГЛАВА

— В къщи ли е госпожата, Кети?

— Да, сър; облича се. Заповядайте в гостната, тя сега ще слезе.

Кети посрещна гостенина весело и дружелюбно, както подобава на една девонширска¹ девойка. Тя особено обичаше Мартини. Той говореше английски, наистина като чужденец, но все пак доста добре; той никога не оставаше до един часа през нощта, когато госпожата е вече уморена, и не разискваше политиката на висок глас, както правеха някои от посетителите. И най-важното — той беше дошъл в Девоншир, за да помогне на госпожата, когато я беше сполетяло нещастие, когато детенцето ѝ почина, а мъжът ѝ умираше. Оттогава този едър, несръчен и мълчалив човек беше за Кети „член на семейството“ също така, както и мързеливият черен котарак Пашт, който се бе вече настанил на коляното му. От своя страна Пашт смяташе Мартини за полезна домашна мебел. Този гост никога не го настъпваше по опашката, не пухкаше тютюнев дим в очите му, нито му додяваше по някакъв начин. Той се държеше така, както подхожда на едно двукрако същество позволяваше на Пашт да легне и търка на удобното му к

Девоншир — графство в Англия

коляно, а когато седнеше на масата, не забравяше, че за един котарак не е никак интересно да наблюдава отстрани как хората ядат риба. Тяхното приятелство бе започнало отдавна. Някога, когато Пашт беше още малко котенце, а тежко болната му господарка не можеше да мисли за него, Мартини го бе взел под свое покровителство и го донесе тук, свит в една кошница, чак от Англия. Котаракът се беше убедил от дълъг опит, че този недодялан човек, който приличаше на мечка, е верен приятел.

— Колко удобно сте се разположили вие двамата — каза Джема, влизайки в стаята. — Човек ще помисли, че смятате да прекарате така цялата вечер.

Мартини внимателно свали котарака от коляното си.

— Дойдох по-рано — каза той — с надеждата, че ще ми дадете чашка чай, преди да тръгнем. У Грасини сигурно ще се събере страшно много народ, но едва ли ще има святна вечеря — никога не можеш да си хапнеш добре в тези модни къщи.

— Хайде, хайде! — засмя се Джема. — Не ставайте лош като Гали. Бедният Грасини има достатъчно свои грехове — защо трябва да отговаря и за това, че жена му е лоша домакиня? А чаят ще стане веднага. Кети е направила девонширски кекс нарочно за вас.

— Кети е добра душа, нали, Пашт? Впрочем същото може да се каже и за вас, щом сте облекли тази хубава рокля. Страхувах се, че ще забравите.

— Нали ви обещах, макар че навярно ще ми бъде топло с нея в такава задушна вечер.

— Във Фиезоле¹ е много по-хладно. А нищо не ви прилича, така, както тази бяла кашмирена рокля. Донесъл съм ви малко цветя за нея.

— Какви чудесни рози! Да им се не нагледаш! Но по-добре ще бъде да ги сложа във вода. Не обичам да се закичвам с цветя.

— Това е един от вашите предразсъдъци.

— Не, не е. Но мисля, че ще им бъде много отегчително да

—

' Фиезоле — град близо до Флоренция.

бъдат забодени цяла вечер върху роклята на такава скучна особа като мене.

— Страхувам се, че тази вечер всички ще се отегчим. Разговорите ще бъдат непоносимо скучни.

— Защо?

— Отчасти затова, че до каквото се докосне Грасини, то става неинтересно като самия него.

— Не бъдете зъл! Не е справедливо да се говори така за човек, у когото ще бъдем на гости.

— Вие винаги имате право, мадона. Добре тогава — ще бъде скучно, защото половината от интересните хора няма да дойдат.

— Как така?

— Не знам. Някои са извън града, други са болни и прочее. Във всеки случай там ще бъдат двама или трима посланика, няколко учени германци и обикновената разнолика тълпа от туристи, руски князе и

литератори и още няколко френски офицери. Други, доколкото знам, няма да има — с изключение, разбира се, на новия сатирик, който ще бъде главната атракция тази вечер.

— Новият сатирик? Как, Риварес? Аз мислех, че Грасини никак не го одобрява.

— Така е. Но щом той е вече тук и за него без съмнение ще се заговори, Грасини иска новият лъв да бъде показан за първи път в неговия дом. Можете да бъдете сигурни, че Риварес не е чул нищо за неодобрението на Грасини, макар че може би ще се досети — той е достатъчно наблюдателен.

— Аз дори не знаех, че е дошъл.

— Той пристигна едва вчера. А ето и чая. Не ставайте, аз ще взема чайника.

с Мартини не се чувствуваше никъде така щастлив, както в тази малка гостна стая. Приятелството на Джема, това, че тя не съзнаваше колко очарователна е за него, нейното просто и сърдечно другарско отношение озаряваше с радост не твърде радостния му живот. И винаги когато се чувствуваше особено подтиснат, той идваше тук след работа, седеше, обикновено мълчаливо, и гледаше как тя се навежда над ръкоделието си, как налива чай. Тя никога не го разпитваше за неговите неприятности, нито изразяваше гласно съчувствието си. И все пак той си отиваше по-бодър и успокоен, чувствувайки, както обичаше да си казва сам, „че сега има сили да изкара още една-две седмици“. Тя притежаваше, без да съзнава сама, рядката способност да успокоява. И когато преди две години неговите най-близки приятели бяха предадени в Калабрия и застреляни като вълци¹, може би само нейната непоколебима вяра го беше спасила от отчаяние.

Той идваше понякога в неделя сутрин „да поговорят по работа“. Този израз означаваше всичко, свързано с практическата дейност на партията на Мацини, а те двамата бяха нейни активни и предани членове. Тогава Джема ставаше сякаш друго същество — проникателна, хладна, логична, безукорно точна и безпристрастна. Тези, които я познаваха само в политическата работа, я смятаха за опитна и дисциплинирана конспираторка, на която можеш да се довериш, за смел и ценен във всяко отношение член на партията, но намираха, че ѝ липсва живот и индивидуалност. „Тя е роден конспиратор и струва колкото дузина от нас, но нищо повече“ — бе

казал за нея Гали. Трудно беше да се проникне до тази „мадона Джема“, която Мартини познаваше.

— Е, какво представлява вашият „нов сатирик“? — попита тя, като отваряше бюфета и поглеждаше Мартини през рамото си. — Ето, Чезаре, бонбони и захаросани ядки за вас. Интересно е защо революционерите обичат толкова много сладки неща?

— Другите мъже също, само смятат, че е под достойнството им да си признаят. Новият сатирик ли? Той е човек, по когото обикновените жени ще полудеят, но на вас няма да ви хареса. Един вид професионалист в подхвърляне на остроти който броди по света с мрачно настроение и с една красива балерина, която се влачи след него.

— Наистина ли има някаква балерина, или просто сте сърдит и искате също да подхвърляте остроти.

— Опазил ме бог! Не, балерината е съвсем истинска и при

---

1 Очевидно намек за съдбата на братята Бандиера, които в 1844 година направили опит да вдигнат въстание в Калабрия, но били предадени, заловени и разстреляни на място.

това е много хубаво, за тези, които харесват предизвикателната красота. Лично аз не я харесвам. Тя е унгарска циганка или нещо подобно — поне Рикардо твърди това — от някакъв провинциален театър в Галиция. Той изглежда доста нахален — представя я на хората така, като че ли е неомъжената му леля.

— Това е почтено, ако тя е напуснала дома си заради него.

— Вие може би гледате на нещата така, мила мадона, но обществото — не. Мисля, че на повечето хора ще бъде неприятно да ги представят на жена, за която знаят, че е негова метреса.

— А откъде могат да знаят, ако не им каже той?

— Това е очевидно. И вие ще се уверите, ако я видите. Но струва ми се, че той все пак не е толкова дързък, за да я доведе у Грасини.

— Те не биха я приели. Синьора Грасини не е способна на такава неблагоприятна постъпка. Но аз се интересувах за синьор Риварес като сатирик, а не като човек. Фабрици ми каза, че са му писали и той се е съгласил да дойде тук и да започне кампанията срещу езуитите.

Това беше последното, което чух. Тази седмица имаше толкова много работа.

— Едва ли ще мога да ви кажа нещо повече. Изглежда, че паричният въпрос не е причинил никакви затруднения, както се опасявахме. По всичко личи, че той е добре материално и е съгласен да работи без възнаграждение.

— Той разполага с лични средства?

— Вероятно. Макар че това е доста странно — вие чухте онази вечер у Фабрици в какво състояние го е намерила експедицията на Дюпре. Но казват, че имал дялове в някакви бразилски мини, а освен това е пожелал голям успех като фейлетонист в Париж, Виена и Лондон. Той, изглежда, владее поне половин дузина езици, а нищо няма да му пречи да поддържа и оттук връзките си с вестниците. Ругаенето на езуитите няма да отнеме всичкото му време.

— Това е вярно, разбира се. Трябва да тръгваме, Чезаре. Аз все пак ще се закича с розите. Почакайте ме само минутка.

Тя изтича горе и след малко се върна — розите бяха забодени на роклята, а на главата и беше метнат черен шарф от испанска дантела. Мартини я погледна одобрително с окото на художник.

— Приличате на царица, *madona mia*, на великата и мъдра Савска царица¹.

— Не сте много любезен — засмя се Джема. — Да знаете само колко труд съм положила, за да заприличам на истинска светска дама! Бива ли една конспираторка да прилича на Савската царица? Не така ще се пазим от шпионите.

— Никога няма да заприличате на празна светска дама, колкото и да се стараете. Но всъщност това няма значение — вие сте много хубава, макар че не можете да се подсмивате и да се криете зад ветрилото си като синьора Грасини.

— Е, Чезаре, оставете клетата жена на мира! Хайде подсладете злия си език с още един бонбон. Готов ли сте? Тогава да тръгваме.

Мартини имаше пълно право, когато каза, че приемът ще бъде и многолюден, и скучен. Литераторите разговаряха учтиво за дребни неща и изглеждаха безнадеждно отегчени, докато „разноликата тълпа от туристи и руски князе“ се разхождаше от стая в стая, разпитваше за разните знаменитости и се стараше да води интелектуални разговори. Грасини посрещаше гостите с обноски, излъскани като обувката му, но

когато видя Джема, студеното му лице просветна. Всъщност той не я обичаше и дори в дъното на душата си тайно се страхуваше от нея. Но той разбираше, че без Джема неговият салон ще бъде по-малко интересен. Грасини се бе издигнал ѝ професията си и сега, когато беше вече богат и известен главната му амбиция бе да направи своя дом център на либералните и интелектуални среди. Той съзнаваше с болка че незначителната, наконтена дребна женица, бърлива и поувехнала, за която беше имал неблагоприятното да се ожени на младини, не може да бъде стопанка на голям литературен салон. И винаги когато успееше да убеди Джема да дойде, той чувствуваше, че приемът ще премине успешно. Нейното спокойно и изискано държане създаваше сред гостите непринуденост, а самото ѝ присъствие сякаш разсейваше този

---

1 Савската царица — според библията — приказно красива и мъдра владетелка на древна източна държава.

лъх на вулгарност, който му се струваше, че винаги изпълва неговия дом.

Синьора Грасини посрещна Джема ласкаво, като възкликна със силен шепот:

— Колко сте очарователна тази вечер! — И заоглежда бялата ѝ кашмирена рокля с враждебно критичен поглед.

Тя дълбоко ненавиждаше гостенката си точно заради това, за което Мартини я обичаше — за нейния спокоен и силен характер, за нейната сериозност и прямота, за нейния уравновесен ум, дори за израза на лицето ѝ. А когато синьора Грасини мразеше някоя жена, тя беше особено ласкава с нея. Джема знаеше истинската стойност на тези комплименти и нежности и не се вълнуваше от тях. За нея „излизането в обществото“ беше отегчителна и неприятна задача, която всеки конспиратор, който не иска да привлече вниманието на шпионите, трябва да изпълнява добросъвестно. Това ѝ се струваше тъй уморително, както и писането на шифровани писма. Но тя знаеше, че да имат репутация на елегантна дама е добро средство да разсееш подозренията, затова проучваше модните журнали така старателно, както и ключовете на шифъра.

Отегчените и меланхолични литературни львове се пооживиха, като чува името на Джема. Тя бе много популярна в техните среди и

особено между журналистите от радикалните групировки. Те веднага се отправиха към този край на дългата стая, където седна Джема. Но тя беше твърде опитен конспиратор, за да им позволи да я монополизират. С радикалите можеше да се види всякога. Сега, когато се стълпиха около нея, тя ги отпрати вежливо да си гледат работата, като им припомни усмихнато, че е излишно да губят времето си, за да убеждават нея, когато тук има толкова много туристи, които трябва да бъдат убеждавани. Тя самата се посвети на един член на английския парламент, чиито симпатии @републиканската партия искаше да спечели. Джема знаеше, че той е специалист по финансите и за да привлече вниманието му, го попита какво мисли по един технически въпрос във връзка с австрийската валута, после ловко прехвърли разговора върху състоянието на ломбардо-венецианския бюджет. Англичанинът, който очакваше да бъде отегчаван с лек разговор, я погледна подозрително, очевидно се боеше да не би да е попаднал в лапите на някакъв „син чорап“. Но като се убеди, че тя е приятна на вид и интересна като събеседник, той отстъпи напълно и се впусна в такова сериозно разискване на италианските финанси, сякаш пред него беше самият Метерних3. А когато Грасини доведе един французин, който искал да узнае от синьора Бола нещо за историята на „Млада Италия“, членът на парламента стана от мястото си почти убеден, че Италия наистина има повече основание да негодува, отколкото той е предполагал.

По-късно вечерта Джема излезе незабелязано на терасата под прозорците на приемната, за да поседи няколко минути сама сред големите камелии и олеандри. От задушния въздух и постоянно движещия се из стаите поток от хора бе получила главоболие. В края на терасата имаше един ред палми и високи папрати, посадени в сандъци, прикрити от разцъфнали лилии и други цветя. От малкото свободно ъгълче зад този параван се откриваше чудесна гледка към долината. Клоните на нара, отрупани със закъснели цветове, се свеждаха над тесния проход между растенията.

В това тихо ъгълче се скри Джема с надеждата, че никой няма да се досети къде е. Чувствуваше нужда от малко почивка и тишина, за да се спаси от започващото главоболие. Нощта бе топла и чудно тиха, но идвайки от задушните стаи, Джема почувствува хлад и метна дантеления шарф на главата си.

Приближаващите се гласове и стъпки прогониха сънливото настроение, което я беше завладяло. Тя се отдръпна в сянката, като се надяваше да остане незабелязана и да може

---

1 Ломбардо-Венеция — според Виенския конгрес Ломбардия и бившата Венецианска република бяха обединени и поставени под контрола на Австрия.

2 Син чорап — жена, която парадирала с литературни интереси. В средата на XVIII век някои богати дами започнали да уреждат вечери, на които, вместо да се играе на карти, както било прието във висшето общество, се говорело за литература. Някои от мъжете, които посещавали тези вечери поети носели сини чорапи вместо черни копринени.

3 Метерних (1773–1859) — австрийски политически деец, който особено ненавиждали в Италия за жестокия терор, който се провеждал по негово указание.

да поседи още няколко минути на тишина, преди да започне отново да измъчва уморения си мозък с разговори. Но за голямо съжаление стъпките спряха почти до зеления параван. Тогавата тънко пискливо гласче на синьора Грасини пресека за миг заедно с потока от думи. Чу се друг, мъжки глас, който беше особено мек и звучен. Но хубавият тембър не можеше да скрие странното провлачване на думите, което може би не беше маниерност, а следствие от постоянно усилие да се преодолее някакъв недостатък в говора, във всеки случай това правеше неприятно впечатление.

— Англичанка ли, казахте? — запита този глас. — Но името ѝ е съвсем италианско. Как беше — Бола?

— Да, тя е вдовицата на клетия Джовани Бола, който умря в Англия преди три-четири години, ако си спомняте. Ах, аз забравих, че вие водите такъв скитнически живот и не можете да знаете всички мъченици на нашата нещастна родина. А те са толкова много!

Синьора Грасини въздъхна. Тя винаги говореше по такъв начин с чужденците. Ролята на патриотка, която оплаква съдбата на Италия, се съчетаваше ефектно с пансионерските ѝ обноски и с хубавичкото ѝ, по детски начупено лице.

— Умрял в Англия? — повтори другият глас. — Навярно е бил емигрант? Името ми се струва познато — не е ли имал връзки с „Млада Италия“ при нейното възникване?

— Да. Той беше един от нещастните младежи, които бяха арестувани през 1833 г. Помните ли тази тъжна история? След няколко месеца го освободиха, а две-три години по-късно, когато отново беше издадена заповед за задържането му, той избяга в Англия. След това се научихме, че се е оженил там. Изобщо това беше романтична история, но клетият Бола винаги е бил романтик!

— А после, казвате, умрял в Англия?

— Да, от туберкулоза. Не му понесъл ужасният английски климат. А точно преди смъртта му тя загубила и единственото си дете — заболяло от скарлатина. Много тъжно, нали? Ние всички толкова обичаме милата Джема! Тя, горката, е малко студена, но нали знаете — всички англичани са такива. Аз мисля, че страданията я направиха меланхолична и...

Джема стана и отмести клоните на нара. Тя не можеше да слуша как бърбят за личното ѝ нещастие и не се помъчи да скрие неудоволствието си, когато излезе на светло.

— А, ето я! — извика домакинята със забележително спокойствие. — Джема, мила, аз се чудех къде изчезнахте. Синьор Феличе Риварес иска да се запознае с вас.

„Значи това е Стършелът“ — помисли Джема и го погледна с любопитство.

Той се поклонил учтиво, но стори ѝ се, че погледът му се плъзна по нея някак дръзко и изпитателно.

— Намерили сте си ппрекрасно кътче тук — каза той, като погледна паравана от зеленина. — И кккаква чудесна гледка!

— Да, приятно ъгълче. Излязох да взема малко въздух.

— Наистина грехота е да се седи вътре в такава чудна нощ — каза домакинята и вдигна очи към звездите. (Тя имаше хубави клепки и обичаше да ги показва.) — Вижте, синьор! Нямахте ли да бъде рай нашата мила Италия, ако беше свободна? Ах, като си помисля само — странаробиня, страна с такива цветя и с такова небе!

— И с такива женипатриотки! — добави меко и провлечено Стършелът.

Джема го погледна почти уплашена — дързостта му безспорно беше твърде очебиенца, за да остане незабелязана. Но тя бе подценила жаждата на синьора Грасини за комплименти — бедната жена спусна ресници с въздишка.

— Ах, синьор, толкова малко може да направи една жена! Но кой знае — може би някой ден ще докажа, че заслужавам да се наричам италианка! А сега трябва да се върна към обществените си задължения. Френският посланик ме помоли да запозная неговата възпитаница с всички знаменитости. Трябва да дойдете след малко да я видите. Прекрасно момиче! Джема, мила, аз изведох синьор Риварес, за да му покажа каква красива гледка имаме оттук. Сега трябва да го оставя на вас. Зная, че ще се погрижите за него и ще го представите на всички. А, ето и пленителния руски княз! Запознахте ли се с него? Казват, че бил любимец на император Николай. Той командува гарнизон в някакъв полски град с име, което е невъзможно да се произнесе. *Quelle nuit magnifique! N'est-ce pas, top prince?*

Тя се отдалечи, като бърбореше неспирно на господина с волски врат, масивна челюст и мундир, отрупан с ордени. Жалостивите й псалми за „*notre malheureuse patrie*“², примесени с възгласите „*charmant*“³ и „*mon prince*“, постепенно заглъхнаха.

Джема стоеше неподвижно до нара. Тя изпитваше съжаление към бедната, глупава женица и се възмущаваше от дързостта на Стършела. Той гледаше отдалечаващата се двойка с изражение на лицето, което ядосваше Джема — не беше великодушно от негова страна да се надсмива над такива жалки създания.

— Пред нас, ръка за ръка, шествуват италианският и руският патриотизъм, напълно доволни един от друг — каза той, като се обърна усмихнат към Джема. — Кой предпочитате вие?

Тя се понамръщи и не отговори.

— Р-разбира се — продължи той, — всичко това е въпрос на вкус. Но аз мисля, че от тези два вида руският е за предпочитане, той е по-съвършен. Ако Русия трябваше да крепи господството си на цветя и небеса вместо на барут и пушки, „*mon prince*“ едва ли би се ззадържал дълго в полската крепост.

— Мисля — каза Джема студено, — че можем да запазим личното си мнение за себе си, без да се надсмиваме над жената, чиито гости сме.

— Съд?! — О, да! Аз забравих, че в Италия особено държат на гостоприемството. Удивително гостоприемни хора са италианците. Убеден съм, че и австрийците мислят така. Няма ли да седнете?

Като накуцваше, той прекоси терасата, за да донесе стол за Джема, и застана срещу нея, облегнат на парапета. Светлината от един прозорец падаше точно върху лицето му и сега Джема можеше да го разгледа спокойно.

1 Каква прекрасна нощ! Нали княже?

2 Нашата нещастна родина.

3 Очарователен.

Тя беше разочарована. Очакваше да види, ако не приятно, то поне характерно лице, от което лъха сила. Но в този човек най-силно впечатление правеше склонността му да се облича контешки и зле прикритата надменност в израза и държането му. Беше мургав като мулат и въпреки недъга си, гъвкав като котка. Изобщо някак странно приличаше на черен ягуар. Челото и лявата му страна бяха обезобразени от дълъг, крив белег — следа от някогашен удар със сабя. Джема забеляза, че когато заеква, тази страна на лицето му потрепваше нервно. Ако нямаше тези недостатъци, той може би щеше да бъде по своему хубав, но изобщо лицето му не бе привлекателно.

След малко той отново заговори — меко и провлечено.

„Сигурно точно така би звучал гласът на ягуара, ако той можеше да говори и е добре разположен“ — помисли си Джема с нарастващо раздражение.

— Чувах — каза Стършелът, — че се интересувате от радикалната преса и че сътрудничите на вестниците.

— Пиша понякога, но имам много малко свободно време.

— Да, разбира се! Научих от синьора Грасини, че се занимавате и с други важни неща.

Джема повдигна леко веждите си. Синьора Грасини като всяка глупава женица очевидно беше надрънкала какво ли не на този хитър човек, който вече положително не се харесваше на Джема.

— Аз съм наистина доста заета — каза тя сухо. — Но синьора Грасини преувеличава значението на моята работа. В по-голямата си част тя е свършено незначителна.

— Всъщност щеше да бъде много лошо, ако ние всички не се занимавахме с друго, освен да оплакваме Италия. Боя се, че близостта с домакина на този дом и с неговата съпруга може да накара всекиго да стане лекомислен — за самозащита. Да, да, знам какво искате да кажете и вие сте напълно права. Но те двамата са наистина смешни със своя патриотизъм... Прибирате ли се вече? Тук е толкова хубаво!

— Трябва да вляза вътре. Ах, шарфът ми... Благодаря.

Стършелът се беше навел да вдигне шарфа ѝ и сега, застанал срещу нея, я гледаше с широко отворени очи, сини и невинни като незабравки край ручей.

— Знам, че ми се разсърдихте — каза той виновно, — задето се присмивам на тази боядисана, восъчна кукла. Но какво да правя?

— Щом ме питате, ще ви кажа: смятам, че е невеликодушно и... недостойно да се присмиваме на някого заради глупостта му; все едно, че се присмиваме на сакат човек или...

Стършелът пое дъх внезапно, някак болезнено, и като се отдръпна назад, погледна куция си крак и изкривената си ръка. След миг той се овладя отново и избухна в смях.

— Сравнението ви не е сполучливо, синьора. Ние, сакатите, не се перчим пред хората със своите недъзи както тази жена с глупостите си. Повярвайте ни поне в едно — ние съзнаваме, че да бъдеш уродлив физически, не е по-приятно от това, да бъдеш духовно уродлив... Тук има стъпало — хванете се за ръката ми.

Джема влезе в стаята мълчаливо и в недоумение. Неговата неочаквана чувствителност я бе смутила съвсем.

Щом той отвори вратата на приемната, Джема разбра, че в нейно отсъствие се е случило нещо необикновено. Повечето от господата изглеждаха сърдити и се чувствуваха някак неудобно. Дамите със зачервени страни се бяха оттеглили в единия край на стаята и се правеха, че не разбират какво става. Домакинът въртеше в ръце очилата си със сдържан, но очевиден гняв, а в един ъгъл се беше събрала малка група туристи, които хвърляха любопитни погледи към другия край на стаята. Изглежда, че там ставаше нещо, което за тях бе шега, а за повечето от гостите — предизвикателство. Като че само синьора Грасини не бе забелязала нищо — тя си вееше кокетно с ветрило и бърбеше на секретаря на холандското посолство, който я слушаше с широка усмивка.

Джема спря за миг при вратата и се обърна да види дали и Стършелът е забелязал безпокойството сред гостите. Нямаше съмнение — в очите му проблесна злобна радост, когато плъзна погледа си от щастливото и спокойно лице на домакинята към канапето в края на стаята. Джема разбра веднага — той беше довел тук метресата си под фалшива фирма, в която бе повярвала единствено синьора Грасини.

Циганката седеше на канапето, облежната назад, заобиколена от група ухилени контета и кавалерийски офицери, които я гледаха с лека насмешка. Тя беше богато облечена в кехлибарено и червено, с ориенталски блясък и толкова много украшения, че изпъкваше в този флорентински литературен салон като тропическа птица между врабчетата и скорци. Самата тя очевидно се чувствуваше не на място и гледаше обидените дами намръщено, с подчертано презрение. Като видя, че Стършелът прекосява стаята с Джема, тя скочи и го посрещна с пороен брътвеж на много неправилен френски език.

— Monsieur Риварес, търсих ви навсякъде! Граф Салтиков иска да знае дали можете да идете във вилата му утре вечер. Ще има танци.

— Съжалявам, че не мога да отида, пък и да можех — не танцувам. Синьора Бола, позволете ми да ви представя *l'adame* Зита Рени.

Циганката погледна Джема гголупредизвикателно и се поклони студено. Мартини имаше право — тя наистина беше хубава. Красотата ѝ беше жива и някак животинска, не одухотворена, движенията ѝ — извънредно хармонични и свободни — бяха очарователни. Но тя имаше ниско чело, а в извивката на нежните ѝ ноздри прозираше нещо несимпатично, почти жестоко. Чувството на подтиснатост, което обхвана Джема, откакто се запозна със Стършела, се усили в присъствието на циганката. И когато след малко домакинят помоли синьора Бола да му помогне при разговора с някакви туристи в другата стая, тя прие със странното чувство на облекчение.

— Е, мадона, какво мислите за Стършела? — попита Мартини, когато се връщаха от Флоренция късно през нощта. — Не намирате ли, че той подигра безсрамно нещастната синьора Грасини?

— Искате да кажете — за балерината?

— Да. Той я убеждаваше, че циганката ще бъде сензационна на сезона. А синьора Грасини е готова на всичко, щом става дума за някоя

знаменитост.

— Струва ми се, че постъпката му е непочтена и груба. Тя постави Грасини в неудобно положение, а това беше жестоко и за момичето. Сигурна съм, че съвсем не се е чувствувало добре.

— Вие говорихте с него, нали? Какво впечатление ви направи?

— О, Чезаре, не мислех за нищо друго, освен как да се избавя от него. Не съм срещала по-отегчителен човек. Още след първите десет минути ме заболя глава. Той е сякаш въплъщение на някакъв неспокоен демон.

— Предполагах, че няма да ви се хареса. А откровено казано — на мен също. Той се извива като змиорка — нямам доверие в него.

ТРЕТА ГЛАВА

Стършелът си нае квартира извън римската врата, недалеч от къщата, в която се беше установила Зита. Той очевидно обичаше до известна степен разкоша и макар че в стаите му нищо не говореше за някаква особена екстравагантност, личеше, че има вкус към луксозните дреболии и проявява претенциозна изисканост при подредбата на всичко, а това изненада Гали и Рикардо. Те очакваха, че човек, който е живял по дивите брегове на Амазонка, ще има поскромен вкус и се учудваха на безукорните му вратовръзки и броя на обувката му, на многото цветя, поставени винаги на писмената му маса. Общо взето, с него те се разбираха добре. Стършелът беше гостоприемен и дружелюбен с всички и особено с местните членове на партията на Мацини. Очевидно само Джема правеше изключение от това правило — тя, изглежда, му беше станала неприятна още при първата среща и той всячески я избягваше. В два-три случая той дори се отнесе грубо към нея, с което си спечели съвсем искрената омраза на Мартини. Стършелът и Мартини не си допаднаха още от самото начало; струваше им се, че са толкова различни по темперамент, че могат да чувствуват само неразположение един към друг. А у Мартини това неразположение беше прерасло във враждебност.

— Малко ме интересува дали ме обича, или не — каза той мрачно на Джема един ден. — Аз също не го обичам, но това никого не засяга. Не мога да търпя обаче отношението му към вас. Бих му поискал обяснение, ако не се страхувах, че ще стане скандал — неудобно е да се караме, след като сами го поканихме да дойде.

— Оставете го на мира, Чезаре. Това няма никакво значение. И после и аз съм толкова виновна, колкото и той.

— За какво?

— За това, че не ме обича. Когато се запознахме онази вечер у Грасини, аз му казах нещо грубо.

— Вие сте казали нещо грубо? Трудно мога да повярвам, мадона.

— Не нарочно, разбира се. После много съжалявах. Казах, че не е хубаво да се присмиваме на сакатите, а той се засегна. На мене и на

ум не ми идваше, че е сакат — той съвсем не е толкова недъгав.

— Не, разбира се. Едното му рамо е по-високо от другото и лявата му ръка е доста лошо осакатена, но той нито е гърбав, нито е хром. За това, че понакуцва, не заслужава и да се говори.

— Така или иначе, той цял потрепера и промени цвета на лицето си. Аз, разбира се, бях ужасно нетактична, но странно е, че той е тъй чувствителен. Мисля си — дали не е страдал понякога от жестоки шеги.

— По-лесно мога да си представя как той се надсмива над другите. Въпреки изисканото му държание ми се струва, че този човек е по природа груб и това не мога да понасям.

— Чезаре, това е съвсем несправедливо. Аз също не го обичам, но защо е нужно да го изкарваме по-лош, отколкото е? Наистина държанието му е малко превзето и дразнещо — това, предполагам, е от преголямото внимание към него.

Ужасно додява с остротите, които подхвърля непрекъснато, но аз не вярвам, че прави това с някакви лоши намерения.

— Не знам какви са намеренията му, но трябва да има нещо нечисто у човек, който се подиграва с всичко. Противно ми беше да го слушам онзи ден при спора у Фабрици, когато говореше с пренебрежение за реформите в Рим.¹ Той като че ли навсякъде търси лоши подбуди.

Джема въздъхна.

— Боя се, че по този въпрос съм съгласна по-скоро с него, отколкото с вас — каза тя. — Вие, всички добри хора живеете с най-прекрасни надежди и очаквания. Винаги сте склонни да мислите, че ако за папа бъде избран един разумен човек на средна възраст, всичко останало ще се нареди от само себе си — той ще разтвори вратите на затворите, ще започне да раздава благословии наляво и надясно и току виж, че след три месеца настанал раят на земята. Сякаш не разбирате, че той, дори и да иска, не може да поправи положението. Въпросът е не в държанието на този или онзи човек, а в това, че принципът е погрешен.

— Кой принцип? Светската власт на папата?

— Защо? Това е само част от общото зло. Погрешно е един човек да има правото да затваря или освобождава другите. На такава нездрава основа не могат да се градят отношенията между хората.

Мартини вдигна ръце.

— Достатъчно, мадона — каза той, като се засмя. — Няма да споря с вас, щом почват така явно да проповядват антиномия². Сигурен съм, че вашите прадеди са били английски левълеристи³ през седемнайсетия век. При това аз съм дошъл, за да ви покажа този ръкопис.

Мартини извади от джоба си няколко листа.

— Нов памфлет?

— Една глупост, която този нещастник Риварес изпрати на

—

1 Става дума за реформите на Пий IX.

2 Антиномия (гр.) — противоречие между две положения, признавани за еднакво правилни.

3 Левълеристи — дребнобуржоазна партия в Англия през периода на английската буржоазна революция през XVIII век, която се е борила за социално равенство.

вчерашното заседание на комитета. Аз знаех, че рано или късно ще имаме неприятности с него.

— Защо? Какво има? Право да ви кажа, Чезаре, струва ми се, че сте предубеден. Риварес може да е неприятен, но не е глупав.

— Аз не отричам, че този памфлет е доста остроумен. Но по-добре прочетете го сама.

Памфлетът осмиваше бурния възторг, с който Италия посреща новия папа. Като всичко, написано от Стършела, той беше жлъчен и язвителен. Но колкото и да я дразнете неговият стил, Джема не можеше да не признае пред себе си, че критиката е справедлива.

— Напълно съм съгласна, че памфлетът е непоносимо жлъчен — каза тя, като остави ръкописа. — Но най-лошото е, че всичко това е напълно вярно.

— Джема!

— Да, така е. Ако искате, можете да наречете този човек студенокръвна змиорка, но истината е на негова страна. Безполезно е да се убеждаваме, че памфлетът няма да попадне в целта. Ще попадне!

— Тогава — да не би да предлагате да го отпечатаме?

— Това е съвсем друг въпрос. Разбира се, смятам, че не би трябвало да се отпечата в такъв вид. Ще оскърби и ще отчужди от нас

всички, без да допринесе полза. Но ако той се съгласи да го поправи и да изхвърли личните си нападки, мисля, че ще свърши много добра работа. Критиката по политическите въпроси е ценна. Не предполагах, че може да пише така хубаво. Той говори това, което е нужно и което никой от нас не е имал смелостта да каже. Чудесно е написан пасажът, където сравнява Италия с пиян човек, който плаче от умиление на рамото на крадеца, докато той пребърква джобовете му.

— Джема! Та това е най-лошата част на памфлета! Не мога да понасям този злобен лай по всичко и по всички!

— Аз също. Но не е там въпросът. Риварес има много неприятен стил, а и като човек не е по-привлекателен. Но когато казва, че ние се опиваме от процесии, прегръдки и призови за любов и помирение и че от това ще се възползват не други, а езуитите и санфедистите, той е хиляди пъти прав. Съжалявам, че не бях на заседанието на комитета вчера. До какво решение стигнахте накрая?

— До това, за което съм дошъл: молим ви да отидете при Риварес. поговорете с него и го убедете да посмекчи памфлета си.

— Аз? Че аз почти не го познавам. И при това той ме ненавижда. Защо трябва именно аз да отида?

— Просто защото няма кой друг да отиде днес. Освен това вие сте най-благоразумната от нас и не ще се впуснете в безполезни спорове и няма да се скарате с него, както бихме направили ние.

— Да, сигурно няма да постъпя така. Добре, ще отида, щом искате, макар че вероятността да успея е малка.

— Аз съм убеден, че ще се справите с него, ако се постараете. Да, и кажете му още, че всички от комитета харесаха памфлета от литературна гледна точка. Това ще го предразположи и е свършено вярно.

Стършелът седеше до маса, отрупана с цветя и папрат, и гледаше безцелно в пода, на коляното му имаше едно отворено писмо. Рошавото шотландско куче, което лежеше на килима пред краката му, вдигна глава и изръмжа, когато Джема почука на отворената врата. Стършелът стана бързо и се поклони студено и официално. Лицето му изведнъж стана сурово и неизразително.

— Много любезно от ваша страна — каза той с леден глас. — Аз щях да дойда при вас, ако ми бяхте съобщили, че искате да говорите с мен.

Джема почувствува, че той би искал тя да потъне в земята и побърза да каже защо е дошла. Той се поклони отново и ѝ подаде стол.

— Комитетът ме помоли да дойда при вас — започна тя, — защото се появи известно разногласие по вашия памфлет.

— Така и предполагам. — Той се усмихна и седна срещу нея, след това премести една ваза с хризантеми, за да не блести светлината в очите му.

— Повечето от членовете на комитета се съгласиха, че памфлетът ви е прекрасен като литературно произведение, но че е неудобно да се напечата в този си вид. Те се боят, че неговият рязък тон може да оскърби и да отблъсне някои хора, чиято помощ и подкрепа са ценни за партията.

Той взе една хризантема от вазата и започна бавно да къса белите ѝ листенца. Джема забеляза как тънките пръсти на дясната му ръка пуцат едно след друго откъснатите листчета и изпита странното чувство, че някога по-рано е виждала този жест.

— Като литературно произведение — забеляза Стършелът с тихия си студен глас — този памфлет няма никаква стойност и могат да му се възхищават само хора, които не разбират нищо от литература. Той наистина може да оскърби някого, но аз точно това съм целил.

— Разбирам ви напълно. Но въпросът е, дали няма да оскърби не тези, които е нужно.

Стършелът вдигна рамене и сложи едно листенце между зъбите си.

— Мисля, че се лъжете — каза той. — Пита се: защо ме покани вашият комитет да дойда тук? Аз разбрах — за да изобличавам и осмивам езуитите. Изпълнявам задължението си, доколкото ми позволяват силите.

— Мога да ви уверя, че никой не се съмнява нито във вашите сили, нито в добрата ви воля. Но комитетът се страхува, че либералната партия може да се оскърби и градските работници да ни лишат от моралната си подкрепа. С този памфлет вие искате да атакувате санфедистите. Но много читатели ще го разберат като атака срещу църквата и новия папа. А това по тактически съображения комитетът смята за нежелателно.

— Започвам да разбирам. Докато става въпрос за тези духовни лица, с които партията сега е в лоши отношения, аз мога да говоря

истината. Но щом засегна свещениците — любимци на комитета, о, тогава „истината е куче, което трябва да се прибере в колибата си, докато светият отец се грее на огън¹“... Да, шутът беше прав... Очевидно трябва да се преклоня пред решението на комитета, но аз продължавам да мисля, че той пуца стрелите си на две страни, а ммонсиньор М-монтаннели остава по средата, невредим.

— Монтанели? — повтори Джема. — Не ви разбирам. За епископа на Бризигела ли говорите?

— Да, Новият папа току-що го е направил кардинал. Тук имам едно писмо. Искате ли да го чуете? Пише ми мой приятел — от другата страна на границата.

— Границата на Папската област?

— Да. Ето какво пише той. — Стършелът взе писмото, което беше в ръката му, когато влезе Джема, и зачете, като изведнъж започна силно да заеква: — „С-скоро ще имаш у-удоволствието да ввидиш един от ннай-злите си врагове, ккардинал Лоренцо Монтаннели, епископ на Ббризшела.“ — Той спря за миг, после започна да чете отново — много бавно и като разтегляше думите, но вече без да заеква: — „Той възнамерява да дойде в Тоскана през следния месец с важната мисия да ратува за примирение. Първо ще проповядва във Флоренция, където ще остане около три седмици, след това ще отиде в Сиена и Пиза, а оттам през Пистоя² ще се върне в Романия³. Той открито се присъедини към либералите в черковните среди и е личен приятел на папата и на кардинал Ферети. При папа Григорий беше в немилост и го бяха отпратили в един затънтен край в Апенините. Сега той бързо се издигна. Всъщност Монтанели е оръдие на езуитите като всеки санфедист в страната. Възлагането на тази мисия също става по внушение на някой от езуитските отци. Той е един от най-блестящите проповедници на църквата и е не по-малко опасен от самия Ламбручини. Задачата му е да поддържа общия възторг във връзка с избирането на новия папа и да отвлича общественото внимание, докато великият херцог подпише подготвяния от агентите на езуитите декрет. Какъв е този декрет, не успях да узная.“ А по-нататък се казва: „Не

Парафраза на думите на шута от Шекспировата пиеса «Крал Лир», първо

---

¹СИСТУС1С. четвърта сиена.

2 Сиена. Пистоя — градове в областта Тоскана. част от Папската област.

не мога да разбера дали Монтанели знае с каква цел го изпращат в Тоскана или езуитите го разиграват, както си искат. Той е или необикновено хитър негодник, или най-голямото магаре, което се е раждало на земята. Най-странното е, че, доколкото се простират сведенията ми. той нито приема подкупи, нито издържа метреси — нещо. което срещам за първи път.“

Стършелът остави писмото и загледа Джема с притворени очи, явно очаквайки тя да заговори.

— Уверен ли сте, че вашият осведомител предава фактите точно? — попита тя след малко.

— Относно безукорния личен живот на монсиньор Монтанели? Не, но моят приятел също не е положителен. Ако забелязахте, той прави уговорка: „Доколкото се простират сведенията ми...“

— Думата ми беше не за това, а за възложената му мисия — прекъсна го Джема хладно.

— Да, в това отношение мога да се доверя напълно на автора на писмото. Той е мой стар приятел — един от другарите ми от 43 г. А сега заема пост, който му дава изключителни възможности да се осведомява по такива въпроси.

„Навярно е чиновник във Ватикана — помисли си веднага Джема. — Значи такива връзки има той? Аз допусах подобно нещо.“

— То се знае, писмото е лично — продължи Стършелът. — Вие разбирате, че тези сведения не бива да се поверяват на никого освен на членовете на вашия комитет.

— За това не е нужно да се говори. Но да се върнем към памфлета. Мога ли да съобщя в комитета, че сте съгласен да направите някои поправки и да посмекчите тона му. или...

— Не мислите ли, синьора, че поправките могат не само да смекчат тона, но и да намалят красотата на „литературното произведение“?

— Вие искате да знаете моето собствено мнение, но аз съм дошла тук, за да изразя мнението на целия комитет.

— Значи ли това, че ввие не сте съгласна с мнението на целия комитет? — Той прибра писмото в джоба си. наведе се напред и я

погледна с нетърпелив и съсредоточен израз, който съвсем промени лицето му. — Вие мислите...

— Ако ви интересува какво мисля лично аз, мога да ви кажа, че не съм съгласна с членовете на комитета и по двата пункта. Аз не се възхищавам от памфлета като литературно произведение, но смятам, че той дава вярно тълкуване на фактите и е умен от тактична гледна точка,

— Значи...

— Аз съм напълно съгласна с вас, че Италия върви след измамна светлина и че всичките тези възторзи и ликуване могат да я заведат в ужасно тресавище. И аз бих се радвала много, ако това се каже открито и смело, дори с риск да оскърбим и отблъснем някои от сегашните си привърженици. Но като представител на комитет, повечето от членовете на който поддържат обратното становище, аз не мога да настоявам на своето лично мнение. Убедена съм също така, че ако изобщо трябва да се говори за тези неща, те трябва да се кажат спокойно и съдържано, а не с тона на този памфлет.

— Ще почакате ли една минута да хвърля поглед върху ръкописа си?

Той взе памфлета, прелисти страниците и се намръщи недоволено.

— Да, разбира се, вие имате пълно право. Това е евтин фейлетон, а не политическа сатира. Но какво да се прави? Ако го напиша по-благоприлично, хората няма да го разберат; ако памфлетът не е достатъчно жлъчен, ще кажат, че е скучен.

— Не мислите ли, че от прекалено много жлъчност също може да доскучае?

Той ѝ хвърли бърз и изпитателен поглед и се разсмя.

— Вие, синьора, очевидно сте от онези ужасни хора, които винаги имат право! Но ако устоя на изкушението да бъда зъл, може би с време ще стана скучен като синьора Грасини. Господи, каква съдба! Не, не се мръщете. Знаем, че не ме обичате и ще се придържам към въпроса. Ето какви са практическите изводи: ако изхвърля личните нападки и оставя непроменена съществената част на памфлета, комитетът ще изрази съжалението си, че не може да поеме отговорност за отпечатването му. Ако изхвърля политическите истини и насоча всички нападки срещу враговете на партията, комитетът ще се възхити

от този памфлет, но вие и аз ще знаем, че той не заслужава да бъде напечатан. Ето ви една метафизическа задача: кое е по желателно — да бъде отпечатан — без да заслужава тази чест, или да заслужи тази чест, без да бъде отпечатан? Е, синьора?

— Не мисля, че съществуват само тези две възможности. Смятам, че ако изхвърлите личните нападки, комитетът ще се съгласи да отпечата памфлета. Мнозина няма да го одобрят, но аз съм убедена, че той ще бъде полезен. Трябва обаче да промените тона му. Ако същността на това, което казвате, е твърде голям хап, който читателите ще преглътнат трудно, няма защо да ги наплашвате още в началото с формата му.

Стършелът въздъхна и примирено вдигна рамене.

— Подчинявам се, синьора, само че при едно условие. Вие ми отнемате възможността да се посмея сега, но следния път ще ми разрешите. Когато негово преосвещенство, @непорочният кардинал, пристигне във Флоренция, вие и вашият комитет не трябва да ми пречите да злословя, колкото ми е угодно. Това е мое задължение.

Той говореше някак небрежно и студено, вадеше хризантеми от вазата и гледаше прозрачните им листенца срещу светлината.

„Как трепери ръката му — помисли Джема, като видя, че цветята се люлеят. — Навярно пие!“

— По-добре е да поговорите с другите членове на комитета по този въпрос — каза тя и стана. — Не знам какво ще бъде тяхното мнение.

— А вашето?

Той също беше станал и като се опря на масата, притисна цветята до лицето си.

Джема се колебаеше. Въпросът я смути, той събуждаше стари и тежки спомени.

— Аз... не знам — каза тя най-после. — Преди много години съм чувала нещо за монсиньор Монтанели. Тогава той беше само каноник и ректор на духовна семинария в провинцията, където живееш като момиче. За него ми разказваше често един човек... който го познаваше отблизо. Не съм чувала нищо лошо за Монтанели. Вярвам, че поне тогава той наистина е бил забележителен човек. Но това беше много отдавна и може би се е променил. Безотговорната власт разваля

много хора. Стършелът вдигна главата си над цветята и погледна Джема съсредоточено.

— Във всеки случай — каза той, — ако монсиньор Монтанели не е подлец, той е оръдие в ръцете на подлеци. А за мен и за моите приятели отвъд границата това е все едно. Камъкът, който лежи насред пътя, може да има най-добри намерения, но той трябва да бъде изритан оттам... Позволете ми, синьора!

Той позвъни, отиде до вратата, като накуцваше, и я отвори.

— Много мило беше от ваша страна, че дойдохте, синьора. Да изпратя ли за карета? Не? Тогава — довиждане! Бианка, отвори входната врата, моля ти се.

Джима излезе на улицата замислена. „Моите приятели отвъд границата...“ Кой са те? И как смята той да изрита камъка от пътя? Ако мисли да направи това само със своите сатири, защо, когато говореше, очите му светеха така заплашително?

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Монсиньор Монтанели пристигна във Флоренция в началото на октомври. Неговото посещение развълнува целия град. Той беше известен проповедник и представител на новото течение в католическата църква. Хората с нетърпение очакваха да чуят неговото тълкуване на „новата доктрина“, проповедта му за мир и любов, която трябваше да излекува скърбите на Италия. Назначаването на кардинал Гици за държавен секретар на Ватикана вместо омразния на всички Ламбручини повдигна още повече общото въодушевление. А именно Монтанели бе човекът, който можеше да поддържа това настроение.

Безукорната строгост на живота му беше достатъчно рядко явление между висшите сановници на римската църква, за да не привлече вниманието на хората, които бяха свикнали да смятат изнудването, подкупите и недостойните интриги почти неразривно свързани с кариерата на духовниците. Освен това Монтанели действително беше талантлив проповедник; хубавият глас и личният чар можеха да му осигурят успех винаги и навсякъде.

Грасини, както обикновено, полагаше всички усилия да доведе новопристигналата знаменитост в своя дом. Но това не беше толкова лесно. Монтанели отговаряше на всички покани с учтив, но ясен отказ, извиняваше се с разклатеното си здраве и своята заетост, като казваше, че няма нито сили, нито свободно време да се явява в обществото.

— Какви всеядни животни са съпрузите Грасини! — каза с презрение Мартини на Джема, като пресичаха площад „Синьория“ в една светла и студена неделна утрин. — Забелязахте ли с какъв поклон удостои той каляската на кардинала? За тях е все едно кой е човекът, стига за него да се говори. В живота си не съм срещал такива ловци на лъвовете като тях. През август търчаха след Стършела, а сега — след Монтанели. Надявам се, че негово преосвещенство се чувствава поласкан от вниманието им, което вече е било оказано на цял рояк авантюристи.

Те бяха слушали проповедта на Монтанели в катедралата; грамадният храм беше така препълнен с посетители, че Мартини, като

се боеше да не би Джема да получи отново главоболие, я беше убедил да излязат преди края на службата. Той използва слънчевата сутрин, първата след цяла седмица дъждове, като повод да ѝ предложи една разходка до залесените хълмове край Сан Николо.

— Не! — отговори Джема. — Искане ми се да се поразходим, ако имате време, но не към хълмовете. Нека вървим край Арно¹. Монтанели ще мине оттук на връщане от черквата, а и аз като Грасини искам да видя тази знаменитост.

— Че нали току-що го видяхте.

— Не отблизо. В катедралата имаше толкова народ, а когато-

—

¹ Арно — река, която минава през град Флоренция.

мина с каляската, беше гърбом към нас. Ако идем към моста, непременно ще го видим — той е отседнал наблизо, край Арно.

— Но какво е това внезапно желание да видите Монтанели? Вие никога не сте се интересували от прочути проповедници.

— Интересувам се не от проповедника, а от човека. Искане да видя колко се е променил от последния път, когато го срещнах.

— Кога беше това?

— Два дни след смъртта на Артур.

Мартини я погледна тревожно. Те бяха излезли край Арно и сега Джема гледаше водата с оня разсеян и нищо неவிждаш поглед, който той никак не обичаше.

— Джема, мила — каза той след малко, — няма тази печална история ще ви преследва цял живот? Всеки е правил грешки на седемнадесет години.

— Не всеки от нас на седемнадесет години е убил най-скъпия си приятел — отговори тя унило и като се облегна на каменния парапет на моста, погледна към реката.

Мартини замълча. Той почти се страхуваше да ѝ говори, когато тя изпаднаше в такова състояние.

— Не мога да погледна водата, без да си спомня — каза тя и бавно вдигна очи. По тялото ѝ премина нервна тръпка. — Нека походим още малко, Чезаре, студено е, когато се стои на едно място.

Те минаха по моста мълчаливо и тръгнаха нагоре по реката. След малко тя заговори отново:

— Какъв прекрасен глас има този човек! В него има нещо, което не съм доловила в друг човешки глас. Струва ми се, че тук се крие половината от тайната на неговото обаяние.!

— Чудесен глас — потвърди Мартини, като се улови за новата тема на разговор с надежда да откъсне Джема от Ё ужасния спомен, събуден от реката. — Независимо от гласа му, той е един от най-добрите проповедници, които съм слушал, но мисля, че тайната на обаянието му се крие по-дълбоко — в начина на живот, който тъй много го отличава от останалите духовници. Не знам дали бихте намерили поне

един друг висш сановник в цялата италианска църква — освен самия папа — с толкова неопетнена репутация. Спомням си, че миналата година, когато бях в Романия и минах през неговата епархия, видях как сурови планинци чакат на дъжда само за да го видят или да се докоснат до дрехата му. Там го почитат почти като светец, а това е много, защото хората в оня край мразят всеки, който носи расо. Казах на един стар селянин — истински контрабандист, — че ми прави впечатление предаността им към епископа, а той ми отговори: „Ние не обичаме поповете, защото са лъжци. Обичаме само монсиньор Монтанели. Той никога не е излъгал или постъпил несправедливо.“

— Чудя се — каза Джема сякаш на себе си — дали той знае какво мислят хората за него.

— Защо да не знае? Смятате, че това не е вярно?

— Аз знам, че не е вярно.

— Откъде знаете?

— Той сам ми каза.

— Той? Монтанели? Джема, какво искате да кажете?

Тя вдигна косата, паднала на челото ѝ, и се обърна към Мартини. Те спряха отново. Той се облегна на парапета, а Джема започна бавно да чертае линии по земята с върха на чадъра си.

— Чезаре, ние сме приятели от толкова години, а аз никога не съм ви разказвала какво всъщност се случи с Артур.

— Няма нужда да ми казвате, мила — прекъсна я той бързо. — Аз вече знам всичко.

— От Джовани?

— Да. Преди смъртта си той ми разправи това една нощ, докато седях при него. Той каза... Джема, сега, когато стана дума за това, по-

добре е да не крия истината... Той каза, че вие постоянно се измъчвате от спомена за този нещастен случай и ме помоли да ви бъда другар, да се старая да ви отвличам от тези мисли. И аз съм се старал, мила, макар че може би безуспешно.

— Зная — отговори тя тихо и вдигна за миг очите си. — Трудно щеше да ми бъде без вашата дружба. Но Джовани не ви е казал за монсиньор Монтанели, нали?

— Не, аз не знаех, че той има нещо общо с тази история. Джовани ми разказа за шпионина и за...

— За това, че аз ударих Артур и той се удави. А аз ще ви кажа за Монтанели.

Те се върнаха към моста, по който трябваше да мине каляската на кардинала. Джема заговори, като не откъсваше очи от водата.

— По онова време Монтанели беше каноник и ректор на духовната семинария в Пиза. Преподаваше уроци по философия на Артур, а и по-късно, когато Артур постъпи в университета, продължи да се занимава с него. Те бяха много привързани един към друг и приличаха по-скоро на двама влюбени, отколкото на учител и ученик. Артур боготвореше дори земята, до която се докосваше Монтанели. Помня как веднъж ми каза, че ако загуби своя „padre“ — той винаги така наричаше Монтанели — ще се удави... Вие знаете историята с шпионина. На другия ден баща ми и Бартънови — заварените братя на Артур, ужасни хора — търсиха трупа в пристанището чак до вечерта, а аз седях сама в стаята си и мислех за своята постъпка...

Тя поспря за миг и продължи отново:

— Късно вечерта баща ми дойде при мене и каза: „Джема, детето ми, слез долу, искам да се видиш с един човек“. И когато слязохме, намерих в кабинета един студент от групата — разтреперан и бял като платно. Той ни каза за второто писмо на Джовани от затвора. В него се съобщавало, че той научил от надзирателя за Карди, който през време на изповед изтръгнал признание от Артур. Помня, че студентът ми каза: „Сега имаме една утеха — знаем, че Артур е невинен“. Татко държеше ръцете ми и се мъчеше да ме успокои — той тогава не знаеше за плесницата. Аз отново се качих в стаята си и седях цяла нощ сама. На сутринта баща ми и Бартънови отидоха пак на пристанището. Те още се надяваха да открият трупа!

— Но не можах да го намерят, нали?

— Не, навярно водата го е изхвърлила в морето, но те не губеха надежда. Бях сама в стаята си, когато прислужницата ми каза, че един свещеник е идвал, но като разбрал, че баща ми е на пристанището, си отишъл. Сетих се, че е Монтанели,

изтичах през задния вход и го настигнах при вратата на градината. Когато му казах: „Каноник Монтанели, искам да поговоря с вас“, той се спря и зачака мълчаливо. Ах. Чезаре. ако бяхте видели лицето му! Месеци наред неможах да го забравя! Казах му: „Аз съм дъщерята на доктор Уорън, дойдох да ви призная, че аз убих Артур“. Разказах му всичко, а той стоеше и слушаше като вкаменен. Когато свърших, проговори: „Нека се успокои сърцето ти, мое дете. Не ти, а аз съм неговият убиец, защото аз го измавих и той разбра това“. После се обърна и излезе, без да каже ни дума повече.

— И после?

— Не знам какво е станало с него след това. Същата вечер научих, че е припаднал на улицата и го занесли в една къща близо до пристанището. Нищо повече не знам. Баща ми правеше всичко, което е възможно, за мене. Като му разказах какво съм направила, той остави работата си и веднага ме отведе в Англия, където нищо нямаше да ми напомня за случилото се. Страхуваше се да не би и аз да свърша във водата и по едно време наистина не бях далеч от тази мисъл. Но после, знаете, когато разбрахме, че баща ми е болен от рак, аз трябваше да дойда на себе си — нямаше кой друг да го гледа. След смъртта му децата останаха на моите ръце, докато по-големият ми брат ги прибра в своя дом. А после дойде Джовани, Знаете ли, отначало ние просто се страхувахме да се срещнем:м — този ужасен спомен беше винаги между нас. Той така много се измъчваше: за своята отговорност за това нещастно негово писмо от затвора. Но струва ми се, че точно общата скръб ни сближи.

Мартини се усмихна и поклати глава.

— Може да е било така за вас — каза той, — но Джовани беше решил за себе си още от първата ви среща. Спомням си връщането му в Милано след първото му посещение в Ливорно. Той така бълнуваше за вас, та ми се струваше, че ще се поболее от приказките му за англичанката Джема. Дори мислех, че ще ви намразя. А, ето кардинала!

Каляската мина по моста и спря пред една голяма къща на брега на Арно. Монтанели се беше облегал на възглавниците, сякаш бе много уморен и не се интересуваше вече от въодушевената тълпа, събрала се пред входа, за да го види. Вдъхновението, което озаряваше лицето му в катедралата, беше угаснало и сега, на слънчевата светлина, ясно личаха следите на грижи и умора. Когато той слезе от каляската и отмина към къщата с тежката и унила походка на уморената и грижовна старост, Джема се обърна и тръгна бавно към моста. В лицето ѝ за миг сякаш се бе отразил неговият повехнал и безнадежден израз. Мартини вървеше до нея мълчаливо.

— Често съм се чудела — почна Джема след малко — какво искаше да каже той, когато говореше, че го е измамил. Понякога ми е идвало на ум...

— Да?

— Това е твърде странно, но те двамата тъй много си приличаха.

— Кои?

— Артур и Монтанели. И не само аз бях забелязала това. А и в отношенията между членовете на семейството имаше нещо загадъчно. Мисис Бартън, майката на Артур, беше най-милата жена, която съм виждала. И тя имаше такова одухотворено лице като Артур, а мисля, че и по характер си приличаха. Но тя винаги изглеждаше някак уплашена, като престъпник, хванат на местопрестъплението. А жената на заварения ѝ син се отнасяше с нея така, както човек не би се отнасял с кучето си. Самият Артур поразително се отличаваше от тези вулгарни Бартънови. В детските години, разбира се, много неща се приемат безкритично, но по-късно често съм си мислила дали всъщност Артур беше от Бартънови.

— Може би той е научил нещо за майка си и в действителност това е станало причина за самоубийството му, а съвсем не историята с Карди — прекъсна я Мартини. Това беше единствената утеха, която му дойде на ум.

Джема поклати глава.

— Ако бяхте видели лицето му, след като го ударих, нямаше да мислите така, Чезаре. Може би е истина моето предложение за Монтанели, вероятно е истина... Но и това, което аз сторих, е вече сторено.

Те повървяха известно време мълчаливо.

— Мила моя — каза Мартини най-после, — ако имаше начин да се промени нещо, което е вече извършено, би си струвало да размишляваме върху старите си грешки. Но щом няма, нека оставим мъртвите на мира. Тази история е ужасна и все пак бедният младеж е по-щастлив от мнозина, които останаха живи — от тези, които сега са в изгнание или по затворите. За тях трябва да мислим; ние нямаме право да разкъсваме сърцата си от скръб по мъртвите. Спомнете си какво казва вашият любим Шели: „Миналото принадлежи на смъртта, бъдещето е твое“. Използвайте го, докато е още ваше, и не мислете за лошото, което сте направили някога, а за хубавото, което можете да направите сега.

Искрено загрижен, Мартини неусетно беше хванал ръката на Джема, но той я пусна веднага и се отдръпна, щом чу един тих, студен и провлечен глас зад гърба си.

— Монсиньор Монтаннели — казваше този унил глас — е безспорно такъв, какъвто казвате вие, драги докторе. Той дори е прекалено добър за този грешен свят и би трябвало да бъде любезно отправен към отвъдния. Сигурен съм, че той там ще произведе също такава сензация, както и тук. Там навярно има много стари духове, които още никога не са виждали такава рядкост — честен кардинал. А духовете особено много обичат новостите...

— Откъде знаете? — попита гласът на доктор Рикардо с едва сдържано раздражение.

— От светото писание, драги господине. Според евангелието, ако може да му се вярва, дори и най-уважаваният от духовете е имал склонност към странните съчетания. А кардинал и честност — това е според мене едно доста странно съчетание, несъвместимо като например раци с мед... А, синьор Мартини и синьора Бола! След дъжда сега времето е чудесно, нали? Чухте ли новия Савонарола?

Мартини се обърна рязко. Стършелът с пура в уста и с оранжерийно цвете на петлицата беше протегнал тънката си ръка в елегантна ръкавица. Сега, когато слънцето блестеше в

Савонарола, Джироламо (1452–1498) — флорентински проповедник, известен с ораторския си талант.

безукорно лъснатите му обуца и отблясъците на водата играеха по усмихнатото му лице, той се стори на Мартини по-малко недъгав и по-самонадеян отвсякога. Те се ръкуваха — единият дружески, а другият — с нежелание, когато Рикардо изведнъж извика:

— Синьора Бола не е добре!

Тя беше така преbledняла, че лицето ѝ, засенчено от шапката, изглеждаше почти восъчно, а панделките на шията ѝ се движеха в такт с биенето на сърцето ѝ.

— Ще се прибера в къщи — едва можа да каже тя.

Извикаха карета и Мартини седна до Джема, за да я изпрати. Стършелът се беше навел да оправи дрехата ѝ, която висеше над колелото, и когато повдигна внезапно очи към лицето на Джема, Мартини видя как тя се отдръпна ужасена.

— Джема, какво ви е? — попита той на английски, когато потеглиха. — Какво ви каза този негодник?

— Нищо, Чезаре. Той няма никаква вина. Аз... аз се изплаших...

— Изплашихте се?

— Да, стори ми се...

Тя покри очите си с ръка и Мартини почака мълчаливо, докато дойде отново на себе си. Лицето ѝ вече добиваше естествения си цвят.

— Вие сте напълно прав — каза тя най-последно, като се обърна към Мартини и заговори с обикновения си глас. — Да се връщаме към страшното минало е съвсем безполезно. Това така разстройва нервите, че започваш да си представяш най-невероятни неща. Никога вече няма да говорим по този въпрос, Чезаре, защото ще започна да намирам сходство с Артур у всеки срещнат. Това е нещо като халюцинация, някакъв кошмар посред бял ден. Преди малко, когато това ужасно конте се приближи до мене, си представих, че виждам Артур.

ПЕТА ГЛАВА

Стършелът положително умееше да си създава лични врагове. Той беше пристигнал във Флоренция през август, а до края на октомври три четвърти от членовете на комитета, който го бе поканил, споделяха мнението на Мартини. Дори и почитателите му сега се дразнеха от неговите яростни нападки срещу Монтанели. А и Гали, който в началото беше склонен да одобрява всичко, което остроумният сатирик пише и върши, започна с прискърбие да признава, че е по-добре Монтанели да се остави на мира. „Почтени кардинали не се срещат толкова често. С тях трябва да се отнасяме по-учтиво.“

Единственият, който очевидно оставаше съвсем безразличен към пороя от карикатури и пасквили, беше самият Монтанели. Едва ли си струва трудът, казваше Мартини, да се осмива човек, който се отнася тъй благодушно към това. В града се говореше, че веднъж, когато обядвал с флорентинския архиепископ, Монтанели намерил в стаята един от жлъчните пасквили на Стършела, насочен срещу него. Той го прочел и го подал на архиепископа с думите: „Доста остроумно написано, нали?“

Един ден в града се появи памфлет, озаглавен „Тайната на благовещението“. Под него дори и да не стоеше известният вече подпис — стършел с разперени криле, — повечето от читателите по жлъчния език, бездруго щяха да познаят автора. Това беше диалог между Тоскана, представена като Дева Мария, и Монтанели — ангел, понесъл лилиите на непорочността и увенчан с маслиновото клонче на мира, който оповестява идването на езуитите. Диалогът беше изпълнен с лични обиди и намеци от твърде деликатно естество. Цяла Флоренция прие сатирата като непристойна и несправедлива. И все пак цяла Флоренция се смееше. Имаше нещо неотразимо в абсурдните хрумвания на Стършела и тези, които най-много се възмущаваха и го ненавиждаха, се смееха не по-малко от най-добрите му приятели. Колкото и да бе отблъскващ тонът на диалога, той оказва влияние върху общественото мнение в града. Личната репутация на Монтанели беше на много голяма висота, за да бъде сериозно накърнена от един

пасквил, колкото и остроумен да е той, но въпреки това за известно време настроението почти се обърна против кардинала. Стършелът знаеше къде да жили. И макар че въодушевени тълпи все още се събираха пред дома на кардинала, за да го зърнат, когато се качва или слиза от каляската, заплашителни викове: „Езуит!“ и „Санфедистки шпионин!“ вече често се смесваха с овациите и благословиите. Но Монтанели имаше и достатъчно привърженици. Два дни след отпечатването на диалога в „Духовник“ — влиятелен църковен вестник — се появи блестяща статия, озаглавена „Отговор на тайната на благовещението“ и подписана „Син на църквата“. Тя беше страдна защита на Монтанели срещу клеветническите обвинения на Стършела. Анонимният автор, след като излагаше красноречиво и разпалено теорията за възможността да се установи мир на земята и добра воля между хората, чийто апостол беше новият папа, завършваше с искане Стършелът да докаже поне едно от твърденията си и с горещ призив към читателите да не вярват на презрения клеветник. Както убедителността, с която се поставяше въпросът в статията, така и литературните ѝ достойнства я отличаваха много от обикновените материали във вестниците и тя привлече вниманието на мнозина в града, още повече че дори редакторът не знаеше кой е нейният автор. Статията бе скоро отпечатана отделно като брошура и за „анонимния защитник“ почна да се говори по всички кафенета във Флоренция.

Стършелът отговори с яростни нападки срещу новия папа и всички, които го поддържаха, особено срещу Монтанели, който, загатваше той внимателно, вероятно сам има пръст в написването на своето славословие. На това обвинение анонимният защитник отговори отново в „Духовник“ с категоричен отказ. През останалото време, което Монтанели прекара в града, спорът между двамата автори привличаше повече общественото внимание, отколкото самият прочут проповедник.

Някои от членовете на либералната партия се опитаха да докажат на Стършела колко неуместен е злобният му тон към Монтанели, но от това не излезе нищо. Той само се усмихна любезно и каза със заекване:

— Г-господа, вие наистина не сте много добросъвестни. Аз изрично поставих условие, когато отстъпих пред синьора Бола, че трябва да ми позволите сега да се посмея мъничко за свое удоволствие. Такъв беше нашият доготор.

В края на октомври Монтанели се върна в своята епархия в Романя. Преди да напусне Флоренция, той произнесе прощална проповед, в която спомена и за възникналата полемика, като внимателно осъди яростта и на двамата автори. Той отпрати молба към своя неизвестен защитник да даде пример на търпимост, като прекрати тази безполезна и недостойна война на думи. На другия ден във вестник „Духовник“ се появи бележка, че в отговор на публично отправената молба на монсеньор Монтанели „Синът на църквата“ се оттегля от полемиката.

За Стършела остана последната дума. Той пусна малък памфлет, в който заявяваше, че е обезоръжен и победен от християнската кротост на Монтанели, че е готов да лее сълзи на помирение пред първия срещнат санфедкст. Аз дори имам желание — завършваше той — да прегърна моя анонимен противник. И ако читателите знаят, тъй както знаем негово преосвещенство и аз какво значи това и защо моят противник остана анонимен, те биха повярвали в моята искреност.

В края на ноември Стършелът съобщи на комитета че ще отиде за две седмици на почивка край морето. Той уж замина за Ливорно, но доктор Рикардо, който пристигна там наскоро и искаше да говори с него, напразно го търси из града. На пети декември в Папската област покрай цялата Апенинска верига избухнаха бурни политически демонстрации и мнозина взеха да се досещат защо бе хрумнало на Стършела да почива посред зима. Той се върна във Флоренция след потушаването на бунтовете. На Рикардо, когото срещна на улицата, гой каза любезно:

— Чух, че сте ме търсили в Ливорно, но аз останах в Пиза, Чудесен старинен град! Там можеш да се чувствуваш като в Аркадия.

Около Коледа той отиде на едно следобедно заседание на литературния комитет в дома на доктор Рикардо, близо до Порта ала Кроче². Събранието беше многолюдно. Стършелът дойде с малко закъснение, поклони се, извини се усмихнато, но се оказа, че няма къде да седне. Рикардо стана да донесе стол от другата стая, но Стършелът го спря.

— Не се безпокойте — каза той, — тук ще ми бъде много удобно.

Той прекоси стаята, седна на прозореца, до който беше Джема, и опря глава на рамката. Когато я погледна с притворени очи и с

неуловимата си загадъчна усмивка, напомняща портрет на Леонардо да Винчи. инстинктивното недоверие, което Джема изпитваше към този човек, се замени с непонятен страх.

Обсъждаше се въпросът за издаване на памфлет по повод глада, надвиснал над Тоскана. В него трябваше да се изложи становището на комитета и мерките, които той предлага срещу бедствието. Трудно бе да се вземе определено решение, защото в комитета, както обикновено, имаше противоречиви мнения. По-напредничавите, между които Джема. Мартини и Рикардо, бяха за настоятелен призив до правителството и обществото да се вземат незабавно необходимите мерки за подпомагане на селяните. По умерените, в чието число, разбира се, беше и Грасини, се бояха, че твърде настойчивият тон ще раздразни, вместо да убеди правителството.

— Хубаво е, господа, че искаме незабавно да се помогне на нуждаещите се — каза Грасини, като погледна спокойно и снизходително към разпалените радикали. — Повечето от вас имат и други желания, които едва ли ще се осъществят. Ако възприемем такъв тон, какъвто предлагате вие. твърд възможно е правителството да не вземе никакви мерки, докато не започне истински глад. Но ако накараме правителството

' Аркадия — област в древна Гърция, възпята от античните поети като идиличен край на мирен овчарски живот. В по-късните литературни произведения е щастлива, приказна страна, далеч от тревогите и грижите на всекидневието. 2 2 Порта ала Кроче (итал.) — вероятно название на някои от старите входни врати на града.

проучи състоянието на реколтата, това ще бъде крачка напред. Гали, който седеше в ъгъла до камината, скочи, за да отговори на своя противник.

— Крачка напред — да, драги господине. Но ако ще има глад, той едва ли ще ни чака да вървим с такива крачки. Хората могат да измрат, без да дочакат нашата помощ.

— Интересно е да се знае — започна Закони, но няколко гласа го прекъснаха:

— По-високо! Не се чува!

— Как ще се чува, когато на улицата има такъв адски шум! — каза Гали сърдито, — Затворен ли е прозорецът, Рикардо? Дори себе си не чувам!

Джема се огледа.

— Да — каза тя, — прозорецът е затворен. Вън като че ли минава цирк или нещо подобно.

От улицата долитаха викове, смях, дрънкане на звънци и тропот, примесен с рева на ужасна духовна музика и безмилостно думкане на барабан.

— Така ще бъде тези дни — каза Рикардо. — По Коледа винаги е шумно. Какво казвахте, Закони?

— Казвах, че е интересно да се знае какво мислят по този въпрос в Пиза и Ливорно. Навярно синьор Риварес ще може да ни каже, тъй като току-що се завърна оттам.

Стършелът не отговори. Той се бе загледал през прозореца и очевидно не чу въпроса.

— Синьор Риварес! — каза Джема.

Тя бе седнала най-близо до него. Но тъй като Риварес продължаваше да мълчи, тя се наведе и докосна ръката му. Той се обърна бавно и Джема трепна, като видя страшната неподвижност на лицето му. За миг ѝ се стори, че гледа лицето на мъртвец. После устните му се раздвижиха някак странно и безжизнено.

— Да — прошепна Стършелът, — цирк.

Първото ѝ инстинктивно желание бе да го скрие от любопитните погледи на другите. Без да знае какво му е, тя разбра, че го е завладяла всецяло някаква страшна мисъл или халюцинация и че в този момент той е напълно в нейна власт. Джема бързо застана пред него и отвори прозореца, като че ли искаше да погледне навън. Никой освен нея не видя лицето му. По улицата минаваше пътуващ цирк с клоуни, възседнали магарета, и арлекини¹ в пъстри костюми. Празничната тълпа от маскирани се смееше и блъскаше, разменяше си шеги и дъжд от серпантини с клоуните и подхвърляше пакетчета с бонбони към украсената с дрънкулки и пера каляска, в която седеше Коломбина² — с изкуствени букли на челото си и с изкуствена усмивка на боядисаните си устни. След колесницата се точеше пъстра върволица от дечурлига, просяци, премятащи се акробати и амбулантни търговци. Те се блъскаха, удряха и ръкопляскаха на някого, когото Джема

отначало не можа да види сред разлюляната тълпа. Но след миг тя забеляза, че предмет на вниманието е едно джудже — гърбаво и грозно, облечено като шут, с книжна шапка и звънчета. То очевидно беше от трупата и забавляваше тълпата с отвратителни гримаси и кривене.

— Какво става там? — попита Рикардо, като се приближи до прозореца. — Изглежда, че ви е твърде интересно.

Той беше малко учуден, че заставят целия комитет да ги чака заради някакви пътуващи артисти. Джема се обърна.

— Няма нищо интересно — каза тя. — Цирк. Но вдигат такъв шум, че помислих да не би да има нещо друго.

Джема се бе опряла на прозореца и изведнъж почувствува как студените пръсти на Стършела стиснаха силно ръката ѝ.

— Благодаря ви — каза той тихо, затвори прозореца и седна отново на мястото си. — Извинете ме, че ви прекъснах, господа. Загледах се в цирка. М-много ккрасиво зрелище! — добави той весело.

— Закони ви питаше нещо — каза Мартини рязко.

Поведението на Стършела му се струваше неуместно нахалство и му бе неприятно, че Джема нетактично последва примера му. Това не ѝ беше присъщо.

Стършелът заяви, че не знае нищо за настроението в Пиза, тъй като е бил там „само на почивка“. И веднага се впусна в разпалени разсъждения — първо, за изгледите на реколтата, после, по въпроса за памфлета, докато умори всички с порой

—

1 Арлекин — влюбен .слуга, хитрец, главен герой в народния италиански театър.

2 Коломбина — весела прислужничка, в която е влюбен Арлекин.

от приказки и заекване. Звукът на собствения му глас като че ли му доставяше някакво болезнено удоволствие.

Когато събранието свърши и членовете на комитета станаха да си отиват, Рикардо се приближи до Мартини.

— Ще останете ли да вечеряме заедно? Фабрици и Закони вече обещаха.

— Благодаря, ще отида да изпратя синьора Бола.

— Вие наистина ли се боите, че не мога да си отида сама? — попита Джема, като стана и наметна шала си. — Разбира се, че ще остане, доктор Рикардо. Хубаво е да се поразвлече. Той съвсем рядко излиза.

— Ако разрешите, ще ви изпратя аз — намеси се Стършелът. — Отивам в същата посока.

— Ако наистина ви е на път...

— Вие, Риварес, няма ли да имате време да се отбиете насам по-късно вечерта? — запита Рикардо, като им отваряше вратата.

Стършелът го погледна през рамото си и се засмя.

— Аз, драги приятелю? Аз ще отида на цирк!

— Какъв чудак! И каква е тази негова страст към клоуните? — каза Рикардо, когато се върна при гостите си.

— Предполагам, от колегиалност — обади се Мартини. — Той самият е истински клоун.

— Да беше само туй, добре! — намеси се сериозно Фабрици.

— Ако е клоун, той е твърде опасен клоун!

— В какъв смисъл опасен?

— Не ми харесват тайнствените увеселителни пътешествия, които обича да прави. Това беше третото поред и аз изобщо не вярвам, че е бил в Пиза.

— Струва ми се, вече за никого не е тайна, че той ходи в планините — каза Закони. — Той дори не се старае особено да отрича връзките си с контрабандистите от Савиньо. Естествено е да използва приятелството им, за да прехвърля своите памфлети в Папската област.

— Точно по този въпрос исках да поговоря с вас — каза Рикардо. — Мисля, че ще бъде най-добре, ако помолим Риварес да се заеме и с нашата контрабанда. Според мене печатницата в Пистоя не работи както трябва, а прехвърлянето на позиви през границата винаги по един и същ начин — в пури, е съвсем примитивно.

— Досега този начин беше много подходящ — възрази Мартини упорито.

Беше му омръзнало вече да слуша как Гали и Рикардо постоянно сочат Стършела за пример. Самият Мартини смяташе, че работите вървяха достатъчно добре и преди появата на този „превзет авантюрист“, който искаше да поучава всички.

— Досега е бил подходящ, защото не сме имали друга възможност. Но вие знаете, че станаха много арести и конфискации. Струва ми се, че ако Риварес се заеме с това, ще имаме по-рядко такива неприятности.

— Защо мислите така?

— Първо, защото контрабандистите гледат на нас като на чужди хора или може би като на дойна крава, докато Риварес им е личен приятел, ако не и водач, на когото те вярват. Можете да бъдете сигурни, че всеки контрабандист в Апенините на драго сърце ще направи за един участник в савиньонското въстание това, което никога няма да направи за нас. И второ, едва ли някой от нас познава планините като Риварес. Не забравяйте, че той се е крил там и знае всички контрабандистки пътеки. Нито един контрабандист няма да посмее да го излъже, дори и да иска, а и да се опита — няма да успее.

— И тъй, какво предлагате вие — да му поверим цялата работа около доставянето на нашата литература от другата страна — разпределение, адреси, скривалища и всичко — или да го помолим само да се заеме с прехвърлянето ѝ през границата. .

— Предполагам, че той знае всичките наши адреси и скривалища и още много други. Едва ли можем да го научим нещо в това отношение. Колкото за разпределението — ще решите вие. Според мене важният въпрос е именно прехвърлянето през границата. Сравнително лесно е разпространението на литературата, след като веднъж пристигне в Болоня.

— Лично аз — каза Мартини — съм против този план. Преди всичко приказките за ловкостта на Стършела са само едно предположение. Всъщност никой от нас не е видял как се справя той с такава работа и никой не знае дали може да запази разума си в опасен момент.

— В това можете да не се съмнявате! — обади се Рикардо. — Историята на савиньонското въстание доказва, че той не губи самообладание.

— Освен това — продължи Мартини — аз не съм склонен от малкото, което знам за Риварес досега, да му доверим всичките си тайни. Изглежда ми твърде лекомислен и театрален. Да се повери цялата контрабандна работа на партията в ръцете на един човек е сериозно нещо. Вие какво мислите, Фабрици?

— Ако ставаше дума само за вашите възражения, Мартини — отговори професорът, — аз бих ги отхвърлил, тъй като Риварес действително притежава всички качества, за които говори Рикардо. Аз не се съмнявам в неговата смелост, честност и самообладание. Имаме достатъчно доказателства и за това, че познава планините и планинците. Но има нещо друго. Не съм уверен, че той ходи в планините само за да прехвърля своите памфлети. Почнах да се съмнявам дали няма и друга цел. Това, разбира се, трябва да остане между нас, тъй като е само едно подозрение. Струва ми се, че е възможно той да има връзки с някои от планинските групи, и то с най-опасните от тях.

— Искате да кажете с „Червените пояси“?

— Не. С „Ножовете“.

— С „Ножовете“? Та това е малка нелегална група преди всичко от селяни, които нямат нито образование, нито политически опит.

— Такива бяха и въстаниците в Савиньо. Но те имаха няколко образовани водачи, а може и тази група да има. Не забравяйте, че повечето от членовете на терористичните групи в Романия са участници в савиньонското въстание, които видяха, че нямат сили да се борят срещу клерикалите открито чрез въстания и се отдадоха на убийства. Ръцете им не са достатъчно здрави, за да държат пушки, и те грабнаха ножове.

— Но защо смятате, че Риварес е свързан с тях?

— Не смятам, само подозирам. Във всеки случай мисля, че трябва да проучим всичко, преди да му поверим прехвърлянето на нашата литература през границата. Защото ако Риварес се заеме с двете работи едновременно, той може да навреди сериозно на партията — ще подкопае авторитета ѝ, без да принесе полза. Но за това ще поговорим друг път. Сега искам да ви съобща новините от Рим. Говори се, че ще бъде определена комисия, която да изготви проект за градското самоуправление.

ШЕСТА ГЛАВА

Джема и Стършелът вървяха мълчаливо край река Арно. Неговата трескава бързивост сякаш беше пресъхнала. Той не бе проговорил, откакто излязоха от дома на Рикардо, и Джема искрено се радваше на мълчанието му. Тя винаги се чувствуваше стеснена в негово присъствие, а днес ѝ бе особено неловко, защото странното му поведение на събранието я беше дълбоко смутило.

До двореца Уфици¹ той внезапно спря и се обърна към Джема.

— Уморена ли сте?

— Не. Защо?

— Нито сте особено заета тази вечер?

— Не.

— Мога ли да ви помоля за нещо — иска ми се да се поразходим.

— Къде?

— Все едно. Където искате.

— Но защо? Той се поколеба.

—

1 Дворецът Уфици — построен през XVI век, известен с библиотеката и колекцията си от картини.

— Аз... не мога да ви обясня или поне трудно е да се обясни. Много ви моля.

Той вдигна очите си към Джема и тя беше поразена от странния им израз.

— Нещо става с вас — каза тя нежно.

Стършелът откъсна едно листенце от цветето в бутониерата си и започна да го къса на парченца. На кого тъй странно приличаше той? На някого със същите нервни и бързи движения на пръстите.

— Тежко ми е — каза той едва чуто, като погледна ръцете си. — Аз... не искам да бъда сам тази вечер. Ще дойдете ли?

— Да. Разбира се, ако не предпочитате да отидем у дома.

— Не. Елате да вечеряме заедно в ресторант — тук, на „Синьориа“. Не отказвайте, моля ви. Нали обещахте вече!

Те влязоха в ресторанта. Стършелът поръча вечеря, но почти не я докосна, а продължаваше упорито да мълчи, трошеше хляб и си играеше със салфетката. Джема се чувствуваше съвсем неудобно и почти съжаляваше, че прие поканата му. Мълчанието ставаше тягостно и все пак тя не можеше да започне лек разговор с човек, който изглежда не забелязваше присъствието ѝ. Най-после той вдигна глава и каза неочаквано:

— Искате ли да идем на цирк?

Тя го погледна учудено. Какво си беше наумил за този цирк?

— Ходили ли сте някога? — попита той, преди Джема да успее да отговори.

— Не. Смятах, че не е интересно.

— Много е интересно. Струва ми се, че никой не може да изучава живота на хората, без да ходи на цирк. Хайде да се върнем към Порта ала Кроче.

Когато те пристигнаха, пътуващият цирк бе вече разпънал палатката си до градската врата и непоносимото скрибуцане на цигулки и биене на барабани показваше, че представлението е започнало.

То беше съвсем примитивно. Няколко клоуни, арлекини и акробати, един цирков ездач, който скачаше през обръчи, изписаната Коломбина и гърбавото джудже, което пускаше скучни и глупави смешки — това беше цялата трупа. В смешките нямаше нищо грубо и неприлично, но те бяха изтъркани и плоски, във всичко имаше нещо подтискащо, тъпо. Публиката със свойствената си тосканска учтивост се смееше и ръкопляскаше. Но единственото нещо, което действително я забавляваше, бяха номерата на джуджето, в които Джема не намираще нито ловкост, нито остроумие. Джуджето се кривеше ужасно, а зрителите му подражаваха и вдигаха децата на раменете си, за да видят „грозното човече“.

— Синьор Риварес, това наистина ли ви харесва? — попита Джема, като се обърна към Стършела, който седеше зад нея, опрян на една от подпорните греди на палатката. — Струва ми се...

Джема не се доизказа и го загледа мълчаливо. Тя не беше виждала човешко лице, което да изразява такова бездънно и безнадеждно страдание освен лицето на Монтанели, когато стояха до

градинската врата в Ливорно. Сега лицето на Стършела, кой знае защо, ѝ напомни за Дантевия „Ад“.

Джуджето, след като получи ритник от един клоун, се преметна и се търкулна като кълбо във вън от арената. Започна диалог между двама клоуни и Стършелът се изправи, сякаш се беше събудил.

— Да си отиваме ли? — попита той. — Или искате да погледате още?

— По-добре да станем.

Те излязоха от палатката и тръгнаха през зелената полянка към реката. Известно време никой не заговори.

— Как ви се стори представлението? — попита най-последно Стършелът.

— Стори ми се доста скучно, а част от него — просто неприятна.

— Коя част?

— Кривенето и гримасите са много грозни. В тях няма нищо остроумно.

— Говорите за номерата на джуджето? Като знаеше с каква болезнена чувствителност Стършелът се отнася към своите физически недостатъци, Джема гледеше да не засяга тази част от представлението. Но тъй като той сам беше подел разговора, тя отвърна:

— Да, това никак не ми хареса.

— Но публиката хареса най-много именно тези номера.

— Да, може би. И това е най-лошото.

— Защото там нямаше никакво изкуство?

— не, в представлението изобщо нямаше изкуство. Искам да кажа, че беше... жестоко. Той се усмихна.

— Жестоко? Имате предвид гърбавия?

— Искам да кажа... Самият той, разбира се, беше съвсем безразличен към всичко. За него това е само начин да изкара парче хляб, както цирковите номера на ездача или ролята на Коломбина. Но като гледаш това кривене, ти става тежко — обидно, унижително е за човека.

— Той едва ли се чувства по-унижен сега, отколкото при първото си излизане на арената. Не са ли повечето от нас унижени по един или друг начин?

— Да, но... това може да ви се стори глупав предразсъдък — за мене човешкото тяло е нещо свято. Не мога да гледам как с него издевателствуват и се подиграват.

— А човешката душа?

Той се бе спрял и опрял на каменния парапет край реката, гледаше Джема право в очите.

— Човешката душа? — повтори тя, като също се спря и го погледна учудено.

Стършелът разпери ръце с неочаквана разпаленост.

— Нима никога не ви е дошло на ум, че този жалък клоун може да има душа — жива, бореца се човешка душа, скрита в изкривеното му тяло и принудена да му робува? Вие, тъй отзивчива към всичко, жалите тялото, покрито с палячовски дрехи и звънчета, но помисляли ли сте за нещастната душа, която няма дори пъстри дрипи, за да прикрие страшната си голота? Помислете си как тя трепери от студ, засрамена и нещастна пред очите на хората, как подигравките им я шибат като камшик, а смехът им я наранява като нажежено желязо. Представете си как тя се озърта безпомощно към планините, които не искат да я затрупат, към скалите, които не искат да я покрият, и завижда дори на плъховете, задето могат да се проврат в някоя дупка и да се скрият. И не забравяйте, че душата е няма, че не може да извика с глас и трябва само да търпи, да търпи, да търпи... Впрочем аз говоря глупости! Защо не се смеете? Нямате ли никакво чувство за хумор!

Джема се обърна бавно и тръгна мълчаливо край реката. През цялата вечер не й беше минало през ум, че вълнението на Стършела може да има някаква връзка с цирка. А сега, когато внезапният изблик бе разкрил частица от вътрешния му живот, тя не можеше да намери нито една утешителна дума, макар че сърцето й преливаше от съжаление към него. Той вървеше до нея, обърнал главата си настрани и загледан във водата.

— Повярвайте, моля ви се — започна той изведнъж, като я гледаше настойчиво, — че всичко, което ви казах, е просто въображение. Аз понякога фантазирам, но не обичам хората да се отнасят към моите фантазии сериозно.

Джема не отговори и те продължиха да вървят в мълчание. Като минаваха край вратите на двореца Уфици, Стършелът пресече улицата и се наведе над една тъмна купчинка до оградата.

— Какво ти е, мъничко? — попита той с такава нежност, каквато Джема още не беше забелязала у него. — Защо не се прибереш в къщи?

Купчинката се раздвижи и отговори нещо с глух, стенещ глас. Джема се приближи и видя едно дете на около шест години, окъсано и мръсно, което се бе свило на улицата като уплашено животинче. Стършелът беше сложил ръка на рошавата му главица.

— Какво има? — каза той, като се наведе още по-ниско, за да чуе неясния отговор. — Ти трябва да се прибереш, да си легнеш. Малките момчета нямат работа навън през нощта, ще измръзнеш съвсем! Дай си ръката и скочи като мъж! Къде живееш?

Той хвана ръчичката на детето и го повдигна, но то изпищя и се отпусна отново.

— Е, какво? — каза Стършелът и коленичи. — А, синьора, вижте!

Рамото и дрешката на детето бяха кървави.

— Кажи ми, какво е станало? — продължаваше нежно Стършелът. — Не си паднал, нали? Би ли те някой? Така си и мислех! Кой?

— Чичо.

— А! Кога?

— Сутринта. Той беше пиян и аз... аз...

— И ти му се изпречи на пътя, нали? Не бива да постъпваш така, малко момче, пияните не обичат да им се пречат. Какво да правим с това дребосъче, синьора? Ела тук на светлото, мое момче, дай да видя рамото ти! Сега ме прегърни, не бой се, така.

Той взе момчето на ръце, пренесе го през улицата и го остави на широкия каменен парапет. После извади джобното си ножче и сръчно отрязва скъсания ръкав, като опря главичката на детето до гърдите си, а Джема държеше наранената ръка. Рамото на момченцето беше лошо ожулено и посиняло, а на ръката му имаше дълбока рана.

— Здраво те е пернал — каза Стършелът, като превързваше раната с носната си кърпа, за да не се замърси от дрехите. — С какво те удари?

— С лопатата. Поисках му едно солдо¹, за да си купя полента² от дюкянчето на ъгъла, а той ме удари с лопатата. Стършелът трепна.

— А — каза той меко, — това боли, нали, мъничкото ми?

— Той ме удари с лопатата... и аз избягах... избягах, защото ме удари.

— И оттогава досега си скитал, без да хапнеш? Вместо да отговори, детето се разплака. Стършелът го вдигна от парапета.

— Хайде, хайде! Ей сега ще оправим всичко. Не знам само дали има наблизко карета. Може би всичките чакат пред театъра — тази вечер там има гала представление. Съвестно ми е да ви разкарвам така, синьора, но...

— Аз ще дойда с вас. Може да ви е нужна помощ. Как ще го носите на ръце толкова далеч? Не е ли тежък?

1 Солдо — дребна медна монета.

2 Полента — вид каша.

— О, аз ще се справя, благодаря ви.

Пред входа на театъра чакаха само няколко карети и те бяха ангажирани. Представлението бе свършило и публиката се разотиваше. На афишите с големи букви беше написано името на Зита — тя участвуваше в балета. Стършелът помоли Джема да го почака малко, отпрати се към входа за артистите и попита пазача:

— Излезе ли мадам Рени?

— Не, господине — отговори пазачът и загледа с учудване добре облечения мъж, който държеше в ръце окъсано улично дете. — Мадам Рени ще излезе ей сега, каретата ѝ чака. Да, ето я, иде.

Зита слизаше по стълбите, облежната на ръката на млад кавалерийски офицер. Тя изглеждаше особено красива във вечерната си рокля, над която бе наметнала огненочервена кадифена пелерина. На кръста ѝ висеше голямо ветрило от щраусови пера. При входа Зита спря изненадана, пусна ръката на офицера и се приближи до Стършела.

— Феличе! — учуди се тя. — Какво носиш?

— Намерих това дете на улицата. То е ранено и гладно.

Трябва да го отведе колкото може по-бързо в къщи, а никъде няма карета. Затова искам да го кача на твоята.

— Феличе! Да не би да отнесеш това ужасно просяче в квартирата си? Извикай полицаи — нека той го отведе в приюта или където трябва. Не можеш да прибереш всички просяци от града...

— Детето е ранено — повтори Стършелът. — Ако е нужно, утре може да отиде в приюта, но сега аз трябва да се погрижа за него и да го нахраня.

По лицето на Зита се изписа отвращение.

— Опрял си главата му до ризата си. Как можеш? Та то е мръсно! Стършелът я погледна с внезапно кипнал гняв.

— Детето е гладно — извика той разярен. — Ти не разбираш какво значи това, нали?

— Синьор Риварес — намеси се Джема, като пристъпи напред. — Аз живея съвсем близо. Да занесем детето у дома.

Ако не намерите карета, ще остане да преспи у нас. Той се обърна бързо.

— Вие сте съгласна?

— Разбира се. Лека нощ, мадам Рени!

Циганката кимна студено, вдигна ядосана рамене и пое отново ръката на офицера. После прибра шлейфа на роклята си и като мина край Стършела и Джема, се отправи към каретата си.

— Ако искате, ще я изпратя обратно да вземе вас и детето, господин Риварес — каза тя, като се спря на стъпалото.

— Добре, ще дам адреса.

Стършелът отиде до каретата, подаде адреса на кочияша и се върна при Джема със своя товар.

Кети чакаше господарката си. Като чу какво се е случило, тя веднага изтича за топла вода и превръзки. Стършелът сложи детето на един стол и коленичи до него, после свали бързо дрипите му, почисти и превърза раната нежно и сръчно. Той току-що бе измил момчето и го завиваше в едно топло одеяло, когато влезе Джема с поднос в ръце.

— Пациентът ви готов ли е за ядене? — попита тя и се усмихна на чудноватото малко човече. — Аз му приготвих вечеря.

Стършелът се изправи и събра мръсните парцаливи дрешки.

— Ние ужасно ви разхвърлихме стаята — каза той. — но тези дрехи е най-добре да се хвърлят право в огъня, утре ще му купя нови. Нямате ли малко коняк, синьора? Мисля че е добре да му дадем няколко глътки. Аз, ако позволите, ще отида да се измия.

Като се нахрани, детето веднага заспа в ръцете на Стършела, опряло рошавата си главичка на бялата му риза. Джема, след като помогна на Кети да подреди разхвърляната стая, седна до масата.

— Синьор Риварес, трябва да хапнете нещо, преди да си отидете в къщи. Вие почти не вечеряхте, а вече е късно.

— Бих изпил чаша чай по английски¹. Прощавайте, че ви задържах толкова до късно.

—

Чаша чай по английски — пиене на чай с грок.

— Какво приказвате? Оставете момченцето на канапето — ще се изморите. Почакайте само да постеля чаршаф върху възглавниците. Какво ще правите с него?

— Утре ли? Ще проверя дали няма други роднини освен този пияница и ако няма, вероятно ще трябва да се възползувам от съвета на мадам Рени и да го заведа в приюта. А може би за него ще бъде най-добре да завържа камък на шията му и да го пусна в реката. Но това ще ме изложи на неприятни последици... Спи дълбоко! Какво нещастно малко създание си ти, бедно дете, по-беззащитно от бездомна котка!

Когато Кети донесе чая, момчето отвори очи, седна и се заоглежда уплашено. Но щом видя Стършелата, когото то вече смяташе за свой покровител, слезе от канапето и като се препъваше в одеялото, се настани до него. Момчето се беше вече оправило дотолкова, че започна да проявява любопитство. То посочи ранената лява ръка, с която Стършелът сега държеше парче кекс, и попита:

— Какво е това?

— Това? Кекс — искаш ли? Мисля, че ти си похапна достатъчно засега. Почакай до утре, момченце.

— Не... това!

Момчето протегна ръка и докосна мястото на липсващите пръсти и големия белег на китката. Стършелът остави сладкиша.

— А, това е същото, каквото ти имаш на рамото си. Удари ме един човек, който беше по-силен от мене.

— Много ли болеше?

— Не знам... не повече от много други неща. А ти сега трябва да спиш — толкова късно през нощта не се задават въпроси.

Момчето бе заспало пак, когато дойде каретата. Стършелът го взе на ръце, без да го събуди, и тръгна към стълбите.

— Днес вие бяхте за мене добър ангел — каза той на Джема, като се спря до вратата. — Но това, разбира се, няма да ни попречи в

бъдеще да се караме, колкото ни е угодно.

— Нямам желание да се карам с никого.

— Но аз имам. Без кавги животът е непоносим. Добрата кавга е солта на земята. Тя е по-интересна дори от цирково представление!

Той се засмя тихо, като че ли на себе си, и тръгна надолу по стълбите със спящото дете в ръце.

СЕДМА ГЛАВА

Един ден през първата седмица на януари Мартини, който бе разпратил покани за ежемесечното събрание на литературния комитет, получи от Стършела лаконична, написана с молив записка: „Много съжалявам, не мога да дойда“. Това го ядоса малко, тъй като в поканата имаше забележка: „въпросът е важен“. Такова пренебрежително отношение му се стори почти дръзко. .Още повече че през деня се бяха получили три различни писма, които съдържаха лоши новини, а и вятърът духаше от изток¹, така че Мартини се чувствуваше разстроен и раздразнен. Затова когато на събранието д-р Рикардо попита: „Риварес не е ли тук?“, той отговори твърде сърдито:

— Не. Той изглежда е зает с нещо по-интересно и не може или не иска да дойде.

— Наистина, Мартини — каза раздразнено Гали, — вие сте най-предубеденият човек във Флоренция. Щом някой не ви се нрави, всичко, което той върши, ви се струва лошо. Как може да дойде Риварес, когато е болен?

— Кой ви каза, че е болен?

— Нима не знаете? Той лежи вече четвърти ден.

— Какво му е?

— Не зная. Заради болестта си трябваше да отложи срещата, която ми беше определил за четвъртък. Когато наминах снощи, ми казаха, че е много болен и не може да приеме никого. Мислех, че Рикардо се е погрижил за него.

---

¹ Вятърът духаше от изток — в Италия източният вятър идва от Африка и е сух, Дразнещ и наситен с прах.

— Аз не знаех. Още тази вечер ще се отбия и ще видя дали се нуждае от нещо.

На следната утрин Рикардо, съвсем бледен и уморен, влезе в малкия кабинет на Джема. Тя седеше до масата и монотонно диктуваше редове от цифри на Мартини, който с лупа в едната ръка и с

тънко подострен молив в другата нанасяше едва забележими бележки върху страниците на една книга. Джема направи знак с ръка да се пази тишина. Рикардо знаеше, че когато човек пише шифър, не трябва да бъде смущаван, и седна на канапето зад Джема, като се прозяваше и с мъка държеше очите си отворени.

— 2, 4; 3, 7; 6, 1; 3, 5; 4, 1 — равномерно като машина звучеше гласът на Джема; — 8, 4; 7, 2; 5, 1; с това свършва изречението, Чезаре.

Тя отбеляза на листа с карфичка точно докъде е стигнала и се обърна:

— Добро утро, докторе. Колко отпаднал изглеждате! Да не сте болен?

— Нищо ми няма — само съм уморен. Прекарах една ужасна нощ с Риварес.

— С Риварес?

— Да. Бях при него цялата нощ, а сега трябва да отида при моите пациенти в болницата. Дойдох само да попитам дали не можете да се сетите за някого, който би се грижил за него през следните дни. Намира се в страшно състояние. Аз, разбира се, ще направя всичко, каквото мога. Но сега нямам време, а той не иска и да чуе за милосърдна сестра.

— Но какво му е?

— Струва ми се, че много неща са се събрали. Преди всичко...

— Преди всичко закусали ли сте?

— Да, благодаря ви. Риварес без съмнение не е добре с нервите си. Но главната причина за болестта му е една стара рана, която, по всичко личи, е била непросрочно занемарена. Общо взето, здравето му е съвсем разнебитено. Предполага че по време на войната в Южна Америка — когато са го ранили, не са му оказали нужната помощ. Вероятно всичко било направено набързо и не съвсем грижливо. Той е щастлив че изобщо е останал жив. Но Риварес е предразположен към хроническо възпаление и всяка дреболия може да предизвика криза...

— Опасно ли е това?

— не. Главната опасност при такива случаи е, че пациентът може да стигне до отчаяние и да вземе арсеник.

— Значи има силни болки.

— Просто ужасни. Не знам как издържа. През нощта бях принуден да му дам опиум — мразя да прибегвам към това при нервно

болни. Но трябваше някак да се спре болката.

— Струва ми се, че нервите му са разстроени.

— Много, но е извънредно волев. Снощи, преди да загуби съзнание от болки, самообладанието му беше учудващо. Но към края на нощта ми създаде големи грижи. И откога, мислите, че е в такова състояние? Цели пет нощи. А край него няма жива душа освен глупавата му хазяйка, която няма да се събуди, дори и да се срути къщата, а и каква полза, ако се събуди.

— А балерината?

— Да, това е интересно, той не ѝ позволява да се доближи до него. Изпитва необясним ужас от нея. Изобщо това е най-непонятният човек, който съм срещал — целият изтъкан от противоречия.

Рикардо извади часовника си и го погледна. Лицето му беше загрижено.

— Ще закъснея за болницата — но какво да се прави. Днес помощникът ми ще трябва да започне работа без мене. Съжалявам, че не знаех за болестта на Риварес по-рано — не биваше да го оставяме да се мъчи така, нощ подир нощ.

— А защо не е изпратил някого да ни каже, че е болен? — прекъсна го Мартини. — Би трябвало да знае, че няма да го оставим сам!

— А вие, докторе, можехте да извикате някой от нас снощи, вместо да се изморявате така — каза Джема.

— Аз исках да извикам Гали, мила синьора, но Риварес така се разсърди от това предложение, че не посмях. Когато го запитах кого би желал да повикаме, той ме погледна ужасено, после закри очите си с ръце и каза: „Не им съобщавайте, те ще се смеят!“ Изглежда, завладяла го е мисълта, че хората ще му се смеят — за какво, не можах да разбера. Говореше все на испански. Но болните понякога правят най-странни неща.

— Кой е при него сега? — попита Джема.

— Никой освен хазяйката и прислужницата ѝ.

— Аз ще отида при него — каза Мартини.

— Благодаря. Ще се отбия пак довечера. Ще намерите едно листче с писмените ми указания в чекмеджето на масата до големия прозорец, а опиумът е на полицата в другата стая. Ако започнат пак болките, дайте му още една доза — не повече. Но в никакъв случай не

оставяйте шишенцето близо до него — може да се изкуши да вземе по-голямо количество.

Когато Мартини влезе в затъмнената стая, Стършелът бързо изви глава, протегна му горещата си ръка и каза, като безуспешно се мъчеше да говори с обикновения си небрежен тон:

— А, Мартини! Вие идвате да ми се карате за коректурите. Не ми се сърдете, че не се явих на заседанието на комитета снощи, защото не съм съвсем добре и...

— Оставете комитета! Преди малко срещнах Рикардо и дойдох да видя не мога ли да ви бъда полезен с нещо. Лицето на Стършела застина.

— О, така ли! Много мило от ваша страна, но нямаше никаква нужда. Аз съм само малко неразположен.

— Така и разбрах от Рикардо. Струва ми се, че той е бил тук цялата нощ.

Стършелът гневно прехапа устни.

— Благодаря ви, сега съм добре и нямам нужда от нищо.

— Тогава аз ще поседя в съседната стая. Може би предпочитате да бъдете сам. Ще оставя вратата притворена, за да чуя, ако ме повикате.

— Моля ви, не се безпокойте. Действително нищо няма да ми трябва. Напразно ще си изгубите времето заради мене.

— Глупости! — прекъсна го Мартини рязко. — Защо се мъчите да ме заблуждавате? Да не мислите, че нямам очи? Лежете спокойно и се опитайте да заспите, ако можете.

Мартини отиде в съседната стая, като остави вратата открената, и седна да чете. След малко той чу как Стършелът се обърна неспокойно един-два пъти. Мартини остави книгата ѝ се послуша. За миг беше тихо, после пак започнаха неспокойните движения, чу се бързото, тежко дишане на човек, който стиска зъби, за да не изохка. Мартини влезе при болния.

— Мога ли да ви помогна с нещо, Риварес?...

Отговор не последва и Мартини отиде до леглото. Измъчен и бледен, Стършелът го погледна и поклати мълчаливо глава.

— Да ви дам ли още малко опиум? Рикардо каза, че може, ако болките се усилят много.

— Не, благодаря. Мога да потърпя още малко. Може да стане по-лошо после.

Мартини вдигна рамене и седна до леглото. Цял час, който му се стори безконечен, той мълчаливо наблюдава болния. После стана и донесе опиума.

— Риварес, това не може да продължава така. Ако вие можете все още да търпите, аз не мога. Трябва да вземете опиум.

Стършелът се подчини, без да проговори, след това се обърна настрана и затвори очи. Мартини седна пак и се заслуша в дишането му, което постепенно ставаше по-дълбоко и равно.

Стършелът беше много изтощен и спа дълго, непробудно. Час подир час той лежеше, без да се помръдне. Няколко пъти през деня и вечерта Мартини се приближава до леглото и се вглежда в неподвижния Риварес — дишането му беше единственият признак на живот. Лицето му бе тъй бледно и безжизнено, че най-после Мартини се уплаши — дали не му бе дал много голяма доза опиум? Ранената лява ръка лежеше над одеялото и Мартини я раздвижи леко, за да събуди спящия. Незакопчаният ръкав се свлече и разкри няколко дълбоки и страшни белези от китката до лакътя.

— Представяте ли си как е изглеждала тази ръка, когато раните са били пресни? — чу се гласът на Рикардо от дъното на стаята.

— А, дойдохте ли най-после! Слушайте, Рикардо — безкрайно ли ще спи този човек? Дадох му една доза преди около десет часа и оттогава не е помръднал нито един мускул. Рикардо се наведе и заслуша.

— Нищо, дишането му е съвсем нормално. Това е само от голямо изтощение — но какво можем да очакваме след такава нощ. Възможно е да има още един пристъп към сутринта. Надявам се, че някой ще поседи край него.

— Да, Гали. Изпрати да ни обадят, че ще дойде в десет часа.

— Вече е към десет. А — той се събужда! Кажете на прислужницата да стопли бульона. Спокойно, спокойно, Риварес! Няма нужда да ме нападате — аз не съм епископ!

Стършелът се понадигна, като гледаше пред себе си уплашено.

— Мой ред ли е сега? — промърмори той на испански. — Забавлявайте публиката още една минута. Аз... А! Не ви видях,

Рикардо. — Той огледа стаята и озадачено прокара ръка по челото си. — Мартини! Аз мислех, че сте си отишли. Навярно съм заспал.

— Спахте през последните десет часа като спящата красавица. А сега ще изпие един бульон и ще поспите пак.

— Десет часа! Мартини, а нима вие стояхте тук през всичкото време?

— Да. Бях започнал вече да се страхувам, че съм ви дал твърде голяма доза опиум.

Стършелът го погледна лукаво.

— Не ви провървя този път! Колко тихи биха станали заседанията на комитета без мене! По дяволите, какво искате,! Рикардо? За бога, оставете ме на мира! Ужасно мразя да ме измъчват лекари.

— Добре, изпийте това и ще ви оставя на спокойствие. Но след ден-два ще дойда пак и ще ви прегледам хубаво. Мисля,; че най-лошото вече мина. Сега не приличате толкова на призрак, появил се на угощението.

— Скоро ще ми мине съвсем, благодаря ви. А този кой е — Гали? Изглежда, че всичките грации са се събрали тази вечер при мене.

— Аз ще остана при вас през нощта.

— Глупости! Нямам нужда от никого. Вървете си в къщи — всички. Дори и да имам нов пристъп — не можете да ми помогнете. Повече опиум няма да вземам — той е добро лекарство, но само за един път.

— Боя се, че имате право — каза Рикардо. — Но не винаги е тъй лесно да се изпълни такова решение. Стършелът го погледна и се усмихна.

— Не се страхувайте! Ако имах такива склонности, навярно отдавна щях да се пристрастя.

— Във всеки случай няма да ви оставим сам — каза сухо Рикардо. — Гали, елате за малко в другата стая, искам да ви кажа нещо. Лека нощ, Риварес. Ще намина утре.

Мартини се канеше да ги последва в другата стая, когато чу името си, произнесено с тих глас. Стършелът му бе протегнал ръката си.

— Благодаря ви!

— Празна работа! Спете!

Когато Рикардо си отиде, Мартини остана още няколко минути в предната стая, за да поговори с Гали. На излизане от къщата той чу, че пред градинската врата спря карета, видя, че от нея слезе жена, която тръгна по пътеката. Беше Зита — тя очевидно се връщаше от някакво вечерно забавление. Мартини свали шапка и ѝ направи път да мине, после тръгна през тъмната уличка към Поджа империале¹. След малко градинската врата се хлопна и по уличката се чуха бързи стъпки.

— Почакайте! — извика Зита.

Когато той се обърна, за да я пресрещне, тя изведнъж спря, после тръгна бавно към него, като влачеше едната си ръка по оградата от жив плет. Улицата се осветяваше само от един фенер на ъгъла и Мартини видя при слабата светлина, че Зита е навела глава, смутена или засрамена.

— Как е той? — попита тя, без да вдигне очи.

— Много по-добре от сутринта. Почти през целия ден спа и сега изглежда по-малко изтощен. Мисля, че кризата вече минава.

Тя продължаваше да гледа в земята.

— Много лошо ли беше този път?

Пол:

—

¹ империале — название на хълм край град Флоренция.

— Струва ми се, че едва ли би могло да бъде по-лошо.

— Така и мислех. Щом не ме пуска да вляза в стаята, значи е зле.

— Той често ли има такива кризи?

— Зависи... това става съвсем неравномерно. Миналото; лято в Швейцария беше много добре. Но предишната зима, когато бяхме във Виена, прекара много тежко. Понякога не ми позволява да се доближа до него цели дни. Той мрази да съм край него, когато е болен.

Тя погледна Мартини за миг и като наведе очите си отново, продължи:

— Той винаги ме изпращаше под някакъв предлог на бал, на концерт или където и да е, щом усетеше, че ще има криза. Тогава се заключваше в стаята си. Аз се връщах обратно и сядах пред вратата му — би побеснял, ако знаеше. Той навярно ще пусне кучето, ако скимти отвън, но не и мене. Струва ми се, че него обича повече.

В тона ѝ звучеше някакъв особен сърдит укор.

— Надявам се, че занапред няма да бъде толкова лошо — каза Мартини меко. — Доктор Рикардо ще се заеме сериозно с болестта му. Може би ще има по-чувствително подобрение. Във всеки случай той успява да облекчи болките му. Но друг път по-добре е да ни съобщавате веднага. Той щеше да страда много по-малко, ако се бяхме научили навреме. Лека нощ!

Мартини протегна ръката си, но Зита се отдръпна бързо.

— Не разбирам защо искате да се ръкувате с неговата метреса.

— Както обичате — промърмори смутено Мартини. Зита тропна с крак.

— Аз ви мразя! — извика тя и обърна към него горящите си като разпалени въглени очи. — Мразя всички ви! Идвате тук и му говорите за политика. И той ви позволява да седите при него цяла нощ и да му давате лекарства, за да не чувства болки, а аз дори не смея да надникна през вратата! Какво е той за вас? Какво право имате да ми го отнемате? Аз ви мразя! Мразя ви! Мразя ви!

Тя избухна в неудържим плач, спусна се назад в градината и хлопна вратата под носа му.

„Боже мой — мислеше си Мартини, като се отдалечаваше по уличката, — това момиче е наистина влюбено в него! Странно, много странно...“

ОСМА ГЛАВА

Стършелът бързо възстановяваше силите си. Един подиробед през следната седмица Рикардо го намери облечен в турски халат, излегнат на канапето, да разговаря с Мартини и Гали. Той дори говореше, че ще слезе долу, но Рикардо само се засмя и попита дали не би желал вече да отиде на екскурзия през долината до Фиезоле.

— А за разнообразие бихте могли да направите посещение на семейство Грасини — прибави той заядливо. — Сигурен съм, че мадам ще бъде във възторг от вас особено сега, когато сте тъй бледен и интересен.

Стършелът направи трагичен жест с ръце.

— Господи! Аз пък и не съм се сетил за това! Тя ще ме вземе за един от италианските мъченици и ще ме обсипе с патриотични слова. Аз, разбира се, ще трябва да играя тази роля, да ѝ разкажа, че са ме нарязали на парчета в едно подземие и после много лошо са ме зашили. Тя ще любопитствува да узнае точно какво съм изпитвал. Мислите ли, че няма да повярва, Рикардо? Залагам индийския си кинжал срещу спиртосаната тения във вашия кабинет, че тя ще глътне и най-голямата лъжа, която мога да измисля. Условието е изгодно и ви съветвам да приемете облога.

— Благодаря, нямам такава страст към смъртоносните оръжия, както вие.

— И тенията може да бъде смъртоносна като кинжала, но не е тъй красива.

— Само че, драги мой, аз нямам нужда от вашия кинжал, а от моята тения. Мартини, трябва да тръгвам. Вие ли ще имате грижата за този неспокоен пациент?

— Само до три часа. Гали и аз трябва да идем до Сан Миниато, а докато се върна, тук ще поседи синьора Бола.

— Синьора Бола! — повтори Стършелът изумен. — Но, Мартини, това не може да бъде! Няма да допусна една дама да се занимава с мене и с моите болести. И къде ще я поканя? Тук няма да ѝ бъде приятно.

— Откога започнахте да държите толкова за благоприличието?
— засмя се Рикардо. — А синьора Бола, драги приятелю, е нашата главна милосърдна сестра. Тя е започнала да се грижи за болни още когато е носела къса рокличка и не съм срещал по-добра сестра. Няма да й бъде приятно в тази стая! Та да не би да става дума за синьора Грасини! Щом синьора Бола ще бъде тук, няма нужда да й оставям никакви указания, Мартини. Охо, вече е два и половина. Трябва да бягам!

— Хайде, Риварес, вземете си лекарството, преди да дойде тя — каза Гали, като се приближи към него с чаша лекарство в ръка.

— По дяволите лекарството!

Както често се случва с оздравяващите, Стършелът сега беше много раздразнителен и създаваше доста неприятности на своите предани болногледачи.

— Защо ме тъпчете с всевъзможни ужасии, когато вече нямам болки?

— Само защото не желая да започнат отново. Или искате! да ви стане лошо, когато дойде синьора Бола, и да се наложи тя да ви дава опиум?

— Уважаеми господине, ако болките смятат да почнат, ще почнат. Това не е зъбобол, та да му действуват вашите глупави лекарства. От тях има толкова полза, колкото от детска играчкапомпа, когато има истински пожар. Но както и да е, предполагам, че трябва да ви се подчиня.

Той пое чашата с лявата си ръка и Гали, като видя ужасните белези, си спомни за предишната тема на разговор.

— Между другото — каза той, — кога получихте тези рани? През войната ли?

— Нали току-що ви разказах, че съм бил в тайно подземие...

— Да, този вариант е за синьора Грасини. Предполагам, че това са рани от Бразилската война¹.

— Да, там пострадах малко, пострадах и при един лов из дивите места и още тук-там.

— А, да, по време на научната експедиция. Можете да си закопчеш ризата, аз свърших вече. Там, изглежда, сте имали интересни преживявания.

— То се знае, не можете да живеете в дивите страни без разни приключения — каза Стършелът. — А както знаете, приключенията не винаги са приятни.

— Все пак не мога да си представя къде сте се очукали толкова, освен ако в някое от приключенията са участвували и диви зверове. От какво са тези белези на лявата ви ръка например?

— А, това стана при един лов на пуми. Знаете, аз стрелях... На вратата се почука.

— Подредена ли е стаята, Мартини? Да? Тогава отворете вратата, моля ви се. Вие сте извънредно добра, синьора! Извинявайте, че не мога да стана.

— И няма защо да ставате. Не съм гостенка. Дойдох малко по-рано, Чезаре. Мислех, че навярно бързате да тръгнете.

— Мога да остана още четвърт час. Дайте си наметката, ще я оставя в другата стая. Да взема ли и кошницата?

— Внимавайте — там има пресни яйца. Кети ги донесе от Монте Оливерто тази сутрин. А ето и няколко рози за вас, синьор Риварес. Знаем, че обичате цветята.

Тя седна до масата и като подряза дръжките на розите, започна да ги нарежда в една ваза.

— Е, Риварес — каза Гали, — разкажете ни до края за лова на пуми, тъкмо бяхте почнали.

— А, да! Гали ме питаше, синьора, за живота в Южна Америка и аз бях почнал да му разказвам как пострада лявата ми ръка. Това беше в Перу. Преследвахме една пума и се наложи да прегазим река, а когато се прицелих в животното,

—

1 Вероятно авторката има предвид републиканското въстание срещу португалските управници в Южна Бразилия, в което е участвувал Гарибалди.

пушката ми направи засечка — барутът се беше намокрил; Разбира се, пумата не пожела да почака, докато оправя оръжието — и това е резултатът.

— Приятно приключение, няма какво да се каже!

— Не беше толкова страшно! Имаше и хубаво, и лошо, разбира се, но изобщо животът там е чуден. Например ловът на змии...

Той продължи да бърбори, да разказва история след история ту за аржентинската война, ту за бразилската експедиция, за ловни подвизи, за срещи с диваци или със зверове. Гали, захласнат като дете, което слуша приказка, го прекъсваше всеки миг с въпросите си. Впечатлителен, както са обикновено неаполитанците, той обичаше всичко сензационно. Джема извади от кошницата плетивото си слушаше мълчаливо, без да вдига очи от бързо движещите пръсти. Мартини се мръщеше и току се въртеше неспокойно, начина, по който се разказваха тези случки, той намираще твърде много самохвалство и самодоволство. Въпреки неволното си възхищение от човека, който понасяше физическите болки с такова поразително мъжество — Мартини беше се убедил сам в това миналата седмица, — той дълбоко ненавиждаше Стършелата — цялото му държание, всичките постъпки.

— Какъв славен живот! — въздъхна Гали с наивна завист. — Чудно ми е, че сте се решили да напуснете Бразилия След като познаваш тази страна, навярно всички други изглеждат много скучни!

— Мисля, че се чувствавах най-добре в Перу и Еквадор каза Стършелът. — Там е наистина прекрасно. Разбира се много е горещо, особено по крайбрежието на Еквадор, животът е доста суров. Но и най-силното въображение не може да си представи красотата на природата там.

— Вярвам — каза Гали, — че пълната свобода на живота в една дива страна би ме очаровала повече от каквато и да е природна красота. Там навярно можеш да почувствуваш своето лично, човешко достойнство така, както никога не можеш да го почувствуваш в нашите многолюдни градове.

— Да — отговори Стършелът, — това е...

Джема вдигна очи от плетивото си и го погледна. Изведнъж червенина обля лицето му и той спря да говори. Настъпи кратко мълчание.

— Да не би това да е нов пристъп? — попита разтревожен Гали.

— О, нищо ми няма благодарение на вашите ллекарства, които ппроклинах. Отивате ли си вече, Мартини?

— Да. Да вървим, Гали. Ще закъснеем. Джема ги изпрати и скоро се върна. Носеше чаша мляко с разбито яйце.

— Изпийте това, моля ви се — каза тя меко, но настойчиво и отново седна да плете.

Стършелът кротко се подчини.

Половин час никой от тях не проговори. Накрая Стършелът едва чуто каза:

— Синьора Бола!

Тя го погледна. Той късаше ресни от покривката на кушетката, без да повдигне очи.

— Вие не повярвахте, че онова, което разказвах преди малко, е истина — започна той.

— Ни най-малко не се съмнявах, че разказвате измислици — отговори тихо тя.

— Вие сте съвършено права. През всичкото време разправях измислици.

— И за войната?

— За всичко. Изобщо не съм участвувал в тази война. Колкото до експедицията, аз наистина имах няколко приключения и повечето от историите са верни, но не така стана раняването ми. Предполагам, че след като сте открили една Моя лъжа, мога да ви призная всичко.

— Не ви ли се струва, че излишно хабите силите си да измисляте толкова много лъжи? — попита тя. — Мисля, че не си струва труда.

— А какво да направя? Нали знаете вашата английска поговорка: „Ако не задаваш въпроси, няма да те излъжат“. Не ми прави никакво удоволствие да мамя хората така, но трябва да им отговоря някак, когато ме питат как съм се осакатил. А щом това е нужно, защо да не измисля нещо красиво. Видяхте колко доволен остана Гали.

— Значи предпочитате да задоволите Гали, отколкото да кажете истината?

— Истината! — Той я погледна, като все още държеше разнищения край на покривката. — Искате да кажа истината на тези хора? По-скоро бих отрязал езика си! — После рязко и с някакво особено смущение добави: — Аз още на никого не съм казал истината, но ако искате, ще я кажа на вас.

Тя мълчаливо остави плетивото си. Стори й се, че има! нещо трогателно тъжно в това, че този твърд, потаен и необичлив човек тъй внезапно иска да се довери на една жена, която почти не познава и очевидно не обича.

Последва дълго мълчание. После Джема вдигна глава. Стършелът се беше облегал на малката масичка и закриваше очи от

светлината с наранената си ръка. Джема забеляза, че пръстите му са нервно изопнати и белегът на китката му пулсира. Тя се приближи и тихо произнесе името му. Той се стресна и вдигна глава.

— Аз забравих — започна да се извинява той със заекване, — че щях дда ви рразкажа за...

— За нещастния случай, при който сте пострадали. Но ако споменът ви тревожи...

— За нещастния случай? Да, само че нямаше никаква случайност, а просто ме пребиха с един ръжен.

Тя го гледаше в пълно недоумение. С трепереща ръка той вдигна нагоре косата си и погледна Джема усмихнат.

— Няма ли да седнете? Приближете стола си, моля ви. Съжалявам, че аз не мога да ви услужа. — знаете ли, като с припомням сега това, мисля си каква скъпоценна находка щях да бъда за Рикардо, ако беше имал възможност да лекува тогава. Той, като истински хирург, има особен влечение към счупените кости, а струва ми се, че по онова време всичко чупливо у мене бе строшено — с изключение на врата.

— И на смелостта ви — добави меко Джема. — Но вие може би я смятате за една от нечупливите си принадлежности. Стършелът поклати глава.

— Не — каза той, — смелостта ми позакърпиха заедно с всичко останало. Но тогава тя се беше разтрошила като порцеланова чаша. И това е ужасното. Да... бях почнал да ви разказвам за ръжена. Това се случи... чакайте да си припомня... преди около тринадесет години, в Лима. Вече ви казах, че Перу е прекрасна страна, но животът там не е тъй приятен за тези, които като мене попаднат в низините му. Бях прекарал известно време в Аржентина и после в Чили, където се скитах и едва не умрях от глад. В Лима отидох от Валпараисо като момче за всичко на един параход, който превозваше добитък. Не можах да си намеря работа в самия град, затова се отправих към доковете в Каляо¹ — да опитам и там щастieto си. Край всички подобни пристанища, разбира се, има вертепи, където се събират моряците, и най-после успях да се настаня като прислужник в един ужасен комарджийски дом. Аз готвех, отбелязвах точките на ония, които играеха бiliarд, разнасях напитки на моряците и дамите им, вършех какво ли не още. Работата не бе твърде приятна, но аз бях доволен и от

нея — поне можех да се нахраня, да виждам човешки лица и да слушам нещо като човешка реч. Вие може би си мислите, че това е нищо. Но аз бях лежал наскоро от тропическа треска в един полусруттен бордей, съвсем сам, което ме беше изпълнило с ужас. И тъй, една вечер ме накараха да изведа навън някакъв пиян матрос, който започваше да буйствува. Той беше слязал на брега и проиграл всичките си пари, затова настроението му бе лошо. Аз, разбира се, трябваше да се подчиня, за да не загубя мястото си и да не умра от глад. Но този човек беше два пъти по-силен от мене, аз... аз нямах още двадесет и една година и след треската бях слаб като коте. А матросът носеше и ръжен.

Стършелът млъкна за миг, погледна крадешком Джема и продължи:

— Очевидно той е имал намерение да ме убие, но не беше пресметнал добре ударите си и от мене остана здраво само толкова, колкото е нужно, за да продължа да живея.

—

1 Каляо — пристанището на Лима.

— А другите хора не се ли намесиха? Всички ли се уплашиха от един пиян матрос?

Стършелът вдигна очи и се разсмя.

— Другите хора? Комарджиите и притежателите на дома. Аз, разбирате ли, бях техен слуга, тяхна собственост. Те ни обиколиха и безспорно се забавляваха от зрелището. нещата се смятат за добра шега, ако разбира се, не ви се случи да бъдете потърпевшият.

Джема потрепера.

— И какъв беше краят?

— За края не мога да ви кажа много — подир такова прекеждие човек обикновено не си спомня какво се е случило през последните няколко дни. Но наблизо имаше параходен лекар, изглежда, някой го е повикал, като видели, че не съм умрял. Той ме позакърпил някак — Рикардо намира, че е извършил това доста лошо, но може би тук има професионална завист. Както и да е, когато дойдох на себе си, видях, че една стара — местна жителка — ме е прибрала от християнско милосърдие — звучи малко странно, нали. Спомням си как седеше свита в ъгъла на колибата, пушеше с черна лула, плюеше по пода и

мърмореше под носа си. Добра старица — казваше ми, че мога да умра спокойно, че никой няма да ме безпокои. Но духът на противоречието ме беше завладял и аз реших да живея. Да се върна отново към живота, трудно и понякога ми се вижда, че не си е струвало труда, старицата имаше удивително търпение. При нея останах — колко ли беше? — близо четири месеца лежах в колибата ѝ — някога ревах като луд, а през останалото време бях зъл като ранен звяр. Трябва да ви кажа, че болките бяха доста силни, още в детинството си аз бях разглезен от твърде много неща.

— И после?

— После... пооправих се горе-долу и изпълзах от колибата. Не, не мислете, че направих това от деликатност, от нежелание да злоупотребявам с добрината на една бедна жена. Не ме вълнуваха такива чувства, а просто не можех да понасям вече колибата. Преди малко вие споменахте за моята смелост. Да бяхте ме видели тогава! Най-силните болки започваха навечер, когато се здрачаваше. А подиробед обикновено лежах сам и следях как слънцето слиза все пониско и по-ниско... О, вие не бихте могли да разберете! Аз и сега изтръпвам, като видя залеза! Настъпи дълга пауза.

— И тогава тръгнах из страната с надеждата да намеря някъде работа. Бих полудял, ако трябваше да остана в Лима. Стигнах до Куско¹ и там... Но всъщност защо ви измъчвам с тази отдавнашна история — тя дори не притежава качеството да бъде смешна.

Джема повдигна глава и го погледна с дълбоки, сериозни очи.

— Не говорете така, моля ви се — каза тя. Той прехапа устни и откъсна още една нишка от ресните на покривката.

— Ако... ако искате. Страхувам се, че е мъчително за вас да си припомняте.

— Смятате ли, че забравям, когато мълча? Тогава е по-лошо. Но не мислете, че самият спомен е мъчителен. Не, страшното е, че бях загубил власт над себе си.

— Аз... струва ми се, не ви разбирам добре.

— Искам да кажа — почувствувах, че смелостта ми се изчерпва, открих, че съм станал страхливец.

— Сигурно издръжливостта на всеки човек има граница.

— Да, а който е достигнал тази граница веднъж, не знае кога ще се озове на нея пак.

— Бихте ли ми казали — попита Джема колебливо — как така се оказахте изхвърлен на онзи далечен бряг сам, на двадесет години?

— Много просто. У дома, в стария свят, пред мене се откриваше добър живот, но аз избягах от него.

— Защо?

Той се засмя пак със своя рязък, грубоват смях.

— Защо? Предполагам, защото бях самонадеян хлапак. Аз съм отрасъл в много богат дом, дето така ме пазеха и глезеха, Та бях започнал да си представям, че светът е направен от

---

1 Куско — стар град в Перу, древна столица на инките, които са живели в Южна еРика преди идването на европейците.

розова вата и захаросани бадеми. Но в един прекрасен ден открих, че човекът, на когото вярвах, ме е лъгал. Защо; трепнахте? Какво има?

— Нищо. Продължавайте, моля ви се.

— Аз открих, че са ме подвели да повярвам в една лъжа. Нещо съвсем обикновено, разбира се, но както ви казах, аз бях млад и самонадеян и мислех, че лъжците отиват в ада. Затова избягах от къщи и се гмурнах в Южна Америка, за да потъна или да изплувам, ако мога — без стотинка в джоба си, без да, знам нито една испанска дума, без нищо освен скъпи навици и бели ръце, с които трябваше да изкарвам хляба си. И естествено, резултатът беше, че се натопих в истинския ад, без да престана да вярвам във въображаемия. И затънах доста дълбоко — изминаха цели пет години, докато експедицията на Дюпре ме намери и ме извади отново на повърхността.

— Пет години! Това е ужасно! А няхахте ли приятели?

— Приятели! Аз... — той се обърна към нея с неочаквана ярост — аз никога не съм имал приятел!

Но след миг, сякаш засрамен от невъздържаността си, той продължи бързо:

— Не бива да вземате това много сериозно. Аз ви предадох всичко в извънредно мрачна светлина, а всъщност не беше толкова лошо през първата година и половина. Бях млад и силен и се справях доста добре, докато не ме беляза матросът,! Но след това не можех да си намеря работа. Чудно е какво сигурно оръжие може да бъде един

ръжен, когато се използва, както трябва, а никой не иска да вземе на работа сакат човек

— Какво работехте вие?

— Каквото намерех. Известно време живях, като вършех каква да е работа при робите по захарните плантации — разнасях това-онова, но не излизаше нищо. Надзиратели винаги ме прогонваха — бях куц и не можех нито да се движа бързо, нито да вдигам тежки товари. А освен това и постоянно се появяваше възпалението или дявол я знае каква е проклетата ми болест... След известно време отидох в сребърните мини и се опитах да намеря работа там, но напразно.

Управителите се смееха само при мисълта, че искам работа, а миньорите просто решиха да ме уморят.

— Но защо?

— Такава е, изглежда, човешката природа. Те видяха, че мога да се отбранявам само с една ръка. Това най-последно ми дотегна и тръгнах из страната пеш, без посока. Просто скитах с надеждата, че някъде ще се намери нещо.

— Пеш? С този куц крак?

Стършелът я погледна, като изведнъж някак умоляващо въздъхна.

— Аз... аз бях гладен — каза той.

Джема обърна глава малко встрани и подпря брадичката си с ръка. След кратко мълчание той започна отново, гласът му ставаше все по-глух и по-глух.

— Скитах, скитах, докато едва не се побърках, и все нищо! Отидох в Еквадор, а там още по-лошо. Понякога ми попадаха домашни съдове за поправка — аз съм доста добър тенекеджия, изпълнявах малки поръчки или чистех кочини, а друг път... вършех какво ли не. И най-последно, един ден...

Тънката му мургава ръка изведнъж се сви в юмрук. Джема вдигна глава и го погледна с тревога. Стършелът се бе обърнал към нея в профил и тя видя, че една вена на челото му бие като чук, с бързи, неравни удари. Джема се наведе напред и нежно сложи ръката си върху неговата.

— Стига толкова. Ужасно е дори да се разказва това. Той погледна нерешително ръката ѝ, поклати глава и продължи твърдо:

— Един ден аз срещнах пътуващ цирк. Нали помните Цирка, който гледахме преди няколко вечери. Този беше нещо подобно, но още по-груб. Разбира се, имаше и бой с бикове. Циркът бе спрял да ношува край шосето и аз се приближих до палатката за милостиня. А времето беше горещо, аз бях изтощен от глад и припаднах пред входа на палатката. В онези дни често ми се случваше внезапно да загубя съзнание като пансионерка със стегнат корсет. Артистите ме прибраха, Дадох ми коняк, нахраниха ме... и на другата сутрин... ми предложиха...

Отново последва мълчание.

— Те имаха нужда от гърбаво джудже или от някакъв друг изрод, когото момчета да замерват с кори от портокали и банани, който да ги размива... Нали видяхте клоуна онази вечер — и аз бях такъв за около две години. Научих се да изпълнявам номерата. Не бях достатъчно уродлив, но това поправиха лесно — сложиха ми изкуствена гърбица и се постараха да използват колкото може по-добре куция ми крак и тази ръка... А публиката там не е много взискателна. Попадне ли й живо същество, което може да изтезава тя е доволна. и палячовските дрехи допринасяха много. Лошото беше само, че боледувах често и тогава не можех да играя. Понякога собственикът, когато не беше в настроение, настояваше да изляза на арената по време на пристъпите на болестта, Предполагам, че публиката оставаше особено доволна в такива вечери. Веднъж, спомням си, припаднах от болки посред представлението... Когато се опомних, видях, че публиката се е събрала край мене — тя викаше, крещеше и ме замерваше с...

— Спрете! Не мога да понасям повече! За бога, стига!

Тя стана и запуши ушите си с ръце. Стършелът млъкна и я погледна — в очите на Джема блестяха сълзи.

— Дявол да го вземе! Какъв идиот съм аз! — прошепна той.

Тя прекоси стаята и застана до прозореца. Когато се обърна, Стършелът се беше подпрял отново на масата, покрил очите си с ръка. Той като че ли бе забравил за нейното присъствие. Джема седна до него, без да продума. След дълго мълчание тя каза бавно:

— Искам да ви задам един въпрос?

— Да? — отвърна той, без да помръдне.

— Защо не си прерязахте гърлото?

Той вдигна очи с дълбоко учудване.

— Не очаквах такъв въпрос от вас. А моята работа? Кой би я свършил вместо мене?

— Вашата работа?... Да, разбирам! Вие току-що казахте, че сте страхливец. Но щом сте преживели всичко това, без да се откажете от своята цел, вие сте най-смелият човек, който съм срещала.

Той отново закри очи и стисна горещо ръката ѝ. Обгърна ги мълчание, което сякаш нямаше да има край.

Изведнъж откъм градината прозвъня чист и ясен сопранов глас, който пееше куплети от булевардна френска песен.

Пиеро, ти танцувай, Пиеро, танцувай, мой беден Жано! Да живее безгрижната радост, тъй прекрасна е нашата младост! Ако плача, въздишам пред вас, ако тъжно лице имам аз, господо, туй е само за смях! Хахаха! Господа, туй е само за смях!

Още при първите думи на песента Стършелът изтегли ръката си и се отдръпна от Джема със сподавена въздишка.

— Да, това е Зита — каза той бавно — и нейните приятели офицери. Тя се опита да влезе тук онази вечер, преди да дойде Рикардо. Бих полудял, ако се бе докоснала до мене!

— Но тя не знае — възпротиви се Джема меко, — тя не предполага, че ви причинява болка.

Но Джема хвана ръката му и я стисна тъй силно, като че ли държеше човек, на когото правят операция. Когато песента спря и откъм градината се разнесе дружен смях и ръкопляскания, той вдигна очите си с израз на измъчено животно.

В градината отново избухна смях. Джема стана и отвори прозореца. Зита, метнала кокетно над косите си шарф със златиста бродерия, стоеше на градинската пътека. В ръката си бе вдигнала букетче теменужки, за което, изглежда, се състезаваха трима млади кавалерийски офицери.

— Мадам Рени! — извика Джема.

Лицето на Зита потъмня като буреносен облак.

— Мадам? — каза тя, като се обърна и погледна нагоре предизвикателно.

— Бихте ли помолили приятелите си да говорят малко по-тихо? Синьор Риварес никак не е добре.

Циганката захвърли теменужките на земята.

— Allez-vous-en¹ — каза тя, като се обърна рязко към учудените офицери. — Vous m'embetez, meyssieurs.²

Зита излезе бавно на улицата. Джема @затвопри прозореца.

— Отидоха си — каза тя на Стършела.

— Благодаря. Извинявайте, че ви обезпокоих.

— Това не е безпокойство.

Той веднага долови колебанието в гласа ѝ.

— Но — каза той. — Вие не довършихте изречението, синьора. В ума ви остана едно неизказано „но“.

— Щом надничате в главите на хората, не трябва да се обиждате от онова, което прочитате там. Разбира се, не е моя работа, но аз не мога да схвана...

— Моето отвращение от мадам Рени? То се появява само когато...

— Не, чудно ми е как можете да живеете с нея, щом изпитвате такава отвращение. Струва ми се, че това е обидно за нея като жена и като...

— Жена! — Той се изсмя грубо. — Вие я наричате жена? „Мадам“ — туй е само за смях!

— Това не е честно! — каза Джема. — Нямате право да говорите за нея така пред никого, а особено пред друга жена.

Той се обърна настрана и с широко отворени очи се загледа през прозореца в залязващото слънце. Джема спусна пердето и затвори капациите, за да не гледа той залеза. После седна до масата край другия прозорец и взе пак плетивото си.

— Искате ли да запаля лампата? — попита тя след малко.

Той поклати глава.

Когато притъмня съвсем и не се виждаше вече, Джема сви ръкоделието си и го прибра в кошницата. Известно време стоя със скръстени ръце и наблюдава мълчаливо неподвижната фигура на Стършела. Слабата вечерна светлина, която падаше на лицето му, сякаш смекчаваше твърдия му, невежлив и самонадеян израз и подчертаваше скръбните линии около устата. По незначителните пътища на мисълта тя изведнъж си

---

1 Вървете си!

2 Отегчавате ме, господа!

представи ясно каменния кръст, който баща ѝ бе издигнал в памет на Артур и надписа на кръста:

„Всичките ти бури и вълни са минали над мен“.

Един час измина в пълно мълчание. Най-после Джема стана и отиде тихо в другата стая. След малко се върна с лампа и спря за миг, като мислеше, че Стършелът е заспал. Но щом светлината огря лицето му, той се обърна.

— Направих ви чаша кафе — каза тя и остави лампата.

— Оставете го някъде за малко. Елате по-близо, моля ви. Той взе двете ѝ ръце в своите.

— Аз размислих — каза той. — Вие сте напълно права — животът ми се е заплел в ужасен възел. Но не забравяйте, че не всеки ден се среща жена, която можеш да... обичаш. А аз... аз бях потънал надълбоко. Аз се страхувам...

— Страхувате се...

— От тъмнината. Понякога не смея да остана сам нощем. Трябва да чувствавам до себе си живо същество, нещо устойчиво. Това е околната тъмнина, която... Не, не! Не това е истинският ад, а вътрешната тъмнина. Там няма нито сълзи, нито скърцане със зъби. Само мълчание... мълчание...

Очите му се разшириха. Джема стоеше неподвижно и едва дишаше, докато той заговори отново.

— Всичко това ви звучи като мистификация, нали? Вие не можете да го разберете — за щастие. Аз просто искам да кажа, че е напълно възможно да полудея, ако се опитам да живея съвсем сам... И не ме съдете много строго, ако можете. Аз все пак не съм такъв груб и жесток човек, за каквото може би ме смятате.

— Аз не бих могла да ви съдя — отговори Джема. — Не съм страдала колкото вас. Но и аз съм преживяла не малко... други неща. Аз мисля... сигурна съм, че ако от страх пред каквото и да е извършите нещо наистина жестоко, несправедливо или низко, после ще съжалявате. Колкото за останалото — ако вие не сте издържали само в едно, аз знам, че на ваше място бих пропаднала във всичко — бих проклела бога, бих умряла.

Той още държеше ръцете ѝ.

— Кажете ми — започна той много нежно, — извършили ли сте някога в живота си нещо наистина жестоко?

Тя не отговори, само главата ѝ се наклони малко надолу и две големи сълзи паднаха на ръката му.

— Кажете ми! — прошепна той горещо и още по-силно стисна ръцете ѝ. — Кажете ми! Аз ви разказах за всичките си страдания.

— Да... веднъж... много отдавна. И то на човека, когото обичах повече от всичко на света.

Ръцете на Стършела трепереха силно и продължаваха все така да стискат нейните.

— Той беше наш другар — продължи Джема — и аз повярвах в една клевета срещу него — в една обикновена нагла лъжа, измислена от полицията. Аз го ударих по лицето като предател. Той си отиде и се удави. А след два дни научих, че е бил напълно невинен. Може би този спомен е по-лош от който и да е от вашите. Бих отрязала дясната си ръка, за да поправа извършеното от нея.

Нещо стремително и опасно, нещо, което Джема не беше виждала по-рано, блесна в очите му. Той наведе неочаквано глава и целуна ръката ѝ.

Тя се отдръпна уплашено.

— Недейте! — извика тя умоляващо. — Моля ви се, не правете това никога вече! Вие ме оскърбявате!

— Не мислите ли, че и вие сте оскърбили човека, когото убихте?

— Човекът... когото убих... А, Чезаре идва най-последно! Аз... аз трябва да си отивам!

Когато Мартини влезе в стаята, свари Стършела да лежи сам, до него стоеше недокоснатата чаша с кафе, а той тихо, някак унило и равнодушно проклинаше, но това изглежда не го удовлетворяваше.

ДЕВЕТА ГЛАВА

Няколко дни по-късно Стършелът, все още доста бледен и като накуцваше повече от обикновено, влезе в читалнята на градската библиотека и поиска проповедите на кардинал Монтанели. Рикардо, който четеше на една съседна маса, вдигна глава. Той много обичаше Стършела, но не можеше да възприеме тази негова черта — странната му заядливост.

— Да не готвите нов удар срещу нещастния кардинал? — попита той малко раздражено.

— Драги ми приятелю, защо винаги приписвате на хората ллоши намерения? Това ссъвсем не е християнско. Аз готвя есе върху съвременната теология за нновия вестник.

— Какъв нов вестник? — намръщи се Рикардо.

Може би беше общоизвестно, че се очаква нов закон за печата и че опозицията се готвеше да изненада града с един радикален вестник. Но формално това все още бе тайна.

— „Вестник на мошениците“, разбира се, или „Църковен календар“.

— Ш-шт! Риварес, безпокоим другите читатели.

— Е, тогава гледайте си хирургията, ако тя е предметът на заниманията ви, а оставете теологията за мене. Аз нне ви се меся, когато оправяте счупени кости, макар че знам много повече от вас по този въпрос.

И Стършелът се наведе над своя том проповеди с напрегнато и съсредоточено лице. Един от библиотекарите се приближи до него.

— Синьор Риварес! Ако се не лъжа, вие сте били с експедицията на Дюпре при изследване притоците на Амазонка? Навярно бихте могли да ни помогнете. Една дама се интересува от записките на експедицията, а ние сме ги изпратили за подвързия.

— Какво иска да знае тя?

— Само в коя година е потеглила експедицията и кога е минала през Еквадор.

— Тръгна от Париж през есента на 1837, а мина през Кито¹ в април 1838. Три години прекарахме в Бразилия, после се спуснахме към Рио² и се върнахме в Париж през лятото на 1841. Интересува ли се дамата от датите на отделните открития?

— Не, само това, благодаря ви. Аз записах всичко. Бепо, занеси, моля ти се, това листче на синьора Бола. Още веднъж ви благодаря, синьор Риварес. Извинявайте за безпокойството.

Стършелът се облегна на гърба на стола и се намръщи озадачен. Защо ѝ бяха нужни тези дати? Когато минаха през Еквадор...

Джема се върна в къщи със справката в ръка. Април 1838 — Артур беше умрял през май 1833. Пет години...

Тя почна да се разхожда из стаята. Последните няколко нощи беше спала лошо и имаше тъмни сенки под очите.

Пет години... и „богат дом“? ... И „някой, на когото е вярвал, го измамил“... измамил го и той открил това...

Тя се спря и стисна с ръце главата си. О, това е безумие, не може да бъде, недопустимо е...

И все пак те съвсем внимателно претърсиха пристанището.

Пет години... Той е „нямал още двадесет и една година“, когато пияният матрос... Тогава — трябва да е бил деветнадесетгодишен, когато е избягал от къщи. Нали сам го каза: „Година и половина“... И откъде има тези сини очи и тези нервни, неспокойни пръсти? И защо е така озлобен срещу Монтанели? Пет години... пет години...

Да знаеше само, че се е удавил... да беше видяла тялото, сигурно старата рана би престанала да боли, старият спомен не би я ужасявал. Може би след още двадесет години тя би свикнала да гледа на миналото, без да потръпва.

Цялата ѝ младост бе отровена от мисълта за онова, което бе извършила. Упорито, ден след ден, година след година тя се

---

1 Кито — столицата на Еквадор.

2 Рио — Рио де Жанейро.

Тя винаги се беше борила срещу демона на разкаянието. Винаги си втълпяваше, че в бъдещето е смисълът на живота ѝ. Винаги затваряше очите и ушите си срещу преследващия я призрак на миналото. И ден след ден, година след година образът на отнесения в морето удавник не я оставяше, а в сърцето ѝ се надигаше мъчителният

вик, който тя не можеше да заглуши: „Аз убих Артур! Артур е мъртъв!“ Понякога ѝ се струваше, че товарът не е по силите ѝ.

Сега Джема би дала половината от живота си да ѝ върнат това бреме. Ако беше го убила... то мъката за извършеното ѝ беше позната. Тя твърде дълго я беше понасяла, за да се превие под тежестта ѝ сега. Но ако го бе тласнала не във водата, а... Тя седна и покри с ръце очите си. Целият ѝ живот беше помрачен заради него, за това, че той бе мъртъв. О, само дано не беше му донесла нещо по-лошо от смъртта.

Бавно и безмилостно Джема проследи стъпка по стъпка целия ад на неговия минал живот. И всичко беше така ярко, сякаш самата тя го бе почувствувала и видяла — безпомощното гърчене на голата душа, гаврата, по-страшна от смъртта, ужасът на самотата, бавната, мъчителна, жестока агония. Да, всичко беше така ярко, сякаш самата тя бе стояла до него в | мръсната индианска колиба, бе страдала с него в сребърните мини, в кафеените плантации, в ужасния пътуващ цирк...

Циркът... Не, тя трябваше да се откъсне поне от това видение. Да стоиш и мислиш за него беше достатъчно, за да загубиш разсъдък си.

Тя отвори едно малко чекмедже на писмената си маса. Там пазеше няколко дребни неща, които нямаше сърце да унищожи. Джема не събираше сантиментални спомени и запазването на тези дреболии беше отстъпка пред една нейна слабост, която тя настойчиво подтискаше. Много рядко си позволяваше да отвори това чекмедже.

Сега тя извади всички — едно по едно, — първото писмо на Джовани до нея, цветята, които бяха стояли в мъртвата му ръка, къдрица от косите на детето ѝ, увехнал лист от гроба на баща ѝ. В дъното на чекмеджето имаше едно малко портретче на Артур от десетгодишната му възраст — единствената му запазена снимка.

Джема седна с портретчето в ръце и загледа хубавата детска главичка, докато пред нея израсна образът на истинския Артур. Колко ясно виждаше тя всяка подробност! Нежното очертание на устните, големите, искрени очи, ангелската чистота на израза — всичко беше отпечатано в паметта ѝ, като че бе умрял вчера. Очите ѝ бавно се изпълниха със заслепяващи сълзи и тя престана да вижда портрета.

Как можа да си представи такова нещо! Светотатство беше дори в мислите си да свърже този светъл далечен образ с калните низини на живота. Боговете, изглежда, поне малко са го обичали и са му

позволили да умре млад! Хиляди пъти по-добре е да изчезне в небитието, отколкото да живее, за да се превърне в Стършела, с неговите безукорни вратовръзки и съмнителни духовитости, с язвителния му език и с неговата балерина! Не, не! Това беше ужасна и безсмислена фантазия. Тя бе изтерзала сърцето си с глупави приумици. Артур е мъртъв.

— Мога ли да вляза — попита от вратата един мек глас. Джема така се стресна, че изтърва портретчето. Стършелът прекоси стаята, куцайки, вдигна го и ѝ го подаде.

— Как ме изплашихте! — каза тя.

— Много съжалявам! Може би преча?

— Не. Преглеждах някои стари работи.

Тя се поколеба за миг, после му подаде портретчето.

— Какво ще кажете за тази главичка?

Докато той разглеждаше портретчето, тя го наблюдаваше така, като че ли животът ѝ зависеше от израза на лицето му — но то говореше само за отрицателно и критично отношение.

— Поставете ми мъчна задача — каза той. — Портретът е избледнял, а винаги е трудно да разчетеш детското лице. Но струва ми се, че това дете би станало нещастен човек и най-разумно би било изобщо да не пораства.

— Защо?

— Вижте линията на долната устна. Т-тя издава натура, която чувства болката като болка и неправдата като неправда. А в света няма място за такива хора. Нужни са хора, които не мислят за нищо освен за работата си.

— Не намирате ли прилика с някого, когото познавате?

Стършелът се вгледа по-отблизо в портретчето.

— Да. Колко странно! Да, разбира се. Много прилича.

— На кого?

— На кардинал Монтаннели. Кой знае, може би безукорният отец има племенник? Кое е детето, ако мога да попитам?

— Това е детски портрет на моя приятел, за когото ви разказах неотдавна...

— Този, когото убихте? Джема неволно отстъпи. Как леко, как жестоко изговаряше той ужасната дума!

— Да, когото убих... ако той наистина е мъртъв.

— Ако?

Тя не сваляше очи от лицето му.

— Понякога съм се съмнявала — каза тя. — Трупът му не бе открит. Възможно е той да е избягал от къщи като вас и да е отишъл в Южна Америка.

— Да се надяваме, че не е постъпил така. На вас ще ви бъде тежко да живеете с такъв спомен.

— някога участвах в не едно сражение и сигурно съм изпратил доста хора в царството на сенките, но ако на съвестта ми тежеше поне едно живо същество, изпратено от мен в Южна Америка, щях да загубя съня си...

— Значи вие мислите — прекъсна го тя, като склучи ръцете си и дойде по-близо до него, — че ако той не бе се удавил... ако, беше преживял онова, което сте преживели вие... не би се върнал, не би се откъснал от миналото? Вярвате, че той никога не би забравил? А нима за мене беше леко? Вижте!

Тя отметна гъстата коса от челото си. Между черните къдри минаваше широка бяла ивица.

Настъпи продължително мълчание.

— Аз мисля — бавно каза Стършелът, — че е по-добре мъртвите да си останат мъртви. Трудно се забравят някои неща. И ако бях на мястото на вашия мъртъв приятел, аз щях да си остана мъртъв. Духът е противно нещо.

Тя прибра портретчето в чекмеджето и заключи писалището.

— Жестока философия — каза тя. — А сега да поговорим за нещо друго.

— Дойдох за малък делови разговор с вас, ако разрешите — поверителен разговор във връзка с един мой план. Тя приближи стола до масата и седна.

— Какво мислите относно проектирания закон за печата — започна той и сега в говора му нямаше и следа от обикновеното заекване.

— Какво мисля? Мисля, че ползата от него ще бъде малка, но все пак по-добре е да имаш половин хляб, отколкото никак.

— Безспорно. А вие смятате ли да работите в един от новите вестници, които нашите добри приятели тук се готвят да издават?

— Да, мислех такова нещо. Около започването на нов вестник винаги има много техническа работа — уреждане на отпечатването, разпространението и...

— Докога ще пропилявате умствените си способности по такъв начин?

— Защо да ги „пропилявам“?

— Защото ги пропилявате. Вие знаете много добре, че имате повече ум в главата си, отколкото голяма част от мъжете, с които работите, и въпреки това им позволявате да ви превърнат в обикновен изпълнител и момче за всичко. Сравнени с вас по ум, Грасини и Гали са просто ученици. И все пак вие седите и преглеждате коректурите им като печатарски чирак.

— Преди всичко аз не използвам цялото си време за преглеждане на коректури, а освен това струва ми се, че преувеличавате умствените ми способности. Те съвсем не са тъй блестящи, както си мислите.

— Аз съвсем не мисля, че са блестящи — отговори той тихо, — но вие имате положителен здрав разум, което е много по-важно. На извънредно скучните заседания на комитета винаги вие посочвате уязвимите места в разсъжденията на всички.

— Не сте справедлив към другите. Мартини например мисли много логично, а няма никакво съмнение и в способностите на Фабрици и Лега. А Грасини има по-солидни познания по икономическата статистика на Италия от който и да е чиновник в страната.

— Е, това още не е много. Но да оставим настрана други те и техните способности. Все пак факт е, че вие с възможностите, които имате, бихте могли да вършите по-важна работа, и да изпълнявате по-отговорна длъжност, отколкото досега.

— Аз съм напълно доволна от положението си. Може би моята работа не е много ценна, но всички вършим онова, което можем.

— Синьора Бола, излишно е вече ние двамата да си правим комплименти и да скромничим. Кажете ми честно — не разбирате ли, че вие използвате силите си за работа, която хора, с по-малки способности от вашите биха вършили също така добре?

— Щом настоявате толкова за отговор, ще ви кажа: да, до известна степен.

— Тогава защо оставяте това да продължава? Не последва отговор.

— Защо оставяте това да продължава?

— Защото... не мога да го променя.

— Защо?

Тя го погледна с укор.

— Не е учтиво... не е честно да настоявате така.

— И все пак ще ми кажете защо.

— Е, добре — защото животът ми е разбит и сега аз нямам сили да започна нещо значително. Годна съм само да бъда товарен кон в революционното движение, да върша черната работа на партията. Нея поне изпълнявам добросъвестно, й нали все някой трябва да я върши!

— Да, разбира се, но не винаги един и същ човек!

— Това е почти единственото, за което съм годна сега. Той я погледна с притворени, непроницаеми очи. Джема вдигна глава.

— Ние се връщаме на старата тема, а уж щяхме да водим делови разговор. Уверявам ви, съвсем безполезно е да ми говорите за онова, което съм могла да свърша. Вече е твърде късно. Но може би ще мога да ви помогна в обмислянето на вашия план. Какъв е той?

— Вие първо заявявате, че е безполезно да ви правя каквото и да е предложение, а после питате какво е моето предложение. Нужна ми е вашата помощ не само в обмислянето, но и в изпълнението на моя план.

— Нека го чуя първо, а след това ще разискваме.

— Кажете ми най-напред, знаете ли нещо за въстанието, което се подготвя във Венеция?

— След амнистията не се говори за нищо друго освен за подготовка на въстания и заговори на санфедистите. Но аз се отнасям скептично както към едните, така и към другите слухове.

— Аз също — в повечето случаи. Но става дума за наистина сериозно подготвяно въстание на цяла провинция срещу австрийците. Много млади хора от Папската област и особено от четирите легатства² се готвят тайно да преминат границата и да се присъединят към въстаниците като доброволци. А от моите приятели в Романия научих...

— Кажете ми — прекъсна го тя, — сигурен ли сте, че може да се вярва на тези ваши приятели?

— Напълно. Аз ги познавам лично, работил съм с тях.

— Искате да кажете, че те са членове на организацията, към която принадлежите и вие? Простете за недоверието ми, но аз винаги се съмнявам малко в точността на сведенията, които се получават от тайните организации. Струва ми се, че навикът...

— Кой ви каза, че членувам в някаква „организация“? — прекъсна я той рязко.

— Никой. Досетих се.

— А! — Стършелът се отпусна на стола си и погледна Джема намръщено. — Винаги ли се досещате за личните работи на хората? — попита той след малко.

— Много често. Аз съм доста наблюдателна и имам навика

—

1 Венеция — на времето независима република в североизточната част на Италия. В 1815 година тя била поставена под австрийски контрол.

2 Четирите легатства — провинции в Папската област, управлявани от назначени от папата лица, наречени „легати“.

да съпоставям нещата. Казвам ви това, за да внимавате, когато не искате да узная нещо.

— Нямам нищо против да знаете каквото и да било, стига да го запазите само за себе си. Предполагам, че не сте...

Джема го погледна малко обидено и учудено.

— Този въпрос е съвсем излишен! — каза тя.

— Сигурен съм, че не бихте казали нищо на външни хора но помислих, че може би на членовете на вашата партия...

— Партията се занимава с факти, а не с моите лични наблюдения и хрумвания. Разбира се, никога не съм споменала за това на никого.

— Надявам се... не бива да се обиждате от моята откровеност, защото вие започнахте този разговор — надява се, че не към „Ножовете“.

— Благодаря ви. А не сте ли отгатнали и към коя организация принадлежа?

— Защо се надявате?

— Защото сте годен за нещо по-добро.

— Ние всички сме годни за по-добри неща от тези, които вършим. Връщам ви вашия отговор. Аз обаче не членувам в „Ножовете“, а в „Червените пояси“. Там има по-здрави хора, които се отнасят по-сериозно към делото си.

— Под „делото“ разбирате убийства?

— И това между другото. Ножът понякога е много полезен но само ако зад него има добре организирана пропаганда. Точно това не одобрявам в другата организация. Те мислят, че ножът може да оправи всичко, а това е погрешно. Той може, направи много, но не всичко.

— Наистина ли мислите, че изобщо може да направи нещо?

Той я погледна учудено.

— Разбира се — продължи тя, — в момента ножът може да отстрани затрудненията, предизвикани от присъствието някой опитен шпионин или неудобен чиновник, но дали мястото на отстранените не създава по-късно нови, по-големи затруднения — е друг въпрос. Това ми напомня притчата за изметената и подредена къща и седемте дявола¹. Всяко убийство озлобява още повече полицията и привиква хората към насилие и жестокост, а в резултат положението може да се окаже по-лошо, отколкото е било.

— Какво, мислите, ще стане, когато дойде революцията? Не предполагате ли, че тогава народът трябва да привикне с насилието? Войната си е война.

— Да, но откритата революция е друго нещо. Тя е само момент от живота на народа, тя е цената, с която заплащаме целия наш прогрес. Няма съмнение, че тогава ще станат страшни работи — те са неизбежни при всяка революция. Но те ще бъдат изолирани факти — изключителни явления в един изключителен момент. А ужасното в необузданата употреба на ножовете е, че това става навик. Хората започват да гледат на насилието като на нещо ежедневно и у тях се притъпява чувството за светостта на човешкия живот. Не съм била дълго време в Романия, но колкото и малко да познавам хората там, имам впечатление, че те са свикнали или свикват с насилието.

— Но дори това е за предпочитане пред навика да слушаш и да се покоряваш.

— Не съм съгласна. Всички подобни навици са лоши и робски, а в този освен това има и свирепост. Разбира се, ако смятате, че целта на революционера е просто да изтръгне някои определени отстъпки от

правителството, тогава тайната организация и ножът трябва да ви се струват най-подходящите оръжия, тъй като правителствата от нищо друго не се плашат толкова. Но ако мислите, както мисля аз, че да се принуди правителството да отстъпи в нещо още не е цел, а само средство за постигане на целта и че всъщност ние трябва да променим отношението на човек към човека, тогава трябва да пристъпите към работата по друг начин. Като научите простите хора да гледат кръв, няма да ги накарате да ценят по-високо човешкия живот.

— А религията?

— Не ви разбирам. Той се усмихна.

Според библейската приказка един човек измел къщата си, за да прогони дявола.

но дяволът се върнал отново със седем други дяволи и се настанил в почистената къща.

— Струва ми се, че ние виждаме корена на злото на различни места. Вие го търсите в недооценяване стойността на човешкия живот.

— По-скоро в светостта на човека.

— Кажете го, както искате. За мене основната причина за объркването и грешките ни се крие в болестта на ума, наречена религия.

— Имате ли предвид определена религия?

— Не, това е само въпрос на външни признаци. Болестта всъщност е в състоянието на ума — в неестественото желание да си създадеш идол и да му се покланяш, да коленичиш пред него и да го боготвориш. Малко значение има дали това нещо е Исус, Буда или дървото тамтам¹. Вие, разбира се, не сте съгласна с мене. Може да сте атеист, агностик или каквото и да е друго, но аз от пет ярда ще усетя религиозното ви предразположение. Но няма смисъл да спорим върху това. Вие обаче грешите, като мислите, че аз виждам в употребата на ножа просто средство за отстраняване на неудобни лица. Да, средство, и според мене най-доброто, само че за подкопаване престижа на църквата и още, за да се научат хората да гледат на духовниците като на обикновени гадина.

— И като постигнете това, като пробудите зверското у човека и го обърнете срещу църквата, тогава...

— Тогава ще съм извършил работата, в която е смисълът на моя живот.

— За тази работа ли ми говорихте онзи ден?

— Да, именно за нея.

Джема потрепера и се обърна.

— Разочаровах ли ви? каза той, като я погледна усмихнат.

— Не, не точно разочарование, мисля, че... малко... се боя, от вас.

След миг тя го погледна и каза с обикновения си деловит тон:

— Това е безплоден разговор. Нашите гледища се различават твърде много. Колкото за мене, аз вярвам в

—

1 Дървото тамтам — свещено дърво за някои негърски племена.

пропагандата — пропаганда и пак пропаганда, а когато настъпи часът — открито въстание.

— Тогава нека се върнем към моя план. Той е във връзка с пропагандата и още повече с въстанието.

— Да?

— Както ви казах, много доброволци от Романия ще се присъединят към венецианците. Още не знаем кога ще избухне въстанието — може би не по-рано от есента или зимата. Но доброволците в Апенините трябва да бъдат въоръжени и готови да тръгнат към равнините, щом ги повикат. Заех се да им доставя оръжие и боеприпаси в Папската област...

— Почакайте за момент. Как можете да работите с тези хора? Всички революционери в Ломбардия и Венеция поддържат новия папа. Те ръка за ръка с прогресивното движение в църквата подкрепят либералните реформи. Как е възможно един непримирим антиклерикал като вас да се разбира с тях?

Стършелът вдигна рамене.

— Какво ме засяга, че те обичат да се забавляват с парцалени кукли, щом си вършат работата! Разбира се, папата ще бъде тяхно знаме. Но това не ме интересува, стига да върви подготовката на въстанието. Всяка пръчка е добра за кучето и всеки повик за борба може да вдигне народа на крак срещу австрийците.

— Какво искате аз да направя?

— Главно, да ми помогнете да прехвърлим оръжието през границата.

— Как бих могла?

— Вие можете да направите това по-добре от всеки друг. Смятам да закупя оръжието в Англия и ще има доста големи трудности по пренасянето му. Невъзможно е да се достави през пристанищата в Папската област .-Ще трябва да се донесе в Тоскана и след това да се прехвърли през Апенините.

— В такъв случай ще трябва да се преминават две граници вместо една.

— Да, но другият път е безнадежден. Не може да се прекара голям контрабанден товар през нетърговско пристанище, вие знаете, че в Чивита Векиа¹ не влизат повече от три

---

¹ Чивита Векиа — главното морско пристанище на Папската област на западния бряг на Италия.

гребни лодки и някоя рибарска гемия. Ако товарът ни стигне до Тоскана, аз мога да се справя с прехвърлянето му в Папската област. Моите хора познават всяка планинска пътека, а, имаме и достатъчно скривалища. Товарът трябва да пристигне по море до Ливорно и това е главната трудност. Аз нямам връзки с контрабандистите там, но вярвам, че вие имате.

— Оставете ме да помисля пет минути.

Джема се наведе напред, сложи лакът на коляното си подпря брадичката си с ръка. След няколкоминутно мълчание тя вдигна очи.

— Може би ще успея да ви помогна в това отношение — каза тя, — но преди да преминем нататък, искам да ви задам един въпрос. Можете ли да ми дадете дума, че тази работа не е свързана с убийства или с каквото и да е насилие?

— Разбира се. За това не е нужно и да се говори. Не бих ви молил да участвувате в нещо, което знам; че не одобрявате.

— Кога трябва да ви дам окончателния си отговор?

— Нямаме много време за губене, но ще ви оставя да размислите няколко дни.

— Свободен ли сте в събота вечерта?

— Чакайте да видя... днес е четвъртък... да.

— Добре, елате тогава. Аз ще обмисля въпроса и ще ви съобщя окончателното си решение.

Следния неделен ден Джема изпрати съобщение в комитета на флорентинската организация на партията, че смята да се заеме със специална работа от политически характер, която ще ѝ попречи за няколко месеца да изпълнява възложените ѝ задачи.

Съобщението събуди известно учудване, но никой от Комитета не възрази. Джема беше позната в партията от няколко години като човек, на когото може да се вярва, и членовете на комитета решиха, че щом синьора Бола предприема неочаквана стъпка, тя сигурно има основателни причини за това.

На Мартини тя каза откровено, че се е заела да помогне на Стършелата в една „гранична работа“. Беше си запазила правото да каже само толкова на своя стар приятел, за да не би между тях да възникнат недоразумения, да се породи съмнение и чувство, че има нещо тайнствено. Струваше ѝ се, че му дължи това доказателство за доверието си в него. Мартини не отговори нищо, когато Джема му каза, но тя видя, че тази новина го нарани дълбоко, макар че не разбираше защо.

Те бяха седнали на терасата у Джема и гледаха над червените покриви към Фиезоле. След дълго мълчание Мартини стана и започна да се разхожда нагоре-надолу с ръце в джобовете, като свиреше с уста, което бе сигурен признак, че се вълнува. Джема го наблюдава известно време.

— Чезаре, вие се тревожите за тази работа — каза тя най-последно. — Много съжалявам, че я приемате с такова безпокойство, но не можех да не реша така, както намирам, че е правилно.

— Не се тревожа за работата — отговори той мрачно. — Не знам дори каква е, но предполагам, че няма нищо лошо, щом сте се съгласили да се заемете с нея. Аз обаче нямам доверие в този човек.

— Струва ми се, че вие не го разбирате. Аз също не го разбирах, докато не го опознах повече. Той съвсем не е съвършен, но е много по-добър, отколкото мислите.

— Възможно е.

Мартини отново започна да се разхожда мълчаливо и изведнъж спря пред Джема.

— Джема, откажете се! Откажете се, докато не е много късно! Не оставяйте този човек да ви уплете в неща, за които после ще съжалявате.

— Чезаре — каза тя меко, — вие не мислите какво говорите, Никой в нищо не ме уплита. Аз взех това решение по собствена воля, след като сама обмислих добре всичко. Знам, че не обичате Риварес, но сега ние говорим за политическа Работа, а не за личности.

— Мадона! Откажете се! Този човек е опасен, той е потаен, безскрупулен... и е влюбен във вас! Джема се отдръпна.

— Чезаре, откъде ви дойде на ум такова нещо?

— Той е влюбен във вас — повтори Мартини. — Пазете се от него, мадона!

— Мили Чезаре, не мога да направя това и не мога да ви обясня защо. Ние сме свързани... не по наше желание и наша воля.

— Щом сте свързани, няма защо да се говори повече каза Мартини унило.

Той си тръгна, като се извини, че е зает, а скита с часове из калните улици. Тази вечер светът му изглеждаше много мрачен. Едно съкровище имаше той, а ето че дойде този човек и му го отне.

ДЕСЕТА ГЛАВА

Към средата на февруари Стършелът отиде в Ливорно. Джема го беше свързала там с един млад англичанин, параходен агент с либерални възгледи, с когото тя и мъжът ѝ се бяха запознали в Англия. Той беше правил вече няколко пъти малки услуги на флорентинските радикали — заемал им бе пари, за да посрещнат непредвидени разходи, разрешавал бе да използват адреса на кантората му за партийни писма и пратки, Но това винаги ставаше с посредничеството на Джема, от приятелски чувства към нея! Следователно според партийната етика тя имаше право да използва тази връзка, както намери за добре. Но въпросът беше, дали сега ще могат да се възползват от нея. Да получиш писма от Сицилия на адреса на един симпатизиращ приятел или да скриеш документи в касата на кантората му? беше едно, а да искаш от него да пренесе контрабанда през границата огнестрелно оръжие — съвсем друго. Джема почти не се надяваше, че той ще се съгласи.

— Все пак можете да се опитате — беше казала тя на Стършела, — но не вярвам да излезе нещо. Ако отидете при Бейли с моята препоръка и му поискате петстотин скуди¹, не се съмнявам, че ще ви ги даде веднага, той е много щедър. Може би лесно ще се съгласи да ви услужи с паспорта си или да укрие в зимника си някой беглец. Но ако му заговорите за пушки, той навярно ще се втреци и ще помисли, че и двамата сме се побъркали.

— Но може би ще ми даде някаква идея или ще ме запознае с един-двама матроси — беше ѝ отговорил Стършелът. — Във всеки случай заслужава да се опита.

Един ден в края на месеца той се появи в кабинета ѝ, облечен по-небрежно от обикновено, и по лицето му Джема разбра веднага, че носи добри новини.

— Е, най-после! Вече бях започнала да мисля, че нещо ви се е случило.

— Сметнах, че е по-безопасно да не ви пиша, а не можех да се върна по-рано.

— Сега ли пристигнахте?

— Да, идвам право от дилижанса. Отбих се да ви кажа, че работата се нареди.

— Нима искате да кажете, че Бейли се съгласи да помогне?

— Нещо повече, той поема цялата работа — опаковка, пренасяне — всичко. Пушките ще бъдат скрити в бали със стока и ще дойдат направо от Англия. Неговият съдружник и близък приятел, Уилямс, се съгласи да се погрижи за изпращането на оръжието от Саутхемптън, а Бейли ще го прекара през митницата в Ливорно. Затова се забавих толкова много. Уилямс тръгваше за Саутхемптън и аз го придружих до Генуа.

— За да поговорите по пътя върху подробностите?

— Да, когато не се чувствахъв съвсем зле от морската болест.

— Нима сте лош моряк? — попита бързо тя, като си спомни как Артур беше страдал от морска болест, когато веднъж баща ѝ ги заведе на разходка в морето.

— Едва ли ще се намери по-лош, макар че съм пътувал доста по море. Но все пак, докато товареха в Генуа, успяхме да поговорим. Мисля, че познавате Уилямс. Той е чуден, умен

---

1 кУди — италиански сребърни монети.

момък и заслужава пълно доверие; Бейли — също. Те двамата умеят да държат езика зад зъбите си.

— Все пак, струва ми се, че Бейли се излага на голяма опасност, като се заема с тази работа.

— Същото му казах и аз, но той само погледна мрачно и отговори: „Какво ви засяга това?“ Такъв отговор напълно му подхожда. Ако срещнех Бейли в Тимбукту¹, щях да го спра и да му кажа: „Добро утро, англичанино“.

— Още не мога да проумея как успяхте да ги убедите! Особено Уилямс — на него аз съвсем не разчитах.

— Да, отначало той упорито се противопоставяше, но не от страх, а защото всичко това му се струвало „неделово“. Но не мина много време и успях да го склоня. Сега да пристъпим към подробностите.

Когато Стършелът стигна до квартирата си, слънцето беше залязло и цъфналата японска дюля, провиснала над градинския зид, изглеждаше черна при гаснещата светлина. Той откъсна няколко клонки и влезе в къщата. Като отвори вратата на кабинета, от стола в ъгъла скоочи Зита и изтича към него.

— Феличе! Струваше ми се, че никога няма да се върнеш! Първата му мисъл беше да я попита строго какво търси в неговия кабинет. Но после си спомни, че не беше я виждал от три седмици, протегна ръка и каза някак сухо:

— Добър вечер, Зита. Как си?

Тя вдигна глава, като очакваше, че ще я целуне, но Стършелът мина край нея, сякаш не беше забелязал нищо, и взе една ваза, за да сложи клонките. В следния миг вратата се разтвори широко, в стаята влетя кучето и затанцува радостно около него, като лаеше и скимтеше от удоволствие. Той остави цветята и се наведе да погали кучето.

— Здравей, Шайтан! Как си, приятелю? Аз съм, дойдох си Дай си лапата като възпитано куче!

Лицето на Зита доби сърдит и мрачен вид.

1 Тимбукту — търговски град в Африка, на границата между Сахара и Судан.

— Ще отидем ли да вечеряме? — попита студено тя. — Ти писа, че ще се върнеш днес и аз поръчах вечеря у дома.

Стършелът бързо се обърна.

— много съжалявам. Не трябваше да ме чакаш. Ще се преоблека и ще дойда веднага. М-моля ти се, сложи във вода тези клончета.

Когато Стършелът влезе в трапезарията на Зита, тя стоеше пред огледалото и забождаше едно от клончетата на роклята си. Тя изглежда, беше решила да бъде добра и се приближи до него с няколко розови цветчета в ръка.

— За тебе са. Чакай да те закича.

Докато вечеряха, Стършелът се стараеше да бъде любезен и непрекъснато говореше за дребни неща, а Зита му отвърщаше с ласкава усмивка. Очевидната ѝ радост от завръщането му някак го смути. Той беше свикнал с мисълта, че тя има свой, различен от

неговия живот, сред свои близки приятели, и никога не бе му идвало на ум, че може да ѝ липсва. И все пак навярно ѝ е било мъчно, щом е тъй радостна сега.

— Да пием кафето на терасата, тази вечер е топло — каза тя.

— Добре. Да взема ли китарата ти? Може би ще попееш. Тя поруменя от удоволствие. Той бе взискателен по отношение на музиката и рядко я караше да пее.

На терасата покрай стените имаше широка дървена пейка. Стършелът избра един ъгъл, откъдето се откриваше хубава гледка към хълмовете, а Зита седна на ниската стена, облегна се на една колона и опря краката си на пейката. Тя не се вълнуваше особено от пейзажа и предпочиташе да гледа Стършела.

— Дай ми една цигара — каза тя. — Не съм пушила нито веднъж, откакто замина.

— Чудесна идея! Една цигара и бблаженството ще бъде пълно.

Зита се наведе към него и го погледна сериозно.

— Наистина ли си щастлив? Стършелът вдигна вежди.

— Да, защо не? Нахраних се добре, пред мене е една от най-красивите гледки в Европа, а сега ще пия кафе и ще слушам унгарска народна песен. Съвестта ми е чиста, храносмилането ми е добро. Какво повече може да желае човек?

— Знам, че искаш още едно нещо. — Какво?

— Това! Тя хвърли една малка картонена кутийка в ръцете му.

— Захаросани бадеми! — защо не ми каза, преди да запуша? — укори я той.

— Ех, какво си бебе! Ще ги изядеш, след като си изпушиш цигарата. А, и кафето пристига.

Стършелът сърбаше кафето си и ядеше захаросани бадеми тъй съсредоточено и с такова удоволствие, с каквото котката яде каймак.

— Колко е хубаво да пиеш иистинско кафе след глупавото ппитие, което поднасят в Ливорно — каза той меко и провлечено.

— Ето една много важна причина да си останеш вече в къщи.

— Няма да бъде за дълго — утре заминавам пак. Усмивката изчезна от лицето на Зита.

— Утре? Защо? Къде ще отиваш?

— На две-три мместа по работа.

Джема и Стършелът бяха решили, че той трябва да отиде лично в Апенините, за да уреди с контрабандистите от граничната зона пренасянето на оръжието. Преминаването през границата на Папската област беше свързано със сериозна опасност за него, но то беше необходимо за успеха на делото.

— Винаги работа! — въздъхна тихичко Зита, после попита високо:

— Дълго ли ще отсъствуваш?

— Не, вероятно само две или три седмици.

— Предполагам, че е по онази работа? — запита тя рязко.

— По онази работа?

— Да, по работата, с която се мъчиш да си счупиш главатар вечната ти политика.

— Има нещо общо с пполитиката. Зита захвърли цигарата си.

— Лъжеш ме — каза тя. — Знам, че там, където отиваш, е опасно за тебе.

— Аз отивам пправо в ада — отговори той апатично. — Да нямаш ттам случайно някои приятели, на които искаш да изпратиш този бръшлян? Във всеки случай не е ннужно да смъкваш целия.

Зита беше откъснала гневно една шепа листа от бръшляна, който се увиваше около колоната, и сега ги захвърли ядосано.

— Там, където отиваш, е опасно — повтори тя, — а дори не искаш да си признаеш честно! Мислиш, че с мене можеш само да се шегуваш и да си играеш? Сигурно ще те обесят някой ден, без дори да си казал „сбогом“. Вечно Политика, политика — дотегна ми тази политика!

— С-също и на мене — каза Стършелът, като се прозя лениво — и затова да говорим за нещо друго, ако, разбира се, не искаш да попееш.

— Добре, подай ми китарата. Какво да изпея?

— Баладата за изгубения кон — ти я пееш толкова хубаво. Зита запя старата унгарска балада за човека, който, като загубил първо коня си, след това дома и най-последно любимата си, се утешавал с мисълта, че „на бойното поле край Мохач1 се загубили повече“. Това беше една от песните, които Стършелът особено много обичаше. Мъжествената и трагична мелодия и покъртителната сила на припева го трогваха повече от най-нежната музика.

Гласът на Зита беше чудесен тази вечер. Мелодията се лееше от устните ѝ силна и чиста, изпълнена със странна жажда за живот. Тя би пяла лошо италиански или славянски песни, а немски — още по-лошо. Но унгарски народни песни Зита пееше прекрасно.

Стършелът слушаше с разширени очи и полуотворена уста — никога не беше я чувал да пее така хубаво. Като стигна До последния куплет на песента, гласът на Зита внезапно затрептя.

„Е, нищо! Повече загубиха...“

—

1 Мохач — град в Унгария.

Песента пресекна. Зита се разплака и скри лице в листата) на бръшляна. — Зита! Стършелът стана и взе китарата от ръката ѝ.

— Какво има?

Тя се тресеше от плач и закриваше лицето си с ръце. Той докосна ръката ѝ.

— Какво има, кажи ми — каза той нежно.

— Остави ме! — изхлипа тя и се отдръпна. — Остави ме! Стършелът се върна на мястото си и почака, докато тя се успокои. Изведнъж той почувствува ръцете ѝ около врата си. Зита бе коленичила до него.

— Феличе, не отивай! Не заминавай!

— За това ще поговорим после — каза той и внимателно се освободи от ръцете ѝ. — Кажи ми първо какво те разстрои така. Страхуваш ли се от нещо?

Тя поклати глава мълчаливо.

— Оскърбих ли те с нещо?

— Не.

Зита сложи ръка на шията му.

— Тогава — какво?

— Ще те убият — прошепна тя най-после. — Онзи ден чух един от тези, които идват тук, да казва, че ще пострадаш, а когато те питам за това, ти винаги ми се смееш.

— Мое мило дете — каза Стършелът, след като помълча, учуден, — защо си си втълпила такава мисъл? Ти преувеличаваш опасността. Твърде е възможно някой ден да ме убият — това е обикновен край за революционера. Но няма, причини да се предполага, че ще ме убият тъкмо сега. Аз не рискувам повече от другите.

— От другите? Какво са за мене другите? Ако ме обичаше, ти нямаше да изчезваш така; не би ме оставял да лежа будна по цели нощи и да мисля не си ли арестуван или да сънувам, че си мъртъв, ако заспя. Ти се грижиш за това куче повече, отколкото за мене.

Стършелът стана бавно и отиде на другия край на терасата. Той не бе подготвен за такава сцена и не знаеше какво да отговори. Да, Джема имаше право. Животът му се бе заплел така, че трудно можеше да го разплете.

— Седни и нека поприказваме спокойно — каза той, като се върна отново при Зита. — Струва ми се, че между нас има недоразумение. Аз, разбира се, не бих се смял, ако знаех, че говориш сериозно. Опитай се да ми кажеш ясно какво те тревожи и ако наистина има недоразумение, ще се помъчим да го отстраним.

— Всичко е ясно. Виждам, че не даваш пет пари за мене.

— Мило дете, най-добре ще е да бъдем съвсем откровени един към друг. Винаги съм се старал да бъда честен в отношението си към тебе и мисля, че никога не съм те лъгал, колкото се отнася до...

— О, да, бил си достатъчно честен. Ти никога дори не си се опитвал да видиш в мене нещо повече от една проститутка, евтино украшение, което много други мъже са притежавали преди тебе...

— Престани, Зита! Не съм мислил така за нито едно живо същество.

— Ти никога не си ме обичал — настояваше мрачно тя.

— Да, никога не съм те обичал. Изслушай ме и не мисли лошо за мен.

— Кой каза, че мисля лошо за тебе. Аз...

— Почакай. Ето какво искам да ти кажа. Аз не вярвам в общоприетия морал и не го уважавам. За мен отношенията между мъжа и жената са само въпрос на личен вкус и предпочитание...

— И на пари — прекъсна го тя с горчив смях. Той трепна смутено.

— Това, разбира се, е грозната страна на въпроса. Но повярвай ми, ако предполагах, че съм ти неприятен, ако бях почувствувал, че изпитваш отвращение, никога не бих ти предложил пари, не бих се възползувал от положението ти, за да те склоня. Не съм се отнасял така с нито една жена в живота си, не съм излъгал нито една жена в чувствата си към нея. Вярвай ми, говоря ти истината.

Стършелът замълча, но тя не отговори.

— Мислех — продължи той че ако един мъж, сам в света, чувства нужда от близостта на жена и намери такава жена, която му се харесва и на която не е противен, той има право да приема с благодарност, дружески удоволствието, което тя би желала да му достави, без да се обвързва по-тясно с нея. Аз не виждам нищо лошо в това, стига и двете страни да не допускат нечестност, оскърбление или измама. А въпросът, че преди да те срещна, си имала подобни отношения и с други мъже, изобщо не ме е занимавал. Просто мислех, че тази връзка ще бъде приятна и безобидна и за двамата ни и че всеки от нас има правото да я прекрати, щом тя му омръзне. Ако съм сгрешил, ако ти си започнала да гледаш на нашите отношения не така, тогава... Той замълча отново.

— Тогава? — прошепна Зита, без да вдигне очи.

— Тогава съм постъпил лошо спрямо тебе и много съжалявам. Но не съм искал да направя това.

— „Не си искал“, „мислил си“... Феличе, от желязо ли с направен? Никога ли в живота си не си обичал жена, та не раз @бираш, че аз те обичам?

Той неочаквано потръпна от вълнение — — тъй отдавна никой не бе му казал „аз те обичам“. В този миг Зита скочи и го прегърна.

— Феличе, да се махнем оттук! Да се махнем от тази проклета страна, от всички тези хора и тяхната политика! Какво общо имаме ние с тях? Да заминем, двамата ще бъдем щастливи. Да отидем в Южна Америка, където си живял.

Физическият ужас, който се породил у него по асоциация му върна самообладанието. Той свали ръцете ѝ от раменете си и ги стисна силно.

— Зита! Помъчи се да разбереш какво ти казвам. Аз не те обичам. А и да те обичах, не бих тръгнал с тебе. Тук, в Италия аз имам работа, имам другари...

— И още някого, когото обичаш повече от мене! — извика тя с ярост. — О, аз бих могла да те убия! Ти не се интересуваеш толкова от другарите си, а от... аз знам от кого!

— Мълчи! — каза той тихо. — Ти си развълнувана и си въобразяваш неверни неща.

— Предполагаш, че мисля за синьора Бола? Не, не се лъжа толкова лесно! С нея ти говориш само за политика и я обичаш толкова, колкото и мене. Аз мисля за кардинала! Стършелът се сепна, сякаш бяха стреляли по него.

— Кардинала? — повтори той механично.

— Кардинал Монтанели, който дойде да проповядва тук през есента. Мислиш, че не видях лицето ти, когато каляската му мина край вас? Ти беше бял като носната ми кърпа! Та ти и сега трепериш като лист само защото споменах името му!

Той се изправи.

— Не знаеш какво говориш — каза Стършелът много бавно и тихо. — Аз... мразя кардинала. Той е най-злият ми враг.

— Враг или не, ти го обичаш повече от всеки друг на света. Погледни ме в очите и ако можеш, кажи, че това не е истина.

Стършелът се обърна настрани и се загледа към градината. Зита го наблюдаваше крадешком, смутена от собствените си думи. В мълчанието му имаше нещо ужасяващо. Най-последно тя пристъпи към него като изплашено дете и нерешително дръпна ръкава му. Стършелът се обърна.

— Истина е — каза той.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

— А не мога ли да се срещна с него някъде в планината? В Бризигела е опасно за мене.

— Всяка педя земя в Романя е опасна за тебе. Но точно сега в Бризигела е най-безопасно.

— Защо?

— Ще ти кажа след малко. Онзи човек със синия жакет не бива да вижда лицето ти — той е опасен... Да, страшна буря беше. Лозята много пострадаха, такова нещо не съм запомнил.

Стършелът простря ръце върху масата и отпусна главата си между тях като уморен или пиян човек. Току-що влезият опасен посетител в син жакет се огледа бързо, но видя само Двама селяни, седнали да изпият бутилка вино и да поговорят За реколтата, и един сънлив планинец, склонил глава на масата. Това бе обикновена картина за кръчмите в малки селца като Маради и човекът със синия жакет очевидно сметна, че тук няма какво да се подслушва, защото изпи виното си на един дъх и се отправи към външното помещение. Там той се облегна на тезгяха и забъбра лениво с кръчмаря, като от време на време поглеждаше с едно око през отворената врата към масата, на която седяха тримата души. Двамата селяни продължаваха да пият виното си и да разсъждават на местно наречие за времето, а Стършелът хъркаше като човек с чиста съвест.

Най-после шпионинът, изглежда, реши, че в кръчмата няма нищо интересно и че е безполезно да си губи повече времето. Той се разплати, потътри се навън и тръгна бавно по тясната уличка. Стършелът се прозя, протегна се, вдигна глава и потърка очи с ръкава на ленената си риза.

— Доста сериозно следят тук — каза той, като извади джобното си ножче и си отрязва едно парче от ръжения хляб на масата.

— Много ли ви безпокоят напоследък, Микеле?

— Повече от комарите през август. Нито за миг не ни оставят на мира. Където и да идеш, ще намериш шпионин. Дори и горе, в планината, където по-рано не смееха да ходят, сега се срещат групи от

трима-четирима, нали, Джино? Затова наредихме да се видиш с Доминикино в града.

— Да, но защо в Бризигела? В крайграничните градове винаги има много шпиони.

— Точно сега Бризигела е най-удобното място — събрали са се богомолци от всички краища на страната.

— Че какво търсят там?

— Наблизо е пътят за Рим и мнозина от великденските богомолци се отбиват там, да чуят литургията.

— Не ззнаех, че в Бризигела има нещо особено.

— Кардиналът е там. Не помниш ли, че през декември бе отишъл да проповядва във Флоренция? Този е същия кардинал — Монтанели. Казват, че имал голям успех.

— Възможно е. Аз не ходя да слушам проповеди.

— Знаеш ли — смятат го за светец.

— Как го е нагласил?

— Не знам. Може би за това, че раздава всичките си приходи и живее като енорийски свещеник с четирипетстотин скуди на година.

— Има и друго — намеси се човекът, когото нарекоха Джино. — Той не само раздава пари, а е посветил целия си живот на грижи за бедните, иска да се лекуват добре болните и от сутрин до вечер слуша жалби и оплаквания. Аз не обичам поповете повече от тебе, Микеле, но монсиньор Монтанели не е като другите кардинали.

— Види се, той е по-скоро глупец, отколкото измамник — каза Микеле. — Както и да е, но хората са полудели по него и последната щуротия е богомолците да се отбиват в Бризигела, за да получат благословията му. Доминикино мислеше да иде там като продавач с една кошница евтини кръстчета и броеници. Хората купуват такива неща и молят кардинала да ги докосне, а после ги окачват на децата си против уроки.

— Чакайте малко. Като какъв ще отида аз — като богомолец? Мисля, че днешното облекло ми пподхожда, но не бива да се явявам в Бризигела в същия вид. Това ще бъде улика против вас, ако ме хванат.

— Няма да те хванат. Пригответе сме ти чудесни дрехи, паспорт и всичко необходимо.

— Какви?

— На един стар испански богомолец — разкажал се престъпник от Сиера. Миналата година той се разболя в Анкона и един наш другар го качи от състрадание на търговски кораб и го свали във Венеция, дето старикът имаше приятел, и той от благодарност си остави на нас документите. Точно за тебе са.

— Разкажан ппрестъпник? А полицията?

— Всичко е наред. Преди няколко години той се върна от каторгата и оттогава все ходи в Ерусалим и по други свещени места, за да спасява душата си. Той е убил по погрешка сина си, като го сметнал за някой друг, и в момент на разкажание се предал сам на полицията.

— Много ли е стар?

— Да, но една перука и бяла брада ще са ти достатъчни, защото отличителните белези според документите му напълно отговарят на твоите. Той е бивш войник, куц и на лицето си също като тебе има белег от удар със сабя. Испанец е, а ако срещнеш богомолцииспанци, ти ще можеш да поговориш с тях.

— Къде трябва да се срещна с Доминикино?

— Ще се присъединиш към богомолците на кръстопътя, който ще ти посочим на картата, и ще кажеш, че си се заблудил из планината. Като стигнеш до града, заедно с другите ще отидеш на пазарния площад пред двореца на кардинала.

— Значи той живее в дворец, макар че е светец?

— Живее в едно от крилата, а останалата част от двореца е превърнал в болница. Ти ще чакаш заедно с всички да излезе кардиналът и да ви даде благословията си, а Доминикино ще те намери. Той ще носи кошницата си и ще попита: „И ти ли си богомолец, дядо?“ Ще му отговориш: „Нещастен грешник съм аз“. Тогава той ще остави кошницата си на земята и ще изтрие лицето си с ръкав, а ти ще му подадеш шест солди за една броеница.

— Той, разбира се, ще ми съобщи къде можем да поговорим.

— Да, докато народът зяпа Монтанели, ще има достатъчно време да се уговорите за мястото на срещата. Такъв е нашият план, но ако не ти харесва, можем да съобщим на Доминикино и да уредим нещо друго.

— Не, планът е добър. Само погрижете се брадата и перуката да изглеждат естествени.

— И ти ли си богомолец, дядо?

Стършелът, който седеше на стъпалата пред епископския дворец, вдигна рошовата си бяла глава и произнесе паролата с дрезгав, треперещ глас и чужд акцент. Доминикино свали кожения ремък от рамото си и сложи на стъпалото кошницата с дреболии за набожните. Никой от селяните и богомолците, които седяха по стъпалата и изпълваха пазарния площад, не им обръщаше внимание, но от предпазливост те поведоха откъслечен разговор. Доминикино говореше на местно наречие, Стършелът — на развален италиански език, примесен с испански думи.

— Негово преосвещенство! Негово преосвещенство излиза! — се развикаха хората пред вратата. — Дръпнете се! Негово преосвещенство излиза!

Старецът и продавачът се изправиха. — Ето, дядо — каза Доминикино и сложи в ръката на Стършела една малка иконка, завита в книга. — Вземи и това, а като идеш в Рим, помоли се и за мене.

Стършелът мушна иконката в пазвата си и се обърна, да види човека в лилава мантия и червена шапчица, който стоеше на най-горното стъпало и благославяше събраните с прострени напред ръце.

Монтанели заслиза бавно по стъпалата и хората се струпаха около него, за да целуват ръцете му. Мнозина падаха на колене и допираха края на мантията му до устните си, когато той минаваше.

— Мир вам, мои деца!

Като чу този ясен, сребрист глас, Стършелът наведе глава тъй ниско, че белите коси паднаха на лицето му. Доминикино видя как тояжката затрепера в ръцете му и си помисли с възторг: „Какъв актьор!“

Една жена, която стоеше близо до тях, се наведе и вдигна детето си от стъпалото.

— Ела, Чедо — каза тя. — Негово преосвещенство ще те благослови, както Христос е благославял децата.

Стършелът пристъпи напред и се спря. О, колко е тежко! Всички тия чужди хора — тия богомолци и планинци — можеха да се приближат, да заговорят с него и той щеше да докосне с ръка главичките на децата им. Той може би щеше да каже на малкото селянче „carino“, както казваше някога...

Стършелът се отпусна отново на стъпалото и се извърна, за да не гледа. Да би могъл да се свие в някой ъгъл, да запуши ушите си и да не

чува. Човешките сили не стигаха за такова изпитание — да си тъй близко, тъй близко, че само ако протегнеш ръка, ще докоснеш милата десница...

— Не искаш ли да се подслониш, приятелю? — каза мекият глас. — Сигурно ти е хладно.

Сърцето на Стършела замря. Един миг той не чувствуваше нищо освен кръвта, която напираше и сякаш щеше да пръсне гърдите му. После тя се разля отново по тялото му като гореща вълна. Той вдигна глава. Тъжните дълбоки очи над него се изпълниха с нежност и състрадание, щом видяха лицето му.

— Отстъпете малко, приятели — каза Монтанели, като се обърна към тълпата. — Искам да поговоря с него.

Хората се отдръпнаха полека, като си шушукаха, и Стършелът, който седеше неподвижен, със стиснати зъби и сведен към земята поглед, почувствува, че до рамото му нежно се докосна ръката на Монтанели.

— Ти си преживял голяма скръб. Мога ли да ти помогна с нещо? Стършелът поклати глава мълчаливо.

— Богомолец ли си?

— Нещастен грешник съм аз.

Случайното сходство между въпроса на Монтанели и паролата беше спасителната сламка, за която Стършелът се улови в своето отчаяние и отговори механично. Той затрепера: ръката, която леко докосваше рамото му, сякаш го изгаряше.

Кардиналът се наведе още по-ниско над него.

— Ти може би искаш да поговорим насаме? Ако мога да ти помогна с нещо...

Стършелът за първи път погледна право и спокойно в очите на Монтанели. Самообладанието му се беше върнало.

— Няма смисъл — каза той. — Никой не може да ми помогне.

От тълпата излезе един полицаи.

— Простете ми, че се намесвам, ваше преосвещенство. Струва ми се, че старецът не е съвсем с ума си. Той е напълно безопасен и документите му са редовни, затова не го закачаме. Изтърпял е наказанието си за едно голямо престъпление и сега изкупва греха си с покаяние.

— Голямо престъпление — повтори Стършелът и поклати бавно глава.

— Благодаря ви, капитане. Ако обичате, отдръпнете се малко. Приятелю, винаги може да се помогне на човек, който се е разкалял искрено. Не искаш ли да дойдеш при мене довечера?

— Ще приеме ли ваше преосвещенство човек, който е виновен за смъртта на собствения си син?

Въпросът прозвуча почти като обвинение, Монтанели се отдръпна и настръхна сякаш от студен вятър.

— Да не дава бог аз да те съдя, каквото и да си извършил! — каза той тържествено. — Пред него ние всички сме грешници, а праведността ни е жалка отрепка. Ако дойдеш, аз ще те приема така, както се моля богу да приеме и мене един ден.

Стършелът внезапно простря ръцете си разпалено.

— Слушайте! — каза той. — Слушайте всички вие, християни! Ако един човек е убил единствения си син — сина, който го е обичал и му е вярвал, който е бил плът от плътта и кръв от кръвта му, ако с лъжа и измама го е завлякъл в гроба, може ли този човек да очаква нещо на земята или на небето? Пред бога и пред хората аз съм признал греха си. Излежал съм наказанието, което хората ми определиха, и те ме пуснаха да си вървя. Но ще каже ли някога бог „Стига“? Чия благословия ще снемем проклятието му от моята душа? Чие опрощение ще поправи това, което съм извършил?

Настана мъртва тишина, хората погледнаха Монтанели и видяха как се издига кръстът на гърдите му.

Най-после той вдигна очи и благослови с несигурна ръка.

— Бог е милостив — каза той. — Сложи мъката си пред неговия престол. Защото писано е: „Не низвергвай разбитото и съкрушено сърце“.

Кардиналът се обърна и тръгна през площада, като на всяка крачка се спираше да поговори с хората, да вземе на ръце децата.

Вечерта Стършелът според указанията, написани на книгата, с която беше обвита иконката, се отправи към уговореното за среща място. Това беше къщата на местния лекар — деен член на организацията. Повечето от конспираторите се бяха вече събрали и възторгът, с който посрещнаха Стършела, беше ново доказателство за популярността му като водач.

— Ние се радваме, че си пак между нас — каза докторът, — но радостта ни ще бъде още по-голяма, когато си заминеш. Тази работа е страшно опасна и самият аз бях против такъв план. Сигурен ли си, че нито едно от полицейските кучета не те забележа тази сутрин на площада?

— Забележаха ме, разбира се, но не ме препознаха. Доминикино уреди всичко великолепно. Но къде е той? Не го виждам.

— Сега ще дойде. Значи всичко мина гладко? Получи ли благословията на кардинала?

— Благословията ли? Това е нищо — дочу се от вратата гласът на Доминикино. — Риварес, ти си пълен с изненади като баница на Заговезни. Какви още таланти се крият у тебе?

— За какво става дума? — попита лениво Стършелът, облегал се на канапето с пура в уста. Той все още беше облечен в дрехите на богомолец, но беше свалил бялата си брада и перуката.

— Не предполагам, че си такъв актьор. По-добро изпълнение не съм видял никога в живота си. Негово преосвещенство едва не се разплака.

— Как стана това? Да чуем, Риварес.

Стършелът повдигна рамене. Тази вечер той беше неразговорчив и присъстващите, като видяха, че няма да изтръгнат нищо от него, се обърнаха към Доминикино. Когато той им описа сцената на площада, един млад работник, който не бе участвувал в общия смях, рязко забележа:

— Наистина умело изиграно. Но не виждам каква е ползата. от разиграването на цялата тази комедия.

— Каква ли? — намеси се Стършелът. — Сега аз мога свободно да се разхождам и да върша, каквото пожелаея, и на никого няма да хрумне да ме заподозре в нещо. Утре целият град ще знае за случилото се и когато ме срещне някой от шпионите, ще си каже: „Това е смахнатият Диего, който изповяда греховете си на площада“. В това има не малка изгода.

— Така е. Но все пак работата може да се свърши и без подигравката с кардинала. Той е добър човек и не заслужава подобни шеги.

— И на мен самия се стори доста порядъчен човек — съгласи се безучастно Стършелът.

— Глупости, Сандро! Ние нямаме нужда от кардинали тук! — каза Доминикино. — Ако монсиньор Монтанели беше заел предложението му в Рим пост, Риварес нямаше да има възможност да го подиграе.

— Той не прие поста, защото не искаше да остави работата си тук.

— По-право, защото не искаше да бъде отровен от агентите на Ламбручинни. Няма никакво съмнение, че те му кроят нещо. Щом един кардинал, популярен като него, предпочита да остане в такова забравено от бога място, ние знаем какво се крие зад това, нали, Риварес?

Стършелът пускаше колелца дим.

— Може би работата е в разбитото и съкрушено сърце — забеляза той, като се облегна назад и следеше колелцата дим. — А сега да минем на въпроса, господа.

Започнаха да обсъждат подробно различните планове за прехвърляне и укриване на оръжието. Стършелът слушаше много внимателно, като от време на време правеше остри бележки по някои неточно изказване или неразумна идея. Когато разискванията свършиха, той направи няколко конкретни предложения, повечето от които се приеха без спор. С това събранието приключи. Решено бе, че докато се завърне благополучно в Тоскана, трябва да се избягват късните събрания, за да не привлекат вниманието на полицията. Малко след десет часа всички се разотидоха освен доктора, Стършела и Доминикино. Те останаха като членове на подкомитета за обсъждането на някои специални въпроси. Поведе се дълъг и разгорещен спор и най-после Доминикино погледна часовника.

— Единадесет и половина. Не бива да оставаме повече, защото нощната стража може да ни забележи.

— Кога минава? — попита Стършелът.

— Към дванадесет. Искам да се прибера в къщи, преди да е минала. Лека нощ, Джордано. Заедно ли ще вървим, Риварес?

— Не, мисля, че поотделно е по-безопасно. Ще се видим ли пак?

— Да, в Кастел Болониезе. Не знам още как ще бъда облечен, но нали помниш паролата. Ти, струва ми се, ще тръгнеш утре.

Стършелът слагаше внимателно брадата и перуката си пред огледалото.

— Утре заран с богомолците. А в други ден ще се разболея и ще остана в някоя овчарска колиба. Оттам ще поема направо през планината и ще пристигна преди тебе. Лека нощ.

Часовникът на катедралата биеше дванадесет, когато Стършелът надзърна в големия хамбар, даден за подслон на богомолците. На пода бяха налягали безредно хора, повечето от които силно хъркаха. Въздухът беше нетърпимо спарен и мръсен. Стършелът се отдръпна с погнуса. Излишно беше да се опитва да заспи. По-добре е да се поразходи и да потърси навес или купа сено, където щеше да бъде поне тихо и чисто.

Беше чудно хубава нощ. Голяма пълна луна грееше на тъмнолилавото небе. Стършелът скиташе безцелно из улиците и мислеше разстроен за случилото се тази сутрин. Сега той съжаляваше, че се бе съгласил с плана на Доминикино — да се срещнат в Бризигела. Ако още в самото начало бе заявил, че планът е опасен, щяха да определят друго място. Тогава щеше да се избегне този противен, жалък фарс с него и Монтанели.

Колко се бе променил неговият padre! Но гласът му бе същият — както в онези далечни дни, когато го наричаше „carino“.

На другия край на улицата се появи фенерът на нощния пазач и Стършелът сви по една тясна, крива уличка. Той направи няколко крачки и се озова на площада пред катедралата, близо до лявото крило на епископския дворец. Заленият от лунна светлина площад беше безлюден. Стършелът забеляза, че една странична врата на катедралата бе откряната. Навярно клисарят бе забравил да я затвори. Разбира се, по това време не можеше да има служба. Защо да не влезе и поспи на една скамейка вместо в задушния хамбар? Ще се измъкне рано сутринта, преди да дойде клисарят. А и да го завари някой, сигурно ще помисли, че побърканият Диего е четял молитвите си в някой ъгъл и са го заключили вътре.

Той застана до вратата, послуша се и влезе с безшумната си походка, която, макар и хром, беше запазил. Лунната светлина струеше през прозорците и падаше на широки ивици върху мраморния под. Олтарът беше ярко осветен, всичко се виждаше ясно както денем. В подножието му беше коленичил кардинал Монтанели, сам, гологлав, със скръстени ръце.

Стършелът се отдръпна в сянката. Да се измъкне ли, преди да го е видял Монтанели? Това, разбира се, щеше да бъде най-разумното, а може би и най-човечното. А какво лошо има, ако се приближи малко — да зърне лицето на своя padre още веднъж? Сега тук нямаше тълпа, не беше нужно да разиграва ужасни комедии като тази сутрин. Може би друг случай няма да му се удаде. Ще се промъкне тихо и без да го забележи кардиналът, ще го погледне за последен път и тогава отново ще се заеме със своето дело.

Като се движеше в сенките на колоните, Стършелът се приближи безшумно и спря до страничната врата на олтара. Сянката на епископския престол бе достатъчно широка, за да го скрие. Той се сви в тъмнината и затаи дъх.

— Мое бедно момче! О, господи! Мое бедно момче!...

Задавеният шепот бе пропит с такова безпределно отчаяние, че Стършелът неволно потрепера. После се чу дълбоко, тежко ридание без сълзи и той видя как Монтанели започна да кърши ръце като човек, измъчван от физическа болка.

Стършелът не бе предполагал, че това ще бъде така мъчително. Много пъти той си бе казал с горчивина: „Излишно е да се безпокоя. Раната е зараснала отдавна.“ И ето, след толкова години той видя, че раната отново кърви. А колко лесно би могъл сега да я излекува! Достатъчно е само да протегне ръка, да пристъпи напред и да каже: „Padre, това съм аз!“

А Джема с бялата ивица на косата си? О,-да би могъл да прости! Да можеше да изреже от паметта си миналото, което се бе врязало така дълбоко — пияния матрос, захарната плантация, пътуващия цирк! Какво по-жестоко от това — искаш да простиш, жадуваш да простиш, а знаеш, че това е безнадеждно. Не можеш, не смееш да простиш.

Най-после Монтанели се изправи, прекръсти се и се обърна. Стършелът се отдръпна още по-навътре в сянката, изтръпнал от страх, че ще бъде забелязан, че ще го издаде биенето на сърцето му. Той въздъхна облекчено. Монтанели мина край него така близо, че лилавата мантия докосна лицето му — мина и не го забеляза.

Не го видя. О, защо направи това? Единствената възможност — този единствен скъп миг — той беше пропуснал. Стършелът трепна и излезе на светло.

— Padre!

Звукът на неговия собствен глас, който прозвуча и замря под сводовете на катедралата, го изпълни с неописуем страх. Той отново се отдръпна в сянката. Монтанели спря до една колона неподвижен, заслушан с широко отворени очи, обзет от ужаса на смъртта. Стършелът не можа да разбере колко продължи мълчанието — миг или цяла вечност. Той изведнъж се опомни. Монтанели се олюля, като че ли щеше да падне, устните му отначало беззвучно се движеха.

— Артур — чу се най-послед тих шепот. — Да, водата е дълбока...

Стършелът пристъпи напред.

— Простете ми, ваше преосвещенство. Мислех, че е някой свещеник.

— А, старият богомолец?

Монтанели веднага се овладя, но по неспокойния блясък на сапфира върху ръката му Стършелът разбра, че той все още трепери.

— Нуждаеш ли се от нещо, приятелю? Късно е, а нощем катедралата се затваря.

— Извинявайте, ваше преосвещенство, ако съм сгрешил. Намерих вратата отворена и влязох да се помоля. Помислих, че виждам свещеник, уединен в размисъл, и почаках, за да благослови ей това.

Стършелът подаде едно малко тенекиено кръстче, което беше купил от Доминикино. Монтанели взе кръстчето от ръката му, влезе в олтара и го положи за миг върху престола.

— Вземи, сине — каза той, — и успокой сърцето си, защото бог е благ и милосърден. Иди в Рим и помоли неговия служител светия отец да те благослови. Мир на душата ти!

Стършелът склони глава, за да приеме благословията, и се отправи бавно към изхода.

— Почакай — каза Монтанели, опрял ръка на дверите на олтара. — Когато приемеш светото причастие в Рим, помоли се за един страдащ, за един, върху чиято душа тежи десницата на всевишния.

Гласът на кардинала беше почти задавен от сълзи и Стършелът едва не отстъпи от своето решение. Още миг и той щеше да се издаде. Но мисълта за цирка отново изплува в съзнанието му и той си спомни, като Йона¹, че трябва да остане непоколебим в гнева си.

— Кой съм аз, та да чуе всевишният молитвите ми? Един прокажен низвергнат! Да можех като ваше преосвещенство да поднеса в дар пред престола му един свят живот или една душа, неопетнена, без скрити угризения...

Монтанели се обърна рязко.

— Аз мога да принеса само един дар — каза той, — моето съкрушено сърце.

Няколко дни по-късно Стършелът се завърна във Флоренция с дилижанса от Пистоя. Той отиде право при Джема, но не я завари в къщи. Остави ѝ бележка, че ще дойде отново на другата сутрин, и се прибра у дома си с надеждата, че няма да намери пак Зита в кабинета си. Тази вечер нейната ревност и натяквания биха действували на нервите му като зъболекарска бормашина.

— Добър вечер, Бианка — каза той на прислужницата, която му отвори. — Идвала ли е мадам Рени днес?

Тя го загледа учудено.

— Мадам Рени? Че тя дошла ли си е, синьор?

— Не разбирам — каза той, като се смръщи и спря на прага.

— Тя замина малко след вас и остави всичкия си багаж. На никого не се обади.

' Йона — библейско лице.

— Малко след мене? Преди около две седмици?

— Да, синьор, същия ден. Остави нещата си разхвърляни. Всички съседи говорят за това.

Стършелът се обърна, без да проговори, и забърза по уличката към къщата, в която бе живяла Зита. От стаите ѝ не липсваше нищо. Там бяха всички подаръци, които Стършелът ѝ бе направил. Тя не беше оставила никакво писмо или бележка.

— Извинявайте, синьор — каза Бианка, като подаде глава през вратата, — една стара жена...

Той я погледна гневно.

— Какво искаш? Защо вървиш подире ми?

— Една стара жена иска да ви види.

— За какво ѝ съм? Кажи ѝ, че не мога да дойда, зает съм.

— Тя идва почти всяка вечер, откакто сте заминали, и все пита кога ще се върнете.

— Нека ти каже какво иска. Не, остави, сам ще видя. Старата жена го чакаше пред вратата на салона в неговата къща. Тя беше бедно облечена, с тъмно набръчкано като мушмула лице, забрадена с пъстра кърпа. Когато Стършелът влезе, тя стана и го загледа изпитателно с черните си очи.

— Ти ли си куцият господин? — каза тя и го измери с поглед от глава до пети. — Нося ти вест от Зита Рени.

Стършелът отвори вратата на кабинета си, пусна я да мине и затвори вратата след себе си, за да не чува Бианка.

— Заповядай, седни. С-сега кажи коя си.

— Това не е твоя работа. Дойдох да ти кажа, че Зита Рени замина с моя син.

— С твоя... син?

— Да, синьор. Щом не знаеш как да пазиш метресата си, не можеш да се сърдиш, ако ти я вземе друг. Моят син има кръв в жилите си, не вода и мляко като тебе. Той е от цигански род.

— А, ти си циганка! Значи Зита се е върнала при своите? Циганката го погледна учудено и с презрение. У тези християни няма и капка мъжество — те дори не могат да се ядосат, когато ги обидиш!

— Какъв си ти, че да стои при тебе? Нашите жени може да поживеят с някой от вас, ако им скимне или ако им плащате добре. Но циганската кръв винаги се връща при циганите. Лицето на Стършела остана все така спокойно и студено.

— С цигански катун ли замина тя, или само с твоя син? Жената се разсмя.

— Да не смяташ да я гониш и да я върнеш? Късно е вече, синьор. Да си се сетил по-рано!

— Не, искам само да науча истината, ако желаеш да ми я кажеш.

Циганката вдигна рамене. Не си струваше трудът да обижда такъв бездушен човек.

— Истината е, че Зита е срещнала сина ми на улицата в деня, когато си я оставил, и му заговорила на цигански език. А той, като разбрал, че тя е от нашата кръв, макар че била облечена богато, я залюбил заради хубавото ѝ лице така, както циганите знаят да любят, и я доведе в катуна. Тя ни разказа за всичките си мъки. Горкото момиче,

толкова плака и хълца, та ни разкъса сърцата. Утешихме я, колкото можяхме, и най-после тя захвърли скъпите си дрехи, облече се по нашенски и отиде при сина ми, за да му бъде жена и да го има като мъж. Той няма да ѝ казва: „Не те обичам“ или „Имам друга работа“. Младата жена има нужда от мъж, а какъв мъж си ти? Не можеш дори да целунеш едно хубаво момиче, когато ти се хвърли на врата!

— Ти каза — прекъсна я Стършелът, — че ми носиш вест от нея.

— Да, затова останах след катуна, за да ти я предам. Зита ми поръча да ти кажа, че ѝ дошло до гуша от вашите студени хора, които се занимават само с глупости, и че иска да се върне при своите и да бъде свободна. „Каж ми — рече, — че аз съм жена и че го обичах и затова не искам да му бъда повече любовница.“ И право беше момичето да избяга. Не е лошо за едно момиче да спечели някой лев с хубостта си, ако може — та нали за това е хубостта? Но циганката никога не може да обича истински мъж от вашия род.

Стършелът се изправи.

— Това ли е всичко? — попита той. — Тогава кажи ѝ, моля ти се, че е постъпила добре и че ѝ желая щастие. Нямам какво друго да кажа. Лека ноц.

Той не се помръдна, докато градинската врата не хлопна зад старата циганка. Тогава седна и закри лицето си с ръце.

Още една плесница! Нямах ли да му оставят поне зрънце гордост, поне капка уважение към себе си? Не беше ли изстрадал всичко, което човек може да понесе? Не бяха ли захвърлили в калта и сърцето му, не бяха ли го мачкали с крака случайните минавачи? Нямах кътче в душата му без следа от нечие презрение, ненаранено от нечия гавра. Сега дори и тази млада циганка, която бе прибрал от улицата, дори и тя бе взела камшик в ръката си.

Пред вратата заскимтя Шайтан и Стършелът отиде да му отвори. Кучето се спусна към господаря си, радостно както винаги. Но като разбра, че нещо не е в ред, легна на килима до него и опря влажния си нос в отпуснатата му ръка.

След един час към предния вход на къщата се приближи Джема. Никой не отговори на почукването ѝ. Бианка, разбрала, че Стършелът няма да вечеря, беше отишла на гости при една съседка — готвачка. Тя бе оставила вратата отворена и лампата в салона запалена. Джема

почака малко, после реши да влезе и види дали Стършелът е в къщи, тъй като искаше да му съобщи важни новини от Бейли.

Тя почука на вратата на кабинета. Отвътре се чу гласът на Стършела:

— Можеш да излезеш, Бианка. Нямам нужда от нищо. Джема тихо отвори вратата. В стаята бе съвсем тъмно, но лампата от коридора хвърли ивица светлина, когато влезе, и тя видя, че Стършелът седеше сам, отпуснал глава на гърдите си, а кучето е заспало в краката му.

— Аз съм — каза Джема. Той скочи.

— Джема... Джема! Тъй много исках да ви видя! Преди тя да успее да проговори, той коленичи пред нея и зарови лице в гънките на роклята ѝ. Цялото му тяло се разтърси от конвулсивна тръпка и това бе по-страшно от сълзи. Джема стоеше неподвижна. Тя не можеше с нищо да му помогне... с нищо и това беше най-мъчително. Тя трябваше да стои и да го гледа пасивно... тя, която би умряла за да го избави от страдание. О, ако смееше да се наведе и да го прегърне, да го притисне до сърцето си и да го защити, ако е нужно и със собственото си тяло, от всякакви нови обиди и злини! Тогава той отново ще бъде за нея Артур, отново ще настъпи ден и сенките ще се разпръснат.

Не, не! Нима той ще може някога да забрави? Нали тя го бе захвърлила в она яд, тя, със своята дясна ръка.

И Джема пропусна този кратък миг. Стършелът стана бързо, седна до масата и закри очи с ръка, като хапеше устни.

След малко той я погледна и каза тихо:

— Простете, изплаших ви. Джема му протегна двете си ръце:

— Приятелю мой — каза тя, — не сме ли вече достатъчно близки, за да ми вярвате поне малко? Какво се е случило?

— Нищо, само лични неприятности. Не виждам защо трябва да ви тревожа с тях.

— Слушайте — продължи Джема, като взе разтрепераната му ръка в своите ръце и се помъчи да го успокои. — Не исках да докосвам това, над което нямам право. Но вие сам, по своя воля, ми доверихте много. Доверете ми и малкото, което остава, като на своя сестра. Не сваляйте маската от лицето си, ако така се чувствувате по-добре, но свалете маската от душата си заради самия себе си.

Стършелът наведе още по-ниско глава.

— Трябва да бъдете търпелива с мене — каза той, — аз навярно няма да бъда добър брат. Но ако знаехте... Едва не полудях последната седмица. Струваше ми се, че съм отново в Южна Америка. Понякога в мен се вмъква дяволът и... — Той замълча.

— Не мога ли и аз да поема частица от вашето страдание — прошепна най-после Джема.

Той отпусна глава на ръката ѝ.

— Тежка е десницата божия!

ТРЕТА ЧАСТ

ПЪРВА ГЛАВА

Следните пет седмици Джема и Стършелът прекараха в напрежение и усилена работа и им оставаше малко време и сили да мислят за своите лични грижи. Оръжието беше благополучно прехвърлено през границата на Папската област, но сега им предстоеше друга, още по-трудна и опасна задача: то трябваше да се пренесе незабелязано от тайните складове в планинските пещери и клисури до разните местни центрове, а оттам да се разпредели по селата. Цялата област гъмжеше от шпиони и Доминикино, комуто Стършелът бе поверил оръжието, отправи по свой пратеник във Флоренция настойчива молба да му окажат помощ или да му дадат повече време. Стършелът бе настоявал всичко да се свърши до средата на юни. Но Доминикино започваше да се отчайва — трудно бе да се пренасят тежки товари по лоши пътища, необходимостта да бъде предпазлив забавяше работата и създаваше безброй усложнения.

„Аз съм между Сцила и Харибда¹ — пишеше той. — Не смея да бързам, за да не ме забележат, а не бива да работя бавно, щом искаме да бъдем навреме готови. Изпратете ми веднага добър помощник или съобщете на венецианците, че няма да сме готови до началото на юли.“

Сцила и Харибда — скала и водовъртеж от двете страни на протоците на Месина (между Италия и Сицилия), опасно за корабите място. Според митологията — чудовища, които носят неминуема гибел на мореплавателите.

Стършелът занесе писмото на Джема и докато тя четеше, той седна намръщен на пода и почна да роши козината на котарака.

— Лошо — каза Джема. — Венецианците едва ли ще се съгласят да чакат още три седмици.

— Не, то се знае. Предложението е съвсем неуместно. Доминикино би ммогъл да разбере това. Ние трябва да се съобразяваме с венецианците, а не те с нас.

— Не мисля, че Доминикино има някаква вина. Той очевидно полага всички усилия, но не може да направи невъзможното.

— Да, вината не е у Доминикино. Бедата е в това, че той е сам. Би трябвало да имаме поне един сигурен човек, който да пази складовете, и друг, който да се занимава с превоза. Доминикино има пълно право — нужен му е добър помощник.

— Но как ще му помогнем? Няма кого да изпратим от Флоренция.

— В такъв случай ще трябва да отида аз.

Джема се облегна назад и го погледна понамръщена.

— Не, няма да може. Това е много опасно.

— Трябва да може, щом няма друг изход.

— Значи необходимо е да се намери друг изход. И дума не може да става да отидете пак там тъкмо сега.

Стършелът сви устни упорито.

— Не разбирам защо не може и дума да става.

— Ако поразмислите спокойно, ще разберете. От завръщането ви изминаха само пет седмици. Полицията вече е подушила, че около стария богомолец има нещо и сега търси следите му из страната. Знам, че много умело променяте външността си, но спомнете си колко хора са ви видели преоблечен и като Диего, и като селянин. А куция си крак и белега на лицето не можете да прикриете.

— По света има много ккуци хора.

— Да, но в Романия няма много куци хора с белег от саблен удар на бузата, с наранена лява ръка като вашата, със сини очи и тъмна коса.

— Очите нямат значение. Мога да им променя цвета с беладона.

— Но другите неща не можете да промените. Не, това е невъзможно! Да идете там сега с вашите отличителни белези, е все едно сам да влезете в капана. Непременно ще ви заловят.

— Но някой трябва да помогне на Доминикино.

— Добре ще му помогнете, ако ви заловят в такъв критичен момент! Да ви арестуват, значи да се провали всичко!

Но да се убеди Стършелът не беше лесна работа и спорът продължи дълго, без да доведе до съгласие. Джема започна да разбира, че способността на този човек да упорствува безшумно бе почти неизчерпаема. Ако въпросът не бе тъй важен, тя сигурно би отстъпила, за да има мир. Но в този случай тя не можеше съзнателно да се откаже

от своето мнение. Според нея практическата полза от това пътуване нямаше да бъде достатъчно голяма, за да оправдае риска. А тя подозираше, че желанието му да замине не бе продиктувано толкова от съзнание за политическа необходимост, колкото от някакъв болезнен стремеж да се излага на вълнуващи опасности. Той бе свикнал да залага главата си и склонността му към ненужните рискове беше невъздържаност, която изисква спокойно и настойчиво противопоставяне. Като видя, че всичките ѝ доводи не могат да сломят упоритата му решимост, Джема изстреля и последния си куршум.

— Във всеки случай нека бъдем честни — каза тя — и да наричаме нещата с истинските им имена. Решението ви да заминете не идва от трудностите на Доминикино, а от вашата лична страст към...

— Това не е вярно! — прекъсна я разгорещено Стършелът. — Той не е нищо за мене и не ме интересува дали ще го видя изобщо някога... — И замлъкна, като разбра по лицето на Джема, че се е издал.

Погледите им се срещнаха за миг, после и двамата наведоха очи. Никой не промълви името на човека, за когото и единият, и другият мислеше.

— Аз... аз не искам да спасявам Доминикино — каза той със заекване най-после и завря лице в козината на котарака. — Аз... аз разбирам, че всичко ще пропадне, ако не му се помогне.

Джема се престори, че не забелязва жалкия му опит да отклони вниманието ѝ. Тя продължи, сякаш не бе я прекъсвал:

— Страстта да се излагате на опасности ви влече да заминете. Когато сте неспокоен, вие се стремите към опасностите така, както към опиума, когато бяхте болен.

— Не аз исках опиум — каза той упорито, — а другите настояваха да ми дадат.

— Няма що, вие се перчите малко с вашия стоицизъм. А гордостта ви не позволява да помолите за облекчение на физическата болка. Но вие се чувствувате особено поласкан, когато излагате живота си, за да облекчите напрежението на нервите си. А всъщност разликата е много малка.

Стършелът обърна главата на котарака към себе си и се вгледа в кръглите му зелени очи.

— Вярно ли е, Пашт? — каза той. — Верни ли са всичките лоши неща, които твоята господарка гговори за мене? Нима това е *mea culpa*, *mea maxima culpa*? Ти си умно животно и никога не искаш опиум, нали? Прадедите ти са били богове в Египет и никой не е настъпвал опашките им. Но не знам какво ще стане с твоето спокойно безразличие към земните грижи, ако взема лапата ти и я поддържа над свещта. Ще поискаш ли опиум тогава? Кажй де! Или ще поискаш да умреш? Не, котако, ние нямаме право да умираме за наше собствено удобство. Можем да плюем и да ппроклинаме по малко, ако това ни успокоява, но не бива да отместваме лапата от пламъка.

— Стига! — Джема свали Пашт от коляното му и го сложи на едно малко столче. — Друг път ще имаме време да помислим за тези неща. А сега трябва да решим как ще помогнем на Доминикино... Какво има, Кети? Дойде ли някой? Заета съм.

— Един човек донесе това за вас от мис Райт.

В грижливо запечатания пакет имаше писмо с щемпела на Папската област, адресирано до мис Райт, но неотваряно. Старите училищни приятелки на Джема все още живееха във Флоренция и често по-важните й писма за по-голяма безопасност се получаваха на техния адрес.

— Това е условният знак на Микеле — каза Джема, като хвърли поглед на писмото, в което привидно се съобщаваха

’ *Mea culpa, mea maxima culpa* (лат.) — Моята вина, моята голяма вина.

условията за летуване в един пансион сред Апенините, и посочи двете малки петна в ъгълчето на страницата. — Написано е със симпатично мастило. Проявителят е в третото чекмедже на писалището. Да, това е.

Стършелът разгъна писмото върху писалището и прекара една четчица по страниците. Когато на листа се появи един ред яркосини букви с истинското съдържание на писмото, той се отпусна на облегалката на стола си и се разсмя.

— Какво има? — попита бързо Джема. Той й подаде писмото. „Доминикино е арестуван. Елате веднага.“

Тя седна с листа в ръка и загледа отчаяно Стършела.

— Е, ккакво? — каза той най-после иронично и провлечено. — Сега убедихте ли се, че трябва да замина?

— Да, изглежда, че трябва — въздъхна Джема. — Също и аз. Стършелът вдигна очи с изненада.

— И вие? Но...

— Разбира се. Знам, че е лошо никой да не остане тук, във Флоренция, но най-важното сега е там да има още две ръце.

— Могат да се намерят достатъчно и на самото място.

— Да, но те няма да са на хора, в които имате пълно доверие. Вие сам току-що казахте, че там са нужни поне двама души — съвсем сигурни. Щом Доминикино не се е справил сам, очевидно и вие няма да можете. Не забравяйте, че за един компрометиран конспиратор като вас подобна работа крие много трудности и вие ще се нуждаете от помощ повече от когото и да било друг. Вместо вие и Доминикино, там ще бъдем ние двамата.

Стършелът се смръщи и за момент се замисли.

— Да, имате пълно право — каза той. — И колкото по-скоро отидем, толкова по-добре. Но не бива да тръгваме заедно. Ако аз замина тази вечер, вие можете да отпътувате например утре следобед с пощенската карета.

— Закъде?

— Трябва да решим. Мисля, че е най-рразумно аз да отида във Фаенца. Ако тръгна късно тази вечер на кон за Борго Сан Лоренцо, там ще мога да се преоблека и да продължа веднага нататък.

— Да, не виждам какво друго можем да направим — каза Джема и сбра вежди загрижено. — Но много е опасно да заминете така набързо и да предоставите на контрабандистите в Борго грижата за дегизирането ви. Би трябвало да имате поне три цели дни, за да идете до границата по околни пътища и да можете да прикриете следите си.

— Не бойте се — отговори Стършелът усмихнат. — Може да ме арестуват отвъд, но не и на границата. В планината за мене е тъй безопасно, както и тук. Нито един контрабандист в Апенините не би ме предал. Но не ми е съвсем ясно как вие ще преминете границата.

— Много просто! Ще взема паспорта на Луиза Райт и ще замина на почивка в планината. Никой не ме познава в Романя, а вас — всеки шпионин ви знае.

— Но за щастие и всеки контрабандист. Джема погледна часовника си.

— Два и половина. Нямаме много време — само един следобед, ако тръгнете довечера.

— Тогава най-хубаво ще бъде сега да си отида в къщи, да уредя всичко и да се погрижа за добър кон. По-безопасно ще е да яздя до Сан Лоренцо.

— Но съвсем не е безопасно да се наема кон. Собственикът ще...

— Няма да наемам кон. Имам един познат — сигурен човек, който ще ми даде своя. Той ми е услужвал и друг път. След две седмици някой от овчарите ще му доведе коня. Значи към пет пет и половина ще се върна тук. А в това време намерете Мартини и му обяснете всичко.

— Мартини! — Джема се обърна и го погледна учудено.

— Да. Ще трябва да го посветим в нашата работа, ако нямате предвид по-подходящ човек.

— Не разбирам какво точно искате да кажете.

— Трябва да имаме тук сигурен човек в случай на непредвидени затруднения. От всички най-голямо доверие имам в Мартини. Разбира се, Рикардо би направил за вас всичко, каквото може, но струва ми се, че Мартини е по-разумен. Впрочем вие го познавате по-добре от мене. Решете вие.

— Ни най-малко не се съмнявам, че можем да се доверим и да разчитаме на Мартини във всяко отношение и навярно той ще се съгласи да ни помогне. Но...

Стършелът я разбра веднага.

— Джема, как бихте се чувствували, ако един приятел в нужда не се обърне към вас за помощ от страх да не ви наскърби или обиди? Нима ще почувствувате това като внимание към вас?

— Добре — каза тя след малко. — Ще изпратя веднага Кети да го повика. А докато дойде, ще отида при Луиза за паспорта ѝ. Обеща да ми го даде, когато ми потрябва. А как стои въпросът с парите? Да изтегля ли от банката?

— Не, не губете време за това. Засега в моята сметка има достатъчно, а като се свършат, ще вземем от вашите. И тъй до пет и половина. Ще ви намеря тук, нали?

— Да, разбира се. Ще се прибера много по-рано. Стършелът се върна половин час след определеното време и намери Джема и Мартини на терасата. Той веднага разбра, че разговорът между тях е бил мъчителен, личеше, че и двамата са били развълнувани, а Мартини бе необикновено мълчалив и мрачен.

— Уредихте ли всичко? — запита Джема, като вдигна очи.

— Да, нося ви и малко пари за пътуването. Конят ще ме чака при заставата Понте Росо в един часа след полунощ.

— Не е ли много късно? Трябва да пристигнете в Сан Лоренцо рано, още преди да са станали хората.

— Ще пристигна. Конят е много бърз, а не искам никой да види, че заминавам. Няма да се връщам повече в къщи. Пред вратата стои шпионин, който мисли, че съм си у дома.

— Как излязохте, без да ви забележи?

— Сkochих през кухненския прозорец в задния двор, а оттам се прехвърлих през оградата на съседната градина. Затова закъснях. Трябваше да го заблудя. Помолих собственика на коня да седи цялата вечер в кабинета ми със запалена лампа. Като види осветения прозорец и сянката върху пердето, шпионинът ще бъде сигурен, че пиша в къщи тази вечер.

— Значи ще останете тук, докато стане време да отидете на заставата?

— Да, не искам да ме виждат повече по улиците. Ще вземете ли една пура, Мартини? Знаем, че синьора Бола разрешава да се пуши.

— За мене е все едно, защото ще сляза долу да помогна на Кети в приготвянето на вечерята.

Когато Джема излезе, Мартини стана и започна да се разхожда с ръце зад гърба си. Стършелът пушеше и гледаше мълчаливо как навън ръми дъжд.

— Риварес! — започна Мартини, като спря пред него, без да вдигне очи от пода. — В какво искате да я въвлечете?

Стършелът извади пурата от устата си и пусна облак дим.

— Тя взе решението си сама — каза той, — никой не я е принуждавал на нищо.

— Да, да... знам. Но кажете ми... Мартини замълча.

— Ще ви кажа всичко, което мога.

— Не знам много подробности за тия ваши работи в планината. Кажете ми само, ще я въвлечете ли в някаква сериозна опасност?

— Истината ли искате да чуете?

— То се знае.

— Тогава — да.

Мартини се обърна и започна отново да се разхожда. След малко той пак се спря.

— Искам да ви задам още един въпрос. Разбира се, ако желаете, можете да не ми отговаряте, но ако отговорите — кажете ми честно. Вие обичате ли я?

Стършелът бавно изтърси пепелта от пурата си и продължи да пуши мълчаливо.

— Значи — не искате да ми отговорите?

— Не. Но мисля, че имам право да знам защо ми задавате такъв въпрос.

— Защо? Господи, нима не разбирате защо?

— А! — Стършелът остави пурата и погледна спокойно Мартини.

— Да — каза той бавно и тихо най-после, — аз я обичам. Само че не се безпокойте, нито мислете, че ще започна да ѝ се обяснявам в любов. Аз ще...

Гласът му замря в странен тих шепот. Мартини се приближи.

— Вие ще?...

— Ще умра.

Стършелът гледаше пред себе си с такъв студен и неподвижен поглед, сякаш вече бе умрял. Когато заговори отново, гласът му бе необикновено равен и безжизнен.

— Не бива да я тревожите предварително — каза той, — но няма никаква вероятност да се спася. Работата е опасна за всекиго и тя знае това така добре, както и аз. Контрабандистите обаче ще направят всичко, което могат, за да не бъде заловена тя. Те са добри момчета, макар и малко грубовати. А на моята шия вече е метнато въжето и като премина границата, само ще стегна примката.

— Риварес, какво искате да кажете? То се знае, има опасност и особено за вас, разбирам това. Но вие сте минавали границата неведнъж и винаги успешно.

— Да, а този път ще пропадна.

— Но защо? Откъде знаете? Стършелът се усмихна тъжно.

— Спомняте ли си немската легенда за човека, който умрял, когато срещнал своя двойник? Не? Появил се пред него нощем в пусто място, кършейки ръце в отчаяние. Аз също срещнах моя двойник последния път, когато бях в планината. Премина ли пак границата, вече няма да се върна.

Мартини пристъпи към Стършела и сложи ръка върху облегалото на стола му.

— Слушайте, Риварес! Не разбирам нито дума от цялата тази метафизика, но разбирам едно: щом са ви обхванали такива мисли, вие не сте в състояние да заминете. Най-сигурният начин да се провалите е да тръгнете с убеждението, че ще се провалите. Вие трябва да сте болен или в някакво особено настроение, за да ви влязат такива бръмбари в главата. А защо да не ви заместя аз? Ще се справя, каквато и практическа работа да има, а вие можете да съобщите на вашите хора, да им обясните...

sadb

— И да позволя да убият вас вместо мене. Много хитро! — Едва ли ще ме убият. Там не ме познават така, както познават вас. Пък и да ме убият...

Той млъкна и Стършелът бавно вдигна към него въпросителен поглед. Мартини отпусна ръка.

— Аз вероятно няма да ѝ липсвам така, както ще ѝ липсват вие — каза той с най-делови тон. — Още повече, Риварес, това е обществена работа и трябва да мислим за нейната целесъобразност — най-голяма полза за най-много хора. Вашата „пълна стойност“ — нали така казват икономистите? — е по-голяма от моята. Аз съм достатъчно умен да схвана това, макар че нямам основание да ви обичам особено. Вие сте по-голям човек от мене. Не съм сигурен дали сте по-добър, но вие имате повече качества и смъртта ви ще бъде по-голяма загуба, отколкото моята.

Той говореше така, като че ли разискваше на борсата курса на акциите. Стършелът го погледна разтреперан, сякаш му бе студено.

— Съветвате ме да чакам, докато гробът се отвори сам и ме погълне?

Ако ли трябва да умра,

като невеста ще посрещна мрака...1

— Слушайте, Мартини, ние с вас говорим глупости.

— Вие — безспорно — каза Мартини рязко.

— Да, но вие също. За бога, нека не се увличаме в романтични саможертви като Дон Карлос и маркиз Поза². Ние живеем в деветнадесетия век и ако мое задължение е да умра, аз трябва да умра.

— Ако ли пък мое задължение е да живея, аз вероятно ще трябва да живея. Вие сте по-щастлив, Риварес.

— Да — съгласи се лаконично Стършелът, — аз съм бил винаги щастлив.

Те пушиха мълчаливо няколко минути, после заговориха по някои подробности около работата. Когато Джема дойде да ги повика за вечеря, нито лицата, нито държанието им

---

1 Шекспир — „Мяра за мяра“ — трето действие, първа сцена.

2 Дон Карлос и маркиз Поза, герои от Шилеровата трагедия, „Дон Карлос“.

издаваха колко необикновен разговор бяха водили. След вечерята те обсъждаха планове и се уговаряха по разни въпроси до единадесет часа, когато Мартини стана и взе шапката си.

— Ще отида до нас да ви донеса моето наметало, Риварес. Мисля, че с него по-трудно ще ви познаят, отколкото с вашия лек костюм. Искам и да поразузная наоколо, за да сме сигурни, преди да тръгнем, че край къщата няма шпиони.

— Ще дойдете ли с мене до заставата?

— Да, с четири очи е по-сигурно, отколкото с две, в случай че някой ви следи. Към дванадесет ще се върна. Само да не тръгнете без мене! По-добре ще бъде да взема ключа, Джема, та да не будя никого, като позвъня.

Джема се вгледа в лицето на Мартини, като му подаваше ключовете. Тя разбра, че той е намерил този предлог, за да я остави насаме със Стършела.

— С вас ще поговорим утре — каза тя. — Ще има време сутринта, след като си приготвя багажа.

— Да, ще имаме достатъчно време! Искан да ви питам за още две-три дребни неща, Риварес, но можем да поговорим по пътя към

заставата. Пратете Кети да си легне, Джема, а вие двамата говорете колкото може по-тихо. И тъй, довиждане в дванадесет!

Мартини кимна усмихнат и излезе, като тръшна вратата зад себе си, за да чуят съседите, че гостенинът на синьора Бола си е отишъл.

Джема отиде в кухнята, за да каже на Кети да си ляга, и като се върна, донесе поднос с кафе.

— Не искате ли да полегнете малко? — попита тя. — Тази нощ няма да можете да спите.

— Не, мила, не! Ще поспя в Сан Лоренцо, докато Ми приготвят костюм и дегизировка.

— Тогава изпийте чаша кафе. Почакайте малко, да ви сложа и бисквити.

Джема се наведе пред бюфета, а Стършелът изведнъж надникна през рамото ѝ.

— Какво имате тук? Шоколадени и английски захарни бонбони! Та това са царски удоволствия!

Тя го погледна и се усмихна едва уловимо на възторжения му тон.

— Обичате ли сладки неща? Аз винаги пазя по нещичко за Чезаре. Той се радва като истинско бебе на всякакви лакомства.

— Н-наистина ли? Тогава ще трябва да му набавите утре други, а да дадете тези на мене. Не, чакайте да сложа бонбоните в джоба си — те ще ми бъдат утехата за всички загубени радости в живота. Надявам се, че ще ми позволят да посмуча бонбон в деня на обесването ми.

— Почакайте поне да ви намеря една кутийка за бонбоните, преди да ги сложите в джоба си — лепкави са! Да сложа ли и шоколадените?

— Не, тях искам да изям сега заедно с вас.

— Но аз не обичам шоколад. Хайде елате и седнете като разумен човек. Твърде е възможно да не ни се удаде друг случай да поговорим спокойно, преди един от двама ни да бъде убит и...

— Тя нне обича шоколад — промърмори Стършелът. — Значи ще трябва да се подсладя сам. Това напомня последната вечеря на осъдения на смърт, нали? Тази вечер ще трябва да изпълнявате всичките ми прищевки. Преди всичко искам да седнете на това кресло

и тъй като ми казахте, че мога да полегна, ще се настаня тук и ще ми бъде много добре.

Той легна на килима пред краката ѝ, опря лакът на креслото и се загледа в лицето ѝ.

— Колко сте бледна! — каза той. — Това е, защото гледате песимистично на живота и не обичате шоколад.

— Бъдете сериозен поне пет минути! Най-после това е въпрос на живот и на смърт.

— Дори и две минути не искам да бъда сериозен, мила. Нито животът, нито смъртта заслужават това.

Той беше хванал двете ѝ ръце и ги галеше с върха на пръстите си.

— Не бъдете така печална, и нервна! Още малко и ще ме накарате да заплача, а после ще съжалявате. Искам да се

---

1 Става дума за някогашния английски обичай да се дава на осъдения любимото му ядене, преди да го екзекутират.

усмихнете пак, имате тъй прекрасна и неочаквана усмивка. Е, не ми се карайте, мила! Нека изядем бисквитите заедно като две добри деца, без да се караме, защото утре ще умрем. Стършелът взе една бисквита от чинията и внимателно я раздели на две, като с особено усърдие следеше и на двамата да се падне по равно от захарната глазура.

— Това е нещо като причастието, което почтените хора получават в черква. „Вземете, яжте, това е моето тяло.“ Трябва да прием и вино от една и съща чаша — да, така. „Пийте, за да си спомните...“

Джема остави чашата настрана.

— Недейте! — каза тя, почти разплакана. Стършелът я погледна и хвана отново ръцете ѝ.

— Тихо тогава! Нека помълчим малко. И когато един от нас умре, другият ще си спомня този миг. Ще забравим шумния, груб живот, който бучи край ушите ни, и ще го напуснем заедно, ръка за ръка. Ще влезем заедно в тайните убежища на смъртта и ще легнем между разцъфнали макове. Тихо! Нека помълчим.

Той склони глава на коленете ѝ и закри лице. Джема мълчаливо се наведе над него и сложи ръка на черната му коса. Времето летеше бързо, а те нито помръдваха, нито продумваха.

— Приятелю, стана почти дванадесет часа — каза тя най-последно.

Той вдигна глава.

— Остават ни само няколко минути. Мартини ей сега ще се върне. Ние може би никога вече няма да се видим. Имате ли да ми кажете нещо?

Стършелът се изправи бавно и отиде до другия край на стаята. Един миг и двамата мълчаха.

— Искам да ви кажа само едно — едва чуто проговори той, — да ви кажа...

Той спря, седна до прозореца и закри лицето си с две ръце.

— Най-последно решихте да се смилите над мене — каза Джема тихо.

— Животът е бил много рядко милостив към мене. Аз мислех отначало, че... може би няма да ви интересува...

— Не мислите ли така сега?

Тя почака отговора му един миг, после прекоси стаята и застана до него.

— Кажете ми истината най-последно — прошепна Джема. — Представете си, че ви убият, а аз остана жива, та аз до края на живота си няма да знам... няма да съм уверена...

Стършелът улови ръцете ѝ и ги стисна силно.

— Ако ме убият... Знаете ли, когато отидох в Южна Америка... А, Мартини!

Той замлъкна внезапно, спусна се към вратата и я разтвори. Мартини чистеше обувката си на изтривалката.

— С-съвсем точен както обикновено! Мартини, вие сте жив ххронометър. Това ли е ннаметалото ви?

— Да, нося ви и още някои неща. Постарах се, колкото можах, да ги запазя сухи, вън вали пороен дъжд. Боя се, че пътуването ви ще бъде много неприятно.

— Това няма никакво значение. Чиста ли е улицата?

— Да, изглежда, че всичките шпиони са си легнали вече. И не е чудно — в такава ужасна нощ. Джема, кафе ли е това? Той би трябвало да пие нещо топло, преди да излезе на дъжда, иначе ще се простуди.

— Кафе. Много е силно. Ще стопля и малко мляко. Джема отиде в кухнята, стиснала здраво зъби и юмруци, за да не заплаче. Когато се върна, Стършелът бе сложил вече наметалото и закопчаваше кожените гамаша, които Мартини му бе донесъл. Той изпи на крак чаша кафе и взе широкополата пътническа шапка. .

— Струва ми се, че е време да тръгваме, Мартини. За всеки случай трябва да пообиколим, преди да отидем към заставата. И тъй, довиждане засега, синьора. В петък ще се срещнем във Форли, ако дотогава не се случи нещо непредвидено. Почакайте малко, ето вви адреса.

Той откъсна листче от тефтерчето си и написа с молив, няколко думи.

— Аз вече го имам — каза Джема с тих и глух глас.

— И-имате ли го? Е, нищо, вземете и това листче за всеки случай. Да тръгваме, Мартини. Ш-шшт! Внимавайте да не изскърца вратата!

Те слязоха тихо надолу по стълбата. Когато пътната врата се затвори зад тях, Джема се върна в стаята и механично разгъна листчето, което Стършелът сложи в ръката ѝ. Под адреса беше написано:

„Там ще ви кажа всичко“.

ВТОРА ГЛАВА

Беше пазарен ден в Бризигела

и от околните села и паланки бяха надошли селяни с прасета и домашни птици, с млечни продукти и полудиви стада планински добитък. Безспирно движеща се тълпа изпълваше пазарния площад — хората се смееха и закачаха, пазаряха се за сушени смокини, евтини кифли и слънчогледови семки. Мургави босоноги деца се търкаляха върху напечения от слънцето паваж, докато майките им седяха под дърветата до кошниците си с масло и яйца.

Монсиньор Монтанели, който излезе да поздрави хората с „добро утро“, беше веднага заобиколен от шумна група деца. Те бързаха да му поднесат големи букети от перуники, червени макове и нежно бели нарциси, които бяха набрали по планинските склонове. Любовта на кардинала към дивите цветя хората приемаха снизходително, като една от онези малки слабости, които придават чар на мъдрите хора. Ако някой друг, който не се ползува с такава всеобща любов, би напълнил къщата си с бурени и треви, навярно биха му се смели. Но „добрият кардинал“ можеше да си позволи няколко невинни ексцентричности.

— Е, Мариуция — каза той, като спря, да погали едно от децата по главичката, — ти си пораснала, откакто те видях за последен път. А как е ревматизмът на баба ти?

— По-добре е напоследък, ваше преосвещенство, но мама е болна сега.

— Много съжалявам, че трябва да чуя такава новина. Кажете ми на майка си да слезе някой ден и да види дали не може да ѝ помогне д-р Джордани. Ще намеря къде да я настаня. Промяната може би ще е полезна за нея. Ти изглеждаш по-добре, Луиджи. Как са очите ти?

Монтанели отмина, като спираше тук и там, да поговори дружески с планинците. Той винаги запомняше имената на децата и възрастта им, техните грижи и грижите на родителите им, спираше се да попита със съчувствен интерес как е кравата, заболяла по Коледа,

или какво е станало с парцалената кукла, попаднала миналия пазарен ден под колелата на каруца.

Когато кардиналът се прибра в двореца, пазарът започна. Един куц човек със синя риза, рошава черна коса, надвиснала над очите му, и дълбок белег на лявата буза се отправи лениво към една от лавките и на много лош италиански език поиска чаша лимонада.

— Не си тукашен — каза жената, като му пълнесе чашата и го погледна.

— Не, от Корейка съм.

— Работа ли търсиш?

— Да. Скоро ще започне сенокосът. Един господин — той има чифлик край Равена — дойде онзи ден в Бастиа и ми каза, че тук ще има много работа.

— Дано си намериш, ама сега времената са тежки тъдява.

— В Корейка е още по-лошо, майчице. Не знам какво ще стане с нас, бедните хора.

— Ти самичък ли си дошъл?

— Не, с един другар. Ей го там, с червената риза. Паоло, Паоло!

Като чу, че го викат, Микеле се отправи бавно към лавката с ръце в джобовете. Той можеше доста сполучливо да мине за корсиканец, макар че за да стане неузнаваем, си бе сложил червена перука. А Стършелът — той беше просто свършен.

Те тръгнаха заедно по пазарния площад — Микеле свиреше през зъби, а Стършелът, приведен под тежестта на метнатия през рамото му вързоп, влачеше крака, за да

не личи толкова, че е куц. Те очакваха пратеник, на когото трябваше да предадат важни нареждания.

— Ето го Марконе на кон, до онзи ъгъл — прошепна изведнъж Микеле?

Стършелът с вързоп на рамо се затътри към ездача.

— Не ви ли е нужен косач, синьор? — попита той и допря ръка до извехтялата си шапка, а после прокара пръст по поводите.

Това беше условният знак и ездачът, който имаше вид на управител на имение, слезе от коня и метна поводите на врата му.

— За каква работа те бива, човече?

Стършелът мачкаше шапката си в ръце.

— Мога да кося, синьор, да подрязвам жив плет — започна той и продължи, без да променя гласа си: — В един часа през нощта пред входа на кръглата пещера. Нужни са два добри коня и една кола. Аз ще чакам в пещерата... Мога и да копая, синьор, и...

— Е, добре, на мене ми трябва косач. Работил ли си и по-рано тъйдява?

— Да, синьор, веднъж. Имай предвид, че трябва да си добре въоръжен. Може да срещнем конен отряд. Не минавай по горската пътека; от другата страна е по-безопасно. Ако срещнеш шпионин, не влизай в спор — стреляй веднага... Много ще се радвам, ако ме вземете на работа, синьор.

— Не се съмнявам, само че ми трябва опитен косач. Нямам дребни пари днес, дядо.

До тях се бе приближил един много окъсан просяк и скимтеше жално и монотонно:

— в името на пресветата дева смилете се над бедния старец... Махайте се веднага оттук, иде конен отряд... в името на пресветата царица небесна, дева непорочна... Тебе търсят Рйварес, ще бъдат тук след две минути... Да ви наградят светците... трябва да бягате бързо, на всеки ъгъл има шпиони, не можете да се измъкнете незабелязано.

и мАрконе пхна поводите в ръцете на Стършела.

— Бързай! Карай до моста, пусни коня и се скрий в дола.

Ние всички сме тук, ще ги задържим десетина минути.

— Не, не искам да ви заловят. Съберете се всички заедно и след мене стреляйте поред. Придвижвайте се към конете, те са завързани до стълбите на двореца и пригответе ножовете си. Ще отстъпваме с бой, а като хвърля шапката си на земята, прережете поводите и всеки да се метне на най-близкия кон. Така можем всички да стигнем до гората.

Те говореха тъй тихо, та дори и най-близко стоящите не подозираха, че става дума за нещо по-опасно от сенокоса.

Марконе взе поводите на своята кобила и я поведе към завързаните коне, до него тътреше крака Стършелът, а просякът ги следваше с протегнатата ръка и не преставаше да хленчи. Приблужи се, подсвирквайки си, и Микеле. Просякът го бе предупредил мимоходом, а той предаде съобщението на трима селяни, които ядяха лук под едно дърво. Селяните веднага станаха и го последваха. Така, преди да привлекат нечие внимание, седмината застанаха до стъпалата на

двореца. Всеки бе сложил ръка на скрития си пистолет, а конете бяха завързани съвсем наблизко.

— Не се издавайте, преди да ви направя знак — каза Стършелът тихо, но ясно. — Може да не ни познаят. След като аз дам изстрел, започнете да стреляте поред и вие. Не се целете в хората, а в краката на конете — тогава няма да могат да ни преследват. Докато гърмят трима, останалите трима да зареждат пистолетите си отново. Ако някой застане между вас и конете — убийте го. Аз си избирам шарения кон. Хвърля ли шапката си, всеки да гледа себе си и за нищо не спирайте;

— Идат — каза Микеле.

Стършелът се обърна с израз на наивно и глупаво учудване, а хората изведнъж престанаха да се пазарят.

Петнадесет въоръжени конника бавно излязоха на пазарния площад. Те едва си пробиваха път между тълпата и ако по всички ъгли на площада нямаше шпиони, седемте конспиратори можеха спокойно да се измъкнат, докато вниманието на всички бе съсредоточено върху войниците. Микеле се приближи до Стършела. — — Не можем ли да избягаме сега?

— Не, заобиколени сме от шпиони, а един от тях ме позна. Той току-що изпрати да съобщят на капитана къде съм.

Единствената ни възможност е да стреляме в краката на конете.

— Кой е шпионинът?

— Първият, по когото ще стрелям. Готови ли сте всички? Вече си проправиха пътека и ще ни връхлетят.

— Дайте път! — крещеше капитанът. — В името на негово светейшество!

Тълпата се беше отдръпнала, уплашена и изумена, и войниците се спуснаха бързо към малката групичка по стъпалата на двореца. Стършелът извади пистолет от пазвата си и стреля не по настъпващия отряд, а по шпионина, който се приближаваше към конете и изведнъж падна назад със счупена ключица. Мигновено се разнесоха още шест последователни изстрела и конспираторите започнаха да се приближават до вързаните коне.

Един от кавалерийските коне се спъна и политна, друг падна на земята и зацвили страшно. Тогава над писъците на изплашената тълпа се понесе гърмкият, заповеден глас на командувачия офицер, който се бе изправил на стремената, вдигнал сабя над главата си.

— Насам, насам!

Той се олюля на седлото и политна назад: Стършелът пак бе стрелял с безпогрешния си прицел. По мундира на капитана потече тънка струйка кръв, но той се изправи с невероятно усилие, хвана се за гривата на коня и изкрещя яростно:

— Убийте куция дявол, ако не можете да го заловите жив! Това е Риварес!

— Дайте ми още един пистолет, бързо! — извика Стършелът на своите хора. — И бягайте!

Той хвърли шапката си на земята точно навреме, защото сабите на разярените сега войници вече блестяха пред него.

— Сложете оръжието, всички!

Кардинал Монтанели бе застанал внезапно между сражаващите се. Един от войниците изкрещя ужасен:

— Ваше преосвещенство! Господи, ще ви убият!

Но Монтанели направи още една крачка напред и застана пред дулото на пистолета на Стършела.

Петима от конспираторите бяха яхнали вече конете и летяха по стръмната улица. Марконе се метна на своята кобила. Но преди да я пришпори, той се обърна, да види дали предводителят им не се нуждае от помощ. Шареният кон беше съвсем близо и след миг всички биха могли да се спасят. Но щом фигурата в червена мантия излезе напред, Стършелът изведнъж се поколеба и ръката, в която държеше пистолета, се отпусна. Този миг реши всичко. Веднага го заобиколиха, събориха го грубо на земята и ударът на една войнишка сабя изби пистолета от ръката му. Марконе смущка кобилата със стремената. Копитата на кавалерийските коне чаткаха зад него по стръмнината — безсмислено беше да се бави повече и да се остави да заловят и него. Като препусна в галоп, той се изви на седлото, за да изпрати един последен изстрел в най-близкия от преследвачите си, и видя Стършела. Лицето му беше окървавено, коне, войници и шпиони го мачкаха с краката си. Марконе чу дивите проклетия на победителите, пронизителните викове на триумф и ярост.

Монтанели не забеляза какво се случи. Той се бе отдалечил от стъпалата и се стараеше да успокои ужасените хора. Но, след малко, когато се наведе над ранения шпионин, смутеното раздвижване на тълпата го накара да вдигне очи. Войниците пресичаха площада и

влачеха своя пленник за въжето, с което бяха вързали ръцете му. Лицето му бе посивяло от болка и изтощение, той с мъка поемаше дъх, но все пак се обърна към кардинала, усмихна се с побелелите си устни и прошепна:

— П-поздравявам ви, ваше преосвещенство.

Пет дни по-късно Мартини пристигна във Форли. Джема беше му изпратила по пощата свитък печатни обяви условията, че се е случило нещо особено и присъствието му е необходимо, и като си спомни разговора на терасата, веднага разбра истината. Из целия път той непрестанно си повтаряше едно: няма основание да се предполага, че се е случило нещо със Стършела, глупаво е да се отдава значение на детинските приумици на такъв нервен и своенравен човек. Но колкото се мъчеше да отблъсне тази мисъл, толкова повече го завладяваше тя.

— Досетих се какво е станало: Риварес е задържан, нали? — каза той, като влезе в стаята на Джема.

— Арестуван е миналия четвъртък в Бризигела. Защищавал се отчаяно, ранил капитана на отряда и един шпионин.

— Въоръжена съпротива — лошо!

— Това няма никакво значение. Той беше достатъчно компрометиран от по-рано, за да се отрази на положението му един изстрел повече или по-малко.

— Какво мислите, че ще направят с него? Джема побледня още повече.

— Мисля — каза тя, — че не бива да бездействуваме, докато разберем какво смятат да направят.

— Надявате се, че ще можем да го освободим?

— Трябва да го освободим.

Мартини се обърна настрана и засвири с уста, сложил ръце зад гърба си. Джема го остави да мисли спокойно. Тя седеше неподвижно, отпуснала глава на облегалката на стола, и гледаше втренчено в празното пространство пред себе си с трагична съсредоточеност. Когато лицето ѝ имаше такъв израз, тя много напомняше на Дюреровата „Меланхолия“¹.

— Виждали ли сте го? — попита Мартини, като спря за миг да се разхожда.

— Не, трябваше да се срещнем тук на следната сутрин.

— Да, спомням си. Къде е той?

— В крепостта, под строга охрана и както се говори, в окови.
Мартини вдигна рамене.

— Това няма никакво значение. Една пила е достатъчна, за да се освободи от всякакви окови. Стига само да не е ранен...

— Изглежда, че е бил леко ранен, но точно колко — не знам. По-добре е да ви разкаже всичко сам Микеле. Той е присъствувал при арестуването.

— А как не са задържали и него? Нима той е избягал и изоставил Риварес?

---

1 „Меланхолия“ — една от най-известните гравюри на немския художник Албрехт Дюрер (1471–1528).

— Той няма вина — сражавал се е, докато изобщо е било възможно, и изпълнил най-точно дадените нареждания. Впрочем и другите също. Единственият, който, изглежда, е забравил нарежданията или е сбъркал някак в последния миг, е самият Риварес. Изобщо тук има нещо необяснимо. Почакайте малко, ще извикам Микеле.

Джема излезе от стаята и се върна скоро с Микеле и един широкоплещест планинец.

— Това е Марконе — каза тя. — Чували сте за него — един от контрабандистите. Той току-що пристигна и вероятно ще може да ни каже нещо повече. Микеле, това е Чезаре Мартини, за когото ви говорих. Ще му разкажете ли какво се случи? Каквото сте видели.

Микеле разказа накратко за престрелката с отряда.

— Не мога да разбера как се случи това — завърши той. — Никой от нас не би го оставил, ако предполагахме, че ще го заловят. Но нарежданията му бяха съвсем ясни и когато хвърли шапката си на земята, на никого от нас не хрумна, че ще чака да го заобиколят. Той беше съвсем близо до коня си, видях го как преряза поводите и преди да се качи на седлото, само му подадох зареден пистолет. Единственото, което мога да предположа, е, че поради хромотата си не е улучил стремето, когато се е мъчил да възседне коня. Но дори и да е така, той би могъл да стреля.

— Не беше така — намеси се Марконе. — Той и не се опита да възседне коня. Аз потеглих последен, защото кобилата ми се изплаши

от стрелбата, и се огледах да видя дали той е в безопасност. Можеше спокойно да избяга, ако не беше кардиналт.

— А! — възкликна тихо Джема, а Мартини повтори учудено:

— Кардиналт?

— Да, той застана точно пред дулото на пистолета, дявол да го вземе! Риварес навярно се е изплашил, защото отпусна ръката си, в която държеше пистолета, а другата вдигна така — Марконе закри лицето с лявата си длан. — И разбира се, всички се нахвърлиха върху него.

— Не мога да проумея това — каза Микеле. — Риварес не е от онези, които загубват ума и дума в критичен момент.

— Той може би е свалил пистолета си от страх да не убие невъоръжен човек — обади се Мартини.

Микеле вдигна рамене.

— Невъоръжени хора няма защо да си тикат носа точно там, дето се води бой. Войната си е война. Ако Риварес бе изпратил един куршум в негово преосвещенство, вместо да се остави да го заловят като питомен заек, сега щеше да има един честен човек повече и един поп по-малко.

Той се обърна, като захапа мустака си. Беше толкова ядосан, че едва не заплака.

— Както и да е — каза Мартини, — станалото-станало и няма смисъл да губим време в разсъждения как се е случило. Въпросът е как да организираме бягството му. Предполагам, всички сте съгласни да поемем този риск?

Микеле дори не намери за нужно да отговори на такъв излишен въпрос, а контрабандистът само забеляза през смях:

— Бих убил собствения си брат, ако не е съгласен.

— Много добре тогава... Най-напред — имате ли план на крепостта?

Джема отключи едно чекмедже и извади няколко листа хартия.

— Приготвила съм всички планове. Ето първия етаж на крепостта. Ето горния и долния етаж на кулите, а тук е планът на крепостните валове. Тези пътища водят към долината, а тук са отбелязани пътеките и скривалищата в планината, подземните тунели.

— Знаете ли в коя кула е той?

— В източната, в кръглата стая с решетъчния прозорец.

Отбелязала съм я на плана.

— Откъде получихте тези сведения?

— От един човек с прякор „Щурецът“ — войник от охраната на крепостта. Братовчед е на едного от нашите хора, на Джино.

— Бързо сте действували.

— Няма време за губене. Джино отиде веднага в Бризигела, а някои от плановите вече имахме. Списъкът на скривалищата е направил сам Риварес — нали виждате, това е неговият почерк.

— Що за хора са войниците от охраната?

— Това не сме узнали още. Щурецът е там отскоро и не познава още другите.

— Трябва да узнаем от Джино какъв е самият Щурец. Известно ли е нещо за намеренията на правителството? Къде ще бъде съден Риварес — в Бризигела или ще го отведат в Равена?

— Това не знаем. Равена, разбира се, е главният град в легатството и според закона по-важните процеси трябва да се разглеждат там, в централния съд. Но в четирите легатства законите не се зачитат много и всичко зависи от личните прищевки на този, който е на власт.

— Няма да го отведат в Равена — намеси се Микеле.

— Защо мислите така?

— Сигурен съм. Полковник Ферари, военният комендант на Бризигела, е чичо на офицера, когото Риварес рани. Той е отмъстителен негодник и няма да изпусне възможността да се разплати с един свой враг.

— Мислите, че ще се опита да задържи Риварес тук?

— Мисля, че ще се опита да го обеси.

Мартини погледна бързо Джема. Тя беше много бледна, но при тези думи лицето ѝ не се промени. Очевидно тази мисъл не беше нова за нея.

— Мъчно ще направи това без известни формалности — каза тя тихо. — Но той може би под един или друг предлог ще свика военен съд, а после ще се оправдае с необходимостта да се запази спокойствието на града.

— А кардиналът? Ще се съгласи ли той на такова нещо?

— Той няма право да се меси във военните работи.

— Да, но влиянието му е голямо. Комендантът сигурно няма да се реши на такава стъпка без неговото съгласие.

— Съгласието му никога няма да получи — прекъсна го Марконе. — Монтанели винаги е бил против военните съдилища и всички мерки от тоя род. Докато Риварес е в Бризигела, нищо страшно не може да се случи — кардиналт ще се застъпи за всеки затворник. Но аз се боя да не го отведат в Равена. Попадне ли там — загубен е.

— Не бива да го оставим да попадне там — каза Микеле. — Можем да организираме освобождаването му по пътя. Но да се измъкне от крепостта е съвсем друго нещо.

— Струва ми се — каза Джема, — че е безполезно да чакаме, за да видим ще го прехвърлят ли в Равена. Трябва да се опитаме да го спасим в Бризигела и нямаме време за губене. Чезаре, най-добре е и ние с вас да прегледаме заедно плана на крепостта и да видим не можем ли да измислим нещо. Аз имам известна идея, но не мога да разреша една трудност.

— Да тръгваме, Марконе — каза Микеле и се изправи. — Нека ги оставим да обмислят своя план. Трябва да отида във Фояно следобед, а искам и ти да дойдеш с мене. Винченцо не ни е изпратил патрони, а трябваше да ги получим още вчера.

Когато двамата мъже излязоха, Мартини отиде при Джема и мълчаливо ѝ протегна ръка. Тя остави за миг пръстите си в неговите.

— Вие винаги сте били добър приятел, Чезаре — каза тя най-после, — винаги сте ми помагали в нужда. А сега нека обсъдим плановете.

ТРЕТА ГЛАВА

— Но аз, ваше преосвещенство, още веднъж най-искрено ви уверявам, че с вашия отказ се Застрашава спокойствието на града.

Комендантът се стараеше да запази почтителен тон, с какъвто трябва да се говори на един висш църковен сановник, но в гласа му се чувствуваше раздражение. Черният му дроб не бе в ред, жена му го разоряваше с големите си разходи, а последните три седмици търпението му бе подложено на сериозно изпитание. Гражданите бяха мрачни и недоволството им ставаше по-опасно и по-очевидно от ден на ден; Цялата област гъмжеше от заговори и навсякъде имаше укрито оръжие; гарнизонът бездействуваше и предаността му бе повече от съмнителна, а кардиналът, когото комендантът бе окачествил цветисто пред своя адютант като „олицетворение на магарешки инат“, го беше довел почти до отчаяние. А сега му се бе стоварил и Стършелът — истинско възбуждение на злото.

След като рани любимия племенник на коменданта и най-добрия му шпионин, „куцият испански дявол“ продължи своите подвизи, започнали от пазарния площад — той сякаш подкупи охраната, изплаши офицерите, които водеха разпита, и превърна затвора в лудница. Той беше в крепостта от три седмици и на властта в Бризигела бе дошло до гуша от него. Подлагаха го на разпит след разпит, употребиха всички средства, за да изтръгнат самопризнание — заплахи, убеждаване, всевъзможни хитрости, но той беше все така твърд, както и в деня на задържането му. Сега съзнаваха, че навярно щеше да бъде по-добре, ако го бяха изпратили веднага в Равена. Но вече бе късно да се поправи грешката. Заедно с доклада си до легата за арестуването на Стършела комендантът бе отправил и молба да му се разреши като особена чест лично да ръководи следствието. И след като молбата му бе благосклонно приета, той не можеше да се откаже сега, без да направи унижителното признание, че противникът му се е оказал по-силен.

Както предвиждаха Джема и Микеле, той смяташе военния съд за единствената възможност да излезе от затруднението. И упоритият

отказ на кардинал Монтанели да се съгласи на това бе последната капка, която преля чашата на търпението му.

— Аз мисля — каза той, — че ако ваше преосвещенство знаеше какво струва този човек на мене и моите помощници, вие бихте гледали по-иначе на въпроса. Аз напълно разбирам и уважавам принципното ви възражение против нарушението на юридическата процедура, но този случай е изключителен и изисква изключителни мерки.

— Няма такъв случай — възрази Монтанели, — който да изисква несправедливост. А да се осъди един цивилен от таен военен съд, е и несправедливо, и незаконно.

— Ето какъв е случаят, ваше преосвещенство. Затворникът безспорно е извършил няколко тежки престъпления. Участвувал е в позорното савиньонско въстание и военнополовият съд, назначен от монсиньор Спинола, бездруго би го осъдил на разстрел или на каторжен труд, ако не беше успял да избяга в Тоскана. Оттогава той не е престанал да заговорничи. Известно е, че той е влиятелен член на една от най-опасните тайни организации в страната. Има сериозни подозрения, че с негово съгласие, ако не по негово внушение, са убити не по-малко от трима агенти на тайната полиция. Заловен е почти в момента на пренасяне оръжие в легатството. Оказал е въоръжена съпротива на властта и е ранил тежко две длъжностни лица при изпълнение на служебните им обязанности, а сега той е постоянна заплаха за спокойствието и реда в нашия град. Предаването му на военен съд при това положение безспорно е оправдано.

— Каквото и да е извършил този човек — отвърна Монтанели, — той има право да бъде съден според закона.

— Обикновеният съдебен път изисква много време, ваше преосвещенство, а в този случай всяка минута е скъпа. Извън всичко друго аз постоянно се страхувам, че той може да избяга.

— Ако има такава опасност, ваше задължение е да усилите охраната.

— Правя всичко, което мога, ваше преосвещенство, но аз съм зависим от персонала в затвора, а този човек сякаш е омагьосал всички. За три седмици четири пъти смених пазачите му. Омръзна ми вече да налагам наказания на войниците, а полза — никаква. Не мога

да ги застава да престанат да предават писма от него и за него. Глупаците са се влюбили в него като в жена.

— Това е много интересно. В него трябва да има нещо необикновено.

— Нещо необикновено, сатанинско... извинявайте, ваше преосвещенство, но този човек наистина може да изкара от търпение и един светец. Колкото и да е невероятно, аз сам трябва да водя всички разпити, защото натовареният офицер не може да издържа повече.

— Как така?

— Трудно е да се обясни, ваше преосвещенство, но вие бихте разбрали, ако видите веднъж как се държи при разпит. Може да се помисли, че офицерът, който води следствието, е престъпникът, а той — съдията.

— Но какво страшно може да направи той? Разбира се, може да откаже да отговаря на въпросите ви, но той няма друго оръжие освен мълчанието.

— И език, остър като бръснач. Ние всички сме смъртни, ваше преосвещенство, и повечето от нас са правили на времето си грешки, които не искаме да се разгласяват на всеуслушание. Такава е човешката природа! Не е лесно, когато почнат да изравят малките ти прегрешения отпреди двадесет години и да ти ги навират в очите.

— Да не би Риварес да е разкрил някоя лична тайна на офицера, който водеше разпита?

— Да... как да ви кажа... той, бедният, като кавалерийски офицер задлъжнял и заел една малка сума от полковата каса...

— С други думи, откраднал от обществените пари, които му са били поверени?

— Разбира се, това е било много лошо от негова страна, ваше преосвещенство. Но приятелите му върнали сумата веднага и работата се потулила. Той е от добро семейство и оттогава поведението му е било безукорно. А как е узнал това Риварес — недоумявам. Във всеки случай още при първия разпит той припомни този стар скандал — и при това пред младшия офицер! А разказваше с такъв невинен израз, като че ли чете молитвите си! То се знае, историята сега е известна по цялото легатство. Ако ваше преосвещенство би присъствувал само на един разпит, сигурен съм, че бихте разбрали... Риварес няма да знае нищо. Бихте могли да подслушвате зад...

Монтанели се обърна и погледна коменданта. Лицето му рядко придобиваше такъв израз.

— Аз съм служител на църквата — каза той, — а не полицейски шпионин и подслушването не влиза в моите задължения.

— Аз... аз не исках да ви обидя...

— Мисля, че няма да има никаква полза от понататъшното разискване по този въпрос. Ако изпратите затворника тук, ще поговоря с него.

— Позволявам си най-почтително да посъветвам ваше преосвещенство да не правите такъв опит. Човекът е съвсем непоправим. И по-безопасно, и по-разумно ще бъде в този единствен случай да нарушим буквата на закона и да се отървем от него, преди да е извършил някоя нова пакост. След това, което каза ваше преосвещенство, аз се осмелявам да поддържам становището си с най-голямо стеснение, но в края на краищата аз отговарям пред монсиньор легата за спокойствието на града...

— Аз пък — прекъсна го Монтанели — съм поел отговорност пред бога и пред негово светейшество, че в моята епархия няма да става нищо задкулисно. Щом вие все още настоявате, полковник, аз ще се възползувам от правата си на кардинал. Няма да разреши таен военен съд в този град през мирно време. Ще приема затворника тук сам утре в десет часа сутринта.

— Както обичате, ваше преосвещенство — отговори комендантът с мрачна почтителност и си отиде, като мърмореше под носа си: — Колкото до упоритостта, и двамата са от един дол дренки.

Той не каза на никого за предстоящата среща, докато не дойде време да се свалят оковите на затворника и да го заведат в двореца.

Не стига, че най-видният потомък на валаамовото магаре¹ се разпорежда със законите — както бе казал той на своя ранен племенник, — но трябваше да се поеме още един риск — войниците можеха да се уговорят с Риварес и неговите приятели да устроят бягството му по пътя.

Когато Стършелът под силна охрана влезе в стаята, дето Монтанели пишеше на маса, отрупана с книжа, той внезапно си спомни един горещ летен следобед, когато бе преглеждал ръкописни проповеди в кабинет, много подобен на този.

1 Валаамовото магаре — отнася се до библейската притча за едно магаре, което упрекнало господаря си с човешка реч.

И там, както и тук, капациите на прозорците бяха притворени, за да бъде по-хладно, а на улицата един продавач на плодове викаше:

— Fragola, fragola!

Стършелът тръсна гневно глава, отметна назад косата, паднала над очите му, и на устните му се появи усмивка. Монтанели вдигна очи от книгата си.

— Вие можете да почакате в хола — каза той на охраната.

— Извинете, ваше преосвещенство — започна сержантът тихо и с явно смущение, — но полковникът смята, че затворникът е опасен и че ще бъде по-добре...

Изведнъж очите на Монтанели блеснаха гневно.

— Можете да почакате в хола — повтори той тихо и сержантът, като отдаде чест и промърмори някакво извинение с уплашен израз, напусна заедно с хората си стаята.

— Седнете, моля — каза кардиналът, когато вратата се затвори.

Стършелът мълчаливо се подчини.

— Синьор Риварес — започна Монтанели след кратко мълчание, — искам да ви задам няколко въпроса и ще ви бъда много благодарен, ако ми отговорите.

Стършелът се усмихна.

— Г-главното ми занятие засега е да слушам задаваните ми въпроси.

— И... да не отговаряте? Чух за това. Но онези въпроси ви се поставят от чиновници, които водят следствието и чието задължение е да използват отговорите ви като доказателства.

— А въпросите на ваше преосвещенство? Скритото предизвикателство се чувствуваше по-скоро в тона, отколкото в думите, и кардиналът веднага схвана

Но лицето му не загуби израза си на сериозност и благоразположение.

— Моите въпроси — каза той — независимо от това, дали ще отговорите, или не, ще останат само между нас. Ако те докоснат някъде до политическите ви тайни, разбира се, няма да отговорите. Но

иначе, макар и да сме съвсем чужди един друг, надявам се да ми окажете това лично внимание и да отговорите.

— Аз съм напълно на услугите на ваше преосвещенство. Тези думи бяха казани с лек поклон и с израз на лицето от който у всекиго би изчезнала охотата да моли за някакво внимание.

— И тъй, обвиняват ви, че сте прехвърляли оръжие в тази област. За какво ви е било нужно то?

— За да убивам плъхове.

— Страшен отговор. Нима за вас всички, които не споделят възгледите ви, са плъхове?

— Н-някои от тях.

Монтанели се отпусна в стола и известно време гледа мълчаливо събеседника си.

— Какво е това на ръката ви? — попита той внезапно. Стършелът погледна лявата си ръка.

— Стари ббелези от зъбите на плъхове.

— Извинете, аз говоря за другата ви ръка. Там има прясна рана.

Тънката му гъвкава дясна ръка беше лошо ударена и възпалена. Стършелът я протегна напред. На подутата китка имаше дълга и дълбока кървава рана.

— Д-дребна работа, както виждате — каза той. — Когато ме арестуваха онзи ден благодарение на ваше преосвещенство — той отново леко се поклони, — един от войниците стъпи на ръката ми.

Монтанели хвана китката му и я разгледа внимателно.

— Защо е в такова състояние сега, след три седмици? — попита той. — Цялата е възпалена.

— В-вероятно оковите не й действуват добре. Кардиналът вдигна глава и се намръщи.

— Нима слагат окови върху прясната рана?

— Естествено, ваше преосвещенство. Нали точно за това са пресните рани. От старите рани няма много полза. Те само болят, не можеш да ги накараш да горят както трябва.

Монтанели го погледна отново втренчено и изпитателно, после стана и отвори едно чекмедже с хирургически принадлежности.

— Дайте си ръката — каза той.

Стършелът протегна ръка със замръзнало, сякаш изковано от желязо лице. След като проми нараненото място, Монтанели го

превърза внимателно. Очевидно той бе свикнал да върши това.

— Ще поговоря за оковите — каза той. — А сега искам да ви задам още един въпрос: какво смятате да правите?

— Отговорът е много прост, ваше преосвещенство. Ако мога — да избягам, ако не — да умра.

— Защо да умрете?

— Защото ако комендантът не успее да уреди разстрелването ми, ще ме осъдят на каторжен труд, което за мене е рравносилно. Не съм достатъчно здрав, за да издържа.

Монтанели опря ръка на масата и се замисли мълчаливо. Стършелът не го обезпокои. Той се бе облегал назад с притворени очи и изпитваше физическо удоволствие от това, че е без окови.

— Да предположим — започна отново Монтанели, — че успеете да избягате. За какво ще използвате живота си?

— Аз ви казах вече, ваше преосвещенство — ще убивам плъхове.

— Ще убивате плъхове. Значи ако аз ви позволя да избягате оттук сега — да допуснем, че имах тази власт, — ще използвате свободата си, за да поощрявате насилието и кръвопролитията, а не да ги предотвратявате?

Стършелът погледна разпятието на стената. . — Не мир, а меч1... Както виждате, поне следвам добър пример. Впрочем аз предпочитам пистолета.

— Синьор Риварес — каза кардиналът с непоколебимо спокойствие, — аз досега нито съм ви оскърбил, нито съм говорил с пренебрежение за възгледите и за приятелите ви. Не мога ли да очаквам същото внимание и от вас? Или искате да ме убедите, че атеистът не може да бъде възпитан човек?

— А, ссъвсем забравих. Ваше преосвещенство смята учтивостта за една от висшите християнски добродетели. Спомням си вашата проповед във Флоренция по случай спора между мене и анонимния ви защитник.

— Това е един от въпросите, по които исках да поговоря с вас. Бихте ли ми обяснили причината за особените ви Думи на Христос, взети от библията.

ненавист към мене? Ако вие сте ме избрали само като удобен прицел, въпросът е друг. Методите ви на политическа борба са ваша лична работа, а ние не разискваме политиката сега. Но по онова време

ми се стори, че има и някаква лична вражда към мене. Ако това е така, бих се радвал да узная дали не съм ви обидил някога, дали по някакъв начин не съм дал повод за такова чувство.

Дали не го е обидил някога! Стършелът вдигна превързаната ръка към гърдите си.

— Трябва да ви припомня Шекспир, ваше преосвещенство — каза той, като се засмя. — Аз съм като човека, който не може да понеса безвредната и нужна котка¹. Не мога да търпя свещениците. Косата ми настръхва, като видя расо.

— О, така ли... — Монтанели показа с жест, че това му е безразлично. — Все пак — добави той — едно нещо са обидите, а друго — изопачаването на фактите. Когато в отговор на моята проповед заявихте, че аз знам кой е анонимният автор, вие сгрешихте — не ви обвинявам в умишлена лъжа, но това, което твърдахте, не беше вярно. Неговото име ми е неизвестно и до ден днешен.

Стършелът наклони главата си настрана като птиче, за миг погледна кардинала сериозно, после изведнъж се облегна назад и избухна в смях.

— S-s-sancta simplicitas! Мили, невинни хора от Аркадия. Значи вие не се досетихте! Не забелязахте ли следите от копитата на дявола?

Монтанели се изправи.

— Трябва ли да разбирам, синьор Риварес, че вие сам сте писали статиите и за двете страни на полемиката?

— Признавам, че това беше недостойно — отговори Стършелът и погледна с широко отворени, невинни сини очи. — А вие поглъщате всичко направо като стриди. Да, беше много недостойно, но тттолкова смешно!

Монтанели прехапа устни и седна отново. Той бе разбрал от самото начало, че Стършелът иска да го накара да загуби самообладание и бе решил, каквото и да стане, да се въздържа.

---

¹ Шекспир — „Венециански търговец“, четвърто действие, първа сцена.

² Sancta simplicitas (лат.) — Свещена простота!

Но вече започваше да оправдава отчаянието на коменданта. Можеше да се прости някоя и друга ругатня на човек, който през последните три седмици бе разпитвал Стършела по два часа дневно.

— Да оставим този разговор — каза той тихо. — Ето главно за какво исках да ви видя: като кардинал аз имам право на глас, ако пожелае да се възползувам от него при разрешаването на въпроса как да се постъпи с вас. От това свое право бих се възползувал само ако върху вас се упражнява насилие, което не е необходимо, за да се предпазят други хора от вашето насилие. Следователно поисках да ви доведат тук, за да разбера, от една страна, нямате ли някакви оплаквания — за оковите ще се погрижа, но може да има и нещо друго; и от друга страна, защото смятах за правилно, преди да дам мнението си, да видя сам що за човек сте вие.

— Не се оплаквам от нищо, ваше преосвещенство. *.guerre, comme a la guerre!*¹ Аз не съм дете, та да очаквам, че правителството ще ме потупа по рамото за тайно внасяне на оръжие в неговата територия. Естествено е да бъдат колкото могат по-сурови към мене. Колкото до това, що за човек съм аз, вие вече сте чували едно романтично признание на греховете ми. Не е ли достатъчно това, или бихте искали да започна отново?

— Не ви разбирам — каза Монтанели хладно, като взе един молив и почна да го върти между пръстите си.

— Ваше преосвещенство навярно не е забравил стария Диего, богомолеца? — Стършелът внезапно промени гласа си и заговори като Диего: — Нещастен грешник съм аз...

Моливът изпраця в ръцете на Монтанели.

— Вие прекалявате! — каза той.

Стършелът се засмя, облегна глава назад и заследи с очи кардинала, който се разхождаше мълчаливо из стаята.

— Синьор Риварес — каза Монтанели, като спря най-после пред него, — вие се отнесохте с мене така, както нито един човек, роден от жена, не би се отнесъл и с най-злия си враг. Вие се докоснахте до моята лична скръб, превърнахте в игра и подигравка мъката на ближния си. Още веднъж ви моля да ми

---

1 *A la guerre comme, a la guerre* (фр.) — на война — като на война.

кажете: обидил ли съм ви някога с нещо? Ако не съм, защо ми изиграхте тази безсърдечна шега?

Стършелът се отпусна върху възглавниците на стола и го погледна с неуловимата си, смразяваща и загадъчна усмивка.

— Това ме ззабавляваше, ваше преосвещенство. Вие вземахте всичко присърце и цялата история ми пприличаше малко... на цирк...

Монтанели, чиито устни бяха побелели, се обърна и позвъни.

— Можете да отведете обратно затворника — каза той, когато войниците влязоха.

Щом си отидоха, той седна до масата, още разтреперан от необикновено възмущение, и взе куп отчети, изпратени от свещениците в неговата епархия.

Но след малко той ги отмести настрана, опря се на масата и покри лицето си с ръце. Стършелът сякаш бе оставил някаква страшна сянка, някаква призрачна следа от себе си да витае в стаята. Монтанели седеше, разтреперан и настръхнал; той не смееше да вдигне очи, за да не би да види този дух, макар и да знаеше, че няма нищо. Това не беше халюцинация. а по-скоро резултат от нервно изтощение, но той изпитваше неописуем ужас от привидението — от ранената му ръка, от усмихнатите жестоки устни, от непроницаемите като дълбока морска вода очи...

Най-последно той се отърси от видението и се залови за работата си. През целия ден Монтанели нямаше нито една свободна минута и лошият спомен не го безпокоеше. Но късно: вечерта, като влизаше в спалнята си, той спря на прага от наново обзелия го страх. Ами ако го сънува? Монтанели се овладя веднага и коленичи пред разпятието, да се помоли.

Но той не можа да заспи през цялата нощ.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Гневът не попречи на Монтанели да изпълни обещанието си. Той протестира така енергично против начина, по който бяха оковали Стършела, че злополучният комендант, вече съвсем объркан и в пълно отчаяние, заповяда да свалят всякакви вериги.

— Откъде да знам — мърмореше той пред адютанта си — на какво още може да се противопостави негово преосвещенство? Щом нарича един чифт обикновени белезници „жестокост“, той навярно скоро ще започне да протестира срещу решетките на прозорците и ще поиска да храня Риварес със стриди и трюфели¹. В дните на моята младост престъпниците си бяха престъпници и към тях се отнасяха така, както им се полага. Никой не смяташе, че предателят е нещо по-добро от крадеца. Но сега бунтовниците са на мода и негово преосвещенство, изглежда, е склонен да поощрява всички негодници в страната.

— Не разбирам защо се бърка, дето не му е работата — забеляза адютантът. — Той не е легат и няма никаква власт по отношение на гражданските и военните дела. По закон...

— Има ли смисъл да се говори за закона? Не можем да очакваме, че някой ще уважава законите, след като светият отец отключи затворите и пусна цялата банда от либерални безделници на свобода! Това е истинско безумие! То се знае, сега монсиньор Монтанели си придава важност. Той беше съвсем кротък при негово светейшество покойния папа, но сега е важна птица. Изведнъж спечели благоволение и може да прави, каквото си иска. Как мога аз да му се противопоставя? Знаем ли, той може да има тайни нареждания от Ватикана! Сега всичко се е обърнало наопаки — не сме сигурни какво може да се случи дори утре. В доброто старо време човек знаеше за какво да държи, но сега...

Комендантът поклати тъжно глава. Много сложен

---

¹ Трюфел — вкусна гъба за ядене, без гугла и стебло, която расте плитко под земята и се бере с дресирани кучета.

ставаше за него този свят, в който кардиналите се занимават с дреболии като дисциплината в затвора и говорят за „правата“ на политическите престъпници.

А Стършелът се бе върнал в крепостта в нервно състояние, близо до истерия. Срещата с Монтанели беше почти изчерпала силите му. Последните дръзки думи за цирка той бе казал в пълно отчаяние, само за да прекрати разговора, който след още пет минути би могъл да завърши със сълзи.

Същия ден подиробед, когато го извикаха на разпит, той отговаряше на всички поставени въпроси с истеричен смях. А когато комендантът, загубил търпение и самообладание, започна да ругае, Стършелът се засмя още по-невъздържано. Нещастният комендант се пенеше, фучеше и заплашваше с невероятни наказания упорития затворник, докато най-после дойде до заключението, до което бе стигнал някога и Джеймс Бартън, че да се спори с човек, изпаднал в състояние на такава безразсъдност, е излишно губене на сили и време.

Стършелът бе отново отведен в килията и легна на нара, обзет от оная мрачна и безнадеждна мъка, която изпитваше винаги след пристъпите на неудържим смях. Той лежа така до вечерта — без да се помръдне, без дори да мисли. След силното вълнение сутринта сега бе изпаднал в някакво странно, полуапатично състояние, когато усещаше дори собственото си нещастие като неясна физическа тежест върху окаменялата си душа. Всъщност нямаше особено значение как ще свърши всичко това. За него, както и за всяко живо същество, важно беше само едно — да се избави от непоносимата болка. А дали облекчението ще настъпи от някаква външна промяна, или от пълното притъпяване на усещанията, му бе съвсем безразлично. Може би ще успее да избяга, а може би ще го убият. Но каквото и да стане, той никога вече няма да види своя Padre и всичките вълнения са напразни.

Един от надзирателите му донесе вечеря. Стършелът го погледна с умора и безразличие.

— Колко е часът?

— Шест. Вечерята ви, синьор.

Стършелът погледна с отвращение престоялото, изстинало ядене, от което се носеше неприятен дъх, и извърна глава. Той се

чувствуваше не само подтиснат, но и физически болен и му прилошаваше само от вида на храната.

— Ще се разболеете, ако не ядете — каза бързо войникът. — Изяжте поне парче хляб, това ще ви подкрепи.

Войникът говореше с особена настойчивост. Той взе едно парче от клисавия хляб и пак го постави на подноса. У Стършелата изведнъж се пробуди конспираторът. Гой се досети веднага, че в хляба има нещо скрито.

— Можеш да го оставиш. След малко ще се опитам да хапна — небрежно каза Стършелът. Вратата бе отворена и той знаеше, че сержантът на стълбите може да чуе всяка разменена между тях дума.

Когато вратата бе отново заключена и Стършелът се убеди, че никой не го наблюдава през шпионката, взе парчето хляб и внимателно го разчупи. В средата намери онова, което очакваше — връзка тънки пили. Те бяха завити в парче хартия, върху която имаше няколко думи. Той грижливо изглади хартията и я поднесе към слабата светлина. Думите бяха така гъсто написани и върху толкова тънка хартия, че бе много трудно да се прочетат.

„Вратата е отключена и няма луна. Прережете, колкото можете по-бързо решетката, и минете през подземния проход между два и три часа. Ние сме готови и друг случай може да не ни се удаде.“

Стършелът смачка нервно записката в ръката си. Значи всичко беше готово — оставаше му само да пререже решетката на прозореца. Какво щастие, че му бяха свалили оковите! Няма да губи време да прерязва и тях. Колко желяза има решетката? Две, четири — и всяко трябва да се изпили на две места, — всичко осем. Ако бърза, ще успее да направи това за една нощ... Как са могли Джема и Мартини да приготвят така бързо всичко — дрехи, паспорти, скривалища? Трябва да са работили като товарни коне... И тъй, бяха приели нейния план. Той се засмя тихо на глупостта си — като че имаше значение нейн ли е планът, или не, щом е добър! И все пак му беше приятно, че първо на Джема бе хрумнало той да използва под земния проход, вместо да се спусне по въжена стълба, както бяха предложили контрабандистите отначало. Нейният план беше по-сложен и по-труден за изпълнение, но затова пък нямаше опасност за живота на часовоя от другата страна на източната стена като другия план. Затова когато му изпратиха двата проекта, той без колебание избра предложението от Джема.

Според този план познатият им пазач с прякор „Щурецът“ трябваше да използва първата възможност, за да отключи без знанието на другарите си желязната врата, през която се влиза от двора в подземния проход под крепостния вал, и да закачи отново ключа на гвоздеа в караулното помещение. Стършелът трябваше, щом му се съобщи, да пререже с пила решетката на прозореца, да накъса ризата си на ивици, да ги завърже една за друга и с помощта на това въже да се спусне върху широката източна стена на двора. Той трябваше да пълзи на колене и ръце по стената, когато часовоят гледа в противоположната посока, и да ляга неподвижно, щом се обърне към него. В югоизточния ъгъл на стената имаше полуразрушена кула. Тя беше обрасла гъсто в бръшлян, но големи купища камъни се бяха свлекли от нея в двора до стената. От тази кула Стършелът трябваше да се спусне по бръшляна и по съборените камъни в двора, да отвори тихо отключената врата и през прохода да влезе в свързания с него подземен тунел. Преди няколко века този тунел е свързвал тайно крепостта с кулата на близкия хълм, но сега никой не го използваше и на много места беше затрупан от срутили се скали. Никой освен контрабандистите не знаеше, че на планинския склон има грижливо покрит вход, който те бяха свързали с тунела. Никой и не подозираше, че бали със забранени стоки често стояха по цели седмици под самия вал на крепостта, докато митническите чиновници напразно претърсваха домовете на мрачните, смръщени планинци. През този таен вход Стършелът трябваше да излезе на склона и да се промъкне в тъмнината до уединеното място, където Мартини и един от контрабандистите щяха да го очакват. Най-голямата трудност бе да се отключи вратата след вечерната проверка — не всякога бе възможно да стане това. Спускането от прозореца при ясно време също криеше сериозна опасност да бъде забелязан от часовоя. Сега наистина имаше всички условия за успех и случаят не биваше да се пропуска.

Стършелът седна и започна да яде от хляба. Той поне не го отвращаваше като останалата затворническа храна, а трябваше да хапне нещо, за да поддържа силите си.

Добре беше и да полегне малко, да се опита да поспи. Опасно бе да се заеме с пиленето преди десет часа, а тази нощ му предстоеше тежка работа.

И тъй, все пак неговият padre бе мислил да го остави да избяга! Такова нещо може да се очаква от него. Но Стършелът никога не би се съгласил. Всичко друго, но не и туй! Ако избяга, той ще избяга сам, с помощта на приятелите си. Не му е нужна попската милост.

Колко е горещо! Сигурно ще има буря — въздухът е тъй тежък и задушен. Той се обърна неспокойно на нара и сложи превързаната дясна ръка под главата си вместо възглавница. После я махна пак. Как гореше, как пулсираше тя! И всички стари рани, започнаха да болят, тъпо и неопределено, но постоянно. Какво им бе станало? О, глупости! Всичко беше от времето, от приближаващата буря. Той ще заспи и ще си почине малко, преди да започне пиленето.

Осем железни пръчки — и всичките дебели и здрави! Колко още му оставаха? Навярно не бяха много. Нали пили вече от часове — безкрайни часове, — да, разбира се, затова го боли ръката... А как само боли. чак до костта! Но едва ли от пиленето го боли така и цялата страна. А пулсиращата, горяща болка в куция крак — и тя ли е от работата? Той подскочи. Не, не беше заспал, а беше сънувал с отворени очи — беше сънувал, че прерязва решетката, а не беше дори и започнал. Ето ги железните пръчки на прозореца — недокоснати, здрави и твърди както винаги. А в далечината часовниковата кула вече възвестяваше десет часа. Трябва да започне работата.

Погледна през шпионката и като видя, че никой не го наблюдава, той извади една от пилите, скрити в пазвата му.

Не, нищо му няма — нищо! Всичко е само въображение. Болката отстрани е от стомашно разстройство, от простуда или нещо подобно. И никак не е чудно — след три седмици непоносима затворническа храна и лош въздух. А болките по цялото тяло и ускореният пулс са отчасти на нервна почва и отчасти — от неподвижния живот. Да, разбира се, точно така — от неподвижния живот. Как не се сети порано!

И все пак трябва да поседне малко и да му попремине, преди да започне работа. Сигурно само след няколко минути ще мине.

Но когато седна, той се почувствува още по-зле. Тогава бе съвсем безпомощен пред болките и лицето му посивя от уплаха. Не, трябва да стане и да се залови за работа, да се отърси от болките. От неговата воля зависи дали ще ги чувствува, или не, а той няма да ги усеща, ще ги застави да стихнат.

Той се изправи пак и произнесе силно и ясно:

— Аз не съм болен. Нямам време да боледувам. Трябва да прережа решетките и няма да чувствавам болки.

И започна да пили.

Десет и петнадесет... десет и половина... единадесет без четвърт... Той пилеше, пилеше и при всяко изстъргване на пилата по желязото му се струваше, че някой пили собственото му тяло и мозък.

— Кой ли ще се претърка по-напред — аз или решетката? — си каза той с усмивка, стисна зъби и продължи да пили.

Единадесет и половина. Той продължаваше да пили, макар че ръката му бе вдървена и подута и едва стискаше пилата. Не, той не смееше да си почине. Остави ли веднъж проклетия инструмент, няма да му стигне вече смелост, за да започне отново.

Пред килията премина часовоят и прикладът на пушката му се чукна о горната греда на вратата. Стършелът спря; и се огледа, без да изпусне пилата от вдигнатата си нагоре ръка. Нима го бяха чули? Някакво топче, мушнато през дупчицата на шпионката, падна на пода. Той остави пилата и се наведе да го вземе. Беше свито парченце хартия.

Колко дълго бе това спущане надолу, надолу, а край него се надигат черни вълни... и как бучат!

Ах, да! Той просто се бе навел, за да вдигне листчето. Завило му се е свят, но така става на много хора, когато се навеждат. Няма му нищо... нищо.

Той вдигна листчето, поднесе го към светлината и внимателно го разгъна.

„Излезте тази вечер, каквото и да се случи. Утре преместват Щуреца на друга служба. Това е единствената ни възможност.“

Той унищожи записката, както бе направил и с предишната, взе пилата и отново се залови за работа — упорито, безмълвно и отчаяно.

Един часа. Бе работил вече три часа и шест от осемте железни пръчки бяха прерязани. Още две, после ще се покатери...

Започна да си припомня други случаи, когато бяха идвали страшните пристъпи на болестта. Последния път беше преди Нова година. Той потрепера, като си спомни ония пет нощи. Но тогава не бе започнало така внезапно, никога не бе ставало тъй неочаквано.

Той изпусна пилата, като слепец простря напред двете си ръце и обзет от пълно отчаяние, за първи път, откакто бе станал атеист, взе да се моли. Молеше се на нещо... на нищо... на всичко.

— Не тази нощ! О, нека се разболея утре! Утре всичко ще понеса — само не тази нощ!

За миг той остана неподвижен, сложил ръце на слепите си очи. После отново взе пилата и отново започна да работи.

Един и половина. Беше започнал да прерязва последната преграда. От ръкава на ризата му висяха парцали. На устните му имаше кръв, пред очите му — червена мъгла. По челото му се стичаше пот, а той все пилеше, пилеше, пилеше...

Монтанели заспа на разсъмване. Тази неспокойна, мъчителна нощ го бе изтощила и известно време той спа спокойно. После започна да сънува.

Отначало сънищата бяха неясни, объркани. Един след друг се редяха несвързани помежду си образи, появяваха се, изчезваха и всички бяха изпълнени с някакво неясно чувство за борба и болка, над всички лежеше сянката на неизразим ужас. После започна да сънува своето безсъние — старото, познато и страшно видение, което го измъчваше от години. Дори и насън той чувствуваше, че всичко това му е познато вече.

Той върви през някакво голямо празно място и търси тих кът, където може да легне и да заспи. Навсякъде е пълно с хора — те ходят нагоре и надолу, приказват, смеят се, викат, молят се, бият камбани, удрят някакви металически инструменти. От време на време той се отдалечава малко от шума и ляга — ту на тревата, ту на дървена скамейка или на каменна плоча. Затваря очи, закрива ги с двете си ръце от светлината и си казва: „Сега ще заспя“. Но тълпите отново се спущат към него, реват, крещат, викат го по име, молят го: „Събуди се! Събуди се веднага, ти си ни нужен!“

И после — влиза в някакъв огромен дворец с много разкошни стаи, с легла, дивани и ниски меки кресла. Нощ е и той си казва: „Най-после тук ще намеря тихо място, където мога да поспя“. Но щом си избира една тъмна стая и ляга, някой влиза с лампа в ръка, свети безмилостно в очите му и казва: „Стани, викат те!“ п.

Той става и тръгва отново, залита, спъва се като смъртно ранено същество. Чува как часовници бият един и разбираме половината от нощта вече е изминала — скъпоценната и тъй кратка нощ. Два, три, четири, пет — а в шест часа целият град ще се събуди и няма да има вече тишина.

Той влиза в друга стая, иска да легне на едно легло, но някой скача от възглавниците и вика: „Леглото е мое!“ И той пак се отдалечава с отчаяние в душата.

Часовникът съобщава час подир час, а той все скита отстая в стая, от къща в къща, от коридор в коридор. Страшната бледна зора пълзи все по-близо и по-близо. Часовниците удрят пет. Нощта е изминала, а той не е могъл да си почине. О, мъка! Започва нов ден — нов ден!

Той влиза в някакъв дълъг подземен коридор, нисък, сводест и сякаш безкраен. Осветяват го ослепителни лампи и свещници. През решетките на покрива се носи шум от танцуване, смях и весела музика. Там горе в света на живите хора навярно има някакво празненство. О, да би могъл да намери място, където да се скрие и да заспи. Едно малко местенце, пък ако ще, да бъде и гроб, отворен гроб, с дъх на смърт и на гнило... Какво значение има това, стига само да може, само да поспи!

„Гробът е мой!“ Това е Гладис. Вдигнала глава над прогнилия саван, тя го гледа втренчено. Тогава той пада на колене и простира ръцете си към нея.

„Гладис! Гладис! Имай малко милост към мене. Позволи ми да се сместя тук и да поспя. Не те моля за любов. Няма да те докосна, няма да ти говоря. Позволи ми само да легна до тебе и да заспя! О, мила, откога не съм спал! Не мога да издържа още един ден. Светлината ослепява душата ми. Шумът разбива мозъка ми на прах. Гладис, нека легна тук и поспя!“

И той иска да покрие очите си с нейния саван. Но тя се отдръпва и крещи: „Това е светотатство! Ти си свещеник!“

И той пак върви и върви. Излиза на морския бряг, на голите скали, огрени от ослепяваща светлина, където с глух, непрестанен стон се плиска водата.

„Морето ще бъде по-милостиво — казва той, — и то е уморено до смърт и не може да заспи.“

Тогава от дълбините се възправя Артур и извиква силно:

„Морето е мое!“

— Ваше преосвещенство! Ваше преосвещенство!

Монтанели се стресна и се събуди. Прислужникът му чукаше на вратата. Монтанели стана механично и отвори, а прислужникът видя дивия поглед и изплашеното му лице.

— Ваше преосвещенство, болен ли сте? Той потърка челото си с ръце.

— Не, спях, а ти ме стресна.

— Много съжалявам. Стори ми се, че рано сутринта ви чух да ходите и предположих...

— Късно ли е вече?

— Часът е девет и комендантът дойде. Казва, че работата е много важна и тъй като знае, че ставате рано...

— Долу ли е той? Ще дойда веднага. Монтанели се облече и слезе.

— Боя се, че посещението ми е малко безцеремонно, ваше преосвещенство — започна комендантът.

— Надявам се, че не се е случило нещо?

— Нещо! Риварес почти успя да избяга.

— Щом не е успял напълно, значи няма никаква беда. Как стана това?

— Намерен е на двора точно до малката желязна врата. Когато патрулът обхождал двора в три часа сутринта, един от войниците се спянал в нещо на земята. Донесли фенер и намерили Риварес паднал на пътеката в безсъзнание. Веднага вдигнали тревога и ме повикаха. А като огледах килията му, видях, че всичките железа на решетката са прерязани и на едно от тях е завързано въже, направено от разкъсана ленена риза. Той се е спуснал от прозореца и е пропълзлял по стената. Желязната врата, която води към подземните тунели, се оказа отключена. Това подсказва, че стражата е била подкупена.

— Но защо е намерен на пътеката? Да не би да е паднал от стената и да се е наранил?

— Най-напред и аз си помислих това, ваше преосвещенство, но лекарят на затвора не намира никакви следи от падане. Войникът, който беше дежурен вчера, казва, че снощи, когато занесъл вечерята на Риварес, той изглеждал много болен и не хапнал нищо. Но това са

глупости! Болен човек не би могъл да изпили решетките и да пропълзи по горната част на стената. Това е немислимо.

— Той сам не дава ли някакви показания?

— Той е в безсъзнание, ваше преосвещенство.

— Още?

— От време на време той сякаш идва малко на себе си и изохква, после отново загубва съзнание.

— Това е много странно. Какво мисли лекарят?

— Не знае какво да мисли. Не намира признаци на сърдечно страдание, което би могло да обясни състоянието му. Но каквото и да е, то е дошло внезапно, почти в момента, когато бягството щяло да завърши успешно. Лично аз смятам, че той е бил повален от ръката на милостивото провидение.

Монтанели леко се намръщи.

— Какво ще правите с него? — попита той.

— Този въпрос ще реша в близките няколко дни. Но засега аз получих добър урок. Ето какъв е резултатът от свалянето на оковите — с това ни най-малко не искам да изразя неуважение към ваше преосвещенство...

— Надявам се — прекъсна го Монтанели, — че поне няма да му сложите отново белезици, докато е болен. Човек в такова състояние, каквото описвате вие, трудно би могъл да направи нов опит за бягство.

— Ще се погрижа добре да не може — промърмори под носа си комендантът, като излизаше. — Негово преосвещенство нека сантименталничи, колкото си ще. Риварес е доста здраво окован сега и болен или не — ще стои така.

— Но как е могло да се случи това? Да припадне в последния момент, след като е извършил всичко и е стигнал до самата врата! Това прилича на някаква жестока шега!

— Казвам ви — отговори Мартини, — единственото, което мога да допусна, е, че е имал пристъп на болестта си и че навярно се е борил, докато е имал сили, а когато е слязъл в двора, е припаднал от изтощение.

Марконе яростно изтърси пепелта от лулата си.

— Както и да е, но всичко е свършено вече! Сега не можем да му помогнем с нищо. Бедният човек!

— Бедният! — тихо като ехо повтори Мартини. Той беше почнал да съзнава, че и за него светът ще бъде пуст и мрачен без Стършела.

— А какво мисли тя? — попита контрабандистът и погледна към другия край на стаята, дето седеше Джема — сама, отпуснала ръце в полата си, с нищо неவிждащи, устремени напред очи.

— Не съм я питал. Не е продумала, откак ѝ казах за станалото. По-добре е да не я безпокоим сега.

Изглеждаше, че Джема не забелязва присъствието им, но и двамата говореха тихо, като че ли бяха при мъртвец. След кратко тежко мълчание Марконе стана и прибра лулата си.

— Ще дойда пак довечера — каза той, но Мартини го спря с ръка.

— Не тръгвайте още, искам да поговоря с вас. — Той сниши още гласа си и продължи почти шепнешком: — Наистина ли мислите, че вече няма никаква надежда?

— Не виждам на какво още можем да се надяваме. Да направим втори опит е невъзможно. Дори той да беше здрав и да можеше да извърши своята част от работата, ние не бихме могли да се справим с нашата. Цялата стража е заподозряна и ще бъде сменена. И можете да бъдете сигурни, че Щурецът няма да има вече възможност да свърши нещо.

— Не мислите ли — запита изведнъж Мартини, — че като оздравее, бихме могли да направим нов опит с отвличане вниманието на стражата?

— Отвличане вниманието на стражата? Какво искате да кажете?

— Дойде ми на ум, че ако се изпреча пред коменданта в деня на Corpus Domini¹, когато шествието минава край крепостта, и стрелям в лицето му, цялата стража ще се спусне да ме залови, а някои от вас в суматохата могат да освободят Риварес. Това едва ли може да се нарече план, но ми хрумна такава мисъл.

— Съмнявам се дали ще може да стане — отговори съвсем сериозно Марконе. — За да излезе нещо, всичко ще трябва да се обмисли много внимателно. Но... — той измънка и погледна Мартини — ако се окаже възможно, вие ще се наемете ли?

Мартини обикновено беше сдържан човек, но този случай

1 Денят на Corpus Domini — празник на тялото господне, един от големите католически празници.

не беше обикновен. Той погледна контрабандиста право в очите.

— Дали ще се наема? — повтори той. — Погледнете я само! Повече обяснения не бяха нужни. С тези три думи той бе казал всичко. Марконе се обърна и погледна към другия край на стаята.

Джема не беше се помръднала, откакто започна разговорът. Лицето ѝ не изразяваше нито съмнение, нито страх, нито дори мъка — върху него бе легнала само сянката на смъртта. Очите на контрабандиста се изпълниха със сълзи, когато я погледна.

— Побързай, Микеле! — извика той, като отвори вратата на верандата и погледна навън. — Не сте ли още свършили, вие двамата? Имаме да правим още сто и петдесет неща!

Микеле, последван от Джино, влезе в стаята.

— Аз съм готов — каза той. — Искам само да попитам синьора...

Той се отправи към Джема, но Мартини хвана ръката му.

— Не я безпокойте. Сама ѝ е по-добре.

— Остави я! — добави Марконе. — Няма да има полза от нашата намеса. Бог вижда, че на всички ни е мъчно, но за нея, бедната, е най-тежко.

ПЕТА ГЛАВА

Цяла седмица Стършелът лежа в ужасно състояние. Кризата беше много тежка, а комендантът, объркан и озлобен от страх, нареди не само да окачат вериги на ръката и крака му, но и да го превържат за нара с кожени ремъци, стегнати така, че при всяко движение се врязваха в тялото. Със своята упоритост и стоицизъм Стършелът изтърпя всичко до края на шестия ден. Но най-после гордостта му се сломи и той помоли лекаря на затвора да му даде една доза опиум. Лекарят се съгласи охотно, но комендантът, като чу за молбата му, рязко забрани „всякакви подобни глупости“.

— Откъде знаете защо иска опиум? — каза той. — Напълно е възможно да се е преструвал през цялото време, а сега иска да упои часовая или крои нещо друго. Риварес е достатъчно хитър и може да измисли всичко.

— С дозата опиум, която ще му дам, едва ли ще успее да упои часовая — отговори лекарят, като едва сдържа усмивката си. — А от това, че той може би се преструва, е излишно да се боите, тъй като Риварес може всеки миг да умре.

— Както и да е, не разрешавам да му се дава опиум. Който иска да се отнасят с него меко, трябва сам да се държи както подобава. Той напълно си е заслужил малко повече строгост. Това може да му послужи за урок друг път да не си играе с решетките на прозорците.

— Законът обаче не позволява мъченията — осмели се да каже лекарят, — а вашите мерки вече доста приличат на мъчение.

— Струва ми Се, че в закона не се споменава нищо за опиум — каза комендантът с раздражение.

— Това, разбира се, е ваша работа, полковник. Но надявам се, че поне ще разрешите да се свалят ремъците. Те са съвсем излишни и само отегчават състоянието му. Няма никаква опасност, че той може да избяга сега. Дори и да го освободите, не би могъл да стои на краката си.

— Драги ми господине, предполагам, че лекарят, както и всеки друг човек, може да сгреша. Той е здраво вързан сега и така ще си

остане.

— Тогава нека поне разпуснат малко ремъците. Истинско варварство е да се оставят тъй стегнати.

— Ремъците ще останат точно така, както са сега. И ще ви бъда благодарен, синьор, ако престанете да ми говорите за варварство. Ако правя нещо, значи имам основание за това.

Така и седмата нощ премина без никакво облекчение. Войникът, поставен на пост пред килията, се прекръсти и потрепера много пъти през тази нощ, като слушаше сърцераздирателните стонове. Търпението на Стършела най-последно се беше изчерпало.

В шест часа сутринта, преди да напусне поста си, часовоят отключи тихо вратата и влезе в килията. Знаеше, че извършва сериозно нарушение на дисциплината, но не можеше да си отиде, без да го утеши поне с една съчувствена дума.

Той намери Стършела легнал неподвижно, със затворени очи и разтворени устни. Часовоят постоя мълчаливо един миг, после се наведе и попита:

Мога ли да ви помогна с нещо, синьор? Имам на разположение само една минута.

Стършелът отвори очи.

— Оставете ме! — изохка той. — Оставете ме...

И заспа, преди войникът да успее да се върне от поста си.

След десет дни комендантът отново отиде в двореца, но му казаха, че кардиналът е заминал при един болен в Пиеве д'Отаво и че навярно няма да се върне по-рано от следобед. Същата вечер, когато комендантът седнаше да се храни, прислужникът му съобщи:

— Негово преосвещенство иска да говори с вас. Комендантът хвърли бърз поглед в огледалото, за да се увери, че униформата му е в изправност, придаде си важен вид и влезе в приемната, където го очакваше Монтанели. Той почукваше с пръсти по облегалката на креслото и гледаше през прозореца, смръщил загрижено вежди.

— Научих, че сте ме търсили днес — каза той, като пресече любезностите на коменданта с такъв властен тон, с какъвто никога не говореше на простите хора — и предполагам, по същия въпрос, по който и аз исках да поговоря с вас.

— Идвах във връзка с Риварес, ваше преосвещенство.

— Така и предполагам. Аз мислих по този случай през последните дни. Но най-напред бих искал да чуя нямате ли нещо ново да ми кажете?

Комендантът подръпна мустаците си смутено.

— Всъщност аз идвах да видя дали ваше преосвещенство няма да ми каже нещо. Ако вие все още възразявате на моя план, искрено бих се радвал да ме посъветвате по въпроса, заЩото, откровено казано, не знам как да постъпя.

— Има ли някакво ново затруднение?

— Само това, че другия четвъртък, на трети юни, е Corpus Domini и въпросът трябва да се разреши дотогава по един или ДРУГ начин.

— Да, в четвъртък е Corpus Domini Но защо именно дотогава трябва да се разреши въпросът?

— Извънредно много съжалявам, ваше преосвещенство, ако изглежда, че ви се противопоставям, но не се ли отървем от Риварес дотогава, не мога да поема отговорност за спокойствието на града. На този ден, както ваше преосвещенство знае, тук слизат най-опасните елементи от планините и твърде е възможно да се опитат да разбият вратите на крепостта и да освободят Риварес. Те няма да успеят — ще се погрижа за това, дори ако е нужно да се разгонят от вратите с куршуми. Но много вероятно е да се случи нещо подобно през този ден. Народът тук, в Романя, има буйна кръв и щом се извадят ножовете...

— Мисля, че ако се вземат мерки, работата няма да стигне до вадене на ножове. Според мене лесно е да се разбереш с хората от тази област, ако се отнесеш с тях разумно. Разбира се, почнете ли да заплашвате и да насилвате романеца, вече не можете да се оправите с него. Но имате ли някакви основания да предполагате, че замислят нов опит за освобождаването на Риварес?

— И тази сутрин, и вчера чух от мои доверени агенти, че из областта се носят всевъзможни слухове и че очевидно нещо се готви. Но не знаем подробности. Ако знаехме, по-лесно бихме взели и предпазни мерки. Колкото се отнася до мене, след страха, който преживяхме онзи ден, аз предпочитам да бъда по-предпазлив. Когато имаш работа с такава хитра лисица като Риварес, никакви мерки не са излишни.

— Последното, което чух за Риварес, беше, че е много болен и не може нито да се движи, нито да говори. Оздравял ли е вече?

— Сега изглежда много по-добре, ваше преосвещенство. Той наистина беше много сериозно болен — ако разбира се, не се е преструвал през цялото време.

— Има ли причини да допускате това?

— Как да ви кажа, лекарят смята, че не е било преструвка, но болестта му беше много загадъчна. Във всеки случай оздравява и е станал по-непоносим отвсякога.

— Какво е направил?

— За щастие не може да направи нищо особено — отговори комендантът и се усмихна, като си спомни за ремъците. — Но държанието му е непоносимо. Вчера сутринта влязох в килията, за да му задам няколко въпроса. Той още не е достатъчно добре, за да дойде при мене на разпит. И всъщност мисля, че е най-разумно да не го виждат други, преди да се е оправил съвсем. Опасно е — кой знае какви нелепи истории ще плъзнат веднага.

— Значи вие отидохте да го разпитате?

— Да, ваше преосвещенство. Надявах се, че вече е поумнял.

Монтанели изгледа полковника така, като че ли изследваше някакъв нов и противен представител на животинското царство. За щастие в това време комендантът оправяше портупея си и не забеляза погледа му. Той продължи невъзмутимо:

— Не съм приложил никакви особено сурови мерки, но бях принуден да бъда с него доста строг — още повече че това е военен затвор и сметнах, че едно малко снизхождение може да даде добър резултат. Предложих му да смекчим значително режима, ако приеме да се държи разумно. Но какво мислите, че ми отговори той, ваше преосвещенство? Както лежеше, около една минута ме гледа като вълк в клетка, после каза съвсем спокойно: „Полковник, не мога да стана и да ви удуша, но зъбите ми са доста здрави. Дръжте гърлото си малко по-далече.“ Той е необуздан като дива котка.

— Това не ме изненадва. — отговори Монтанели тихо. — Но аз дойдох да ви задам един въпрос. Наистина ли вярвате, че присъствието на Риварес в затвора представлява сериозна заплаха за спокойствието в областта?

Напълно съм убеден, ваше преосвещенство.

— Смятате, че за да се избегне възможността от кръвопролития, абсолютно необходимо е да се избавите по някакъв начин от него преди Corpus Domini?

— Мога само да повторя, че ако в четвъртък той е още тук, празникът едва ли ще мине без побоища, и то — много сериозни.

— Значи ако той не е тук, такава опасност няма да съществува?

— Тогава няма да има никакви смутове или в най-лошия случай малко викове и хвърляне на камъни. Ако ваше преосвещенство намери начин да се отървем от него, аз ще поема отговорност за запазването на реда. В противен случай очаквам най-сериозни неприятности. Убеден съм, че се готви нов план за освобождаването му и може да се предполага, че опитът ще се направи именно в четвъртък. Но ако в четвъртък сутринта заговорниците изведнъж открият, че той изобщо не е вече в крепостта, техният план от само себе си ще пропадне и няма да има повод за побоища. Наложил ли се обаче да даваме отпор, извадят ли се сред тълпата от хора ками, твърде е възможно до вечерта да изгори целият град.

— Защо тогава не го изпратите в Равена?

— Бог ми е свидетел, ваше преосвещенство, че с радост бих направил това! Но как мога да попреча на народа да го освободи по пътя? Нямам достатъчно войници, за да отблъсна едно въоръжено нападение, а всички планинци имат ножове, кремъклийки или други оръжия.

— Следователно вие продължавате да искате военен съд и моето съгласие за това?

— Простете ми, ваше преосвещенство, аз искам само едно с ваша помощ да предотвратя размириците и кръвопролитията. Напълно съм съгласен, че военните трибунали като този на полковник Фреди понякога са били ненужно сурови и повече са раздраждали народа, вместо да го смирят. Но аз мисля, че в този случай военният съд ще бъде една разумна мярка и в крайна сметка — милосърдна. Той ще предотврати бунта, който сам по себе си е страшно нещастие и който може да стане причина отново да се въведат трибуналите, отменени от негово светейшество.

Комендантът завърши своята кратка реч много тържествено и зачака отговора на кардинала. Отговорът се забави дълго и се оказа съвсем неочакван.

— Полковник Ферари, вярвате ли в бога?

— Ваше преосвещенство! — извика с най-голямо учудване полковникът.

— Вярвате ли в бога? — повтори Монтанели, като стана и го загледа втренчено и изпитателно.

Полковникът също се изправи.

— Ваше преосвещенство, аз съм християнин и никога не ми е отказвано опрощение на греховете.

Монтанели повдигна кръста от гърдите си.

— Тогава закълнете се в кръста на спасителя, който умря за вас, че сте ми казали истината.

Полковникът остана неподвижен, загледан безпомощно в кръста. Не можеше да разбере кой от двамата е луд — той или кардиналът.

— Вие искате — продължи Монтанели — да дам съгласието си за смъртта на един човек. Целунете кръста, ако смееете, и повторете, че не виждате друг начин да се предотврати по-голямо кръвопролитие. Помнете, че ако не кажете истината, погубвате безсмъртната си душа.

След кратко мълчание комендантът се наведе и допря кръста до устните си.

— Убеден съм, че няма друг начин — каза той. Монтанели бавно се обърна на другата страна.

— Окончателния си отговор ще ви дам утре. Но най-напред трябва да видя Риварес и да поговоря с него насаме.

— Ваше преосвещенство... позволете ми да ви кажа... сигурен съм, че ще съжалявате за това. Всъщност вчера той сам ми събщи чрез часовая, че моли да се срещне с ваше преосвещенство, но аз не обърнах внимание, защото...

— Не обърнахте внимание! — повтори Монтанели. — Човек в такова състояние ви отправя молба, а вие не обръщате внимание?

— Много съжалявам, ако ваше преосвещенство е недоволен. Не исках да ви безпокоя с една обикновена дързост, каквато е молбата на Риварес. Аз вече го познавам достатъчно добре — сигурен съм, че той е искал само да ви оскърби. И действително, позволете ми да ви кажа това — много неразумно е да бъдете близо до него сам. Той наистина е опасен, и то до такава степен, че сметнах за необходимо да приложа известни физически ограничения, макар и твърде меки...

— Наистина ли мислите, че е много опасно да се приближиш до един болен и невъоръжен човек, към когото са приложени „твърде меки“ физически ограничения?

Монтанели говореше съвсем спокойно, но полковникът почувствува жилото на презрението му и се изчерви от гняв.

— Ваше преосвещенство ще постъпи както намери за най-добре — каза той съвсем сухо. — Аз само исках да ви спестя неудоволствието да слушате ужасните богохулства на този човек.

— Според вас кое е по-голяма беда за християнина — да чуе богохулна дума или да изостави ближния си в тежък час?

Комендантът стоеше изпънат и скован, а лицето му, сякаш изсечено от дърво, имаше официален израз. Той бе дълбоко засегнат от отношението на Монтанели към него и изразяваше това с необичайна церемониалност.

— В колко часа ваше преосвещенство желае да посети затворника? — попита той.

— Ще отида при него още сега.

— Както обичате, ваше преосвещенство. Ако бъдете любезен да почакате няколко минутки, ще изпратя някого да го подготви.

Комендантът бе слязъл твърде бързо от официалния си пиедестал. Той не искаше Монтанели да види ремъците.

— Благодаря ви. предпочитам да го видя така както е, без приготовления. Отивам право в крепостта. Лека вечер, полковник. Можете да очаквате отговора ми утре заран.

ШЕСТА ГЛАВА

Като чу, че вратата на килията се отключва, Стършелът извърна очи безучастно и с отегчение. Той предположи, че комендантът иде да му доядва с поредния разпит. Няколко войника се изкачваха, по тясната стълба, пушките им се удряха о стената. После нечий глас каза почтително:

— Тук е малко стръмно, ваше преосвещенство. Стършелът трепна конвулсивно и отново се отпусна задъхан от болезнено впилите се в тялото му ремъци.

Монтанели влезе, придружен от сержанта и трима войници.

— Ако бъдете така добър да почакаете само за момент, ваше преосвещенство — започна нервно сержантът, — един от войниците ще ви донесе стол. Изпратих го да вземе. Ваше преосвещенство ще ни извини — ако знаехме, щяхме да се подготвим.

— Не е нужна никаква подготовка. Моля ви, оставете ни сами, сержант, и почакайте с хората си долу при стълбите.

— Да, ваше преосвещенство. Ето и стола. До него ли да го оставя?

Стършелът лежеше със затворени очи, но чувствуваше, че Монтанели го гледа.

— Мисля, че спи, ваше преосвещенство — започна сержантът, но Стършелът отвори очи.

— Не — каза той.

Войниците вече напущаха килията, когато ги спря внезапното възклицание на Монтанели, а като се обърнаха, видяха, че той се е навел и оглежда ремъците.

— Кой е направил това? — попита той. Сержантът почна да върти в ръце фуражката си.

— Такава беше изричната заповед на коменданта, ваше преосвещенство.

— Не знаех нищо за това, синьор Риварес — рече Монтанели с голяма болка в гласа.

— Аз вече ви казах, ваше преосвещенство — отговори с жлъчната си усмивка Стършелът, — че нникога не съм очаквал да ме милват по главата.

— Сержант, откога е въведено това?

— След опита му за бягство, ваше преосвещенство.

— Значи преди повече от две седмици? Донесете нож и срежете ремъците веднага.

— Извинете, ваше преосвещенство, лекарят също искаше да ги махнат, но полковник Ферари не разреши.

— Донесете веднага нож.

Монтанели не беше повишил гласа си, но войниците видяха, че лицето му побледня от гняв. Сержантът извади един сгъваем нож от джоба си и се наведе да пререже ремъкад който стягаше ръцете. Той не беше сръчен човек и вършеше това така непохватно, че затегна още повече ремъка, Стършелът въпреки способността си да се владее се смръщи и прехапа устни. Монтанели веднага пристъпи напред.

— Вие не умеете, дайте ножа на мене.

— А-аа! — Стършелът протегна ръце с дълга, радостна въздишка, щом ремъкът падна.

След миг Монтанели преряза и другия, който стягаше глезените му.

— Свалете и оковите, сержант, и след това елате. Искам да поговоря с вас.

Той застана до прозореца, гледайки навън, докато сержантът хвърли оковите долу и дойде при него.

— Сега — каза Монтанели — разкажете ми всичко, което е станало.

Сержантът с готовност разказа всичко, което знаеше за болестта на Стършела, за „дисциплинарните мерки“, за неуспешното застъпничество на лекаря.

— Но аз мисля, ваше преосвещенство — добави той, — че полковникът държеше ремъците да останат, за да може да получи показания.

— Показания?

— Да, ваше преосвещенство. Завчера чух, че предложи да му свалят оковите — сержантът погледна към Стършела. — ако отговори на един поставен му въпрос.

Монтанели впи ръката си в рамката на прозореца и войниците се спогледаха. Те никога не бяха виждали този кардинал разгневен. А колкото до Стършела — той бе забравил за тяхното съществуване, не чувствуваше нищо освен: физическа наслада от освобождаването си. Цялото му тяло се бе схванало и сега се протягаше, извиваше и обръщаше с истинско удоволствие.

— Сега можете да излезете, сержант — каза кардиналът. — и не се тревожете, че сте нарушили дисциплината. Ваш дълг беше да ми кажете, когато ви попитах. Погрижете се никой да не ни безпокои. Ще изляза, щом свърша.

Когато вратата се затвори зад войниците, той се облегна на прозореца и известно време гледа залязващото слънце, за да даде време на Стършела да си поотдъхне.

— Научих се — каза след малко Монтанели, като се отдалечи от прозореца и седна до нара, — че желаете да поговорите с мене насаме. Ако се чувствувате достатъчно добре, за да ми кажете онова, което искате, аз съм на вашите услуги.

Той говореше много студено, със сух и властен тон, който не му беше присъщ. Преди да свалят ремъците, Стършелът бе за него само един жестоко онеправдан и измъчен човек. Но сега той си спомни техния последен разговор и смъртната обида, с която бе завършил. Стършелът го погледна, лениво опрял глава на ръката си. У него имаше някаква вродена грациозност и когато лицето му бе в сянка, никой не би предположил през какви бурни порои беше преминал. Но щом повдигна глава, ясната вечерна светлина показа колко изтощен и бледен беше той, какви дълбоки следи бяха оставили върху него последните няколко дни. И гневът на Монтанели се стопи.

— Изглежда, че сте били тежко болен — каза той. — Искрено съжалявам, че не знаех за всичко това. Щях да се намеся по-рано.

Стършелът повдигна рамене.

— На война всичко е позволено — каза той хладно. — Ваше преосвещенство е против ремъците теоретически, от християнска гледна точка, но едва ли можем да очакваме същото и от полковника. Той, без съмнение, би предпочел да не ги изпитва върху своята собствена кожа — също к както и аз. Но това е въпрос на лично удобство. Сега аз съм онеправданият — ккакво да се прави? Много любезно е от страна на ваше @пре освещенство все пак, че дойдохте

тук. Може би направихте това също от християнска гледна точка. Посещаване на затворници — ах, да! Бях забравил. „Щом направи това за един от последните...“¹ Едва ли ще ви поласкае, но един от последните ви е крайно благодарен.

---

1 Думи на Христос от библията.

истината е най-важната християнска добродетел — помислите, че не зная колко усилия е употребил комендантът да ви склони да ддадете съгласието си за военен съд? По-ддобре ще бъде някак да се съгласите, ваше преосвещенство. На ваше място всеки от ббратята ви прелати би сторил същото. „Cosi fan tutti“¹. Съгласието ви ще ннаправи толкова много добро и ще нанесе съвсем ммалка вреда! Уверявам ви, нне си е струвало да прекарате толкова безсънни ноци за това!

— Моля ви престанете да се смеете за малко — прекъсна го Монтанели — и кажете откъде сте чули всичко това? Кой ви е говорил за него?

— Н-ннима полковникът никога не ви е казвал, че аз съм дддявол, а не човек? Не? На мене го е кказвал толкова често! Е добре, аз съм достатъчно дявол, за да о-открива поне малко от онова,което хората мислят. Ваше преосвещенство смята, че аз с @ъм нещо твърде досадно и би желал нннЯкой друг да реши как да се постъпи с мене, без да тревожи ч чувствителната ви съвест. Доста ввярна догадка, нали?

— Чуйте ме — каза кардиналът с много сериозен израз на лицето и отново седна до Стършела. — Казахте самата истина — по какъвто и път да сте узнали всичко това. Полковник Ферари се страхува, че приятелите ви ще направят нов опит за освобождаването ви и иска да го предотврати така, както казвате. Виждате, че съм напълно откровен с вас.

— Ваше преосвещенство винаги се е сславил с правдивостта си — забеляза с горчивина Стършелът.

— Вие, разбира се, знаете — продължи Монтанели, — че по закон властта ми не се простира над светските дела. Аз съм епископ, а не легат. Но аз имам доста голямо влияние в областта и смятам, че полковникът не би посмял да прибегне до такива крайни мерки, без да

има поне моето мълчаливо съгласие. До днес аз бях безусловно против неговия план. Но той се мъчи упорито да преодолее моите възражения, като ме уверява, че в четвъртък, когато народът се събере за процесията, има голяма опасност за нов въоръжен опит за

---

1 *Così fan tutti* (лат.) — всеки прави така.

освобождаването ви — опит, който възможно е да свърши с кръвопролитие. Следите ли мислите ми?

Стършелът гледаше разсеяно през прозореца. Той се обърна и отговори с унил глас:

— Да, слушам.

— Изглежда, че наистина не сте достатъчно добре, за да продължим разговора тази вечер. Да дойда ли утре сутринта? Въпросът е много сериозен и аз искам да съсредоточите цялото си внимание.

— Предпочитам да свършим сега — отвърна със същия тон Стършелът. — Аз следя всяка ваша дума.

— Ако е вярно — поде наново Монтанели, че наистина има опасност заради вас да станат безредици и да се стигне до кръвопролитие, аз поемам върху себе си извънредно голяма отговорност, като се противопоставям на полковника. Мисля, че в твърденията му има поне известна истина. От друга страна, склонен съм да вярвам, че личната му неприязън към вас му пречи до известна степен да бъде безпристрастен и че може би преувеличава опасността. Това ми се струва още по-възможно, след като видях с очите си тази срамна жестокост.

Монтанели погледна ремъците и веригите, които лежах на пода, и продължи:

— Да дам съгласието си, значи да ви убия. Ако откажа, излагам на опасност живота на невинни хора. Аз дълго мислих над всичко това и се стремях с цялото си сърце да намеря изход от тази ужасна алтернатива. Сега най-после намерих решението.

— Да ме убие и спасите живота на невинните хора, разбира се — единственото решение, до което може да стигне добрият християнин. „Ако дясната ти ръка съгреша...“¹ и така нататък. Нямам честта да бъда дясната ръка на ваше преосвещенство и съм съгрешил

пред вас. И-изводът е ясен. Не можехте ли да ми кажете това без толкова дълъг увод?

Стършелът говореше вяло, безучастно и с пренебрежение, като човек, на когото вече е дотегнал целият този разговор.

— Е — добави той след кратко мълчание, — това ли е решението ви, ваше преосвещенство?

— Не.

1 Ако дясната ти ръка съгреша (отсечи я) — думи на Христос от Библията.

Стършелът се раздвижи, сложи ръце под главата си и погледна Монтанели с притворени очи. Кардиналът бе навел глава, като че ли беше дълбоко потънал в мислите си, и почукваше леко с пръсти по облегалката на стола. О, този стар и тъй познат жест!

— Аз реших — каза Монтанели, като повдигна най-последна глава — да постъпя така, както, предполагам, никой не е постъпвал досега. Когато научих, че искате да ме видите, реших да дойда и да ви разкажа всичко, което вече изпълних, и да поставя въпроса във вашите собствени ръце.

— В... моите ръце?

— Синьор Риварес, аз дойдох при вас не като кардинал, епископ или съдия. Дойдох при вас като човек при човека. Не ви питам дали са ви известни някакви планове, каквито полковникът подозира. Разбирам много добре, че и да знаете нещо, това е ваша тайна, която няма да ми откриете. Но искам да се поставите на моето място. Аз съм стар и сигурно няма да живея още дълго. Искам да отида в гроба с неопетнени от кръв ръце.

— Ръцете ви не са ли опетнени досега, ваше преосвещенство?

Монтанели едва забележимо побледня, но продължи с тих глас:

— През целия си живот съм се противопоставял на насилието и жестокостта, където и да съм се сблъсквал с тях. Винаги съм бил против смъртното наказание във всички негови форми. През миналия режим съм протестираше многократно и настойчиво срещу военните трибунали и затова изпаднах в немилост. До днес съм използвал влиянието и властта, които съм имал, само на страната на милосърдието. Моля ви да ми повярвате поне, че говоря истината. Сега

съм изправен пред трудна задача. Ако откажа на полковника, излагам града на безредици и всички последствия от тях. И за какво — за да спася живота на човек, който богохулствува срещу моята религия, който ме е клеветил и лично оскърбявал (макар че това не е толкова важно) и който, аз съм твърдо убеден, ако бъде помилван, ще използва живота си, за да върши злини. Но все пак — става дума за един човешки живот.

Той замълча за малко и после отново заговори: — Синьор Риварес, всичко, което знам за вашата дейност, според мене е лошо и злонамерено и дълго ви смятах за неразумен, жесток и безскрупулен човек. До известна степен аз продължавам да съм на това мнение и сега. Но през последните две седмици вие показахте, че сте храбър човек и че сте верен на приятелите си. Освен това вие накарахте войниците да ви обичат и уважават, а не всеки човек би могъл да постигне това. Може би греша в преценката си за вас, може би вие сте по-добър, отколкото изглеждате външно. Към този по-добър човек във вас се обръщам и тържествено ви моля да ми кажете по съвест, честно — как бихте постъпили, ако бяхте на мое място?

Настъпи продължително мълчание. После Стършелът погледна Монтанели.

— Най-малко сам щях да взема решение за своите действия и щях да поема отговорност за последствията им. Нямах да се промъквам при други хора така страхливо, както правят християните, за да ги моля те да разрешат моите затруднения.

Ударът беше така внезапен, необикновената сила и страст, с които Стършелът произнесе тези думи, така контрастираха с предишната му безучастност, сякаш той бе свалил маска от лицето си.

— Ние, атеистите — продължи яростно той, — смятаме, че ако човек трябва да носи някакво бреме, той трябва да го носи с достойнство. Превие ли се под товара — е, толкова по-зле за него. Но християнинът пълзи и хленчи пред своя бог или пред неговите светии. Ако и те не му помогнат, обръща се към враговете си — той винаги ще намери гръб, върху който да стовари бремето си. Няма ли във вашата библия, молитвеник и лицемерни богословски книги достатъчно правила, та идвате при мене, за да ви науча как да постъпите? О, небеса! Не ми ли стига моето бреме, че трябва да понеса върху плещите си и вашата отговорност? Вървете при вашия Христос, нали

той е съветвал последователите си да дадат всичко, което имат. Направете същото и вие. Най-после — ще убиете само един атеист — човек от лагера на противника, Ъ това не е кой знае колко голямо престъпление.

Той спря, за да си поеме дъх, и отново избухна.

— И вие говорите за жестокост! Онова тъпо магаре не би могло да ме измъчи така, дори и цяла година да се опитва. Не му стига ум. Всичко, което той може да измисли, е да затегне ремъка, а когато няма къде повече да се затяга, той ще е изчерпил възможностите си. Всеки глупак може да направи това! А вие — „Подпишете собствената си смъртна присъда, моля. Моето нежно сърце не ми позволява да направя това сам.“ О! Подобно нещо може да измисли само християнинът, кроткият състрадален християнин, който пребледнява само като види един стегнат ремък. Как не се досетих още когато влязохте като ангел на милосърдието, възмутен от „варварството“ на полковника, че едва сега започна истинското мъчение! Защо ме гледате така? Дайте съгласието си. разбира се, и си вървете в къщи да вечеряте. Не си струва да се тревожите за всичко това. Кажете на полковника, че може да ме разстреля, да ме обеси — както му е по-удобно, да ме опече жив, ако това ще му достави някакво удоволствие... и край на всичко.

Стършелът бе почти неузнаваем. Той беше вън от себе си от ярост и отчаяние, задъхваше се и трепереше, в очите му, като в очите на дива котка, блестяха зелени пламъчета.

Монтанели се бе изправил и го гледаше мълчаливо. Той не можеше да проумее потока от необуздани оскърбления, но чувствуваше дълбочината на отчаянието, което ги бе предизвикало. И като разбра това, прости му всички минали обиди.

— Успокойте се — каза той. — Съвсем не исках да ви измъча така. Не съм и помислил да стоваря своето бреме върху вас, защото знам, че и без това ви е непосилно тежко. Никога и към нито едно живо същество не съм постъпвал така...

— Това е лъжа! — извика с горящи очи Стършелът. — а в епископството?

— Епископството?

— О! Забравили сте? Така лесно е да се забрави! „Ако поискаш, Артур, ще кажа, че не мога да замина.“ Вместо вас аз трябваше да

реша вашия живот — аз, на деветнадесет години. Ако това не беше толкова чудовишно, щеше да бъде смешно.

— Спрете! — изстена отчаяно Монтанели и хвана главата си. После безпомощно отпусна ръце и отиде бавно до прозореца. Той седна на дъската на прозореца, опря ръка и притисна челото си о решетката. Стършелът лежеше и го наблюдаваше разтреперан.

След малко Монтанели стана и отново се приближи до Стършела. Устните му бяха сини като пепел.

— Простете ми — каза той, като се мъчеше упорито да запази обикновения си спокоен вид, — но трябва да се прибера в къщи. Аз — не се чувствавам добре.

Той трепереше като трескав. Всичкият гняв на Стършела се стопи.

— Padre, нима не виждате...

Монтанели отстъпи назад и спря неподвижен.

— Само не това! — прошепна най-после той. — Господи, всичко друго, но не и това! Ако полудявам...

Стършелът се привдигна на лакът и хвана треперещите му ръце.

— Padre, нима не разбирате, че аз не съм се удавил наистина?

Ръцете, които държеше, изведнъж се вкочаниха и изстинаха. Настъпи мъртва тишина, после Монтанели коленичи и притисна лицето си до гърдите на Стършела.

Когато той отново вдигна глава, слънцето беше залязло и последните червени отблясъци гаснеха на запад. Те бяха забравили за времето и пространството, за живота и за смъртта. Забравили бяха дори, че са врагове.

— Артур — прошепна Монтанели, — нима си жив? Върна ли се при мене от страната на мъртвите?

— На мъртвите... — повтори Стършелът и потрепера. Той лежеше, сложил глава върху ръката на Монтанели, като болно дете в прегръдката на майка си.

— Ти се върна — най-после се върна! Стършелът тежко въздъхна.

— Да — каза той, — и вие трябва да се борите срещу мене или да ме убиете.

— О, замълчи, carino! Защо говориш за това сега? Ние с тебе бяхме като две деца, заблудили се в мрака, и на всеки от нас се

струваше, че другият е привидение. Сега ние отново се намерихме и се върнахме при светлината. Бедно мое момче, колко много си се променило — колко много си се променило! Сякаш вълните на целия океан от човешка мъка са минали над главата ти — над тебе, който беше изпълнен с радостта на живота! Нима си жив, Артур? Толкова често съм сънувал, че се връщаш при мене, а като се събудя, виждам, че отвън надничат тъмнината и край мене е пусто. И как мога да знам сега, че няма да се събудя пак и да открия, че всичко е било сън? Дай ми нещо осезаемо, разкажи ми всичко, което се е случило с тебе.

— Всичко стана много просто. Скрих се на един товарен кораб като беглец и пристигнах в Южна Америка.

— И там?

Там... живях, ако може да се нарече това живот, докато — о, от времето, когато ми преподавахте философия, досега аз видях, че по света има не само духовни семинарии! Казвате, че сте ме сънували — да, аз също ви сънувах... Той млъкна внезапно и потрепера.

— Веднъж — започна той пак неочаквано, — когато работех на една мина в Еквадор...

— Като миньор?

Не, като помощник на миньорите — вършех всякаква работа, заедно с други кули¹. Спяхме в една барака до самия вход на шахтата. Една нощ — и тогава бях болен от същата болест, от която страдах напоследък, а през деня бях пренасял камъни под палецото слънце — навярно съм бил замаян, защото видях, че вие застанахте на вратата. Държахте разпятие, също като това тук на стената. Вие се молехте и минахте край мен без да се обърнете. Аз ви извиках за помощ — да ми дадете отрова или нож, нещо, с което да сложа край на болките, преди да съм полудял. И вие... а!...

---

¹ Кули — носач, возач или изобщо черноработник в Далечния изток.

Той покри очи с едната си ръка. Монтанели все още държеше другата.

— По лицето ви разбрах, че сте ме чули, но дори не се обърнахте, а продължихте да се молите. Чак когато свършихте и целунахте разпятието, вие ме погледнахте и прошепнахте: „Много ми е

мъчно за тебе, Артур, но не смея да го покажа, защото Той ще се разсърди“. И аз погледнах Христос и видях, че дървеният образ се смее.... После, когато се опомних, когато погледнах бараката и болните от проказа кули, аз разбрах, почувствувах, че за вас е много по-важно да спечелите благоволението на този ваш сатанински бог, отколкото да ме избавите от ада. И аз запомних това. Забравих го само преди малко, когато ме докоснахте, защото... бях болен, а някога ви обичах. Но сега между нас не може да има нищо освен война, война и война. Защо искате да държите ръката ми? Не виждате ли, че докато вярвате във вашия Исус, ние можем да бъдем само врагове?

Монтанели сведе глава и целуна обезобразената ръка.

— Артур, мога ли да не вярвам в него? Ако запазих вярата си през всичките тези страшни години, как мога някога вече да се съмнявам в него, след като той отново те върна при мене?

Спомни си — аз мислех, че съм те убил.

— Това все още ви предстои да извършите.

— Артур!

Това беше вик на истински ужас, но Стършелът продължи, без да му обръща внимание.

— Каквото и да правим, нека бъдем честни и да не се колебаем. Вие и аз стоим от двете страни на една пропаст и няма надежда ръцете ни да се докоснат, колкото и да ги протягаме. Ако сте решили, че не можете или не искате да се откажете от онова нещо — той погледна отново разпятието на стената, — трябва да се съгласите с това, което полковникът...

— Да се съглася! Господи... да се съглася... Артур, но аз те обичам!

Лицето на Стършела болезнено се изкриви.

— Кого обичате повече — мен или онова там? Монтанели бавно се изправи. Самата му душа се сгърчи в ужас и той сякаш се смали, почувствува се слаб, стар и посърнал, като осланен лист. Той се бе пробудил и наоколо му пак бе пустота и мрак.

— Артур, имай поне малко милост към мене...

— А колко милост имахте вие, когато с лъжите си ме прокудихте да стана роб в захарните плантации? Сега треперите о,тия милосърдни светци! Такъв човек допада на господабога, човек, който се разкайва за греха си и продължава да живее. Не той ще умре, а само синът му.

Казвате, че ме обичате... твърде скъпо ми е струвала вашата любов! Мислите, че мога да залича всичко и с няколко нежни думи да се превърна в предишния Артур — аз, който съм мил чинии в мръсни вертепи и съм бил коняр на фермери, по-големи скотове от собствения си добитък? Аз, който съм бил клоун с островърха шапка и звънчета в пътуващ цирк... слуга и момче за поръчки при матадорите на арената за бой с бикове; аз който съм бил роб на всеки звяр, пожелал да стъпи с крак на врата ми; аз, когото са оставяли да гладува, когото са заплювали и мачкали с крака; аз, който съм се молил за плесенявали огризки и на когото са отказвали, защото право на тях имаха най-напред кучетата? О, какъв смисъл има всичко това? Как мога да ви разкажа за онова, което ми причинихте? А сега... обичате ме! Колко ме обичате! Достатъчно ли, за да се откажете от своя бог заради мене? О, какво е направил за вас този вечен Христос... какво е изстрадал той за вас, за да го обичате повече от мене? Скъп ви е заради пробитите му с гвоздеи ръце? Погледнете моите! Вижте тук и тук, и тук...

Той разкъса ризата си и показва ужасните белези.

— Padre, вашият бог е самозванец, раните му са подправени. Цялото му страдание е един фарс! Аз имам право на вашето сърце! Padre, няма болка, която да не сте ми причинили! Да знаехте само какъв е бил животът ми! И все пак аз не исках да умра! Аз понесох всичко и въоръжих душата си с търпение, за да се върна и да се боря срещу вашия бог. Тази цел държах като щит пред сърцето си, тя ме спаси от лудост и от втора смърт. И сега, когато се връщам, намирам на моето място пак този лъжемъченик, който е бил разпънат на кръста само за шест часа и отново възкръснал от мъртвите! Padre, аз бях разпънат цели пет години и също възкръснах от мъртвите.. Какво ще направите с мене сега! Какво ще направите с мене? Той замлъкна. Монтанели седеше като някаква каменна статуя или като мъртвец. Отначало, под огнения поток на Стършеловото отчаяние, той се бе поразтреперал, бе се свил инстинктивно като от ударите на камшик. Но сега той седеше съвсем спокойно. След дълго мълчание той вдигна очи и заговори безжизнено, с примирение:

— Артур, можеш ли да ми обясниш по-ясно? Ти така ме объркваш, ужасяваш, че не мога да те разбера. Какво искаш от мене?

Стършелът обърна към него призрачно-бледото си лице.

— Нищо не искам. Любовта може ли да се изисква насила? Вие сте свободен да изберете между двама ни този, който ви е по-скъп. Ако обичате повече него, изберете него.

— Не те разбирам — повтори Монтанели унило. — Какво мога да избирам? Миналото не мога да залича.

— Трябва да изберете един от нас. Ако ме обичате, свалете този кръст от шията си и тръгнете с мене. Приятелите ми подготвят ново бягство и с ваша помощ те могат да го уредят лесно. После, когато сме в безопасност, отвъд границата, признайте ме публично за свой син. Ако пък не ме обичате достатъчно, за да направите това, ако този дървен идол ви е по-скъп от мене, тогава идете при полковника и дайте съгласието си. И ако отивате, идете веднага, спестете ми мъката да ви гледам. И без това ми е достатъчно тежко.

Монтанели вдигна глава и потръпна. Беше почнал да разбира.

— Аз ще се свържа с приятелите ти, то се знае. Но да дойда с тебе... е невъзможно... аз съм свещеник.

— Аз не приемам никаква милост от свещеници. Не мога да правя повече компромиси, padre, достатъчно съм страдал от тях и от последствията им. Трябва да се откажете, от господ и свещеническия сан или от мене.

— Как мога да се откажа от тебе? Артур, как мога да се откажа от тебе?

— Тогава откажете се от него. Трябва да изберете един от двама ни. Нима искате да ми дадете само част от своята любов — половината на мене и половината на вашия сатанински бог? Аз няма да приема трошите от трапезата му. Ако принадлежите на него, значи не можете да принадлежите на мене.

— На две ли да разкъсам сърцето си? Артур! Артур! Нима искаш да обезумея?

Стършелът удари с ръка в стената.

— Трябва да изберете един от нас — повтори той още веднъж.

Монтанели извади от пазвата си една малка кутийка, в която имаше парченце изтрита и измачкана хартия.

— Гледай! — каза той.

„Вярвах във вас като в бог. Но бог е идол, направен от глина, който аз мога да разбия с чук. А вие ме измавихте с една лъжа.“

Стършелът се засмя и върна листчето.

— Колко ччудно млад е човек на деветнадесет години. Толкова лесно ти се струва да вземеш чука и да разбиваш. Така е и сега, само че аз съм под чука. Колкото до вас — има много други хора, които можете да мамите с лъжи, а те дори няма да открият това.

— Както желаш — каза Монтанели. — На твое място може би и аз щях да бъда тъй безсърдечен — един бог знае. Не мога да направя това, което искаш, Артур, но ще направя онова, което мога. Ще уредя бягството ти, а когато ти бъдеш в безопасност, с мене ще стане случайно нещастие в планината или по грешка ще взема друго приспивателно лекарство — избери, каквото ти харесва. Ще те задоволи ли това? Нищо друго не мога да направя. Голям грах е, но вярвам, че той ще ми прости. Той е по-милостив...

С остър вик Стършелът простря напред ръце.

— О, това е вече много! Прекалено много! Какво съм направил, та да мислите за мене така? Какво право имате... Да не би да искам да си отмъстя! Не виждате ли, че искам само да ви спася? Никога ли няма да разберете, че ви обичам.

Той взе ръцете на Монтанели и ги покри с парещи целувки и сълзи.

— Padre, елате с нас! Какво общо имате с този мъртъв свят на попове и идоли? Те са покрити с праха на отминали векове, те са прогнили, те са отровни и извратени. Напуснете тази заразена от чума църква — елате с нас светлина! Padre, ние сме животът и младостта, ние сме вечната пролет, ние сме бъдещето! Padre, зората е вече изгряла не искате ли да бъдете с нас при изгрева? Събудете се и нека забравим страшните кошмари, събудете се и ще започнем живота си отново! Padre, аз винаги съм ви обичал винаги, дори и когато ме убиете. Нима ще ме убиете пак?

Монтанели изскубна ръцете си.

— О, нека бог се смили над мене! — извика той. — Ти имаш очите на майка си!

Над тях се спусна странна тишина — продължителна и дълбока и неочаквана. В сивия здрач те се гледаха един сърцата им бяха застинали от страх.

— Ще ми кажеш ли още нещо? — прошепна Монтанели Ще ми дадеш ли някаква надежда?

— Не. Животът не ми е нужен за друго, освен за да се боря с поповете. Аз не съм човек, аз съм меч. Ако ме оставите значи утвърждавате мечовете.

Монтанели се обърна към разпятието.

— Господи! Чуй...

Гласът му заглъхна без отговор в пустата тишина. Само у Стършела отново се разбуди злият дух на присмеха.

— П-повикайте го по-силно, той може би спи... Монтанели се сепна, като че ли го бяха ударили. За миг той остана прав, загледан пред себе си. После седна в края на нара, закри лицето си с ръце и зарида. По тялото на Стършела преминаха тръпки, изби го студена пот. Той знаеше какво значат тези сълзи.

Той покри главата си с одеялото, за да не чува. Не бе ли достатъчно, че трябва да умре — той, който бе тъй жизнен, изумително жизнен. Но той не можеше да заглуши риданието — то звънеше в ушите му, биеше в мозъка, пулсираше в гърдите му. А Монтанели продължаваше да плаче и сълзите капеха между пръстите му.

Най-после риданията стихнаха и той избърса очите си с носна кърпа, както правят разплаканите деца. Като се изправи, кърпата падна от коляното му на пода.

— Излишно е да говорим повече — каза той. — Разбираш ли ме?

— Разбирам — отговори Стършелът с мрачна покорност. — Не сте виновен вие. Вашият бог е гладен и трябва да бъде нахранен.

Монтанели се обърна към него. В гроба, който скоро щеше да бъде изкопан, нямаше да бъде по-тихо. Те се гледаха в очите мълчаливо, както двама влюбени, откъснати насила един от друг, биха се взирали през непреодолима преграда.

Стършелът пръв наведе очи. Той се смъкна надолу и закри лицето си. И Монтанели разбра, че това значи: „Вървете си!“ Обърна се и излезе от килията.

В следния миг Стършелът подскочи.

— О, не мога да понеса това! Padre, върнете се! Върнете се!

Вратата бе затворена. Той се огледа бавно, с див, втрещен поглед и разбра, че всичко е свършено. Галилеянинът¹ беше победил.

Цяла нощ долу, на двора, тревата шумоля тихо — тревата, която щеше тъй скоро да увехне, изтръгната с лопата. И цяла нощ Стършелът лежа сам в тъмнината и плака.

СЕДМА ГЛАВА

Военият съд бе свикан във вторник сутринта. Процедурата беше много кратка и проста — обикновена формалност, която трая едва двадесет минути. Пък нямаше за какво да се губи много време — защита не бе допусната, а единствените свидетели бяха ранените — шпионинът и офицерът — и няколко войници. Присъдата бе предварително определена. Монтанели бе изпратил исканото му неофициално съгласие и съдиите (полковник Ферари, местният драгунски майор и двама офицери от швейцарската

---

1 Галилеянинът — Христос — според библията, роден в Галилея.

гвардия¹ нямаха много работа. Обвинителният акт беше прочетен гласно, свидетелите дадоха показанията си, присъдата бе подписана и след това прочетена на осъдения с подходяща тържественост. Той я изслуша мълчаливо и когато го попитаха според установения ред има ли да каже още нещо, само махна нетърпеливо с ръка. До гърдите му бе скрита кърпата, която Монтанели беше изпуснал. Цяла нощ Стършелът я бе целувал, плакал бе над нея като над живо същество. Сега той слушаше бледен и безучастен, край клепачите му още имаше следи от сълзи, но думите: „на разстрел“, изглежда, малко му подействуваха. Когато те бяха произнесени, зениците на очите му се разшириха — и това бе всичко.

— Върнете го в килията му — каза комендантът, когато всички формалности бяха извършени и сержантът, който очевидно едва сдържаше сълзите си, докосна рамото на неподвижната фигура.

Стършелът трепна леко и се обърна.

— Ах, да — каза той, — забравих.

Лицето на коменданта изразяваше нещо като съжаление. По природа той не бе жесток човек и в дъното на душата си се срамуваше малко от ролята, която бе играл през последния месец. Сега, когато бе

постигнал главната си цел, той бе склонен на всякакви малки отстъпки, които бяха в негова власт.

— Няма нужда да му слагате пак веригите — каза той, като погледна разранените и подути китки на Стършелета. — И може да остане в своята килия. Килията за осъдените е ужасно тъмна и мрачна — добави той, като се обърна към племенника си — и всъщност това е само формалност.

Той се покашля и пристъпи от крак на крак с явно смущение. После извика назад сержанта, който излизаше от стаята заедно със затворника.

— Почакайте, сержант, искам да поговоря с него. Стършелът не се помръдна и гласът на коменданта сякаш увисна във въздуха.

— Ако искате да предадете нещо на вашите приятели или

—

1 Швейцарската гвардия — наемна войска в Папската област, попълвана предимно от швейцарци.

роднини... Предполагам, че имате роднини? Отговор не последва.

— Е, помислете и кажете на мене или на свещеника. Аз ще се погрижа желанието ви да бъде изпълнено. Най-добре предайте на свещеника онова, което имате да кажете. Той ей сега ще дойде и ще остане при вас цяла нощ. Ако имате някакво друго желание...

Стършелът вдигна очи.

— Кажете на свещеника, че предпочитам да бъда сам. Нямам приятели и няма какво да съобщавам.

— Но нали ще искате да се изповядате.

— Аз съм атеист. Не искам нищо, оставете ме само на спокойствие.

Той каза това с глух и тих глас, без предизвикателство или раздражение и бавно се обърна. На вратата той се спря пак.

— Забравих, полковник. Имам една молба към вас. Нека не ме завързват и да не закриват очите ми утре. Ще стоя съвсем спокойно.

В сряда сутринта, при изгрев слънце, го изведоха на двора. Той куцаше повече от обикновено и ходеше с явно усилие и болка, облегнат тежко на ръката на сержанта. Но на лицето му нямаше и следа от унилата покорност. Кошмарният ужас, който го подтискаше в

пустата тишина, виденията и сънищата за страната на сенките изчезнаха заедно с нощта, която ги бе породила. Щом слънцето светеше, щом враговете му бяха тук, за да събудят отново борческия му дух, той не се боеше.

Шестимата карабинери, повикани за екзекуцията, бяха застанали в редица пред обвитата в бръшлян стена, същата напукана и порутена стена, по която бе пълзял през нощта на своето злополучно бягство. Войниците, наредени един до друг и стиснали карабините си в ръце, едва се сдържаха да не заплачат. Ужасно и невероятно им се струваше това, че са извикани да убият Стършелата. Той, със своето хапливо остроумие, постоянен смях и светло, заразително мъжество, се беше вмъкнал в техния скучен и глух живот като заблуден слънчев лъч; а сега, когато трябваше да умре, и то от техните ръце, им се струваше, че ще помръкнат ярките небесни светила.

Под голямото смокинено дърво в двора го очакваше неговия гроб. Изкопан бе през нощта от ръце, работили с неохота, и по лопатата бяха капали сълзи. Като мина оттам, той погледна с усмивка черната яма, повехналата трева край нея и пое дълбоко дъх, за да усети мириса на прясно разровената пръст.

Близо до дървото сержантът изведнъж спря, а Стършелът погледна наоколо с най-светлата си усмивка.

— Тук ли да застана, сержант?

Сержантът кимна мълчаливо. В гърлото му сякаш имаше буца и той не би могъл да проговори, дори ако от това зависеше собственият му живот. Комендантът, племенникът му, лейтенантът на карабинерите, който щеше да командува, един лекар и един свещеник вече бяха на двора и пристъпиха напред със сериозни лица, малко смутени от предизвикателството, което излъчваха засмените очи на Стършелата.

— Д-добро утро, господа! А, и негово преподобие също е станал толкова рано! Как сте, капитане? Днешната ни среща е по-приятна за вас от предишната, нали? Виждам, че ръката ви е още превързана. Това е, защото не свърших работата си както трябва. Тези приятели ще свършат своята по-добре, нали, момчета?

Той погледна мрачните лица на карабинерите.

— Този път поне няма да има нужда от превръзки. Хайде, хайде, не трябва да гледате на това така печално! Застанете мирно и покажете

колко точно можете да стреляте. Скоро ще ви се отвори толкова работа, че няма да знаете как да се справите, и затова е нужно да се поупражните предварително.

— Сине мой — прекъсна го свещеникът, като излезе напред, а другите се отдръпнаха, за да ги оставят сами, — след няколко минути ще се представиш пред твоя създател. Не можеш ли да използваш по-добре последните мигове, които ти остават за покаяние? Моля те да помислиш колко страшно е да умреш без опрощение, с всичките грехове, които тежат на душата ти. Когато застанеш пред твоя съдник, ще бъде вече късно за разкаяние. Нима ще се приближиш до високия му престол с насмешка на уста?

— С насмешка, ваше преподобие? Мисля, че вие и вашите приятели се нуждаете от такава проповед. Когато дойде нашият ред, ние ще употребим оръдия, а не половин дузина прости карабини и тогава ще видите дали се шегуваме.

— Ще употребите оръдия! О, нещастнико! Още ли не съзнаваш пред каква пропаст си застанал?

Стършелът погледна през рамото си към открития гроб.

— И ттъй, ваше преподобие мисли, че като ме спуснете там долу, вече сте се отървали от мене? Може би ще поставите отгоре и камък, за да не ввъзкръсна „след три дни“? Не бойте се, ваше преподобие! Няма да посягам върху монопола ви на евтини театрални представления. Ще лежа тихо като ммишка там, където ме сложите. И все пак ние ще употребим оръдия.

— О, милостиви боже — извика свещеникът, — прости на този окаян човек!

— Амин! — изръмжа басово лейтенантът на карабинерите, а полковникът и неговият племенник се прекръстиха набожно.

Очевидно беше, че по-нататъшните увещания ще останат безрезултатни, затова свещеникът се отказа от безплодните си опити и се отстрани, като клатеше глава и шепнеше молитва. Кратките и прости приготовления се извършиха без повече отлагане. Стършелът зае необходимото положение и само за миг извърна глава да види величието на огненожълтия изгрев. Той повтори молбата си да не превързват очите му и с предизвикателния си поглед изтръгна неохотното съгласие на полковника. Те и двамата не помислиха как ще подействува това на войниците.

Стършелът ги гледаше усмихнат, а карабините в ръцете им трепереха.

— Готов съм — каза той.

Лейтенантът, леко разтреперан от вълнение, излезе напред. Той никога не бе командувал изпълнение на смъртна присъда.

— Готови — огън, бий!

Стършелът се олюля леко, но успя да запази равновесие.

Един неуверен изстрел бе одраскал бузата му и няколко капки кръв оросиха бялата яка. Друг куршум го бе ударил над коляното. Когато димът се разся, войниците погледнаха и видяха, че той още се усмихва и изтрива кръвта от страната си с болната ръка.

— Лошо стреляте, момчета! — каза той и гласът му се вряза, ясен и отчетлив, сред вкаменените от изумление нещастни войници. — Опитайте се още веднъж.

Една обща тежка въздишка и мъчителна тръпка преминаха през редицата на карабинерите. Всеки от тях се бе целил встрани с тайната надежда, че смъртоносният изстрел ще бъде изпратен от ръката на съседа му, не от неговата. А Стършелът все още стоеше и им се усмихваше. Те само бяха превърнали екзекуцията в изтезание и целият ужас трябваше отново да се повтори. Обхвана ги внезапен страх и отпуснали карабините си, те слушаха с отчаяние яростните проклетия и укори на офицерите,зираха се вцепенени в човека, когото бяха убили, но който все пак не бе мъртъв.

Комендантът размаха юмрук пред лицата на войниците и изкряска дивашки да застанат мирно, да насочат оръжието и по-скоро да сложат край на всичко това. Той също като тях бе напълно разстроен и не смееше да погледне ужасната фигура, която продължаваше да стои, да стои, не искаше да падне. Когато Стършелът му заговори, той се стресна и затрепера от звука на подигравателния му глас

— Довели сте тази сутрин взвод новобранци, полковник! Да видим дали аз ще мога да се справя с тях по-добре. Хайде, момчета! Ей ти, вляво, вдигни оръжието по-високо. За бога, човече, в ръката си държиш карабина, а не тиган! Прицелихте ли се всички? Хайде сега! Готови — огън...

— Бий — прекъсна го полковникът, като изскочи напред. Непоносимо бе да се гледа как този човек командува своя собствен разстрел.

Последва още един нестроен и недружен залп и редицата се превърна в група от разтреперани хора, които гледаха втренчено пред себе си с диви очи. Един от войниците дори не беше стрелял, той бе захвърлил карабината си, свил се беше на земята и стенеше задъхан „Не мога... не мога!“

Димът се разпръсна бавно, стопи се в блясъка на ранната утринна светлина. И те видяха, че Стършелът бе паднал, но видяха също, че той все още не беше мъртъв. В първия миг войниците и служебните лица останаха като вкаменени и наблюдаваха Стършела как се гърчи на земята, как се бори със смъртта. После лекарят и полковникът извикаха и се спуснаха напред, защото той се беше повдигнал на едното си коляно и пак гледаше войниците, и пак се смееше.

— И този път не улучихте! Опитайте... отново... момчета... може би ще успеете...

Изведнъж той се олюля и падна встрани върху тревата.

— Мъртъв ли е? — попита едва чуто полковникът. Лекарят коленичи, сложи ръка на кървавата риза и отговори тихо:

— Мисля, че да — слава богу!

— Слава богу! — повтори полковникът. — Най-последно! Племенникът му го хвана за ръката.

— Чичо! Кардиналът! На вратата е и иска да влезе.

— Какво?! Не може да влезе, не разрешавам! Какво прави караулът? Ваше преосвещенство...

Вратата се бе отворила и затворила, Монтанели вече стоеше на двора и гледаше пред себе си с неподвижни и страшни очи.

— Ваше преосвещенство! Трябва да ви помоля... тази гледка не е за вас! Присъдата е току-що изпълнена и тялото още не е...

— Дошъл съм да го видя — каза Монтанели.

В този миг на коменданта се стори, че гласът и движенията му са като на лунатик.

— О, господи! — извика внезапно един от войниците и комендантът бързо се обърна.

Да, наистина...

Окървавеното тяло започна наново да се гърчи и стене върху тревата. Лекарят се спусна и сложи главата на коляното си.

— Побързайте с отчаяние извика той. — Побързайте, диваци! Широки струи кръв го обливаха! Това е непоносимо! обливаха ръцете му, конвулсиите на тялото, което лекарят държеше, разтърсваха и него от глава до пети. Докато той като обезумял се озърташе за помощ, свещеникът се наведе над рамото му и допря разпятието до устните на умирация.

— В името на отца и сина...

Стършелът се надигна, опрян върху коляното на лекаря, и с широко отворени очи загледа право в разпятието.

Бавно, сред пълно, ледено мълчание, той вдигна простреляната си дясна ръка и отблъсна разпятието. Кървава следа остана върху лицето на Христос.

— Padre... задоволен ли е... вашият бог?

Главата му се отпусна назад върху ръката на лекаря.

— Ваше преосвещенство!

Кардиналът все още не беше се пробудил от своето вцепенение и полковник Ферари повтори по-силно:

— Ваше преосвещенство! Монтанели го погледна.

— Той е мъртъв.

— Мъртъв е, ваше преосвещенство. Няма ли да си тръгнете. Гледката е ужасна.

— Той е мъртъв — повтори Монтанели и отново погледна лицето на Стършела. — Докоснах го, той е мъртъв.

— Какво очаква той от човек, който има десет куршума в тялото си? — прошепна презрително лейтенантът.

Лекарят му отговори също шепнешком:

— Мисля, че го разстрои видът на кръвта. Комендантът хвана здраво ръката на Монтанели.

— Ваше преосвещенство, по-добре е да не го гледате повече. Ще разрешите ли свещеникът да ви изпрати до в къщи?

— Да... тръгвам.

Монтанели бавно се отвърна от окървавеното място и се отдалечи, последван от свещеника и сержанта. На вратата той се спря и погледна назад в страшна и няма почуда.

— Той е мъртъв.

Няколко часа по-късно Марконе се приближаваше към една малка къща на планинския склон, за да каже на Мартини, че вече не е

нужно да жертвува живота си.

Всички приготовления за втория опит да се освободи Стършелът бяха привършени, тъй като този план бе много по-прост от предишния. Нагласено бе следната сутрин, когато процесията с тялото господне мине край хълма, на който бе крепостта, Мартини да излезе от тълпата, да извади скрития в пазвата си пистолет и да стреля в лицето на коменданта. В страшното объркване, което щеше да последва, двадесет въоръжени мъже трябваше да се спуснат внезапно към вратата, да нахълтат в кулата и заловят пазача, да влязат в килията на Стършела и да го изведат навън, като убиват или повалят всеки, който иска да им попречи. Вън от вратата те трябваше да отстъпват с бой и да прикриват изтеглянето на втори въоръжен конен отряд контрабандисти, който щеше да отнесе Стършела до едно сигурно скривалище в планината. От малката група заговорници единствено Джема не знаеше нищо за този план. Пазеха го в тайна от нея по изричното желание на Мартини. „Тя и без това ще го преживее много тежко“ — бе казал той.

Когато контрабандистът мина през градинската порта, Мартини отвори стъклената врата на верандата и излезе да го посрещне.

— Има ли някакви новини, Марконе?! Контрабандистът бутна назад широкополата си сламена шапка.

Двамата мъже седнаха на верандата. Никой от тях не произнесе дума. Още като видя лицето на Марконе под периферията на шапката, Мартини бе разбрал.

— Кога стана това? — попита той след дълго мълчание и неговият собствен глас му прозвуча тъжно и унило като всичко наоколо.

— Тази сутрин, при изгрев слънце. Научих от сержанта. Той е присъствувал и видял.

Мартини наведе поглед и махна едно клонче от ръкава си.

Суета на суетите¹. И туй бе суета. Утре той трябваше да умре. А сега бленуваната страна изчезна, както приказната земя на златните мечти постепенно изчезва при залез слънце с настъпването на тъмнината. И той трябваше да се върне към света с обикновените дни и нощи, към света на Грасини и Гали, на ленгафриране и писане на памфлети, на споровете с другарите в партията и отегчителните интриги на австрийските шпиони, към старото уморително ежедневие на революционера. А някъде в дъното на съзнанието му имаше

огромна празнина, която никой и нищо вече не можеше да запълни, след като Стършелът бе умрял.

Някой му задаваше въпрос и той вдигна глава в недоумение за какво още би могло да се говори.

— Какво казахте?

— Казах, че вие ще ѝ съобщите новината, нали? Животът и целият ужас на живота се появиха отново върху лицето на Мартини.

— Как мога да ѝ кажа? — извика той. — Все едно е да искате от мене да я убия. О, как мога да ѝ кажа... как мога?

Той бе закрил очите си с ръце. Но и без да вижда, усети, че контрабандистът до него трепна и Мартини вдигна глава. На вратата стоеше Джема.

— Чухте ли, Чезаре — каза тя. — Всичко е свършено. Разстреляли са го.

ГЛАВА ОСМА

— „Introibo ad altare Dei“³

Монтанели стоеше пред високия олтар, заобиколен от свещеници и църковни служители, и четеше „Introit“ със силен и равен глас. Цялата катедрала блестеше в светлина и цветове. От празничното облекло на богомолците до колоните, украсени с ярка драпировка и венци от цветя, нямаше

—

1 Суета на суетите — .ТW.Н от библията.

2 „Introibo ad altare Dei“ (лат.) — Ще вляза в олтара на бога — началните думи на молитва.

нито едно мрачно петно. Над отворените врати се спускаха дълги пурпурни завеси и горещото юнско слънце пламтеше в гънките им като листата на червени макове из нивята. Религиозните ордени с техните свещи и факли, групите енориаши с кръстове и хоругви осветяваха полумрака на страничните олтари. И по пътеките имаше хоругви, чиито копринени дигош висяха до земята, а позлатените им дръжки и ресни грееха под сводовете. През цветните стъкла на прозорците струеше светлина, която блестеше в белите одежди на хористите с всички оттенъци на дъгата и падаше върху пода на олтара в оранжеви, лилави и зелени петна. Зад олтара висеше блестяща завеса

от сребърен брокат. И на фона на тази завеса, на украшенията и светлините на олтара, фигурата на кардинала в дълга бяла мантия се възправяше като оживяла мраморна статуя.

Според обичая, в дни, когато имаше процесия, кардиналът само ръководеше литургията, без да служи. Затова, като се прочете „Indulgentiam“¹, той напусна олтара и се отправи бавно към епископския трон, изпратен с ниски поклони от всички свещеници.

— Боя се, че негово преосвещенство не е добре — прошепна един каноник на съседа си, — днес той изглежда някак особен.

Монтанели сведе глава, за да му сложат обсипаната със скъпоценни камъни митра². Свещеникът, който изпълняваше длъжността почетен дякон, я постави, погледна за миг Монтанели, после се наведе и прошепна тихо:

— Ваше преосвещенство, болен ли сте?

Монтанели се извърна леко към него и го погледна така, като че не го познаваше.

— Извинете, ваше преосвещенство! — промълви свещеникът, поклони се и се върна на мястото си, като се укоряваше, че е смутил молитвите на кардинала.

Литургията продължаваше по установения ред. Монтанели и златошитите му одежди отразяваха слънчевата светлина, а

---

1 Молитва за опрощение на греховете.

2 Митра — епископска корона.

тежките гънки на бялата му празнична мантия се разстилаха по червения килим. Пламъците на стотици свещи трепкаха между сапфирите по гърдите му, светеха в дълбоките му, застинали очи, но не събуждаха у тях блясък. И когато при думите „Benedicite, pater eminentissime“¹ той се наведе да благослови тамяна и слънчевите лъчи заиграха сред диамантите, той приличаше на някакъв величествен и страшен леден дух от планините, увенчан с дъгата и наметнал плащ от сняг, дух, който разпръсква с протегнати напред ръце благословии или проклетия.

При изнасянето на светите дарове той слезе от трона си и коленичи пред олтара. Във всичките му движения се чувствуваше някаква странна скованост и когато той стана и се върна на мястото си,

драгунският майор, който седеше в парадна униформа зад коменданта, прошепна на ранения капитан:

— Не го бива вече стария кардинал, вижда се. Върши работата си като машина.

Толкова по-добре! — отвърна му също с шепот капитанът. — От проклетата амнистия насам той не е нищо друго освен воденичен камък на вратовете ни.

— Но все пак отстъпи за военния съд.

— Да, накрая. Но колко време мина, докато се реши. Господи, колко е задушно! На процесията всички ще получим слънчев удар. Жалко, че не сме кардинали, да носят балдахини над главите ни из целия път... Ш-шшт! Чичо ми гледа към нас!

Полковник Ферари се бе обърнал и гледаше строго двамата млади офицери. След важното събитие вчера сутринта той бе настроен набожно и сериозно и бе наклонен да ги упрекне, че нямат правилно отношение към това, което той смяташе за „неприятен служебен дълг“.

Церемониерите започнаха да събират и подреждат хората, които щяха да участвуват в процесията. Полковник Ферари стана от мястото си и се отправи към стъпалата на олтара, като даде знак на другите офицери да го последват. Когато литургията свърши и причастието бе поставено в кристалния

—

1 *Benedicite, pater emmeniissime* (лат.) — Благословете, ваше преосвещенство!

съд на свещеното слънце¹, председателят и свещениците се оттеглиха в сакристията², да сменят одеждите си, и в катедралата се понесе лекият шум от полугласни разговори. Монтанели остана седнал на трона си, устремил пред себе си неподвижен поглед. Цялото развълнувано човешко море сякаш се надигаше край него и замираще укротено в краката му. Поднесоха му кадилница, той вдигна ръка като автомат и сложи в нея тамяна, без да погледне нито наляво, нито надясно.

Духовниците се бяха вече върнали от сакристията и го чакаха в олтара, но Монтанели седеше все така неподвижен. Почетният дякон, като се наведе да свали от главата му митрата, прошепна пак нерешително:

— Ваше преосвещенство! Кардиналът се огледа.

— Какво казахте?

— Сигурен ли сте, че няма да ви измори много процесията? Слънцето е твърде силно.

— Какво значение има слънцето?

Монтанели говореше със студен и равен глас и на свещеника отново се стори, че го е обидил.

— Простете, ваше преосвещенство. Помислих, че не сте добре.

Монтанели се изправи, без да отговори. Той спря за миг на горното стъпало на трона и попита със същия равен тон:

— Какво е това?

Дългият край на мантията му се спущаше по стъпалата и стигаше до пода на олтара. Монтанели сочеше едно огнено петно върху белия атлаз.

— Това е само слънчева светлина, която блести през цветното стъкло на прозореца, ваше преосвещенство.

— Слънчева светлина? Толкова ли е червена тя? Той слезе по стъпалата и коленичи пред олтара, като люлееше бавно кадилницата. После я върна на свещеника,

—

1 Свещеното слънце — съд от злато и кристал във форма на слънце, в който се слага причастието — „осветеният хляб“.

2 Сакристия — стая до олтара, където свещениците се преобличат.

Светлината падаше на цветни петна върху голата му глава и широко отворените, обърнати нагоре очи, хвърляше червени отблясъци по бялото покривало, с което свещениците го намятаха.

Монтанели пое от дякона свещеното златно слънце и се изправи, а в това време хорът и органът подеха гръмка тържествена мелодия:

„Pange, lingua, gloriosi Corporis mysterium, Sanguinisque pretiosi Quern in mundi pretium, Fructus, ventris generosi Rex effudit gentium.“¹

Носачите излязоха бавно напред и издигнаха над главата му копринения балдахин, а дяконите заеха местата си от дясната и лявата му страна и оправиха дългите дипли на мантията му. Когато послушниците се наведоха да вдигнат края на мантията от пода на олтара, християнските братства, които бяха начело на процесията,

тръгнаха бавно и тържествено напред в редици по двама със запалени свещи в ръце.

Монтанели стоеше над тях, до олтара, неподвижен под белия балдахин и издигнал високо причастието, наблюдаваше минаващите край него. Двама по двама, със свещи, хоругви и факли, с кръстове, образи на светци и знамена те слизаха бавно по стъпалата на олтара, минаваха през храма между украсените с гирлянди колони и през разтворените пурпурни завеси излизаха на блесналата от слънце улица. Звукът на тяхното пеене замирише в далечен ромон, удавен в прииждащите все нови и нови гласове, а безкрайният поток течеше и все нови стъпки отекваха по плочите на катедралата.

Минаваха групи от енорияши в бели наметки и воали на лицата, после идваха братята на Мизерикордия², облечени в черно от главата до петите, а очите им блестяха през дупките на маските,

---

1 Латински химни, в които се говори за спасение чрез проливане на невинна кръв.

2 Братята на Мизерикордия — хора, които се грижат за погребването на мъртвец.

След тях тържествено пристъпяха монасите: братятаскитници, боси, с почернели крака, с тъмни раса и качулки; мрачните, облечени в бяло доминиканци. После идваха църковните настоятели от областта, драгуните и карабинерите, местните полицейски чиновници, комендантът в парадна униформа, обкръжен от офицерите. След тях, понесъл голям кръст, вървеше дякон между двама послушници със запалени свещи в ръце. И тъй като завесите бяха разтворени широко, за да могат да минат те през вратите, Монтанели зърна за миг от своето място под балдахина сгряната от слънце и постлана с килими улица, украсените със знамена стени и облечените в бяло деца, които разпръскваха рози. Ах, розите, колко червени бяха розите!

Бавно, по установения ред, процесията вървеше, вървеше — човек след човек, багра след багра. Дългите бели раса, тежки и тържествени, отстъпваха място на пищни одежди и везани свещенически мантии. Минаваше висок, тънък златен кръст, издигнат над запалените свещи, после катедралните каноници, тържествени в своите снежнобели наметала. През олтара пристъпваше бавно капелан

с голямо разпятие между два пламтящи факела, след него вървяха в крак църковни служители, които размахваха кадилници в ритъма на музиката. Носачите издигнаха балдахина по-високо, започнаха да броят стъпките си — „едно-две, едно-две“ и Монтанели тръгна по пътя на кръста¹.

Надолу по стъпалата на олтара и през целия храм премина той; под разтворените завеси, които бяха толкова червени — толкова страшно червени, и се отправи към ослепително светлата улица, посипана с кървавочервени, повехнали рози, смачкани по червения килим от краката на многобройните богомолци. Процесията спря за миг при вратата, за да се сменят носачите на балдахина, после отново тръгна и Монтанели заедно с нея, стиснал в ръцете си свещеното

---

1 Пътят на кръста — напомняне за серията картини, които изобразяват отиването на Христос към разпятието. Преди да излезе от храма, процесията спира пред всяка от тях, за да се прочете по една молитва. За Монтанели — това е пътят на собственото му страдание.

слънце, а гласовете на хористите ту се усиливаха, ту замираха край него в ритъма на разлюлените кадилници и равномерния тропот на стъпките.

„Verbum caro, panem verum,
Verbo carnem efficit,
Sitque sanguis, Christ! merum...“

Вечно кръв, вечно кръв! Килимът се простираше пред него като червена река, розите бяха като капки кръв по камъните... О, боже! Нима цялата ти земя и цялото ти небе са станали червени? Но какво значение има това за тебе, всемогъщи боже, за тебе, чиито устни са изцапани с кръв!

„Tantum ergo Sacramentum, Veneremur cernui.“

Той погледна през кристалния похлупак към светите дарове. Какво изтичаше бавно от причастието и капеше между лъчите на златното слънце, капеше по бялата му мантия? Какво беше виждал той да капе, да капе от една издигната ръка?

Тревата в двора на крепостта бе изтъпкана и червена — цялата червена, — там имаше толкова много кръв. Кръв течеше по бузата му, капеше от простреляната дясна ръка и бликаше в топла червена струя

от раните по тялото му. Дори един кичур от косата му бе опръскан с кръв — косата на челото му бе мокра и сплъстена — ах, това беше предсмъртната пот, избила от ужасните болки.

Гласовете на хористите се извисяваха още повече и потържествено:

„Genitori, genitoque, Laus et jubilatio, Salus, honor, virtus, quoque Sit et benedictio.“

О, това вече не може да се понесе! Боже, ти който седиш на своя трон в бездушното небе и се усмихваш с кървави устни, който гледаш страданията и смъртта, не е ли достатъчно това? Не е ли достатъчно и без тази смешна игра на възхвала и благословия? Тяло Христово, ти, което умря за спасението на хората, кръв Христова, ти, която бе пролята за опрощението на греховете ни, не е ли достатъчно това?

А, повикай го по-силно, той може би спи!

Спиш ли, наистина, скъпа моя любов, и няма ли да се събудиш никога вече? Нима гробът пази тъй ревниво своята победа? Няма ли черната яма под дървото да те освободи поне за малко, радост на сърцето ми?

Тогава причастието под кристалния похлупак сякаш отговори и кръвта капеше, докато то говореше:

„Избрал си вече и се разкайваш за своя избор? Не е ли изпълнено желанието ти? Виж тези хора, които вървят в светлината, облечени в коприна и злато: заради тях ме положиха в черната яма. Виж децата, които пръскат рози, и послушай песните им, ако ти харесват: заради тях устата ми сега са пълни с пръст, а розите са червени от извора, избликнал от моето сърце. Виж как хората коленичат, за да пият от кръвта, която капе от края на мантията ти — заради тях бе пролята тя, за да утоли тяхната неугасима жажда. Защото писано е: «Няма по-велика любов от тази да дадеш живота си за своите приятели.»“¹

О, Артур, Артур, има по-велика любов! Да дадеш живота на най-любимия си — не е ли по-велика любов?

И причастието отговори пак:

„Кой е най-любимият ти? Наистина не аз.“

И когато Монтанели поиска да проговори, думите замръзнаха на езика му, защото над тях се понесе песента на хористите като северен вятър над ледени вирове и ги обгърна в мълчание.

„Diceans: Accipite, quod trado vasculum. Omnes ex eo bibite. Dicens: Accipite, siiod trado vasqulum. Omnes ex eo bibite.“

Пийте, християни, пийте, всички вие! Не е ли ваша? Нали за вас червената струя обагри тревата, за вас изсъхна и загина живата плът. Яжте от нея, канибали, яжте от нея, всички вие! Този пир и тази оргия са за вас, това е денят на вашата

---

1 Думи на Христос.

радост! Бързайте, елате на празненството, влезте в процесията и вървете с нас, жени и деца, млади и стари мъже — елате за поделянето на плътта! Елате за разливането на кръвтавино и пийте от него, докато е червено, вземете и яжте от тялото...

О, боже, крепостта! Навъсена и мрачна, с порутените зъбчати стени и кули, тя се тъмнееше между голите хълмове и сякаш гледаше сърдито процесията, която се точеше из прашния път под нея. Железните зъби на решетката бяха спуснати над отвора на вратата и като звяр, залегнал на планинския склон, крепостта пазеше своята жертва. И все пак, колкото и здраво да са стиснати железните зъби, те ще бъдат счупени и разбити на парчета, а гробът в двора ще предаде своите мъртъвци. Защото християните вървят, вървят в тази огромна процесия към свещения кървав пир, както армия от изгладнели плъхове върви към пожъната нива. И техният повик е: „Дайте, дайте“, и никога няма да кажат: „Стига!“

„Не си ли доволен сега? За тези хора бях пожертвуван аз. Ти ме погуби, за да могат да живеят те, И погледни, те вървят — всеки по своя път — и няма да разстроят редиците си.

Това е армия от християни, последователи на твоя бог. Те са много и силни Огън унищожава всичко пред тях, а зад тях бушува пламък. Земята пред тях е като райската градина, а зад тях — неплодна пустиня. Да, и нищо не може да им из бегне.“

И все пак, върни се, върни се при мене, скъпи мой, защото аз се разкайвам за избора, който направих. Върни се и ние двамата ще се промъкнем далеч оттук до някой тъмен и тих гроб, където тази лакома армия няма да ни намери. И там ние ще легнем прегърнати и ще спим, ще спим, ще спим. А гладните християни ще минават над главите ни в безмилостната дневна светлина и когато те крещат, че искат да пият

кръв и да ядат плът, техният вик едва ще достига до ушите ни. И те ще отминават по своя път, и ще ни оставят на спокойствие.

А причастието отговори пак:

„Къде ще се скрия? Не е ли писано: «Те ще тичат надолу и нагоре из града, ще се катерят по стените, ще влизат в къщите, ще се вмъкват през прозорците като крадци?» Ако си построя гробница на върха на планината, няма ли да дойдат те и да я разбият? Ако си изкопая гроб в коритото на реката, няма ли да дойдат и да го изровят? Защото те умеят да си намират лов като копои. Заради тях са червени раните ми, за да могат да пият. Не чуваш ли какво пеят?“

А те пееха, като минаваха под пурпурните завеси на катедралната врата, защото процесията бе свършила и всичките рози бяха посипани.

„Ave, verum Corpus, natum De Maria Virgine: Vere passum, immolatum In cruce pro homine! Cujus latus perforatum Undem fluxit cum sanguinae; Esto nobis praegustatum Mortis in examinae.“

Когато песента замлъкна, кардиналът влезе в храма и мина между безмълвните редици от монаси и свещеници, които бяха коленичили всеки на своето място, издигнали запалените си свещи. И той видя, че гладните им очи са устремени към светото тяло, което той носеше, и разбра защо навеждат глави, когато той минава край тях защото тъмната струя се стичаше надолу по гънките на бялата му мантия, а стъпките му оставяха яркочервени следи върху плочестия под на катедралата.

Монтанели прекоси храма и стигна до преградата на олтара. Там носачите се спряха и той излезе изпод балдахина и се качи по стъпалата. Отляво и отдясно бяха коленичили облечените в бяло дякони с кадилници в ръце и капеланите с техните факли. И очите им блестяха жадно в ослепителната светлина, като гледаха тялото на агнеца¹.

И докато Монтанели стоеше пред олтара, издигнал в кървавите си ръце нараненото и измъчено тяло на своята

---

1 Пасаж от библията.

2 Тялото на Христа.

убита любов, гласовете на гостите, поканени на пир с причастието, подеха нова песен:

„Oh salutaris Hostia, Bella praemunt hostilia, Da robur, fer, auxilium.“

А сега те идат да вземат,тялото... Иди тогава, скъпи мой, такава е горчивата ти съдба, и отвори небесните врати за тези гладни вълци, на които не може да се откаже. А за мене е отворена само вратата на най-страшния ад.

Когато почетният дякон постави свещения съд на олтара, Монтанели се отпусна там, където бе застанал, и коленичи на стъпалото. От белия олтар над него струеше кръв и капеше върху главата му. А гласовете на хористите звъняха, гърмяха под сводовете и отекваха под високия покрив:

„Uni trinoque Domino Sit sempiterna gloria: Qui vitam sine termino Nobis donet in patria.“

1, Sine 'termino, sine termino!'⁴ О, щастлив е бил Христос, който е могъл да падне под кръста си! О, щастлив е бил Христос, който е могъл да каже: „Свърши се!“ А тази участ няма край. Тя е вечна като пътя на звездите, като червея, който не умира, като огъня, който не угасва... „Sine termino,

sine termino!“

Уморено, но търпеливо кардиналът участвуваше в останалите церемонии, изпълняваше механично, по стар навик, обредите, които бяха вече загубили значението си за него. После, след благословията, той отново коленичи пред олтара и покри лицето си с ръце. Гласът на свещеника, който четеше списъка на индулгенциите², ту се усилваше, ту изчезваше като далечен отзвук от един свят, към който той вече не принадлежеше.

Гласът замлъкна, Монтанели се изправи и простря ръка за тишина. Някои от богомолците вече се отправяха към вратите.

1 Sine termino (лат.) — Без край.

2 Индулгенции — списък на греховете, които черквата опрощава срещу заплащане.

Те се върнаха назад, като прошумяха бързо, а в това време из катедралата се понесе шепот: „Негово преосвещенство ще говори“.

Свещениците, изненадани и учудени, се приближиха до кардинала, а един от тях прошепна бързо:

— Ваше преосвещенство, сега ли смятате да говорите на народа?

Монтанели мълчаливо го отстрани с ръка. Свещениците се отдръпнаха, шушукайки помежду си. Това бе необикновено, дори нередно, макар че кардиналтът имаше право да постъпи, както намери за добре. Той навярно щеше да съобщи нещо особено важно — да обяви някаква нова реформа в Рим или да предаде някое извънредно послание на светия отец.

Монтанели погледна от стъпалата на олтара към морето обърнати към него лица. С нетърпеливо очакване те гледаха как той стои над — тях — приличен на призрак, неподвижен и бял.

— Ш-шт! Тишина! — тихо подканяха водачите на процесията и шепотът в храма замря, като полъх на вятъра в шумолящите върхове на дърветата.

В пълно мълчание всички устремиха очи към бялата фигура на стъпалата на олтара. Монтанели заговори бавно и спокойно:

— В евангелието на св. Йоана е писано. „И така възлюби бог света, че отдаде своя син единороден, за да бъде светът спасен чрез него“. Днес е празник на тялото и кръвта на спасителя, който беше разпнат за вашето спасение, агнеца божи, който пое греховете на света, сина господен, който умря за вашите прегрешения. И вие се събрахте тук в тържествено, празнично облекло, за да вкусите от жертвата, принесена заради вас, и да отправите благодарност за тази велика милост. И аз знам, че тази сутрин, когато сте идвали на пир, да вкусите от тялото на спасителя, сърцата ви са били изпълнени с радост, когато сте си спомнили страданието на богасин, който умря за вашето спасение.

Но кажете ми, кой от вас помисли за другото страдание — за страданието на богаотец, който остави своя син да бъде разпнат? Кой от вас си спомни за мъката на бащата, когато той се наведе от своя небесен трон, за да види Голгота?

Аз ви наблюдавах днес, о, хора, когато вървахте в редовете на тържествената процесия, и видях как вашите сърца се радват за опрощението на греховете ви, как ликувате за своето спасение. И ето аз ви моля да помислите — с цената на какво е купено вашето спасение. Скъпо е купено то, по-скъпо от рубина, купено е с цената на кръвта.

През редиците на слушателите премина вълнение. Свещениците в олтара се наклониха напред и засушукаха. Но проповедникът

продължи да говори и те замълчаха.

— И ето затова ви говоря днес. Говоря ви, защото аз гледах вашата немощ и вашата мъка, и малките деца край краката ви. И сърцето ми се изпълни от състрадание към тях. защото те трябва да умрат. После аз погледнах в очите на любимия ми син и видях в тях изкуплението чрез кръвта. А аз отминах по своя път и го оставих на съдбата му.

Това е опрощението на греховете. Той умря за вас и тъмнината го погълна. Той е мъртъв и няма да възкръсне. Той е мъртъв и аз нямам син. О, момчето ми, момчето ми!

Гласът на кардинала замря в дълъг, приличен на вопъл вик и гласовете на ужасените хора му отговориха като ехо. Всички духовници бяха станали от местата си, а почетните дякони се спуснаха напред, за да хванат ръката на проповедника. Но той я отдръпна, обърна се към тях внезапно и ги погледна с очите на разярен звяр.

— Какво е това? Не ви ли стига тази кръв? Почакайте да дойде и вашият ред, чакали! И вие ще се наситите!

Те се оттеглиха и се събраха един до друг, дишайки тежко и силно, а лицата им бяха станали тебеширено бели. Монтанели се обърна пак към хората в храма, а те се люлееха и вълнуваха пред него като житна нива пред ураган.

— Вие го убихте! Вие го убихте! И аз допуснах това, защото не исках вашата смърт. А сега, когато идвате при мене с лъжливите си хвалебствия и нечестиви молитви, аз се разкайвам, разкайвам се, че постъпих така! По-добре да бяхте загинали вие от вашите пороци в бездънния ад на вечните мъки, а той да беше жив. Струват ли толкова вашите почернели от чума души, та да се плати такава цена за тях? Но вече е късно... много късно! Аз крещя, но той не ме чува, удрям по гроба му, но той няма да се събуди. Стоя сам, сред пустиня, и гледам наоколо — от напоената с кръв земя, където е погребан къс от сърцето ми, до пустите и страшни небеса, които останаха за мене, нещастния. Аз се отказах от него, о, поколение от усойници, аз се отказах от него заради вас!

Вземете тогава това спасение, щом е ваше! Аз ви го захвърлям, както се захвърля кокал на glutница ръмжащи псета! Вие сте си платили за този пир! Елате тогава и яжте до насита, людоеди, кръвопийци — зверове, които се хранят с мърша! Вижте как от олтара

тече пенливата, топла кръв от сърцето на моя любим — кръвта, която беше пролята за вас! Търкаляйте се, лочете, боядисайте лицата си червени с нея! Грабете, бийте се за тялото, изяжте го и ме оставете на мира! Това тяло беше пожертвувано за нас — вижте го как е изранено и кърваво, а в него все още пулсира мъченическият живот, то все още трепери от страшната смъртна агония. Вземете го, християни, и яжте!

Той бе грабнал свещеното слънце с причастието и го бе вдигнал над главата си, а сега го захвърли с трясък на пода. Металът иззвънтя, като се удари в каменната настилка, духовниците се спуснаха вкупом напред и двадесет ръце едновременно заловиха безумеца.

И едва тогава мълчанието в храма се разкъса в диви, истерични викове. Като събаряха столове и скамейки, удряха по вратите, блъскаха се и в бързината свличаха завеси и гирлянди, разплаканите хора се изляха на улицата като буен порой.

ЕПИЛОГ

— Джема, долу чака един човек, който иска да ви види — каза Мартини с она сдържан тон, който и двамата бяха неволно възприели през последните десет дни. Този тон и известна мудност в говора и движенията бяха единственият израз на скръбта им.

Джема, със запретнати ръкави и престилка върху роклята си, бе застанала до масата и разпределяше малки пакетчета с патрони. Тя беше заета с работа от рано сутринта и сега, в горещия следобед, лицето ѝ изглеждаше отслабнало от умора.

— Човек ли, Чезаре? Какво иска?

— Не знам, мила. Не искаше да ми каже. Трябвало да говори с вас насаме.

— Добре.

Тя махна престилката и спусна ръкавите на роклята.

— Предполагам, че трябва да слеза. Но навярно тоза е някой шпионин.

— Във всеки случай ще бъда в съседната стая. Ако нещо повикайте ме. Щом се освободите, добре ще бъде да си полегнете малко. Достатъчно сте стояли на крак днес.

— О, не! Предпочитам да продължа работата си. Джема слезе бавно по стълбите, а Мартини мълчаливо я последва. През тези няколко дни тя се беше състарила с десет години и сивата ивица на косата ѝ беше станала широк кичур. Сега тя гледаше повече надолу и когато случайно вдигнеше очи, Мартини потрепваше от ужаса, който таяха дълбоките зеници.

В малката гостна Джема намери един грубоват човек, койго бе застанал сред стаята мирно, със събрани токове. цялата му фигура и полууплашеният поглед, устремен към нея, ѝ подсказваха, че това трябва да е войник от швейцарската гвардия. Той носеше селска риза, която очевидно не беше негова, и се озърташе наоколо, сякаш се страхуваше. Джема го погледна.

— Говорите ли немски? — попита той с подчертано цюрихско наречие.

— Малко. Казаха ми, че искате да ме видите.

— Вие сте синьора Бола? Донесох ви писмо.

— Писмо?

Тя започна да трепери и за да се успокои, се опря на масата.

— Аз съм оттам — от охраната. — Той посочи през прозореца към крепостта на хълма. — Писмото е от... човека, когото разстреляха миналата седмица. Написа го през последната нощ. Обещах му да ви го предам лично. Тя наведе глава. Значи все пак той й беше писал.

— Затова го нося едва сега — продължи войникът. — Той каза да не го предавам на никого освен на вас, а не можах да се измъкна порано — следяха ме. Трябваше да намеря чужди дрехи, за да дойда.

Войникът бръкна в пазвата на ризата си. Беше горещо и сгънатият лист, който той извади, бе не само мръсен и смачкан, но и влажен. Войникът пристъпи смутено от крак на крак, после вдигна ръка и се почеса по тила.

— Няма да кажете нищо, нали — започна той плахо и я погледна недоверчиво. — Идването тук може да ми струва живота.

— Разбира се, че няма да кажа нищо. Не, почакайте малко...

Войникът се канеше да тръгне, но тя го спря и затърси кесията си. Той отстъпи назад обиден.

— Не ви искам парите — каза грубо той. — Направих го заради него, защото той ме помоли. За него бих направил и повече. Той беше добър към мене — бог да ми е на помощ!

Лекото трепване на гласа му я накара да вдигне глава. Войникът бавно изтриваше очи с мръсния си ръкав.

— Трябваше да стреляме — продължи той сподавено, — другарите ми и аз. Заповедите трябва да се изпълняват. Първия път не улучихме и трябваше да стреляме отново... и той ни се присмя, нарече ни „взвод новобранци“... а към мене беше тъй добър...

В стаята настана тишина. Миг след това войникът се изпъна, отдаде смутено чест и си отиде.

Джема остана известно време неподвижна с писмото в ръка. После седна до отворения прозорец да го прочете. Писмото бе написано гъсто, с молив и на някои места едва се четеше. Но първите две думи личаха съвсем ясно на страницата — и те бяха на английски:

„Скъпа Джим“.

Редовете изведнъж станаха неясни и замъглени. Тя го бе загубила отново загубила го бе отново! Като видя някогашния си детски прякор, Джема почувствува с нова сила непоправимата загуба и простря ръце в сляпо отчаяние, сякаш пръстта, която лежеше над него, притискаше сърцето ѝ. После отново взе листа и продължи да чете: „Утре на разсъмване ще ме разстрелят. И ако искам изобщо да изпълня обещанието си да ти кажа всичко, трябва да го изпълня сега. Но всъщност между нас двамата не са нужни много обяснения. Ние винаги сме се разбирали с малко думи, дори когато бяхме деца.

И така ти виждаш, мила, че не е имало защо да се измъчваш заради онази стара история с плесницата. Ударът, разбира се, беше тежък. Но аз съм получавал и други удари, не по-малко тежки, и все пак съм ги преживял и дори успях да отплатя за някои от тях. И ето ме пак като рибката в нашата детска книжка (забравих ѝ заглавието) «пак жива, удря те с опашка!» — макар и вече за последен път. А утре сутринта — «Finita la Commedia»¹. Ние двамата можем да преведем това така: «Цирковото представление свърши». И нека благодарим на боговете, че имаха поне толкова милост към нас. Не е много, но все пак е нещо. За тази и за всички други добрини да бъдем признателни?

За това, което ще стане утре сутринта, искам и ти, и Мартини да разберете ясно, че съм напълно щастлив и доволен и не бих могъл да очаквам нищо повече от съдбата. Предай това на Мартини като прощални мои думи. Той е добър човек, добър другар и ще разбере. Аз знам, мила, че тези затънали в кал хора всъщност правят добра услуга на нас и лоша на себе си, като се връщат толкова скоро към тайните процеси и екзекуции, знам също, че ако вие, които оставате, сте винаги единни и удряте здраво, ще дочакате велики събития. Колкото се отнася до мене, аз ще изляза на разстрел с такова леко сърце, с каквото децата се връщат в къщи за празниците. Аз свърших своята част от работата и смъртната ми присъда е доказателство, че съм я свършил докрай. Убиват ме, защото се страхуват от мене, а какво повече може да иска едно човешко сърце!

И все пак то иска още нещо. Човек, който ще умре, има

---

1 «Finita la Commedia» (ит.) — Представлението свърши. Ироничен намек за предестанските молитви преди ядене.

право на последно желание, а моето желание е да разбереш защо съм бил винаги толкова груб с тебе и толкова бавно забравях старите огорчения. Ти, разбира се, знаеш причината и аз ти казвам това само защото ми е приятно да пиша тези думи. Аз те обичах, Джема, още когато беше грозничко малко момиче с шарена поличка, проста блузка и плитчица на гърба. И аз още те обичам. Помниш ли деня, в който целунах ръката ти, а ти така жално ме помоли «никога вече да не правя това»? Знаем, че тогава постъпих лошо, но ти трябва да ми простиш. А сега целувам листа, на който съм написал твоето име. Целунал съм те всичко два пъти, и двата пъти без твое съгласие.

Това е всичко. Прощавай, мила!“

Подпис нямаше, но под писмото бе написано едно стихче, което и двамата знаеха от детските си години:

Мушица весела съм аз — сега и в смъртния си час.

Половин час по-късно в стаята влезе Мартини. Много години той беше таил чувствата си към Джема, но сега хвърли листа, който носеше, и я прегърна.

— Джема! Какво има, за бога? Не плачете така — нали вие никога не плачете! Джема! Джема, любима моя!

— Нищо, Чезаре. Ще ви кажа после... Сега... не мога да говоря за това.

Тя бързо мушна обляното в сълзи писмо в джоба си, стана и се наведе над отворения прозорец, за да скрие лицето си. Мартини замълча и прехапа устни. След толкова години той се бе издал като ученик, а тя дори не забеляза!

— Камбаната на катедралата бие — каза Джема подир малко и се обърна, успяла вече да се овладее. — Някой трябва да е умрял.

— Точно това ида да ви кажа — отговори Мартини с обикновенния си тон.

Той вдигна от пода листа и го подаде на Джема. Набързо, с едър шрифт и заградена с черна рамка бе отпечатана вестта, че: „Нашият любим епископ, негово преосвещенство кардиналът — монсиньор Лоренцо Монтанели — почина скоростижно в Равена от разрыв на сърцето“.

Джема бързо отмести поглед от некрулога, а Мартини вдигна рамене и отвърна на неизказаната мисъл, която прочете в очите ѝ:

— Е, какво, мадона? Разрив — тази дума не е по-лоша от която и да е друга.

ЕТЕЛ ЛИЛИАН ВОЙНИЧ (1864–1960)

Етел Лилиан Войнич, авторка на романа „Стършел“, една от малкото книги, които имат щастието да не остаряват с времето, е родена на 11 май 1864 година в ирландския град Корк, където баща ѝ преподавал математика в Кралския колеж. За нещастие бащата умира няколко месеца след раждането на Етел и семейството, в което има още четири малки момиченца, остава почти без средства. Мери Бул, майката, е принудена да се премести с дъщерите си в Лондон и също става преподавателка по математика. Тя произлиза от културна среда — баща ѝ е ректор на колеж, а вуйчо ѝ Джордж Еверест, известен инженер и географ, пръв се заема с изучаването на Хималаите. И до днес най-високият връх на света Монт Еверест носи неговото име.

Майката мечтае да даде на децата си добро образование. Особено се радва на талантливата си най-малка дъщеря. Етел с увлечение усвоява науката и с голяма лекота учи чужди езици. Но най-силно я привлича музиката, и затова винаги, когато в къщи се намира по някоя спестена лира, тя взема уроци по музика.

Още в детските си години писателката навлиза в примамливия свят на книгите. Чете стиховете на английския поет Уилям Блейк, който поразява въображението ѝ със своите алегорични и фантастични образи. По-късно тя се запознава с големите произведения на Шекспир, Милтон, Шели, и тия велики поети стават нейни неотменни спътници до края на живота ѝ. А след едно пътуване до Русия Етел Войнич започва да превежда на английски и много произведения на руски и украински писатели като Пушкин, Лермонтов, Достоевски, Гогол, Шchedрин, Шевченко.

В първия си и най-хубав роман „Стършел“ писателката разкрива вълнуващо, правдиво и реалистично националосвободителната борба в Италия след разгрома на наполеоновите армии и разделянето на страната на няколко малки държави. Положителните герои са активни членове на тайната партия „Млада Италия“, основана от революционера Мацини през 1831 година. Динамичната и напрегната

фабула на романа, острите конфликти и драматизъм, ярките образи и на първо място обаятелният образ на главния герой правят „Стършел“ едно от най-значителните произведения в английската литература от края на XIX век.

Не Христос ще спаси света, а революционерът, не в смирението и преклонението, а в борбата е залогът за щастието и бъдещето на човечеството — тази прогресивна идея авторката утвърждава с героичния живот и смърт на пламения италиански революционер Артур Бартън. И въпреки че много от методите, които Стършел използва в борбата, са остарели, душевната му чистота, неговото благородство, непоколебима воля и мъжество го правят близък и любим на хиляди млади читатели.

Романът е преведен на руски през 1898 г., веднага след появата му в САЩ и Англия. Книгата бързо прониква в нелегалните кръжоци и става любимо четиво на прогресивните младежи и Девойки. „Стършел“ е високо ценен и разпространяван от видни деятели на болшевишката партия като Свердлов, Калинин, Бабушкин, С любов пишат за книгата Горки, Фадеев и Маяковски. Тя вдъхновява и укрепва вярата в победата на герои от гражданската и Отечествена война като Котовски и Островски, Зоя Космодемьянская и Алексей Мересиев. Неслучайно тя е една от любимите книги и на първия космонавт Юрий Гагарин.

В годините на съветската власт „Стършел“ има 155 издания на 24 езика, с общ тираж над 7 милиона екземпляра. В България книгата е преведена за първи път през 1921 г., а след IX. IX. 1944 г. това е вече шестото ѝ издание.

ПО романа е създаден филм. направена е драматизация и са поставени две опери.

След „Стършел“ Войнич написва още четири романа („Джек Г-ймънд“ 1900 г., „Оливия Латан“ 1904 г., „Прекъсната дружба“ 1910 г., „Събуй обуцата си“ — 1945 г.). Не е чудно, че

iСНо/tНanui тема, която звучи в тях, макар и по-приглушено, е темата на революционната борба. А в два от последните четири писма, писателката отново се връща към любимия, си герой Артур Бартън.

Мнозина са се опитвали да открият първообраза на Стършел в руското, полското и италианското революционно движение. Безспорно е едно — революционната вълна в Европа през деветнадесети век и

особено връзките с демократичното движение в Русия, напредничавите идеи на времето оказват благотворно влияние върху миогледа на Етел Войнич, събуждат дълбок отзвук в сърцето ѝ, помагат ѝ да създаде неповторим образ, който и днес е все така жизнен и очарователен, както и преди половин век.

НИКОЛАЙ ПОПОВ

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.